

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MATERYALİST FELSEFE

İBRAHİM OKÇUOĞLU

Ceylan Yayınları

CEYLAN YAYINLARI

MATERYALİST FELSEFE

İbrahim Okçuoğlu

MATERYALİST FELSEFE

İbrahim Okçuoğlu

© Ceylan Yayınları: 193

Araştırma-İnceleme: 52

Birinci Baskı: Kasım 2008

ISBN: 978-975-6304-77-8

Sertifika No: 10889

Editör:

Necati Abay

Kapak tasarımı:

Ceylan Yayınları

Kapak düzeni:

Can Grafik

(0212) 501 01 21

Teknik düzenleme:

Ceylan Yayınları

Baskı-Cilt:

Can Matbaacılık, Davutpaşa Cad.,

İpek İş Hanı, Kat 3/7, Topkapı-İstanbul

Telefon/faks: (0212) 613 10 77 - 613 15 47

© Ceylan Basım Yayın Tanıtım: Hocapaşa Mah.

Kargılı Sk. No. 1, Celal Orman İş Hanı Kat 2/24, Sirkeci-İstanbul

Telefon: (0212) 519 70 93 **Faks:** (0212) 514 68 77

e-mail: info@ceylanyayinlari.com

web: www.ceylanyayinlari.com

ÖNSÖZ

İşçi sınıfının dünya görüşü, ideolojisi olarak Marksizmin doğuşundan günümüze 150 seneden fazla bir zaman geçti. Bu zaman zarfında insanlık büyük tarihsel gelişmelere şahit oldu. Bu dönem içinde burjuvazi, doğa bilimleri, sosyal bilimler ve başka alanlarda teoriler üretti. Özellikle Marksizmin teoride ve pratikte gelişmesi ve maddi güce dönüşmesi, burjuvaziyi korkutmuş ve Marksizme karşı mücadelesi ayrı bir önem kazanmıştır. Burjuvazi, Marksizmi çürütmek ve işçi sınıfı ve emekçi yığınlar nezdinde etkisini kırmak için sayısız teori üretmiştir. Ama bu teorilerin hiçbiri, zamanın ve tarihsel pratiğin sınavını kazanamamıştır ve yok olup gitmiştir. Sadece Marksizm-Leninizm, onun felsefi temelini oluşturan diyalektik ve tarihsel materyalizm bu zaman ve tarihsel pratik sınavını kazanmıştır. Burjuvazi, azgın saldırılarıyla Marksist dünya görüşünde yarık açamamıştır. Bu zaman zarfındaki dünya tarihi Marksist-Leninist öğretinin doğruluğunu kanıtlamıştır. Marksizm, dogma olarak değil de eylem kılavuzu olarak kavrandığında yenilmez olduğunu göstermiştir.

19. Yüzyılın revizyonistleri gibi Sovyetler Birliği Komünist Partisi XX. Kongresinden (1956) bu yana modern Sovyet revizyonistleri ve bugün de Sovyet revizyonizminin kalıntıları ve farklı siyasi çevrelerden türeme yeni modern revizyonistler, her türden ideolojik ve teorik ipini kırmış unsurlarla birlikte emperyalist burjuva ideologlarının da kısmen kışkırtması, kısmen desteği ve bizzat katılımı ile Marksist teori ve felsefe ilkelerini revizyona tabi tutma, başkalaştırma çabası içindeler. Eğer Mark-

sist teori ve felsefe ilkelerini kişiselleştirecek olursak: Marksist teori “göründüğü gibi olan ve olduğu gibi görünen”dir. Bütün bu unsurlar istiyorlar ki Marksist teori ve felsefe ilkeleri, göründüğü gibi olmasın, olduğu gibi görünmesin. Revizyonist Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonraki süreç bunu göstermektedir: İdeolojiler dünyasının, Marksizmin, işçi sınıfının, devrimin vb. artık geride kaldı anlayışları sonuç vermemiştir.

Emperyalist burjuvazi ve ideologları, ama özellikle kitap içinde tanıyacağınız “modern” toplum dizayncıları, felsefenin materyalizm ve idealizm diye ikiye; iki dünya görüşüne ayrımını ortadan kaldırmak için; her iki felsefe arasındaki farkları; işçi sınıfının devrimci, bilimsel dünya görüşü ile burjuvazinin idealist gerici dünya görüşü arasındaki sınırı silmek için yoğun çabalarını aksatmaksızın sürdürmektedirler. İşçi sınıfının yok olmaya yüz tuttuğu, geleceği olmayan bir sınıf olduğu kapitalizmin kendiliğinden çöküşüyle, bu anlamda “kıyamet günü”nün yaklaşmasıyla, “mikro-elektronik devrim”in değer ve artı değer üretimini ortadan kaldırmış olmasıyla; emeğin şu veya bu biçimine karşı değil, doğrudan emeğin kendisine karşı “cihat”la; sınıf mücadelesinde işçi sınıfının yerine “çokluk”u koymakla açıklanacak duruma gelinmişse, bu işte bir “sakatlık” var demektir. “Sakatlık” yoksa açık ki bu yoğun çabaların bir amacı vardır: Bütün bunlar felsefenin konularıdır. Emperyalist burjuvazi, ideologları ve “modern” toplum dizayncıları, yaşamın her alanında; ekonomide, politikada, teoride, kültürde, tarihte, doğa bilimlerinde vb. Marksizmin, Marksist felsefenin kazanımlarını yok etmek, geçersiz kılmak, geliştirmek adına işe yaramaz hale getirmek, sulandırmak, herkes tarafından kabul edilir hale getirmek için yoğun çaba harcamaktalar. Marks’ın emperyalist burjuvazi çevrelerinde giderek popüler olması iyidir, ama oldukça tehlikelidir. Burjuvazi, Marks’ın içini boşaltmaya ve görüşlerini tehlikesizleştirmeye çalışıyor. Bunu başarırsa sakallı Marks’ı pazarlayabilir. Aynen Che’nin içi boşaltılıp da pazarlandığı gibi.

Sorun bununla da sınırlı değil. Emperyalist burjuvazi, ide-

ologları ve “modern” toplum dizayncıları, Marksist teori ve felsefeyi donmuş, 100-150 senelik dogma olarak; yani günümüz sorunlarına cevap verecek durumda olmadığını göstermeye çalışıyorlar. Çözümleri gayet basit: Bu “dogma”, modern burjuva sosyologlarının, ekonomistlerinin, filozoflarının güncel sorunlara getirdikleri çözümlerle birleştirildiğinde ancak bir anlam kazanır. Tabi ki, niyet böyle açıklanmıyor. Yaptıkları iş, bunun böyle olduğunu gösteriyor. İmparator Negri’nin “İmparatorluk” kitabı, emeğe karşı mücadele, emperyalizmin yeniden ve yeniden yorumu, Kautsky vb. neden popüler? Çok okundukları, çok doğru fikirler içerdikleri için mi? Yoksa belli bir amaca hizmet ettikleri için mi? İmparator Negri, “İmparatorluk”undaki düşüncelerini geçen yüzyılın ‘70’li yıllarından beri savunmaktadır. Söylediği teorik olarak yeni değil. Ama o gün değil de bugün popüler yapılmasının bir nedeni olmalı. Marksizme, Marksist felsefeye saldırıda; onun eskidiğini, güncel toplumsal ve ekonomik gelişmelere cevap verecek durumda olmadığını kanıtlamak için çabada gözü dönmürlük, “insanı insan yapan emeğin” varlığını sorgulama, somutta da artık gereksiz kaldığını ilan etme boyutlarına varmıştır. Bunun adı teoride, felsefede; genel olarak bilimde barbarlıktır.

Bizzat yaşam, işçi sınıfı ve emekçi yığınların, ezilen ulusların sermayeye, neoliberal saldırılara, emperyalist savaflara, işgallere karşı mücadelesi; dönem dönem milyonların katıldığı eylemler, enternasyonal karakterli örgütlenmiş grevler bu teorisinin sahipsiz olmadığını da göstermektedir.

Geleceği kazanma coşkusıyla...

Kitabın yayımlanmasında emeği geçen ve redaksiyonu yapan Necati Abay’a, dizgi işini üstlenen Ceyhun’a, Ceylan Yayınları, Can Matbaası ve Can Grafik çalışanlarına teşekkürler...

İbrahim Okçuoğlu

20 Temmuz 2008

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I

DİYALEKTİK MATERİYALİZM

I- FELSEFENİN KONUSU

1. Felsefenin Temel Sorunu-Materyalizm ve İdealizm.....	9
2. Marksist Felsefenin Konusu.....	16
3. Felsefenin Diğer Bilimlerle İlişkisi.....	18
4. Proletaryanın İdeolojik Silahı Olarak Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm.....	20

II- MARKSİZM ÖNCESİ DÖNEMDE MATERİYALİZM İLE İDEALİZM ARASINDAKİ MÜCADELE

1. Eskiçağda İlkel Materyalizm ve İlkel Diyalektik.....	23
2. 17 ve 18. Yüzyılın Materyalizmi-İngiliz ve Fransız Materyalizmi.....	27
3. Hegel'in İdealist Diyalektiği.....	31
4. Feuerbach'ın Materyalizmi.....	35
5. 19. Yüzyılda Devrimci Demokratların Materyalizmi ve Diyalektiği.....	37

III- MARKSİST FELSEFENİN DOĞUŞU VE GELİŞMESİ

1. Marksist Felsefenin Doğuşunun Ön Koşulları	
Marksist Diyalektiğin Ön Koşulları.....	41
2. Marksizmin Felsefede Gerçekleştirdiği	
Devrimci Altüst Oluşun Özünü.....	47

IV- ALGILAMANIN YEGANE BİLİMSEL YÖNTEMİ OLARAK MARKSİST DİYALEKTİK

1. Diyalektik Yöntem: Marksist Felsefenin	
En Önemli Bileşeni.....	50
2. Diyalektik ve Diyalektik Yöntem Üzerine	
Marks, Engels, Lenin ve Stalin.....	53
3. Lenin ve Diyalektiğin Tanımı.....	65
4. Diyalektik Yöntem Üzerine Stalin.....	70
5. Diyalektik Yöntem-Metafizik Yöntem.....	76

V- MADDE VE VAROLUŞUN BİÇİMLERİ

1. Maddenin Marksist Felsefi Kavramı.....	81
2. Maddenin Varoluş Biçimi Olarak Hareket.....	85
3. Maddenin Varoluş Biçimi Olarak Zaman ve Mekân.....	88
4. Dünyanın Maddesel Bütünselliği.....	92

VI- MADDE VE BİLİNÇ

1. Düşünce ve Varoluş Arasındaki İlişki.....	95
2. Yüksek Seviyede Örgütlenmiş Maddenin Özelliği	
Olarak Bilinç.....	98
3. Madde ve Doğanın Yansıması Olarak Bilinç.....	100
4. Dil ve Düşünce.....	104

BÖLÜM II

TARİHSEL MATERİYALİZM

I- TANIM VE YÖNTEM ÜZERİNE.....	106
II- TOPLUMUN MADDİ YAŞAM KOŞULLARI	

1. Toplumun Maddi Yaşam Koşulları.....	115
2. Üretimin Özellikleri.....	119
3. Alt Yapı ve Üst Yapı.....	128
III- ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN KARAKTERİ	
1. Üretim İlişkilerinin Nesnel Karakteri.....	133
2. Mülkiyet İlişkileri-Üretim İlişkileri.....	138
3. Mülkiyet ve Paylaşım İlişkilerinin Tarihsel Biçimi Olarak Sınıf İlişkileri.....	139
IV- ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN ÜRETİCİ GÜÇLERİN KARAKTERİ İLE UYUMLULUĞU YASASI	
1. Üretim İlişkileri Karşısında Üretici Güçlerin Belirleyici Rolü.....	141
2. Üretim İlişkilerinin Üretici Güçler Üzerindeki Etkisi...	153
3. Üretici Güçlerin Karakteri İle Üretim İlişkilerinin Uyumluluğu Yasası ve Üretim Biçimlerinin Değişimi.....	157
4. Sosyalizm Öncesi Üretim Biçimlerinde Üretim İlişkilerinin Üretici Güçlerin Karakteri ile Uyumluluğu Yasasının Geçerli Olması Sürecinde Kendiliğindencilik ve Bilinçlilik.....	160
V- SINIF MÜCADELESİ	
1. Sınıfın Doğuşu ve Tanımı.....	164
2. Sınıf Mücadelesi-Sosyal Devrim.....	167
3. Kapitalizmde Proletaryanın Devrimci Sınıf Mücadelesi Sınıf Mücadelesinin Biçimleri.....	170
4. Sınıf Mücadelesinde Taktik Sorunlar ve Diyalektik Yöntem-Taktiksel ve Stratejik Anlamda Sloganlar ve Talepler.....	180

BÖLÜM I

DİYALEKTİK MATERİYALİZM

I- FELSEFENİN KONUSU

1. Felsefenin Temel Sorunu-Materyalizm ve İdealizm

Felsefenin, yaklaşık 2500-3000 senelik bir tarihi vardır. Bu süreç içinde her bir tarihi çağın -köleci, feodal, kapitalist- çeşitli sosyal sınıfların ve grupların temsilcileri bir dizi felsefi sistem üzerine çalışmışlar ve görüşler üretmişlerdir.

Dün olduğu gibi, bugün de dünyada sayısız diyebileceğimiz felsefi anlayışlar temsil edilmektedir. Felsefe dünyasında temsil edilen akımların/anlayışların çokluğu bu dünyanın oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu izlenimini vermektedir. Oysa durum hiç de görüldüğü gibi değildir. Çünkü her felsefi düşünce-

nin temel bir sorunu vardır: Nesnel dünya ile bilinç, düşünce ile varoluş, madde ile bilinç arasındaki ilişkiye verilen cevap, her felsefi akımın temel sorununu oluşturur. Bu sorun belirleyicidir. Her bir felsefe akımı bu soruya cevap vermekle karşı karşıyadır ve her bir felsefe akımının/sisteminin bütün anlayış ve tezleri yukarıdaki soruya verilen cevaba göre içerikleşirler/şekillenirler. Bundan dolayı Engels, “düşüncenin varlığa, tinin doğaya olan ilişki sorununu bütün felsefenin en yüksek sorunu...” olarak görür. (Engels, “L. Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu”, Marks-Engels Seçme Eserleri, c. II, s. 339)

Demek ki sorun çok açık, çok basit: Hangisi önce geliyor? Tin mi, doğa mı veya bilinç mi, madde mi?

“... Tin mi, doğa mı, hangisi esas öge... Dünya Tanrı tarafından mı yaratılmıştır, yoksa öncesizlik boyunca var mı idi?”

“Bu soruyu yanıtlayışlarına göre filozoflar iki kampa ayrılıyorlardı. Tinin doğaya göre önce gelme özelliğini ileri sürenler ve buna göre de, son aşamada, ne cinsten olursa olsun dünya için bir yaratılmayı kabul edenler... idealizm kampını oluşturuyorlardı. Diğerleri; doğayı esas öge sayanlar ise materyalizmin değişik okullarında yer alıyorlardı. Başlangıçta bu iki tanımlama; idealizm ve materyalizm başka bir anlam taşımıyordu.” (Engels, age)

Felsefeye ilişkin sorunlarda veya felsefenin her bir sorununda bu iki tanımlama, felsefenin iki temel akımını ifade etmiştir.

Engels, bu iki kavramın felsefe dışı kullanımının şaşırtıcı olduğunu belirtir ve her iki kavramın (idealizm ve materyalizm) felsefi kavramlar olduğunu vurgular. Yaygın bilindiği gibi idealizm, ahlaki inançlara, ideallere inanmak ve materyalizm de bu inancın inkâr edilmesi değildir. Tersine, tarih ve özellikle sosyalizmin öldüğünün vaaz edildiği günümüzdeki gelişmeler, felsefi materyalizmin taraftarlarının, gerçek, özgürlük, sosyalizm vb. idealler için mücadele eden en tutarlı savaşçılar olduğunu göstermektedir.

Engels, materyalizme önyargılı yaklaşımlarla şöyle alay ediyordu: “Dar kafalı (ahmak -çn.), materyalizm dendiği zaman, pis-

boğazlık, ayyaşlık, arsızlık, ten zevki ile şaşalı bir yaşam sürdürmeyi, aç gözlülük, cimrilik, doymak bilmezlik, çıkar peşinde koşmayı ve borsa oyunlarını ve kendisinin gizliden gizliye kölesi olduğu bütün bu iğrenç kusurları anlar ve idealizm sözcüğünden ise, başkaları önünde göklere çıkardığı, ama kendisi ancak her zaman ki ‘materyalist’ aşırılıklarının zorunlu sonucu olan sıkıntı dönemlerini ya da bunalımları atlatması söz konusu olduğu sürece inandığı erdeme, insanlığa ve genellikle daha iyi bir dünyaya imanı anlar ve durmadan pek sevdiği şu nakaratı tekrarlar: ‘İnsan dediğin de nedir ki? Yarı hayvan, yarı melek’...” (age, s. 346)

Felsefenin temel sorununun Marksist açıklanması, felsefi sistemlerin birbirine tamamen zıt, iki büyük kampa bölünmüşlüğü; bu bilimsel bölünmüşlüğü görülmesini ve kavranmasını kolaylaştırmaktadır. Söz konusu soruya verilen materyalist veya idealist cevap, felsefede tarafsızlıkla, söz konusu toplumda ilerici veya gerici ideolojiyle doğrudan bağlam içindedir.

Felsefede tarafsızlık esastır. İster sorunun bilincinde olalım, isterse olmayalım, tarafsız felsefe yoktur. Ama burjuva felsefenin birçok temsilcisi, felsefi anlayışlarının “tarafsız” olduğunu savunur. Bunlar felsefi anlayışlarının “tarafsızlık” üzerinde yükseldiğini göstermeye özel bir önem verirler ve bizim felsefemiz materyalizm, idealizm ayrımının ötesindedir demeye çalışırlar. Onların “tarafsızlık” çabalarında güttükleri yegâne amaç, materyalizm ile idealizm arasındaki temel farkı silmek ve tarafsızlık adı altında hangi renkten olursa olsun idealist anlayışlarını işçi sınıfına ve emekçi yığınlara taşımak, onları idealist anlayışlarıyla zehirleyerek sınıf mücadelesinden uzaklaştırmak ve burjuvazinin kuyruğuna takmaktır.

İki türden felsefi öğreti vardır: Materyalizm ve idealizm. Üçüncü veya dördüncü bir felsefi öğreti yoktur ve olamaz da. Bu bağlamda, felsefenin, temel sorununa verilen cevaba göre bölünmesi keyfi bir saptama değildir. Bunun nedeni vardır: Felsefenin temel sorunu, madde ile bilinç arasındaki ilişkiyi irdeler ve madde ve bilinç, Lenin’in deyişiyle felsefenin “en genel, en

kapsamlı kavramlarıdır.” Bu iki kavram, bu kavramları da kapsayan daha genel bir kavrama indirgenemezler. Bu böyledir. Çünkü madde ve bilincin ötesinde, madde ve bilinç olabilecek üçüncü bir şey yoktur. Bilim, madde ve bilincin indirgenebileceği; madde ve bilincin menşei olacak üçüncü bir olgunun olmadığını kanıtlamıştır. Dolayısıyla felsefenin temel sorunu ne ide’sel ne de maddesel olmayan bir öz aramak değildir; felsefenin temel sorunu neyin birincil, neyin ikincil olduğunu; madde-nin mi yoksa bilincin mi birincil olduğunu tanımdır.

“Marks ve Engels’in dehası, başka şeylerin yanında, yeni, karmaşık terimlerle, ustaca ‘izm’lerle yapılan ukala sözcük oyunlarını aşğılamaları ve yalın dilleri ve açık sözlü oluşlarıyla da kendini ortaya koymuştur: Felsefede iki eğilim vardır; materyalist eğilim, idealist eğilim. Bu iki eğilim (çizgi -çn.) arasında bilinmezliğin çeşitli nüansları bulunur. Felsefede ‘yeni’ bir görüş açısı bulmak için yapılan boşuna çabalar, ‘yeni’ bir değer teorisi, ‘yeni’ bir rant teorisi vb. yaratmaktaki benzer çabalar da aynı akıl yoksulluğunu ortaya koyar.” (Lenin, Materyalizm ve Ampiriokritisizm, c. 14, s. 142)

Lenin devamla şöyle der: “Marks’ın ‘Kapital’deki ve öteki eserlerindeki bazı felsefi sözlerini alınız. Hepsinde değişmez temel motifleri bulacaksınız: Materyalizmin savunulması ve her türlü bulanıklığın, her türlü kafa karışıklığının ve idealizme doğru her türlü sapmanın hor görüyle alaya alınması. Marks’ın bütün felsefi görüşleri, bu iki temel zıtlıkta ilişkilidir ve profesörler filozofisi açısından bunların eksiklikleri bu ‘darlık’ ve ‘tek yanlılık’tadır. Gerçekte materyalizmi ve idealizmi uzlaştırma yolundaki melez tasarıları kabul etmeye karşı bu direnme, kesenkes belirlenmiş bir felsefi yolda ileriye doğru yol alan Marks’ın büyük becerisidir.” (Lenin, age, s. 341/342)

Öyleyse felsefenin bu iki temel akımı; bu iki dünya görüşü arasındaki uzlaşmazlık ve her iki akımın kendine göre taraflı oluşu ve her ikisinin, dün olduğu gibi bugün de birbirlerine karşı mücadeleleri esastır.

Felsefede materyalizm ve idealizmin anlamı

Felsefede materyalizmi nasıl tanımlayabiliriz? Materyalizm dendiğinde akla gelen nedir? Bunun kısa tanımı şöyledir: Materyalizm, doğa bilimiyle uyumluluk içinde maddenin, nesnel dünyanın bilinç karşısında birincil olduğunu, insan bilincinden bağımsız ve onun dışında var olduğunu ve bilincin, maddenin değişime uğramış bir özelliği olduğunu ve maddenin sadece yanması olduğunu öğreten felsefedir.

Demek oluyor ki materyalizm, dünyayı kendi gerçekliğinden, doğanın hareket biçimlerinden ve yasalarından hareketle açıklıyor ve bunu yaparken de bir “yaratıcıya” sığınmıyor. Materyalizm (Latince “materialis” -maddesel- kelimesinden kaynaklanmaktadır), bizi çevreleyen dünyanın hiçbir kimse tarafından yaratılmadığı ve doğanın ebediyen var olacağı anlayışından hareket eder. O halde doğayı, doğa dışı bir güç yaratmamıştır. Doğa, Tanrı’nın değil, maddenin hareketinin bir eseridir.

Felsefi idealizme gelince: İdealist felsefe, madde karşısında bilincin veya ide’nin birincil olduğunu savunur. İdealizme göre ide birincil, bilinç ikincildir. İde’yi ifade eden şey, bu felsefenin çeşitli akımlarında farklı kavramlarla tanımlanır; mutlak ide, dünya ruhu, tanrı, insan bilinci vs... Demek oluyor ki idealizm (Yunanca “idea” -düşünce- kelimesinden kaynaklanır), düşünce ve tini her şeyin nedeni olarak algılar; bu anlayışa göre tin, doğadan önce ve ondan bağımsız olarak var olmuştur. Din gibi idealizm de şu veya bu şekilde bir dünya yaratıcısının varlığına inanır, maddenin ebedi oluşunu reddeder ve doğanın zaman içinde bir başlangıcının olduğunu savunur.

Felsefi idealizmin iki temel biçimi vardır; nesnel idealizm ve öznel idealizm: Nesnel idealizm, insan dışında ve insandan bağımsız olarak bir tini, bir ide’yi (düşünceyi) birincil/belirleyici olarak görür. İdealizmin bu biçimi, doğada belli bir düzeni, görünümünün (fenomenlerinin) belli bir yasallığını tanır. Ama o, bu yasallığın kaynağını doğada değil, bir “mutlak ide”de, bir “dün-

ya iradesi”nde arar. Burada söz konusu olan “mutlak ide”, “dünya iradesi”, sözüm ona dünyayı yaratmış ve ona bir yön/amaç vermiş(!) olan Tanrı’nın başka türden tanımlanmasından başka bir şey değildir.

Nesnel idealizmin kurucusu Yunan filozofu Platon’dur (MÖ. 427-317). Platon’un öğretisine göre her bir gerçek şeylerden, nesnelerden önce, o şeyleri, nesneleri ifade eden ide’ler vardır. Bu ide’ler belirleyicidir ve gerçek şeyler, nesneler bu ide’lerden kaynaklanır. Örneğin; at, eşek veya insan, her bir attan, eşekten veya insandan önce var olan/önce gelen atın, eşeğin veya insanın mükemmel ide’sinin mükemmel olmayan/kusurlu bir yansımasıdır. Yani, bütün tekil atlar, eşekler ve insanlar, at, eşek ve insan ide’sinin mükemmel olmayan/kusurlu birer tanımlardır. Öyleyse; böyle bir ide olmazsa, at, eşek ve insan da olmaz. Böylelikle Platon veya nesnel idealizm, bağımsız, ideal bir varlığa dönüştürülen at, eşek, insan vb. genel kavramları birincil, belirleyici kabul ediyor ve her türlü düşünceden ve kavramdan bağımsız olarak var olan gerçek nesneleri -örnekteki gerçek atı, eşeği ve insanı- ikincil, tali olarak ele alıyor. Öyleyse nesnel idealizm, kavramları gerçeklikten kopartıyor, onları bağımsızlaştırıyor ve mutlaklaştırıyor.

Nesnel idealizm en gelişmiş biçimini Hegel’in felsefesinde bulur. Hegel’e göre, var olan her şey mutlak ide’nin/düşüncenin sadece ve sadece gerçekleşmesinden ibarettir.

Öznel idealizm, “dünya tını”ni, “mutlak ide”yi veya “dünya iradesi”ni değil, insan bilincini çıkış noktası olarak, birincil olarak kabul eder. İdealizmin bu biçimine göre insan, doğrudan kendi bilincinin yansımalarıyla, duyguları, tasavvurlarıyla, kavramlarıyla vs. ilişki içindedir ve o kendi bilinci dışında var olan bir şeyin varlığını kabul etme hakkına sahip değildir. Böylelikle öznel idealizm, objektif (nesnel) gerçekliğin varlığını ve görünümünün nesnel yasallığını inkâr etmiş oluyor.

Öznel idealizmin kurucusu İngiliz Piskoposu George Berkeley’dir (1685-1753). Berkeley’e veya öznel idealizme göre, bi-

linçin dışında hiçbir şey veya görünüm var olamaz. Şeyler, görünümler/fenomenler, hissediyorsam, görüyorsam veya bilincimdeyseler vardırılar, aksi taktirde yokturlar. Sonuç itibariyle varılan anlayış şudur: At, eşek, insan veya bütün nesnel dünya, tasavvur ettiğim için vardır ve bilinç dışında hiçbir şey var olamaz.

Bütün felsefi soruların cevabı, felsefenin temel sorusuna verilen cevaba bağlıdır: Madde mi, yoksa bilinç mi önce gelir? Felsefenin bu temel sorusuna verdiğimiz cevap, bütün diğer felsefe sorularının cevabını ideolojik olarak belirler; hangi tarafta durduğumuzu açığa çıkartır: Materyalizmi mi idealizmi mi!

Felsefenin temel sorusuna verilen cevabın toplumsal yaşamda, pratik faaliyetimizde önemsiz olduğuna inananlar olabilir. Hemen belirtelim ki onlar, büyük bir yanılgı içindeler. Farkında olmayabiliriz. Ama bu soruyla her gün karşı karşıyayız. Her bir modern sınıfın; proletarya ve burjuvazinin sınıfsal çıkarlarına temel teşkil eden ideolojiler, köken itibariyle materyalizm ve idealizmden başka bir şey değildir. Bunun ötesinde siyasi anlayışımız, günlük olaylara yaklaşımımız, tarihsel görevleri ele alışımız, ortak anlayışımız vs. hep felsefenin bu temel sorusuna verdiğimiz cevapla şekillenir. Örnekleyelim:

İdealistler gibi bilinci, tını, düşünceyi birincil ve maddeyi, maddi dünyayı ikincil/tali olarak görelim. Bu durumda sosyal ve ekonomik sefaletin, yoksulluğun, baskının, savaşların, somutta da Kürt ulusuna karşı sürdürülen kirli savaşın, sömürünün vs. kaynağını toplumun ekonomik düzeninde, sınıfsal yapısında veya da insanların maddi yaşam koşullarında arayamayız. Bunların kaynağını zihni yaşamda, insanların hatasında, ahlaki anlayışlarında ararız ve öyle ki, “aslında o insan iyidir, ama politikası, anlayışları yanlış olduğu için faşisttir, gericidir” demekle karşı karşıya kalırız. Toplumda, sağımızda-solumuzda bu ve benzeri değerlendirmeler yapanların sayısı hiç de az değildir.

Felsefenin temel sorusuna idealist yaklaşım bize, sömürü düzenini, somutta da kapitalizmi, baskıyı, işkenceyi, haksızlığı, talanı vs. şu veya bu biçimde akladır. Burjuva medya (gazete, TV.

vs.) tam da bu aklamamanın önemli bir aracıdır.

İdealizm, şu veya bu biçimde ama sürekli dini destekler. Sınıflı toplumlarda din, geniş yığınları zihni olarak köleleştiren sosyal bir rol oynar. Marks'ın deyiimiyle din, halkın afyonudur.

Şüphesiz ki idealist felsefe, din ile aynılaştırılamaz. Ama her ikisi de yanııştır ve son kertede aynı noktaya varmaktadır. Her bir din, dünyayı yaratan ve yönlendiren doğaüstü bir güce -Tanrı'ya- inanır. İdealizm de bu anlayışa paralel olarak, her şeyin temelinde maddi olmayan, ruhi bir güç; dünyayı yaratan bir güç arar. Din gibi idealizm de dünyayı ikileştirir: Maddi dünyanın yanı sıra, maddi olmayan, doğaüstü, ide'sel bir dünya yaratır. Yani cenneti ve cehennemi olan dünyayı yaratır!

İdealizm, nesnel gerçekliği çarpıtır ve onun bu çarpıtmasını gerici güçler, sınıfsal çıkarları için kullanırlar.

Toplumda sınıf zıtlıkları idealizm ile materyalizm arasındaki şiddetli mücadele biçiminde felsefeye yansır. Bu mücadele, felsefenin temel sorusuna verilen cevap bazında felsefenin bütün tarihi boyunca sürmüştür ve sürmektedir. Bu mücadele örneğin, bilim ile din, bilgi ile batıl itikat, nesnel gerçeğin inkârı ile kabulü, sosyalizm ile kapitalizm; proletarya ile burjuvazi arasındaki mücadeledir.

Devrimci ve komünist olmanın kıstasını bir kenara bırakalım, nesnel gerçekliğe yaklaşım tarzımız materyalist veya idealist, gerici veya ilerici olduğumuzun temel kıstasıdır.

2. Marksist Felsefenin Konusu

Marksizm üç bileşenden oluşmaktadır: Felsefe, politik ekonomi ve bilimsel sosyalizm (teori). “Alman felsefesi”, “İngiliz ekonomi politiği”, “Fransız sosyalizmi” bu üç bileşene kaynaklık eder. Marksizm-Leninizm, bu bileşenlerin bilimsel analizi üzerine inşa edilmiştir. Bu üç bileşen, kesin bir bütünselliği ve birbiriyle uyumluluğu ifade eder. Dolayısıyla Marksizmin bu üç bileşeni, birbiriyle içsel ve ayrılmaz bir bağlam içindedir. Diyalektik ve tarihsel materyalizm, genel olarak Marksizmin, özelde

de Marksist politik ekonominin, bilimsel sosyalizmin ve Marksist-Leninist partinin strateji ve taktiğinin genel teorik ve felsefi temelini oluşturur. Marksizmin iç bütünselliği, çelikten mantığı ve şaşmaz tutarlılığı, onun söz konusu bu üç bileşenin de kullandığı yöntemden ve bütünlüklü bir dünya görüşüne dayanmasından kaynaklanmaktadır. Devrimci proletaryanın dünya görüşü, dolayısıyla onun çeşitli ülkelerdeki Marksist-Leninist partilerinin de dünya görüşü diyalektik ve tarihsel materyalizmdir. Sadece bu birkaç tanımlamanın da gösterdiği gibi, Marksist felsefe kavranmaksızın, bilim, öğreti ve teori olarak Marksizm-Leninizm gerçekten kavranamaz.

O halde, Marksist felsefenin konusu nedir, o neyi araştıran bir bilimdir?

Marksist felsefe, insanlığın ilerici, felsefi ve bilimsel düşüncesinin bir toplamıdır, bir sonucudur. Marksist felsefe, insanlığın bütün ilerici kazanımlarına dayanır ve aynı zamanda da genel olarak felsefenin gelişmesinde yeni nitel bir aşamayı ifade eder. Demek oluyor ki, Marksist felsefenin konusu, işçi sınıfının tarihi misyonunu temellendirmeyi ve bu sınıfa, her türden sömürüyü ve üretim araçlarının özel mülkiyetini yok etmek için ideolojik silah vermeyi içerir. Marks, “Filozoflar dünyayı sadece farklı biçimlerde yorumladılar, ama esas olan, onu değiştirmektir” der. Marksist felsefenin konusu, Marks’ın bu sözünde en yoğun bir şekilde ifade edilmektedir. O halde Marksist felsefe, dünyayı değiştirmek göreviyle karşı karşıyadır ve Marksist felsefe bu görevini, işçi sınıfını teorik çalışmasında, siyasi ve ideolojik mücadelesinde silahlandırarak yerine getirir. Teorik çalışmasıyla Marksist felsefe, bilimsel gelişmelerin sonuçlarını toplar, bu sonuçları değerlendirir ve işçi sınıfının “dünyayı değiştirmek” mücadelesine sunar; sınıfı bu alanda silahlandırır. Marksist felsefe, siyasi ve teorik alanda burjuva ideolojisi ve felsefesine karşı tavizsiz bir mücadele verir. Bu mücadele içinde işçi sınıfının devrim bilincini geliştirir. Marksist felsefenin siyasi ve ideolojik işlevi, Marksist-Leninist parti vasıtasıyla işçi sınıfına ta-

rihsel misyonunun ne olduğunu kavratmak ve siyasi mücadelesini temellendirmektir. Böylelikle Marksist felsefe, Marksist-Leninist partinin politikasına teorik bir temel-çıkış noktası kazandırmış olur.

3. Felsefenin Diğer Bilimlerle İlişkisi

Marksist felsefe, diyalektik materyalizm demektir ya da diyalektik materyalizm, yegâne bilimsel felsefedir ve bu felsefe bütün modern-ilerici bilimin temeli üzerinde yükselir. Demek oluyor ki diyalektik materyalizm, genel anlamda bilim ve felsefenin tarihsel gelişmesinin sonucudur. Ve bu tarihsel gelişmenin seyri içinde hem felsefenin görevleri ve konusu hem de diğer bilim dalları arasındaki yeri değişmiştir.

Felsefe, antik dönemde bütün bilgilerin toplamı olarak doğmuştu. Daha o dönemde insanlar şu veya bu konuda (matematik, fizik, astronomi vb.) belli ölçüde bilgi sahibiydiler. Ama bu bilgiler toplamı, henüz ayrışarak, özel bilim dalları olarak sınıflandırılmamıştı. Yani bu bilgilerin hepsi veya insanlığın o dönem için sahip oldukları bilgiler, felsefenin bileşimini oluştuyordu. Antik dönemin filozofları eserlerinde doğrudan felsefi sorunların yanı sıra özel bilim dallarını da ilgilendiren konuları ele alıyorlardı. Örneğin felsefi sorunların yanı sıra bitkiler, hayvanlar vb. araştırma konusu oluyordu.

Ne zaman ki üretimin gelişmesi, bilimsel bulguları teknoloji sürecinde kullanmayı gerekli kıldı, işte o zamandan itibaren de tek tek bilim dalları oluşmaya başladı. Bu, bilimlerin felsefeden kopmaya başlamalarının ifadesidir. İlk, eskiçağda astronomi, matematik birer bağımsız bilim dalı olarak gelişmeye başladı. Bilimlerin felsefeden ayrışma süreci Rönesans'tan itibaren ve özellikle de 17. Yüzyıldan itibaren hız kazandı. Bilim olmaksızın üretimin gelişmesi söz konusu olmuyordu; üretimin gereksinimi sonucu birbiri ardına yeni bilim dalları (fizik, kimya daha sonraları biyoloji vb.) oluşmaya başladı.

O dönemde bilimler, daha ziyade verileri toplamakla, bunla-

rı sistemleştirmek ve sınıflandırmakla uğraşıyordu. Felsefe de bu bilim dalları arasında bağ kurmaya çalışıyordu. Yani felsefe, bütün bilim dallarını birleştirmeyi ve bütünlüklü bir sistem oluşturmayı hedefliyordu. Ve o dönemde, her bir bilim dalı felsefenin bir parçası olarak görülüyordu. Bilimlerin toplamı olmayı amaçladığından dolayı felsefe, “bilimlerin bilimi” oluyordu. Ama süreç içinde her bir bilim dalının derinlemesine gelişmesi ve giderek bağımsızlaşması sonucunda bilim dalları felsefeden nihai olarak koptular. Böylelikle her bir bilim dalı, felsefenin bir parçası olmaktan çıkarken, felsefe de “bilimlerin bilimi” olmaktan çıkmış oluyordu.

19. Yüzyılda yeni buluşların katkısıyla doğa bilimlerinin gelişmesinin yanı sıra toplum bilimleri, özellikle Marks ve Engels’in katkısıyla tarihsel materyalizm de gelişmeye başladı. Böylelikle bütünlüklü bir insanlık tarihini ifade etmeyi amaçlayan tarih felsefesi de gereksiz oldu.

Marksist felsefenin doğuşu (19. Yüzyılın ‘40’lı yılları), eski felsefenin, “bilimlerin bilimi” olma iddiasında olan felsefenin sonu oldu. Marksist felsefe, bilimlerin üstünde duran, “bilimlerin bilimi” olan bir felsefeye gerek kalmadığını açıkladı. Marksist felsefenin kendisi bu açıklamanın doğrudan bir ifadesiydi.

Bunu söylerken yanlış anlaşılmak istenmiyoruz: Eski felsefenin, “bilimlerin bilimi” olma iddiasında olan ve üretimin, teknolojinin nispeten geri olduğu dönemlerde bunu kısmen de hak eden felsefenin ortadan kaldırılmış olması, genel olarak felsefenin işlevsiz, konusuz kaldığı anlamına asla gelmez. Tek tek bilim dalları gibi felsefe de aynı dünyayı araştırıyor. Bu, ister doğa, isterse de toplum açısından olsun, araştırılan aynı dünyadır. Tek tek bilim dalları, söz konusu alandaki gelişmeleri incelerken felsefe, kendisi bir bilim olarak doğayı ve toplumu bütünsellikleri içinde ele alarak inceler: Örneğin bilim olarak kimya, atomların vb. bağ ve hareketini; biyoloji, organizmaların gelişme yasalarını; toplum bilimleri de toplumun gelişme yasalarını veya toplumsal yaşamın belli süreçlerini ele alır. Yani her bir bilim

dalı, doğa ve toplum bilimlerinin her biri, kendi alanına özgü olanı incelerken Marksist felsefe -bilim dallarının aksine- her türlü hareket ve gelişmenin en genel yasalarını kendine konu olarak alır. Öyleyse; tek tek bilimler kendi alanlarına özgü olanı konu alarak ele alırken, Marksist felsefe veya da diyalektik materyalizm, bütün olaylara, fenomenlere ve süreçlere kaynaklık eden geneli konu olarak ele alır. Bundan dolayıdır ki Marksist felsefe, genel yasalar; her türlü gelişme ve hareketin -doğada ve toplumda- tâbi olduğu genel yasalar üzerine bilgi verir.

Ancak bu ayrım göz önünde tutulduğu zaman tek tek bilim dalları ve felsefe (Marksist) arasındaki fark ve ilişki doğru kavranmış olur.

4. Proletaryanın İdeolojik Silahı Olarak Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm

Tarihin altüst oluş dönemlerinde keskinleşen sadece siyasi ve ekonomik alandaki mücadele değildir. Bu dönemlerde ideolojik mücadele de keskinleşir. Çünkü tam da böylesi dönemlerde, toplumsal yaşamda iz bırakan derin ve kapsamlı alt-üst oluşları felsefi açıdan yorumlamak özel bir önem kazanır. Çünkü bu süreçlerde birbirlerine zıt dünya görüşlerinin; toplumsal sınıfların felsefi alandaki mücadelesi daha yoğun gündeme gelir. Aydınlanma, Rönesans döneminde ilerici burjuvazinin feodalizme ve kiliseye/dine karşı mücadelesini hatırlatalım. Bu, burjuvazinin siyasi ve ekonomik mücadelesinin yanı sıra ideolojik (felsefi) alandaki mücadelesiydi.

Çağ değişti, burjuvazinin ilerici misyonu geride kaldı (Burada söz konusu olan, genel anlamda burjuvazidir. Elbette ki, günümüzde emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı mücadelede ulusal burjuvazinin görece ilerici bir rol oynadığı ve oynayacağı tartışma götürmez). Burjuvazinin “misyonu”nu proletarya üstlendi. Marksist felsefe, proletaryanın ideolojisi/dünya görüşü olarak doğdu. Marksist felsefe veya Lenin’in deyimiyile “Marks’ın felsefi materyalizmi, proletaryaya zihni kölelikten

kurtulmanın yolunu gösterdi.” Marksist felsefe proletaryaya, dinin manevi boyunduruğunu parçalamayı, burjuvazinin ve hükümetlerinin “iyi niyetlerine” inanmamayı öğretti. Marksist felsefe, proletaryaya nihai kurtuluşunun ancak ve ancak kendi mücadelesi ile gerçekleşeceğini ve bunun yolunu gösterdi.

Diyalektik ve tarihsel materyalizm ve ekonomi üzerine öğretilerine dayanarak Marks ve Engels teoriyi, sosyalizmi bir ütopya olmaktan çıkartarak bilime dönüştürdüler. Bu bilim, devrimci proletaryanın partisine yeni toplumu, sosyalist toplumu kurma ve inşa etme mücadelesinde doğru yolu göstermektedir.

Kapitalist gerçeklikten kaynaklanan sosyal devrim (sosyalist değil, sosyal devrim. Marksist Leninist komünistlerin asgari programlarının ifadesi olan antiemperyalist demokratik devrim de sosyal bir devrimdir) teorik çıkış noktasını, doğadaki ve toplumdaki gelişmelere diyalektik-materyalist yaklaşımdan almaktadır. Diyalektik şunu öğretiyor; her şey değişim ve akış içindedir. Mademki her şey değişiyor, her şey akış içinde, o halde toplum düzenleri de değişmek zorundadır. Toplumsal gelişmenin sonucu olarak doğan ve kurumlaşan toplum düzenleri, ekonomileri, devleti, dini, felsefi, ahlaki anlayışları vs. tarihi gelişme içinde ömürlerini dolduracaklar ve yerlerini daha ileriye temsil edenlere bırakacaklardır. Bu, kendiliğinden olmaz. Sınıflı toplumlarda bu alt-üst oluş, sınıf mücadelesiyle bu mücadelenin sonucu olan sosyal devrimle gerçekleştirilir.

Proletaryanın ideolojik silahı olarak diyalektik ve tarihsel materyalizm, sosyal devrimin, söz konusu bu alt-üst oluşların zorunlu olduğunu, kaçınılmaz olduğunu öğretir.

Marksist-Leninist partinin strateji ve taktiği, diyalektik ve tarihsel materyalizme kopmaz bir şekilde bağlıdır. Lenin sürekli şunu vurgulamıştır: Komünist partinin politikası asla ve asla subjektif anlayışlara, olgulara dayandırılmaz. Tersine, partinin politikası, nesnel koşulların, özellikle de sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin tam materyalist bir gözlemine dayandırılmalıdır. O halde parti, strateji ve taktiğini oluştururken sınıflar ve onların

karşılıklı ilişkilerini statik -değişmez- olarak göremez. Onlara kendi hareketleri içinde yaklaşıp ve bunu geçmiş açısından değil gelecek açısından ele alır.

Soruna böyle yaklaşım devrimci diyalektiğin gereğidir. Proletaryanın ideolojik silahı olarak diyalektik ve tarihsel materyalizm, Marksist-Leninist partiye bunu da öğretir.

Marksist-Leninist parti, her bir üyesinin dünya sorunlarını (örneğin, din, felsefe vs.) kendi özel sorunları olarak görmelerine kayıtsız kalmaz. Ama oportünistler açısından bunun tam tersi geçerlidir. Oportünistler, üyelerinin felsefi ve dini görüşleri, kendi özel sorunları olarak kavramalarından rahatsız olmazlar. Oportünizm için belli bir felsefeye bağlılık söz konusu değildir. Bu anlayışın kendisi (pratikte uygulanması) veya propagandası, Marksizmi revizyona uğratmanın, her bakımdan burjuva düşünce ve pratikle kucaklaşmanın açık ifadesidir. Nitekim Marksizmin kendine özgü felsefesinin olmadığını söyleyenler II. Enternasyonal oportünistleriydi. Öyle ki, henüz Marksistken (1898) K. Kautsky, Plehanov'a yazdığı mektupta, "Felsefe alanında hiçbir zaman güçlü olmadığını, diyalektik materyalist görüşüne sahip olmasına rağmen, Marks ve Engels'in ekonomik ve tarihi bakış açılarının son kertede yeni Kantizmle uzlaşıp olduğuna inandığını" yazıyordu. Aynı Kautsky, bu sefer Marksizmden kopma sürecindeyken, Marksizmi, Mach'ın idealist felsefesiyle birleştirmeye çalışan revizyonist koroya katılarak "Marksizmi felsefi bir öğreti olarak görmediğini, ama onun, Mach'ın algılama teorisiyle de çelişmediğini" açıklıyordu. Günümüzde ise Marks'ı okuyan, ondan "öğrenmeye çalışan" bir burjuvazi ile kaşı karşıyayız! Marks'ın burjuvazi nezdinde popüler olması pek hayra alamet değil. Bunda, günümüzde politik ve ekonomik nesnel gerçekliği Marks'a dayanarak güya açıklama çabalarının rolü belirleyicidir. Bu tavır, Marks ve Marksizmi etkisizleştirmenin bir yolu olarak görülmelidir.

Geçmişte ve günümüzde ve hangi renkten olursa olsun bütün oportünist ve revizyonist akım, parti ve anlayışların aksine ko-

münist parti, bütünlüklü bir örgütlülüğün, örgüt olmanın ifadesi olmuştur. Bu bütünsellik, sahip olduğu ideolojinin, stratejik, taktik ve programatik anlayışının ve örgütsel ilkelerinin bütünselliğinden kaynaklanmaktadır. Bunun içindir ki, Marksist-Leninist parti, Marksizmin felsefi, teorik, ideolojik temellerini savunmayı ve geliştirmeyi en önemli görevlerinden birisi olarak görür. Çünkü parti açısından Marksist felsefe, işçi sınıfının zihni, ideolojik silahıdır.

Bu çalışma boyunca proletaryanın ideolojik silahı olarak diyalektik ve tarihsel materyalizm, her yönüyle ele alınacaktır.

II- MARKSİZM ÖNCESİ DÖNEMDE MATERYALİZM İLE İDEALİZM ARASINDAKİ MÜCADELE

1. Eskiçağda İlkel Materyalizm ve İlkel Diyalektik

Toplumsal yaşamın ilk dönemlerinde, mitolojide, Tanrısallığı ifade eden dini-mistik anlayışların yanı sıra, nesnel dünyaya bakışta ilkel de olsa belli bir materyalizme rastlanıyordu. Eski Mısırlılar, her şeyin sudan oluştuğuna, her nesnede havanın olduğuna mitolojilerinde yer veriyorlardı. Hint mitolojisinde de benzeri yaklaşım söz konusuydu; dünya sudan oluşmuştur... Babil, Çin, Roma, Yunan mitolojilerinde de keza benzeri anlayışlara rastlanıyordu. Eskiçağın filozofları dünyanın oluşumu sorunu gündeme getiriyorlar ve bu soruya cevap arıyorlardı. Öyle ki, dünyanın maddeselliği ve onun maddesel bütünlüğü, eskiçağ filozofları tarafından tartışma götürmez bir gerçeklik olarak görülüyordu. Eski Hint (MÖ) felsefesi Çarvoka'ya göre dünya "Tanrısallık bir güce sığınarak" açıklanmamalıdır. Çarvok filozoflarına göre, doğa fenomenleri, su, ateş, hava ve toprak gibi dört maddi elementin birleşmesinden oluşuyorlardı. Eskiçağ Çin düşünürleri, doğa fenomenlerini "Tji" dedikleri maddesel parçacıkla açıklıyorlardı.

Yunanistan'daki gelişme ise şöyleydi (Felsefenin gelişmesin-

deki yerinden dolayı eskiçağda ilkel materyalizm ve ilkel diyalektiğin gelişmesini bu ülke felsefesi bazında ele alıyoruz):

İlk Yunan materyalistleri Thales (MÖ. 624-546), Aneksimander (MÖ. 611-546) ve Anaksimenes'ti (MÖ. 540-480), sadece filozof değillerdi, aynı zamanda bilim adamı, politikacı, mühendis ve tüccardılar. Öyle ki, hakim dini anlayışlarla bağlarını kopartıyorlar ve insanların tecrübelerinin dikkate alınmasını talep ediyorlardı. Bu materyalistler, yıldızları, güneşi, dünyayı ve ayı doğal cisimler olarak görüyorlar ve bunların hareketlerinin doğa yasalarıyla açıklanabileceğine inanıyorlardı. Maddenin, dünyanın oluşumunu Tanrısal, dinsel bir güçte aramıyorlar, tersine maddenin ebedi olduğundan hareket ediyorlardı. Örneğin Thales, bütün nesnelerin (şeylerin) sudan ve doğal bir gelişme süreci sonucunda oluştuğunu öğretiyordu.

Bu filozofların görüşleri, ilkel bir materyalizmi ifade ediyordu ve onların bu materyalizmi, keza ilkel bir diyalektikle bağ içindeydi. Bunun böyle olmasında üretici güçlerin ve doğa biliminin oldukça geri bir gelişme içinde olması bağlayıcı bir rol oynuyordu.

Yunan materyalizmi en yüksek aşamasına Demokrit'in felsefesinde ulaştı (MÖ. 460-370). Demokrit, atomik materyalizmin kurucusuydu, atomu ve boşluğu bütün doğa fenomenlerinin temeli olarak görüyordu. Demokrit'e göre atomlar parçalanamazlardı, onların hareketi ebedi idi, zamanda başlangıcı yoktu. Demokrit, doğayı materyalist olarak; doğayı doğayla açıklıyordu. Marks, Demokrit'i "Ampirik doğa bilimcisi", "Yunanlıların ilk ansiklopedik kafası" olarak tanımlıyordu. (Bkz. Marks/Engels, c. 3, Alman İdeolojisi, s. 124)

Heraklit (MÖ. 544-483): Bu materyalist ve diyalektikçiye göre dünya, Tanrı yardımı olmaksızın oluşmuştur. Ebediyen var olmuştur ve ebediyen var olacaktır. Heraklit, dünyada ve uzayda olup-biten her şeyi ateşin alevlenmesi ve sönmesiyle açıklıyor, "Her şey akıyor, her şey değişiyor, hiçbir şey hareketsiz değil" diyordu. Bu, diyalektik düşüncesinden hareketle, "bir nehir-

de iki defa yıkanılmaz” ifadesini kullanarak diyalektik düşünmenin parlak bir örneğini sergiliyordu.

Epikur (MÖ, 341-271): Bu filozof, Demokrit’in atomist felsefesini devam ettirdi. Epikur’un felsefesi aydınlatıcılığa ve ateizme dayanıyordu. Bu filozof, doğaüstü gücün (Tanrı’nın) ve tinin ebediliğini reddediyordu. Marks, Epikur’u “Eskiçağın, antik din’e saldıran... gerçek radikal aydınlatıcısı” olarak tanımlıyordu. (Bkz. age, s. 125)

Ayrıca Leukipp (MÖ. 500-440) Demokrit döneminde Lukrez (96-55 Romalı şair) eskiçağın diğer önemli materyalistleriydiler.

Eskiçağda da felsefede iki kamp -materyalizm ve idealizm- birbirleriyle mücadele içindeydi. Materyalistlerin karşısında idealistler, dinsel dünya görüşünü savunuyorlar ve bu görüşü teorik olarak temellendirmeye çalışıyorlardı.

Antik Yunanistan’ın en önemli idealistleri Sokrates (MÖ. 469-399) ve öğrencisi Platon idi. Platon, nesnel idealizm sistemini oluşturdu. Platon açısından doğa fenomenleri “duyumsal şeyler”di. Bunlar, insan bilinci dışında, nesnel olarak var olan, tali (ikincil), düşüncenin ürünü olan şeylerdi. Bu “duyumsal şeyler”, doğaüstü “idenin dünyası”nı oluşturuyorlardı. Platon’a göre “ide” ebedidir ve değişmez. Ama duyumsal olarak algılanan şeyler ise doğabilirler, değişebilirler ve yok olabilirler. Bu filozofa göre, ebedi olan ve değişmeyen “ide”lerin bütünü “idelerin dünyası”nı, doğa ise değişen “duyumsal şeylerin dünyasını” oluşturuyordu.

Antik dünyanın en önemli bilim adamlarından birisi de Aristoteles’ti (MÖ. 384-322) Aristoteles, eserlerinde Antik Yunanistan’ın felsefi, doğa bilimi, sosyal politik düşüncelerini toplamıştı. Platon’un “ideler”ini köklü bir eleştiri süzgecinden geçiren Aristoteles şu sonuca varıyordu: Platon’un hareketsiz “ideler”i ile doğadaki hareketi açıklamak imkânsızdır. Platon, şeylerin özünü “ideler”de görüyor. Oysa şeylerin özü, şeylerin bizzat kendi içindedir, onların dışında değildir.

Öz itibariyle Aristoteles, Platon’un idealizmini eleştiriyordu.

Tutarlı materyalist sonuçlar çıkartmamasına rağmen eleştirisi, materyalizm, bilimsel dünya görüşü açısından çok yararlıydı.

Bunun ötesinde, felsefi kategorileri, temel felsefi kavramları ilk kez sınıflandıran da Aristoteles'ti.

Sonuç itibariyle; antik dünyada materyalizm, köleci toplum-daki ilerici-demokratik eğilimleri ifade ediyordu. Ve dönemin doğa bilimiyle sıkı bir ilişki; karşılıklı etkileşim içindeydi. Materyalizmin karşıtı ise idealizmdi, özellikle de Platon'un idealizmi. İdealizm, gerici köleci aristokrasinin dünya görüşüydü, felsefi anlayışıydı. Antik Yunanistan'da materyalizm ile idealizm arasındaki mücadele, köle sahiplerinin çeşitli grupları arasındaki ideolojik mücadelenin bir biçimiydi. Bu mücadele, iki köle sahibi grup arasındaki çıkar çatışmasını yansıtıyordu: Bir taraftan tüccarlar, tefeciler ve işletmelerinde çok sayıda köle çalıştıran manüfaktüristler, diğer taraftan da büyük toprak sahipleri, gerici kır aristokrasisi yer alıyordu.

Ama hangi felsefi akıma (materyalizm-idealizm) ait olurlarsa olsunlar Antik Yunanistan'da bütün filozoflar, köleci düzeni teorik olarak temellendirmek ve ebedileştirmek çabasıındaydılar.

Köleci toplum düzeninden sonra feodal düzende felsefe yeni bir gelişme aşamasına girmiştir. Doğu ülkelerinde, örneğin Çin'de köleci düzenden feodal düzene geçiş, Batıya, örneğin Batı Avrupa'ya nazaran oldukça erken gerçekleşmiştir. (MÖ. 200-MS. 200 yılları arasında). Bu dönem zarfında doğu halkları bir dizi değerli materyalist öğreti oluşturmuşlardır: Wang Çung (1. Yüzyıl), Fan Çön (5. Yüzyıl), Dai Çön (18. Yüzyıl) feodal çağın Çinli en önemli materyalistleriydi. Hindistan'da Carva, materyalizmi geliştirilmiş ve İbn Sina (Avicenna, 980-1037) ve Arap filozofu İbn Roşd (Averroes, 1126-1198) çağın en önemli filozofları arasında yerlerini almışlardı.

Feodal çağda din, toplumsal bilincin, yaşamın hemen bütün biçimlerini kendine tâbi kılmıştır. Engels'in dediği gibi, hukuk, doğa bilimleri, felsefe içerikleri, kilisenin öğretisine uygun olup olmamasına göre düzenleniyordu.

Batı Avrupa'nın ortaçağ skolastikleri, felsefeyi teolojinin hizmetçisi yapmışlardı. Bunlar için felsefenin görevi, dini dogmaların temellendirilmesinden başka bir şey olamazdı. 13. Yüzyılda teolog Thomas von Aquino (1225-1274), Katolik inanç öğretisini sistemleştirmişti. Von Aquino papalığın ruhani diktatörlüğünün teorisyeniydi. Böyle bir teorisyen olarak von Aquino, papanın yeryüzündeki iktidarını “tanrının gökteki” iktidarıyla eş anlamlı görüyordu.

Thomas von Aquino'nun görüşleri (Tomizm olarak da bilinir), feodal beylerin en önemli ideolojik silahıydı.

Ortaçağ teologları arasında felsefi sorunlarda farklar da vardı. Bu farklılıklarda esas itibarıyla idealist ve materyalist eğilimler kendilerini ifade ediyorlardı. Skolastikler arasındaki tartışmanın merkezinde genel bir kavram olan “Üniversal”ın (evrenselin) ne olduğuydu. “Realistler” diye tanımlananlar, evrensel olanın reel olduğunu, nesnel olarak var olduğunu, yani insan düşüncesinden bağımsız olarak var olduğunu savunuyorlar ve genel kavramları mutlaklaştırıyorlardı.

Realistlerin karşısında “Nominalistler”ın öğretisi yer alıyordu. Bunların öğretilerine göre evrensel olan sadece şeylerin, nesnelerin adıdır. Bazı Nominalistler, evrensel olanı, insanların nesneler üzerine kavramları, konseptleri olarak değerlendiriyorlardı. Burada ortaçağ teolojik felsefesinde; feodal çağ felsefesinde materyalist bir eğilim söz konusudur. Şüphesiz ki Nominalistler, kavramların gerçek içeriğini, tekil nesnelerde ve görüngülerde var olan genelin bilinçte yansıması, genelleştirilmesi olarak kavramıyorlardı ve aralarındaki bağı görmeksizin geneli, tekil olanın karşısına koyuyorlardı.

Realistler ve Nominalistler arasındaki tartışma birkaç yüzyıl sürmüştür.

2. 17 ve 18. Yüzyılın Materyalizmi-İngiliz ve Fransız Materyalizmi

17. ve 18. Yüzyılda materyalizmin iki tarihi biçimi vardı:

Metafizik materyalizm ve mekanik materyalizm. Materyalizm, bu aşamasına 15. Yüzyıldan beri devam eden doğa bilimlerindeki gelişmeyle ulaşmıştı. Doğa bilimlerindeki ilerlemenin nedeni de üretici güçlerdeki fırtınalı gelişmeydi: Ticaret, sanayi, gemicilik vb. bir dizi buluşlara ve keşiflere neden oluyor ve fizik, mekanik ve matematikteki gelişmeler o zamana kadar görülmemiş bir seviyeye ulaşıyordu. Üretici güçlerin hızlı gelişmesi, kapitalist üretim ilişkilerinin sürekli yaygınlaşmasına neden oluyor ve bu gelişme de nihayetinde 17. ve 18. Yüzyıl burjuva devrimleriyle feodal düzenin yıkılmasını beraberinde getiriyordu.

Burjuva materyalizmi önce İngiltere’de gelişmeye başlamıştı. Çünkü İngiltere, feodal mülkiyet ilişkilerinin en erken yıkıldığı-çözüldüğü ülkeydi. Dönemin materyalizmi, bilimsel gelişmeyi her yolla engelleyen düşüncenin skolastik biçimlerine karşı mücadele ederek bilimin ilerlemesi için yolu açıyordu. Materyalizm, algılamamanın tecrübeye dayandırılmasını ve tecrübeye dayanmasını öğretiyordu. Dönemin materyalistleri bu anlayışlarıyla doğa bilimi yöntemini felsefi olarak genelleştiriyorlardı. Bu yöntem sayesinde bilimde önemli sonuçlar alınmıştı. M. Kopernik’in (Nicolaus Copernicus, (1473 -1543) öğretisi, Galileo Galilei’nin buluşları vs.

17. Yüzyılda İngiliz materyalizminin önde gelen temsilcileri Francis Bacon (1561-1626), Thomas Hobbes (1588-1679), John Locke (1632-1704) idiler. Bu materyalist filozoflar, materyalist bir algılama teorisi ve bilimsel bir yöntem oluşturdular. Bu filozoflar, tecrübe ile elde edilen algılamaların nesnel karakter taşıdıklarını ve nesnel reel dünyanın doğru bir fotoğrafını verdiklerini savunuyorlardı. Onlara göre bilim, doğayı izlemeye dayanıyordu ve izlemeler temelinde genellemeler yapıyor ve bilimsel teoriler saptıyordu. Elde edilen sonuçların doğruluğu ise sürekli, tecrübe ve izlemeyle sınanmalıydı. Marks, Bacon’un felsefesini karakterize ederken “İngiliz materyalizminin ve bütün modern deneyimci bilimin gerçek babası Bacon’dur” tespitini yapıyordu (Bkz. Kutsal Aile, c. 2, s. 135). Bacon, bilimsel yöntemi-

ni “Novum Organum” adlı temel eserinde geliştirdi. Özellikle tümevarım yöntemine; özelden genele, tekil ampirik verilerden bilimsel genellemeye, yükselişe, önem veriyordu.

Hobbes’un felsefe tarihine en büyük katkısı, dine karşı materyalist dünya görüşünü savunmasıydı. O, materyalist inancından dolayı ateist sonuçlara varıyor ve dini, bilime aykırılığından dolayı reddediyordu.

18. Yüzyıldaki Fransız materyalizmi İngiliz materyalizmine ve doğa bilimlerindeki en son gelişmelere, özellikle Newton’un fiziğı geliştirmesine dayanıyordu. Dönemin Fransız materyalistleri dine, fanatizme karşı aklın gücü adına mücadele ediyorlar ve bütün feodal toplumu, bütün kurum ve ideolojisiyle birlikte eleştiriyorlar ve akıl dışı olarak tanımlıyorlardı. Engels, Fransız materyalistlerinin sahip oldukları coşkulu ruhu şöyle açıklıyordu: “Fransa’da, gelmekte olan devrim konusunda kafaları aydınlatan büyük adamların kendileri de son derece büyük devrimcilerdi. Ne türden olursa olsun, hiçbir dış otorite tanımlıyorlardı. Din, doğa anlayışı, toplum, devlet düzeni, her şey, amansız bir eleştiriden geçirildi... Düşünen akıl, her şeye uygulanacak tek ve eşsiz ölçü oldu. Bu dönem, Hegel’in dediğı gibi, önce insan beyni ile onun düşüncesi tarafından bulunan ilkelerin bütün insan eylem ve topluluklarına temel hizmeti görmeleri anlamında, daha sonra da bu ilkelerle çelişki durumunda bulunan gerçekliğın aslında tepeden tırnağı ters çevrilmesi gibi daha geniş bir anlamda, dünyanın kafası üstüne konulduğı dönem oldu. Toplum ve devletin bütün eski biçimleri, bütün eski geleneksel fikirler, akıl dışı ilan edildi ve bir yana atıldı; dünya o zamana değin yalnızca önyargılarla yönetilmişti; geçmişe ilişkin olan her şey, ancak acıma ve küçümsemeye değerdı.” (Engels; “Anti-Dühring.” M-E, c. 20, s. 16-17)

Paul Henri Holbach (1723-1789), Claude Adrien Helvétius (1715-1771), Denis Diderot (1713-1784), Julien Lamettrie (1709-1751) döneminin en önde gelen Fransız materyalistleriydi. Aydınlatıcılık dönemi Fransa’nın bu materyalistleri (bunlara

devrimci-demokrat aydınlatıcı Jean Meslier de (1664-1729) dahildir), teoloji ve idealizme karşı mücadele içinde mücadeleciler materyalizmi geliştirdiler. İngiliz materyalistleri gibi onlar da doğa araştırmasında tecrübeye, deney yöntemine dayanıyorlar ve dünyayı-doğayı materyalist açıdan açıklıyorlardı. Fransız materyalistleri, idealizme, dine; kilisenin gerici ideolojisine karşı acımasız bir mücadele yürütüyorlardı. Onlardaki ateizm, burjuva ateizmiydi.

Fransız materyalistleri antifeodal ve ateist öğretileriyle büyük Fransız burjuva devriminin başarılı ön hazırlığında oldukça önemli bir rol oynamışlardı: Onların materyalizmi, kapitalist üretim biçiminin, burjuva düzenin zaferi için ideolojik zemini hazırlamıştı.

Her şeye rağmen 17. ve 18. Yüzyıl materyalizmi tarihsel olarak hem ilericiydi hem de sınırlıydı.

Örneğin Fransız materyalizmi, mekaniğin başarılarının etkisi altında kalıyor ve oldukça mekanik bir karakter taşıyordu. Maddenin gelişme biçimlerinin sonsuz nicel çeşitliliği mekanik olarak; değişmeyen parçacıkların çeşitli kombinasyonlarıyla açıklanıyordu. Dönemin Fransız materyalistleri madde ve hareketin birliğini tanıyorlar ve bunu öğreti olarak kabul ediyorlardı. Ama basitten karmaşığa, bir nitelikten başka bir niteliğe geçişi henüz kavrayamıyorlardı. Öyle ki, hareket biçimlerinin nicel çeşitliliğini sadece cismin mekân içindeki yer değişimiyle sınırılıyorlardı. Bu, olayı basit mekanik bir harekete indirgemekten başka bir şey değildi.

Dönemin Fransız materyalistleri, algılamayı doğanın insan bilincindeki yansıması olarak kavıyorlardı. Bu materyalistler açısından algılamamanın kaynağı, nesnel, reel şeylerin insanın duygu organlarına etkide bulunmasıyla doğan duyumlardı. Ama buna rağmen onların algılama teorileri, mekanik yetmezliğin etkisinde kalıyordu. Bundan dolayıdır ki, madde ile bilinç arasındaki karşılıklı etkilemeyi kavrayamıyorlar ve açıklayamıyorlardı.

Bir bütün olarak baktığımızda burjuva materyalistlerinin ta-

rihin açıklanmasında idealist ve tutarsız olduklarını görüyoruz. Onlar tarihin esas itici gücünü kitlelerde değil, tersine büyük şahsiyetlerde arıyorlardı. Ama bu, onların tarihsel ilerleyişte oynadıkları ilerici rolü karartmaz/karatmamalıdır. Burjuvazinin ideologları olarak 17. ve 18. Yüzyılın İngiliz ve Fransız materyalistleri, dine, felsefenin dine tâbi kılınmasına, otorite olarak kiliseye, bütün kurumlarıyla feodal düzene karşı mücadele ettiler. Materyalizm, önce İngiltere’de ve daha sonra da Fransa’da doğa bilimini ortaçağ teolojisinin zincirlerinden kurtardı ve bu bilimin gelişmesine olağanüstü bir itilim verdi.

17. ve 18. Yüzyıl materyalizmi, antik dönemin materyalizmine nazaran nispeten kapsamlı ve derin bir doğa bilimine dayanıyordu. Ama buna rağmen o, mekanik, metafizik bir karakter taşıyordu.

18. Yüzyıl materyalizminin en önemli eksikliklerinden birisi de toplumsal yaşamı materyalist anlayışla açıklayacak durumda olmamasıydı. Bu yüzyılın materyalist filozofları -örneğin Fransız materyalistleri dünyanın kavranabilirliğini savunmalarına rağmen- “dünyayı düşüncelerin yönettiği” vb. idealist anlayışı toplum teorilerinde savunabiliyorlardı.

3. Hegel’in İdealist Diyalektiği

İlerici yönüne rağmen 17. ve 18. Yüzyıl materyalizmi, doğa fenomenlerine metafizik yaklaşımda bulunuyordu. 18. Yüzyılın sonu, 19. Yüzyılın başına gelindiğinde doğa bilimleri ve felsefenin ilerici temsilcileri, 17. ve 18. Yüzyıl materyalizminin metafizik düşünce tarzını şu veya bu oranda aşmayı başarmışlardı. Doğada ve toplumda gelişme düşüncesi, esas eğilim olmuştu. Bu gelişmede, metafizik görüşün eleştirisinde ve diyalektik yöntemin hazırlanmasında klasik Alman felsefesinin Immanuel Kant (1724-1804), Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling (1775-1854) ve özellikle de Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) gibi temsilcileri önemli bir rol oynamışlardı.

Kant’tan Hegel’e klasik Alman felsefesi hem Almanya’daki

toplumsal yaşamın etkisi altında ve hem de Fransız burjuva devrimi sonuçlarının etkisi altında gelişmişti.

Kant'ın öğretisi, Lenin'in deyiimiyle “materyalizm ile diyalektiğin bir uzlaşmasıydı.” Kant, idealist felsefe anlayışına rağmen, bir dizi sorunu ele alış tarzıyla diyalektik yöntemin gelişmesine katkıda bulunmuştu. Onun idealist biçimdeki diyalektik yöntemi, en yüksek gelişme aşamasına Hegel'in felsefesinde ulaşmıştı. Bu anlamda Hegel, Kant'ın devamcısıydı. Hegel, nesnel idealizmin temsilcisidir. En önemli eserleri şunlardır: “Tin'in Fenomonolojisi” (1806), “Mantık Bilimi” (1812), “Felsefi Bilimlerin Ansiklopedisi” (1817), “Hukukun Felsefesinin Temel Hatları” (1821), “Felsefenin Tarihi Üzerine Dersler” (1833-1836 ve 1837) ve “Estetik Üzerine Dersler” (1836-1838)

Hegel'in idealizmine göre, doğadaki ve toplumdaki bütün fenomenlerin temeli dünya tinidir. Bu tini Hegel, mutlak ide, mutlak tin veya Tanrı olarak tanımlar.

Hegel'in felsefi sistemi (nesnel idealizm sistemi) üç temel bölümden oluşmaktadır. Sisteminin ilk bölümü olan “Mantık Bilimi”nde o, “Mutlak ide” dediği dünya tinini ele alır. Bu ele alış tarzında esas olan, tin birincildir, esastır, doğanın oluşumundan önce gelir. Sisteminin ikinci bölümünde (Doğa Felsefesi), idealist öğretisini açıklar. Hegel'e göre doğa, ikincildir, “mutlak ide” tarafından yaratılmıştır. Bu anlayışından dolayı da doğayı “tinin başka türlü” olarak tanımlamıştır. Felsefesinin üçüncü bölümünde (Tin'in Felsefesi) Hegel, toplumsal yaşam üzerine idealist öğretisini açıklar. “Mutlak ide” bu bölümde “mutlak tin”e dönüşür.

Marks, Hegel'in felsefi sistemini “spekülatif tasarım” olarak tanımlar.

Hegel, genel bir kavram olan ide'yi, gerçeğin insan kafasındaki yansımasını, bağımsız, insandan ve gerçeklikten kopmuş bir şeye; gizemli tinsel bir öze dönüştürür ve bu özü de “mutlak ide” ve “mutlak tin” olarak tanımlar. O, bütün doğa olaylarını (fenomenlerini) bu tin vasıtasıyla açıklar.

Hegel'in idealist felsefesinin çok önemli bir noktası şudur: O, "mutlak ide"yi, "mutlak tini" hareketsiz görmez, hareket içinde, diyalektik gelişme içinde görür. Böylelikle oluşmak-doğmak, meydana gelmek öğretisi veya gelişme düşüncesi (ide-si) Hegel'in idealist diyalektiğinin çekirdeğini oluşturur. Bu anlayış, idealist felsefi örtüsüne rağmen, metafiziğin tam zıddıdır. Hegel'in diyalektik yönteminde gelişmenin üç ilkesi -her ne kadar bu ilkelerini kavramların hareketi diye idealist bir biçimde ele almış olursa olsun- oldukça önemlidir. Bunlar:

- a) Yadsımanın yadsıması (inkârın inkârı),
- b) Gelişmenin itici gücü olarak çelişki ve
- c) Niceliğin niteliğe dönüşmesidir.

Fenomenlerde var olan çelişkilerin, gelişmenin tini, itici gücü olduğunu felsefe tarihinde ilk öğreten Hegel olmuştur. Hegel bu öğretisi ve gelişmenin üç ilkesiyle nesnel gerçekliğin (toplumda ve doğada) en genel gelişme yasalarını -idealist örtüsüne rağmen- açıklamış oluyordu.

Kavramları karşılıklı bağlamları içinde değil, dışında ele alan, analizi ve parçalarına bölmeyi mutlaklaştıran metafizikçilere karşı polemğinde Hegel, kavramların sadece birbirlerinden farklı olmadıklarını, aynı zamanda birbirleriyle bağlam içinde olduklarını da savunuyordu. Lenin, kavram diyalektiğinde Hegel'in, şeylerin diyalektiğini çok dâhice tahmin ettiğini vurgular, "ama sadece tahmin ettiğini..." Bu anlayışıyla Hegel, doğanın fenomenlerinin ve şeylerin karşılıklı bağlarını keşfetmiş oluyordu.

Hegel, diyalektik yöntemini geliştirirken felsefeyi de zenginleştirdi. Onun felsefi anlayışı çelişkiliydi. Hegel, doğayı belli ölçülerde diyalektik açıklarken, sisteminde doğanın zaman içindeki gelişmesini reddediyordu. Bu anlamda Engels şöyle der:

"Hegel'de doğa, idenin (fikrin, düşüncenin -çn.) yalın bir 'yabancılaşması' olarak zaman içinde hiçbir gelişmeye uygun değildir. Yalnızca çeşitliliğini uzay içinde açıp yayma olanağına sahiptir. Öyle ki, içerdiği bütün gelişme derecelerini, aynı zamanda ve birbiri yanı sıra yayıp saran ve hep aynı süreçleri durma-

dan, aralıksız olarak tekrarlamaya mahkûmdur. Ve işte uzay içinde, ama zamanın -her türlü gelişmenin temel koşulunun- dışında bir gelişme saçmalığını Hegel doğaya dayatıyor. Üstelik jeolojinin, embriyolojinin, bitkisel ve hayvansal fizyolojinin, organik kimyanın gelişmekte olduğu ve bu yeni bilimlerin temeli üzerinde daha sonra gelecek olan evrim teorisinin daha dolu önsezilerinin, her yanda (örneğin Goethe ve Lamarck'ta) görülmekte olduğu bir zamanda. Ama sistem bunun böyle olmasını gerektiriyordu ve yöntem, sistem aşkına, kendi kendine ihanet etmek zorundaydı.” (F. Engels; “Ludwing Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesi'nin Sonu”, Marks-Engels; Seçme Yapıtlar, c. II, s. 343)

Açık ki Hegel'in felsefesindeki metafizik sistem, diyalektik yöntemle çelişki içindedir. Hegel'in metafizik sistemi, doğadaki gelişmeyi reddediyor, ama diyalektik yöntemi, bu gelişmeyi tanıyor, çıkış noktası olarak alıyor.

Sonuç itibariyle:

Engels, Hegel'in felsefesini şöyle değerlendirir: “... Alman felsefesi, Hegel sisteminde doruğa vardı. Bu sistemde -ki onun en büyük başarısı buradadır- doğal, tarihsel, zihinsel bütün dünya, ilk defa bir süreç olarak, yani sürekli hareket, değişim, dönüşüm ve gelişim içinde betimlendi ve bu hareketin ve gelişimin tümünü bir bütün yapan iç bağlantı izlenmeye çalışıldı. Bu görüş açısından insanlık tarihi artık olgunlaşmış felsefi sağduyu mahkemesince hepsi de eşit olarak mahkûm edilebilirler ve olabildiği kadar çabuk unutulup giden anlamsız şiddet eylemlerinin yabanıl bir burgacı gibi değil de, insanlığın kendisinin evrim süreci olarak görünüyordu. Artık, bu sürecin aşamalı ilerlemesini bütün çapraşık yolları boyunca izlemek ve onun dışarıdan rastlantı gibi görünen bütün görüngülerinin iç düzenini ortaya çıkarmak, zihnin göreviydi.”

“Hegel sisteminin önüne koyduğu görevi çözmemesi, burada önemli değil. Onun çığır açan başarısı, problemi ortaya koymuş olmasıdır” (Engels, Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm, M-E, Seçme Yapıtlar, c.II, s. 118)

Hegel'in idealist-metafizik sistemi, onun gerici sosyal-politik anlayışının temelini oluşturunyordu. Ama onun diyalektik yöntemi felsefede bir devrimdi, Marksist felsefenin teorik kaynaklarından birisiydi.

4. Feuerbach'ın Materyalizmi

Ludwing Feuerbach (1804-1872) Almanya'da, büyük burjuva materyalistlerinin geleneğini devam ettirdi, Alman idealizmini köklü bir eleştiri yöneltti ve böylelikle klasik Alman felsefesinin sonuçlandırıcısı oldu. Hegel felsefesinin etkisinde kalarak yetişen Feuerbach, Alman burjuvazisinin radikal demokrat kesimlerinin ideoloğuydu.

Feuerbach, "Hegel Felsefesinin Eleştirisi" üzerine yazısında (1839) Hegel'in idealizmine karşı materyalist açıdan tavır aldı, materyalist felsefesini "Hristiyanlığın Esası" (1841), "Felsefenin Reformu İçin Geçici Tezler" (1842), "Geleceğin Felsefesinin Temel İlkeleri" (1843), "Dinin Esası" (1845) gibi eserlerinde sistemleştirdi. Feuerbach, eski, idealist felsefenin teoloji ile yanlış bir ittifak içinde ve yeni felsefenin ise doğa bilimiyle verimli bir ittifak içinde olduğunu söylüyordu.

Felsefenin antropolojik kavranışı, Feuerbach materyalizminin özelliğiydi. O, Hegel felsefesini, yaşayan insanı dikkate almadığı için, duyumu, algılamamanın kaynağı olarak görmediği için eleştiriyordu. Feuerbach'ın materyalist öğretisi, yaşayan, duyumlu insanı esas alıyordu. Feuerbach açısından insan, doğanın bir parçasıydı ve onun düşüncesi, beynin, doğal bir organın fonksiyonuydu. Ama Feuerbach'ın antropolojisinin, insan biliminin eksik yönü de vardı. O, her şeyden önce, insanı, fizyolojik, biyolojik bir olgu olarak kavlıyor ve onun toplumsal özünü göremiyordu; insanın toplum dışında, toplumsal ilişkilerin ötesinde ele alınamayacağını kavrayamıyordu. Bundan dolayıdır ki, Feuerbach'ın toplum ve tarih üzerine anlayışları idealist anlayışlardı. Öyle ki o, insanlık tarihinin gelişme aşamalarını dinsel gelişmelere göre ayırıyordu. Feuerbach açısından önemli

olan, toplumda dinsel ilişkileri fantastik karakterinden kopartmak ve bu ilişkileri insanlar arasında his ve duygu olarak kavramaktı. Bu anlamda o, dinin yerine tanrılaştırılmış sevgiyi koyuyordu ve böylelikle tanrısız bir dini, sevginin dinini savunmuş oluyordu. Feuerbach, antropolojiyi teoloji seviyesine yükseltmek istedi, ama teolojiyi, antropoloji seviyesine indirgedi.

Marks ve Engels'in "Alman İdeolojisi"nde tespit ettikleri gibi, "Feuerbach materyalistken onda tarih yoktur ve tarihi dikkate aldığı zaman da materyalist değildir." (M-E, c. 3, s. 45)

Feuerbach, madde-var oluş karşısında düşünce birincildir idealist anlayışı reddeder. İnsan bilincinin beynin bir özelliği olduğunu kanıtlar: Feuerbach, düşüncenin varoluşla gerçek ilişkisini "var olmak öznedir, düşünce yüklemidir" diye açıklarken felsefenin temel sorununu materyalist açıdan çözmüş oluyordu.

Feuerbach, doğa üzerine anlayışlarında tutarlı bir materyalistti. Ona göre felsefe, Tanrı ile dünya tiniyle veya insan bilinciyle başlayamazdı. Felsefe, doğayla, insanla başlamalıydı. Bu anlamda o, doğayı ikincil, tinin, insan bilincinin ürünü olarak gören idealist anlayışa karşıydı. Feuerbach, Kant'ın "doğa, insan bilinci tarafından şekillendirilmiştir" ve Hegel'in doğa, dünya tininin başka türlüüdür anlayışını reddediyor ve materyalist anlayışı; maddenin birincil olduğunu savunuyordu.

19. Yüzyılın ilk yarısında filozoflar arasında Hegel'den sonra Feuerbach, Marks ve Engels'in gelişmesinde büyük etkiye bulunmuştu.

Feuerbach materyalizminin eksik yönleri de vardı. Bu eksikliklerin eski materyalizmle ortaklığı vardı. Lenin "Karl Marks" makalesinde bu eksiklikleri şöyle tanımlar:

"Marks ve Engels'e göre, Feuerbach'inki dahil, 'eski' materyalizmin (hele Büchner, Vogt ve Moleshcott'un 'kaba' materyalizmi) şu eksiklikleri vardı: 1) Bu materyalizmin 'mekanik yanı ağır basmakta' idi, kimya ve biyolojide sağlanan en son gelişmeleri hesaba katmıyordu (bugün, maddenin elektrik teorisini de katmak zorunluluğu vardır); 2) Eski materyalizm ne tarihsel

idi ne de diyalektik (anti diyalektik anlamda metafizikti) ve evrim anlayışına sistematik ve genelleşmiş bir biçimde bağlı değildi; 3) Eski materyalizm, ‘insan özü’nü, (somut olarak ve tarihsel olarak saptanmış), ‘bütün toplumsal ilişkilerin karışımı’ olarak değil de, soyut olarak görüyor ve bu yüzden dünyayı yalnızca ‘yorumluyor’du, oysa bu, bir ‘değiştirme’ sorunuuydu, yani ‘devrimci pratik eylem’in önemini kavramamıştı” (Lenin, “Karl Marks” c. 21, s. 41)

Eski materyalizmin bu darlığı, eksikliği ilk kez, Marks ve Engels tarafından aşılmıştır. Onlar, materyalizmin nitel yeni bir biçimini; Marksist felsefi materyalizmi oluşturmuşlardı.

Ludwing Feuerbach, Almanya’nın en son burjuva büyük düşünürüydü. Bu, en son Alman burjuva büyük düşünürün materyalizmi üzerine Marks, “Feuerbach Üzerine Tezler”inde şöyle diyordu:

“Feuerbach’inki de dahil olmak üzere şimdiye kadar var olan tüm materyalizmin başlıca eksikliği, şeyin, gerçekliğin, duyumluluğun duyumlu insan faaliyeti, pratiği olarak değil, öznel olarak değil, yalnızca nesne ya da görüş olarak kavranmasıdır.”

Ama her şeye, bütün darlığına ve eksikliğine rağmen Feuerbach’ın materyalizmi, Hegel’in diyalektiğinin yanı sıra, Marksist felsefenin teorik kaynaklarından birisi olmuştur.

5. 19. Yüzyılda Devrimci Demokratların Materyalizmi ve Diyalektiği

19. Yüzyılda devrimci demokratların materyalizmi ve diyalektiğini Rus devrimci demokratlarının felsefi anlayışlarıyla sınırlı tutuyoruz. Bunun nedeni ise, devrimci demokrat diyebileceğimiz ve dünya çapında öneme haiz alan filozofların daha ziyade Rusya’da yetişmiş olmalarıdır. Bir istisna olarak Alman doğa araştırmacısı Ernst Haeckel’i belirtiyoruz.

E. Haeckel (1834-1919) mücadeleci bir materyalist ve Darwinizm taraftarıydı. En tanınmış eserleri “Evrenin Muammaları” (1889) ve “Yaşam Mucizesi” (1904) idi. Doğa bilimi mater-

yalizmini bağımsız olarak geliştirdi. 19. Yüzyılın doğa biliminin, özellikle de biyolojinin sonuçlarına dayanarak materyalist bir dünya görüşü inşa etmeye ve bunu halk arasında yaymaya çalıştı. E. Haeckel, felsefi anlayışını çoğu kez materyalizm olarak değil de monizm olarak tanımlıyordu. İdealizme ve ruhbanlığa karşı mücadele eden Haeckel'in monizmi doğa bilimci bir materyalizmdi.

Lenin, Haeckel'in eserlerinin okunmasını salık vermiş ve onu şöyle değerlendirmiştir:

“...Bütün profesörlerce felsefe ve Tanrı bilim için ‘kutsal’ olan bu öğretiye (bütün idealist, metafizik gerici felsefi öğretiler kastediliyor, çn.) Haeckel'in her sayfası bir şamar indirmektedir. 19. Yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın başlarındaki bilim adamlarının büyük çoğunluğunun yeterince billurlaşmış olmasa da, sağlam bir biçimde oturtulmuş düşüncelerini, duygularını ve eğilimlerini kuşkusuz dile getirmiş olan bu bilim adamı, profesörce felsefenin kamuoyundan ve kendisinden gizlemeye çalıştığı şeyi, yani felsefi idealizmin, olguculuğun, gerçekçiliğin, ampriokritisizmin ve öteki karıştırıcılıklarının bin bir küçük okulunun bütün çaba ve gayretlerini darmadağın eden ve gittikçe daha genişleyen ve sağlamlaşan bir temel bulunduğu olgusunu hemen kolay ve yalın bir şekilde ortaya koymuştur. Bu temel, doğa bilimsel-materyalizmdir” (Lenin; “Materyalizm ve Ampriokritisizm”, c. 14, s. 355)

19. Yüzyıl Rus devrimci demokratlarının felsefi anlayışları da Marksizm öncesi materyalizmin başka bir biçimini oluştuyordu. Çarlık Rusya'sında materyalist felsefe, gerici Çarlık rejiminin derinleşen kriziyle bağlam içinde geliyordu: Dönemin Rus materyalistleri, savundukları anlayışlarda bağımlı (serf) köylülüğün çarlığa karşı özgürlük mücadelesini dile getiriyordu.

Rus devrimci demokratların geliştirdiği materyalist felsefe, Rusya'da bütün demokratik edebiyatın ve özellikle de bilimin gelişmesine büyük itici bir etkide bulunuyordu. Dönemin Rusya'sında birçok önemli doğa bilimcileri yetişmişti: örneğin Ti-

miryasev (Darwinist), Zeçenov (fiziolog), I.P. Pavlov vs.

Bunun ötesinde Rus devrimci demokratları, Rusya’da Marksizmin gelişmesi ve yaygınlaşması için uygun bir zemini de hazırlıyordu.

Dönemin Rusya’sında materyalizmin önde gelen temsilcileri Vissoryon Grigoryeviç Belinski (1811-1848), Nikolay Aleksandroviç Dobrolyubov (1836-1861), Aleksandrev Ivanoviç Herzen (1812-1870) ve Nikolay Gavriloviç Çernişevski’ydi (1828-1889)

Bunlardan Herzen ve Çernişevski’nin felsefi anlayışlarını kısaca da olsa tanımlayalım.

Herzen’in felsefe alanındaki temel eseri “Doğanın İncelenmesi Üzerine Mektuplar”dır. Lenin, Herzen’in felsefi anlayışlarını şöyle karakterize eder:

“19. Yüzyılın ‘40’lı yıllarının serfçi Rusya’sında o, kendini, döneminin büyük düşünürlerinin seviyesine ulaşacak bir yüksekliğe getirebildi. Hegel’in diyalektiğini özümledi. Bu diyalektiğin, ‘devrimin cebiri’ olduğunu kavradı. Hegel’i aştı, Feuerbach’ın maiyetinde materyalizme doğru ilerledi. 1844 yılında yazılan ‘Doğanın İncelenmesi Üzerine Mektuplar’dan ilki ...bize, şimdi de sayısız modern doğa bilimcilerini-ampirikçileri ve bugünün çok sayıdaki filozoflarını, idealistlerini ve yarı idealistlerini... aşan bir düşünürü gösteriyor. Herzen, diyalektik materyalizme çok yaklaştı ve tarihi materyalizmin önünde durdu.” (Lenin, “Dem Gedaechtnis Herzens” Seçilmiş Eserleri, c. I, s. 674/675)

Herzen’in materyalizminin temel tezi, maddenin bilinç karşısındaki öncelliği üzerinde yükseliyordu. Doğa fenomenlerinin insandan bağımsız olduklarını, insandan önce de var olduklarını, sonsuz ve sınırsız olduklarını ve her tarafta kesintisiz olarak doğduklarını ve yok olduklarını savunuyordu.

1848 Devriminin yenilgisinden sonra ruhen çöken Herzen, felsefenin gelişmesine katkıda bulunmuş, materyalizmi diyalektik ile zenginleştirmiş ve diyalektiği “devrimin cebiri” olarak kavramıştır. Ama toplumsal yaşamın kavranmasında idealist

olarak kalmıştır. Çünkü o, tarihi materyalizmi kavrama noktasında duraklamıştır.

Çernişevski'nin felsefi anlayışını tanımlarken Lenin şöyle diyordu: “Herzen’e nazaran devasa bir ileri adım attı. Demokrat olarak Çernişevski oldukça tutarlı ve mücadeleciydi. Onun eserlerinden sınıf mücadelesinin ruhu fişkiriyor” (Lenin; “Rusya’da İşçi Basınının Geçmişinden” c. 20; s. 243)

Çernişevski'nin “Felsefede Antropolojik İlke”, “Sanatın Gerçeklikle Estetik İlişkileri”, “Rus Edebiyatının Gogol Döneminin Özeti” gibi yazıları derin materyalist içerikliydi. Rus aydınları, devrimci hareketi teorik olarak temellendirmeyi ve siyasi programını hazırlamayı Çernişevski önderliğinde yapmışlardı. Onun materyalist felsefesi, Rusya’da köylü devriminin ideolojik hazırlığına katkıda bulunmuştu. Çernişevski, felsefeyi, kendini gerçeği izlemekle sınırlayan bir bilim olarak görmüyordu. Ona göre felsefe, sıradan insanların çıkarlarına hizmet etmeli ve onlara devrimci mücadelenin yolunu, sosyalizmin, daha iyi bir yaşamın yolunu göstermeliydi. Çernişevski'nin materyalist felsefesi, ütöpik sosyalizm anlayışının ve devrimci demokratizmin teorik temelini oluşturunuyordu.

Çernişevski, dünyayı materyalist olarak kavırıyordu: “Var olan, maddedir”, “madde niteliğe sahiptir” vs. O, doğada nesnel yasaların etken olduğunu açıklıyordu. Çernişevski, diyalektiğin sorunlarını ele alıfta Feuerbach’tan daha başarılıydı. Bir taraftan Hegel’in idealizmini sert bir şekilde eleştiriyor, ama diğer taraftan da Hegel’in diyalektiğinin değerini kavırıyor ve onu materyalist açıdan özümlemeye çalışıyordu. Çernişevski, doğada ve toplumda “bilimlerin ebedi dönüşümünü”, “nicel farkın nitel farka dönüştüğünü” kavırıyordu.

Çernişevski’ye göre düşünce somut olmalıdır. Her gerçek kendi bağlamı içinde başka gerçeklerle zaman ve mekân içinde ele alınmalıdır. Bu sözler Çernişevski'nin diyalektik yönteminin en değerli tezleridir. Çernişevski’ye göre soyut gerçek yoktur, gerçek daima somuttur.

Çernişevski, materyalizmin ve diyalektiğin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Onun felsefesinin tarihi anlamını Lenin şöyle karakterize eder:

“Yeni Kantçıların, pozifistlerin, machçıların ve bin türlü başka karışık kafaların rezilce saçmalıklarını reddeden Çernişevski, 1850’lerden 1888’e kadar tutarlı felsefi materyalizmin düzeyinde kalabilmiş gerçekten de büyük tek Rus yazarıdır. Ama Çernişevski, Marks ve Engels’in diyalektik materyalizminin düzeyine çıkmayı başaramamış ya da daha çok Rus yaşamının geriliği yüzünden çıkmamıştır” (Materyalizm ve Ampiriokritisizm, c. 14, s. 366)

Rusya’da ve elbette ki başka ülkelerde de devrimci demokratların felsefi anlayışları, metafizik materyalizm karşısında, materyalist düşüncenin gelişmesinde bir adım daha ilerlemenin bir ifadesiydi. Ama devrimci demokratlar, materyalist anlayışlarını toplumsal ilişkilerde tam anlamıyla kullanamıyorlardı. Bunda toplumsal gelişmenin geriliği de önemli bir rol oynuyordu.

19. Yüzyılın devrimci demokratları, genel olarak bilimin, özel olarak da felsefenin toplumsal yaşamın ve devrimci hareketin gelişmesine ilişkin sorulara gerçek bilimsel cevaplar verememişlerdi. Olgunlaşan bu sorular, devrimci proletaryanın bakış açısına göre, doğa ve topluma ve algılamaya tutarlı diyalektik-materyalist yaklaşıma göre cevaplandırılmalıydı. Bu büyük tarihi görevi Marks ve Engels; Marksist felsefe-diyalektik ve tarihi materyalizm çözümlledi.

III- MARKSİST FELSEFENİN DOĞUŞU VE GELİŞMESİ

1. Marksist Felsefenin Doğuşunun Ön Koşulları Marksist Diyalektiğin Ön Koşulları

Burada, Marksist felsefenin doğuşunun tarihsel koşullarını ve Marksist diyalektiğin doğuşunun tarihsel koşullarını özet olarak vereceğiz.

Marksist felsefenin doğuşunun tarihsel koşulları:

19. Yüzyılın '40'lı yıllarında felsefenin gelişmesinde, nitel bir sıçrama anlamına gelen devasa bir altüst oluş gerçekleştirildi: Bu yıllarda Marksist felsefe, nam-ı diğer diyalektik ve tarihsel materyalizm doğdu. Diğer bütün felsefi öğretiler gibi Marksist felsefe de somut tarihsel bir çağın ürünüydü.

Burada şunu belirtelim ki Marks ve Engels'ten önceki düşünürler veya filozoflar, yeteneksiz olduklarından dolayı değil, aksine yaşadıkları tarihsel koşullardan dolayı böyle bir felsefeyi oluşturamamışlardı: Toplumsal gelişmenin seyri, doğa bilimi alanında elde edilen bilgilerin birikimi ve de felsefi alanda daha önceki bütün gelişme, 19. Yüzyılın '40'lı yıllarında felsefeyi belli bir dönüm noktasına getirmişti. Bu dönüm noktası, diyalektik ve tarihsel materyalizmin doğuşuydu. Demek oluyor ki genel olarak Marksizm ve özelde de onun bileşenlerinden birisi olan Marksist felsefe, tarihsel bir ihtiyacın ifadesi olarak doğmuştu: Bu tarihsel ihtiyaç, doğa ve toplumun ve de insan algılamasının nesnel gelişmesine ilişkin sorulara verilmesi gereken cevaplardı.

Lenin şöyle der: “Felsefe tarihi ve sosyal bilim tarihi bize tam bir açıklıkla gösteriyor ki, Marksizmde, dünya uygarlığının gelişme çizgisi dışında doğmuş, dar görüşlü, taşlaşmış bir öğreti olan ‘sekteizm’e benzer hiçbir şey yoktur. Tam tersine, Marks’ın dehası tamamen, insanlığın en önde gelen beyinlerinin getirdiği sorulara yanıtlar sağlamış olmasındadır. Onun öğretisi, felsefenin, politik ekonominin ve sosyalizmin en büyük temsilcilerinin öğretilerinin doğrudan ve dolaysız bir devamı olarak doğmuştur” (Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Bileşeni, Seçilmiş Eserleri, c I. s. 77)

Burada Lenin, Marksizm ve Marksist felsefe ile insan düşüncesinin Marksizm öncesinde gösterdiği gelişme arasındaki iç bağı karakterize ediyor.

18. Yüzyılda ve 19. Yüzyılın başında Avrupa’nın bazı ülkelerinde feodal düzen yıkılmış, kapitalizm hakim olmuştu. Kapitalizmin zaferi ve buna bağlı olarak burjuvazi ve proletarya ara-

sında gelişen sınıf mücadelesi, bilimsel sosyalizmin teorik temellendirilmesi gibi tarihsel bir görevi de gündeme getirmişti. Ütopik sosyalistlerin, sorunun özünü kavramadıklarından dolayı çözemedikleri bu sorunu, dünya proletaryasının ideologları olarak Marks ve Engels çözdüler. Bilimsel sosyalizmin doğuşunun ve gelişmesinin “olmazsa olmaz” önkoşulu, yeni felsefi bir dünya görüşünün oluşturulmasıydı. Veya Marksizmin ve bilimsel sosyalizmin doğması, o gün hakim olan felsefi düşüncelerde köklü bir alt-üst, bir devrim olmaksızın olanaksızdı. Felsefede bu devrimi Marks ve Engels, diyalektik ve tarihsel materyalizmi oluşturarak gerçekleştirdiler. Demek oluyor ki Marksist felsefe, proletaryanın ideolojisi, dünya görüşü olarak Marksizmin oluşumunun genel süreci ile ayrılmaz bir bağ içinde doğmuştur. Bilimsel sosyalizmin (teorinin) ve politik ekonominin yanı sıra Marksist felsefe -diyalektik ve tarihsel materyalizm- Marksizmin bir bileşenidir, onun felsefi temelidir.

Diyalektik materyalizmin oluşması, onun doğa biliminin gelişmesi ile organik bağı kurulmaksızın kavranamaz. Marks ve Engels, bilinçli yaşamları boyunca tekniğin ve bilimin gelişmesini sürekli izlemişlerdir. Başka türlü ifade edecek olursak; Marks ve Engels’in diyalektik materyalizmde ifadesini bulan felsefede gerçekleştirdikleri devrim, tarihsel toplumsal pratiğin ve doğa biliminin gelişmesinin dâhice bir yenelleştirilmesinin doğrudan sonucuydu.

Bilimsel dünya görüşlerini oluştururlarken Marks ve Engels, Hegel’in diyalektiğini eleştirel bir değerlendirmeye tâbi tuttular ve onun diyalektiğinin rasyonel özünü; gelişmenin çelişki, sıçrama vasıtasıyla olacağı düşüncesini kabullendiler. Hegel’in idealizminden tamamen koptular ve materyalizme geçtiler veya bu kopma-geçme sürecinde felsefi anlayışlarını geliştirdiler.

Marks ve Engels’in felsefi görüşlerinin gelişmesinde Feuerbach’ın felsefesi de önemli bir etkide bulunmuştur. Feuerbach’ın, Hegel’in idealizmini eleştirisi, Marks ve Engels’in idealist felsefeden kopmalarına ve materyalist anlayış konumuna

gelmelerine katkıda bulunmuştur. Böylelikle, bir bütün olarak klasik Alman felsefesi, özel olarak da Hegel'in diyalektiği ve Feuerbach'ın materyalizmi, genel olarak Marksizmin ve özel olarak da onun bir bileşeni olan Marksist felsefenin en önemli teorik kaynaklarından birisi olmuştur.

1844 yılı Marks ve Engels'in eski felsefi anlayışlarından nihai olarak koptukları ve yeni materyalist anlayışlarını oluşturmaya başladıkları yıl oldu. Onlar bu yeni görüşlerini 1844'te yayımlanan "Alman-Fransız Yıllıkları"nda dile getirdiler. 1844-1846 arasında yazdıkları "Kutsal Aile" ve "Alman ideolojisi" gibi eserlerinde Hegel ve Feuerbach'ın felsefi anlayışlarını eleştirdiler; onların felsefi anlayışlarının güçlü -sahiplenilen- ve zayıf yanlarını ortaya koydular.

Marks'ın "Felsefenin Sefaleti" yapıtı genel olarak Marksist öğretinin, özel olarak da diyalektik ve tarihsel materyalizmin gelişmesinde önemli bir aşamanın ifadesidir. Bu yazısında Marks, küçük burjuva ütopisti, anarşizmin babası Proudhon'u eleştirir ve bilimsel sosyalizmin ilkelerini açıklar.

Marks ve Engels'in esas amaçları, bilimsel sosyalizm ile işçi hareketini birleştirmek ve işçi sınıfının kendiliğindenci mücadelesine devrimci, bilinçli bir yön vermektir. 1847'de, onların aktif etkisiyle, ilk proleter örgütlenme olan "Komünistlerin Birliği" kurulur. Bu birliğin görevlendirmesi üzerine Marks ve Engels tarafından kaleme alınan "Komünist Partinin Manifestosu" 1848 yılında yayımlanır. Bu eserde Marks ve Engels diğer şeylerin yanı sıra yeni dünya görüşlerini de açıklıyorlardı.

"Bu yapıt, duru ve parlak bir deha ile yeni bir dünya anlayışını, toplumsal yaşamı da kucaklayan tutarlı bir materyalizmi; en geniş ve en derin gelişim öğretisi olarak diyalektiği; sınıf mücadelesinin kuramını ve proletaryanın yeni komünist toplumun yaratıcısının- dünya tarihindeki devrimci rolünü açıklar" (Lenin, Marks-Engels-Marksizm, s. 13)

1848'e kadarki bilimsel faaliyetlerinde Marks ve Engels, genel olarak bütün öğretilerinin, özel olarak da felsefi anlayışları-

nın temellerini oluşturmuşlardı. 1848'den sonraki dönemde de bu öğretilerini itinalı ve kapsamlı bir şekilde geliştirdiler. Bu gelişmeyi çalışma boyunca ele alacağız.

Marksist diyalektiğin doğuşunun tarihsel koşulları:

“Marksizm ve Dil Biliminin Sorunları” yapıtında Stalin, Marks ve Engels'in “diyalektik materyalizmin, felsefe de dahil bilimlerin daha önceki dönemlerdeki gelişmesinin bir ürünü olduğu” anlayışında olduklarını yazar. Demek oluyor ki esas olan, sorununa tarihsel yaklaşımdır, Marksist diyalektiğin anlamını ve özünü kavramak ona böyle bir yaklaşımdan geçmektedir. Bu konuda Engels de şöyle der: “Her bir çağın, öyleyse bizim çağın da teorik düşünüşü, çeşitli dönemlerde çok çeşitli biçimleri ve böylece çok çeşitli içerikleri olan tarihsel bir üründür. Öyleyse düşünme bilimi, her başka bilim gibi, tarihsel bilimdir, insan düşünüşünün tarihsel gelişmesinin bilimidir.” (M-E, c. 20, Anti-Dühring)

Buradan şu sonuç da çıkar; bilim, toplumun gelişmesi içinde belli bir değişim sürecinden geçiyor. O halde, bu gelişmeyi, değişimi algılamanın yöntemi de değişmektedir; gerçeği algılamanın yöntemi ile bilim ve toplumsal gelişmenin tarihsel aşaması arasında sıkı bir bağ vardır. Bu bağı göz önünde tutarak tarihsel sürece bakarsak:

Eski Yunan filozoflarının diyalektiği, başlangıç aşamasında tıkanıp kalan ve algılamanın çok geri bir yönteminin ifadesiydi. Bu diyalektik sıkı bilimsel bir analizin değil, doğayı dolaysız canlı izlemenin bir sonucuydu. Stalin'in deyiimiyle “Eski çağda diyalektik, hasmın argümanındaki çelişmeleri ortaya çıkartıp, bu çelişmeleri aşarak doğruya ulaşma sanatıydı. Eski çağda, düşüncedeki çelişmelerin ortaya çıkarılmasının ve karşıt fikirlerin çatışmasının doğruyu bulmanın en iyi yolu olduğunu düşünen filozoflar vardı” (SBKP (B)'nin Kısa Tarihi, s. 127)

Bütün ileri yönlerine ve kazanımlarına rağmen eskiçağda yöntem olarak diyalektikten anlaşılan buydu. Ama tarihsel süreç, maddi yaşamın gereksinimleri ve toplumda gelişmelerin daha tam, daha derin bir analizini ön plana çıkartıyordu.

Doğa bilimlerindeki gelişmenin yeni aşaması, eskiçağın son evresinde başlamıştı. Bu gelişme 15. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha ziyade yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bu dönemde doğanın bir dizi fenomenleri üzerine pozitif bilgi toplanmıştı ve doğa birçok yönüyle bu bilgilere dayanılarak karakterize edilebiliyordu. (Galileo Galilei, 1564-1642, Isaac Newton, 1642-1727, Robert Hooke, 1635-1703, Carl Nilsson Linnaeus veya Carl von Linné 1707-1778, Mihail Vassilieviç Lomonossov 1711-1765, 17. ve 18. Yüzyılın bilim adamlarından sadece birkaçıdır.) Ama doğa bilimindeki önemli gelişmelere rağmen 17. ve 18. Yüzyılda hakim düşünce şöyleydi; doğa değişmeyen, gelişmeyen, nasıl oluştuysa öyle kalan bir olgudur. Bu düşünce, o çağda gerçeği izlemenin/araştırmanın, yani metafizik yöntemin temelini oluşturuyordu. Bu yöntem, doğa görünümlerini, bu görünümünün hareketinden, gelişmesinden ve değişiminden kopuk olarak ele alıyordu ve bu haliyle de olsa o dönemde insanların doğa üzerine sınırlı bilgisinin genelleştirilmesini ifade ediyordu.

17. ve 18. Yüzyılda bilimin gelişmesi, genel olarak doğanın ve özelde de onun bir dizi yönünün algılanışını ilerletmişti. Ama varılan bilim düzeyi, dünyanın bütünselliğini, onun iç bağlamını, doğadaki değişim ve gelişmenin genel yasalarını tanımaya olanak sağlamıyordu. Dolayısıyla metafizik yöntem, algılamanın hakim/geçerli yöntemi olmaya devam ediyordu.

Bu yöntemin özelliği nedir? Metafizik, toplumsal yaşamın ve doğanın fenomenlerini, görünümünü değişmez olarak kabul eder. Metafizik, görünümüleri, yan yana var olan, birbiriyle bağı olmayan olgular olarak kavrar ve bu olguların birbirini etkileyerek geliştiğini göremez. Hareketi, kavradığı kadarıyla cisimlerin mekanik hareketi olarak görür. Metafizik açıdan cisim, ebediyen var olmuş, değişmeyen, ebediyen var olacak olan ve Tanrısal bir güç tarafından yaratılmış şeydir. Dolayısıyla doğa hareketi kendini hep tekrarlar ve onda; doğada hiçbir nitel değişim söz konusu olmaz.

Algılamanın bu, oldukça sık sınırlı yöntemi, 18. Yüzyıl sonu,

19. Yüzyıl başından itibaren bilimin, özellikle de doğa biliminin gelişmesine paralel olarak yıkılmaya, geçersiz kalmaya başlamıştır. Doğa bilimindeki devrimin sonuçlarını Engels şöyle özetler: “Durgun olan her şey çözüldü. Sabit olan her şey buharlaştı. Ebedi olmaya özgü olarak görülen her şey fani oldu. Bütün doğa, ebedi akış ve deveren içinde hareket eden olarak kanıtlandı.” (Doğanın Diyalektiği)

Doğa ve toplum üzerine algılamamanın gelişme süreci, aynı zamanda diyalektik yöntemin doğuşunun tarihsel olarak olgunlaşma süreciydi. Bu yöntem, bilimin gelişmesinin 19. Yüzyıl ortalarında elde edilen sonuçlarına tekabül ediyordu. Bu dönemdeki toplum ve doğa bilimlerindeki gelişmeler ve bu gelişmelerden çıkartılan sonuçlar, eski metafizik yöntemin yerini yeni, bilimsel olan diyalektik yöntemin almasının bütün tarihsel ön koşullarının oluşmuş olduğunu gösteriyordu.

Marks ve Engels, Heraklit’ten Aristoteles’e, Spinoza ve Diderot’dan Hegel’e uzanan diyalektik anlayışın gelişmesini, bu tarihsel süreci nitel bir dönüşüme uğratiyorlardı: Metafizik yöneme öldürücü darbeleri ilk vuranlar Marks ve Engels’ti. Metafizik yöntemin teorik temellerini onlar yıktı ve diyalektik yöntemin idealizmden arındırılarak gerçek bilimsel hüviyetine kavuşmasını, geliştirilmesini onlar gerçekleştirdi. Doğa bilimlerinin gelişmesinden çıkartılması gereken sonuçları onlar çıkardılar ve bu sonuçları genelleştirerek (teorileştirerek), materyalist diyalektik yöntemin gerçek bilimsel ilkelerini/yasalarını saptadılar. Böylelikle proletaryanın ideologları olarak Marks ve Engels, Marksizmin bir bileşeni olan Marksist felsefeyi yöntem açısından da kuramsallaştırdılar.

2. Marksizmin Felsefede Gerçekleştirdiği Devrimci Altüst Oluşun Özü

Marks, “Feuerbach Üzerine Tezler”inde şu çok ünlenmiş tespitini yapıyordu: “Filozoflar dünyayı sadece farklı biçimlerde yorumladılar. Ama esas olan, onu değiştirmektir.” Bu tezde,

Marksist felsefe ile gelmiş geçmiş bütün diğer felsefeler arasındaki temel fark oldukça yoğun bir biçimde ifade edilmiştir. Demek oluyor ki, pratik olmaksızın dünya değiştirilemez ve Marksizm dışındaki bütün felsefelerde de Marks'ın kavradığı pratik yoktu. Örneğin; Fransız materyalistleri dine karşı çetin bir mücadele vermişler ve insanların dini görüşlerin etkisinden kurtulmaları için çaba sarf etmişlerdir. Ama sorunu ele alışları yanlıştı: Dünyayı sadece doğru yorumlamakla maddi yaşam ilişkilerini değiştirmeden -ki bu ilişkiler dinin varoluş zeminini oluştuyordu- dini yok edeceklerine ve insanlığı bu tarihi beladan kurtaracaklarına inanıyorlardı. Sonra, salt bu yaklaşım da göstermektedir ki, Fransız materyalistlerinin veya daha önceki bütün felsefi sistemlerin odak noktasında insanlığın devrimci faaliyeti, genel olarak pratik durmuyordu. Tersine zihni faaliyetle, dünyayı yorumlamakla yetiniliyordu: “Feuerbach Üzerine Tezler”de de belirtildiği gibi gerçeklik, nesneler, doğa ve toplumda görünümüler sadece ve sadece görüş biçiminde ele alınıyor ve pratik faaliyetle ilişkisi kurulmuyordu.

Marks'ın deyişiyle eski filozoflar, felsefe sistemleri, “kitleleri sardığı zaman teorinin de maddi güce dönüşeceği” anlayışından oldukça uzaktılar ve dolayısıyla, teori, pratik ile bağlam içinde ele alınırsa maddi güce dönüşür anlayışından bihaberdiler.

Marksist felsefe veya genel olarak Marksizm, pratiği bütün sorunların odak noktasına koymaktadır ve böylelikle de o, dünyayı değiştirmenin, insanlığı sömürü ve baskı düzeninden kurtarmanın gerçek yolunu göstermiş oluyordu. Bu nedenden dolayıdır ki Marksizm, Marksist felsefe, doğa ve toplumu pratik-devrimci mücadele ile değiştirmenin bilimidir.

En basit görünümünden en karmaşık görünümüne kadar bütün doğayı, bütün toplumu bütünselliği içinde ele alarak, bütün süreçleri ve fenomenleri maddenin yasal gelişmesinden hareketle açıklayarak; bir durumdan diğer bir duruma, basit bir biçimden yüksek/karmaşık bir biçime geçişleriyle açıklayarak doğan Marksist felsefe, doğa ve topluma bu yaklaşımıyla idealizmi ye-

nilgiye uğratmıştı.

Marks ve Engels, felsefi anlayışlarını oluşturlarken, başka düşünürlerin ne kadar olumlu yönleri varsa onların hepsini benimsemişlerdi. Onlarda “dünyayı biz yarattık” havası yoktu. Örneğin bir taraftan Hegel’i eleştirirken, onun diyalektiğe katkısını da vurgulamışlardı. Onun baş aşağı duran diyalektiğini ayakları üstüne dikmişlerdi.

Marks ve Engels, -Marksizm- diyalektik yöntemi, insan düşüncesine de uyguladılar ve böylelikle diyalektik materyalizmin algılama teorisini geliştirdiler. Felsefe tarihinde ilk defa Marksist felsefe, algılama biçimlerinin ve süreçlerinin bütün zenginliğini materyalist temelde ortaya çıkardı ve bunun sonucu olarak da pratiği gerçeğin yegâne güvenilir bilimsel kriteri olarak vurguladı.

Marks ve Engels öğretilerini, yöntemlerini toplumsal yaşamın sorunlarını açıklamada da kullandılar. Marks ve Engels’ten önceki dönemde toplum teorisi, idealizmin fethedilemez bir kalesi olarak görülüyordu. Bütün filozoflar, toplumsal yaşamda düşüncelerin belirleyici anlam taşıdığına inanıyorlar ama bu düşüncelerin maddi kaynağını görmüyorlardı. Marks ve Engels, idealizmi bu alanda da yendiler ve diyalektik materyalizmi toplumsal yaşama uygulayarak tarihsel materyalizmi geliştirdiler.

Diyalektik ve tarihsel materyalizmi oluştururken Marks ve Engels, felsefenin karakterini ve konusunu da değiştirmiş oluyorlardı. Artık felsefe “bilimlerin bilimi” değildi. Artık her bilim, felsefenin bir bölümü değildi.

Marksist felsefe, toplumun ve doğanın gelişmesinde insanın bilinç ve iradesinden bağımsız, nesnel yasaların etken olduğunu kanıtladı. Marks ve Engels, toplumsal sürecin bütün genel yasalarını, dünyanın bütünselliğini, doğanın ve düşünmenin en genel gelişme yasalarını keşfettiler, ortaya çıkardılar ve bu yasalar, diyalektik ve tarihsel materyalizmin içeriğini oluşturdular.

IV- ALGILAMANIN YEGANE BİLİMSEL YÖNTEMİ OLARAK MARKSİST DİYALEKTİK

1. Diyalektik Yöntem: Marksist Felsefenin En Önemli Bileşeni

Felsefe alanında iki farklı gücün sürekli ve acımasız bir mücadele sürdürdüklerini ve bu mücadelenin hâlâ da sürmekte olduğunu belirtmiştik. Bu mücadelenin temel nedeni şudur; dünya maddesel midir, yoksa ide' sel midir/düşünsel midir? Birincil olan nedir, ikincil olan nedir? Bu, madde midir yoksa bilinç midir vs. Bu ve benzeri sorular, yüzyıllardan beri -felsefenin doğuşundan günümüze- felsefede temel kamplar oluşturan görüşler arasında çetin mücadelelerin çıkış noktasını oluşturmuştur. Sonuç itibariyle bu mücadele materyalizm ile idealizm arasındaki mücadeleydi.

İnsanlık tarihinin felsefe alanındaki bu mücadelesi, filozoflar arası bir mücadele olarak görülemez. Kendi alt akımları da dahil her bir felsefi akımın (materyalizm ve idealizmin) arkasında farklı toplumsal güçler; sınıflar ve partiler vardır. Felsefe, insanların maddi yaşam koşullarından ve bu süreçte doğan sorunlardan farklı düşünülemez. Sınıflı toplumlarda; üretim araçlarının özel mülkiyette olduğu toplumlarda insanların maddi yaşam koşulları sınıfsal karakter taşır ve bu koşullardan ayrı düşünülemez olan felsefe de sınıfsal karakter taşır: Gerici sınıfların felsefesi, ilerici sınıfların, toplumsal güçlerin felsefesi.

İdealizm, gerici sınıfların felsefesidir. İdealist felsefe sistemine dahil çeşitli felsefi akımların görüşlerine dayanarak gerici sınıflar, emekçi yığınları cehalet içinde tutmak, sömürülen ve sömürenlerin olmasının doğal olduğunu, dolayısıyla sınıfsal ve ulusal baskının da doğal olduğunu anlatmak, kısaca, sınıfsal hakimiyetlerini korumak ve ebedi kılmak için teoriler üretmişlerdir ve üretmektedirler.

Diyalektik Materyalizm ise ilerici sınıfların, toplumsal güçlerin felsefesidir. Dolayısıyla felsefi materyalizm, gerici sınıflara karşı mücadele eden, toplumun ileriye doğru gelişmesinde çı-

karı olan sınıfların ideologları tarafından geliştirilmiştir. Bu konuda Lenin şöyle der:

“Avrupa’nın modern tarihi boyunca ve özellikle 18. Yüzyıl sonlarında her türlü ortaçağ saçmalığına, kuruluş ve düşüncelerdeki sertliğe karşı kesin bir savaş verilen Fransa’da materyalizm, doğa bilimleri öğretilerine bağlı, kör inanca, yobazlığa ve bunun gibi şeylere düşman tek tutarlı felsefe olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden, demokrasi düşmanları her zaman, materyalizmi ‘çürütmek’, yıkmak ve türlü lekelemelerle gözden düşürmek için çok çaba harcamışlar ve eninde sonunda dinin savunmasına ya da desteklenmesine indirgenen, felsefi idealizmin çeşitli biçimlerinin savunuculuğunu yapmışlardır.” (Lenin; Seçilmiş Eserler, c. I, s. 78. “Marksizmin Üç Kaynağı ve Bileşeni”)

Bu mücadele bugün de, koyu bir antikomünizm kampanyasıyla; sosyalizmin yok olduğunu, Marksizmin çürüdüğünü önp-lana çıkartan saldırılarla devam etmektedir. Emperyalist burjuvazi bu azgın saldırısında esas itibariyle Sovyet revizyonistlerini (XX. Parti Kongresinden sonra) ve bugün de bütün revizyonist kalıntıları, “Marksizm” adına konuşan küçük burjuvaziye, “Marksizm”i geliştirsın diye finanse ettiği kalemşorlarını yedegine almış, seferber etmiştir.

Marksist dünya görüşü açısından felsefi materyalizm, diyalektik materyalizmdir. Diyalektik materyalizm, materyalizmin en yüksek, en gelişmiş biçimidir ve gerçeğin diyalektik açıdan gözlemini esas alır.

Marksist felsefe, materyalizmi ve diyalektik yöntemi birbirinden kopuk olarak ele almaz. Tam tersine Marksist felsefe, materyalizm ve diyalektik yöntemi birbirine kopmaz bir şekilde bağlı olarak görür.

Marks ve Engels, diyalektik materyalizmi -diyalektik yöntemi- toplumsal gelişmeleri açıklamak için kullanarak tarihsel materyalizmi oluşturmuşlardır. Böylelikle diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizm, kısaltılmış haliyle diyalektik ve tarihsel materyalizm, komünist partinin dünya görüşü olmuştur.

“Diyalektik ve tarihsel materyalizm, komünizmin teorik temelini, Marksist partinin teorik temellerini oluşturur” (SBKP (B) Tarihi, s. 131)

Bunun anlamı şudur; Marksist diyalektiğin ve teorinin ve tarihsel materyalizmin her bir ilkesi, temel anlayışı, toplumun hareket (gelişme) yasalarını ortaya çıkartmamızda ve toplumda devrimci alt-üst oluşu sağlamanın yol ve yöntemini bulmamızda ve uygulamamızda yol gösterir. Dolayısıyla Türkiye’de de Komünist Partinin pratikteki her bir adımını diyalektik ve tarihsel materyalizm aydınlatır. Bu anlamda Lenin şöyle der: “Proletarya taktiklerinin temel görevleri, Marks tarafından, materyalist-diyalektik dünya görüşünün bütün ilkeleriyle kesin uyuşum içinde tanımlanmıştır” (Lenin; “Karl Marks”, Seçilmiş Eserler; c. I, s. 53)

O halde; “materyalist-diyalektik dünya görüşü”, komünist partiye görevlerini tespit etme; sınıf mücadelesinin strateji ve taktiğini somut durumun somut analizine dayanarak belirleme olanağını verir.

Yukarıya aktardığımız anlayışın devamında Lenin, komünist partinin pratik faaliyeti, strateji ve taktiği ile diyalektik arasındaki, komünist partinin mücadelesinin içeriği ve biçimi arasındaki bağı; temel ilişkileri şöyle açıklar: “Proletarya taktiklerinin temel görevleri, Marks tarafından, materyalist-diyalektik dünya görüşünün bütün ilkeleriyle kesin uyuşum içinde tanımlanmıştır. Yalnızca, belirli bir toplumdaki tüm olarak bütün sınıflar arasındaki ilişkilerin genel toplamının nesnel bir değerlendirmesi ve bunun sonucu olarak, bu toplumun ulaştığı nesnel gelişme aşamasının ve onunla öteki toplumlar arasındaki ilişkilerin bir değerlendirilmesi, ileri bir sınıfın doğru taktikleri için temel olma görevini yerine getirebilir. Aynı zamanda, bütün sınıflar ve bütün ülkeler, statik olarak değil de, dinamik olarak, yani bir hareketsizlik durumu içinde değil de, (yasaları her sınıfın varlığının ekonomik koşullarıyla belirlenen) hareket hali içinde ele alınmaktadır. Hareket de yalnızca geçmiş açısından değil, aynı zamanda gelecek açısından ve yine yalnız yavaş değişimleri gören

‘evrimcilerin’ anladığı kaba anlamında değil, ama diyalektik olarak ele alınmaktadır: ‘...Bu çaptaki gelişmeler içinde 20 yıl bir günden fazla değildir, gerçi daha sonra 20 yılı kapsayacak günler gelebilir’ diye Engels’e yazıyor Marks. (Mektuplaşmalar, c. 3, s. 127) Gelişmenin her aşamasında, her anında, proletarya taktikleri, bir yandan ileri sınıfın sınıf bilincini, gücünü ve militanlığını geliştirmek için siyasal durgunluk ya da hareketsiz, sözde ‘barışçı’ gelişme dönemlerinden yararlanırken, öte yandan da bu yararlanmanın tüm çabasını, bu sınıfın ilerlemesi ‘nihai amacı’na doğru, onda, ‘20 yılı kapsayan’ büyük günlerin büyük amaçları için pratik çözümler bulmak yeteneğinin yaratılmasına doğru yönelerek, insan tarihinin bu, nesnel olarak kaçınılmaz diyalektiğini hesaba katmak zorundadır.” (age, s. 53)

2. Diyalektik ve Diyalektik Yöntem Üzerine Marks, Engels, Lenin ve Stalin

Marks ve Engels’ten önceki materyalizm veya diğer tanımıyla eski materyalizm katılığın, kuruluşun, cansızlığın, bir bütün olarak hareketsizliğin ifadesiydi. O materyalizm, metafizikti. Buna karşın Marks ve Engels’in materyalizm anlayışı veya diğer tanımıyla diyalektik materyalizm, canlılığın, hareketin, değişimin ifadesiydi. Marks ve Engels, materyalizmi en yüksek biçimine çıkarmışlardı.

Diyalektik materyalizmin iki temel bağlayıcı özelliği vardır: Bu iki temel özellik, birbirinden ayrılmaz bir bütünselliğin ifadesidir; diyalektik ve materyalizm. Diyalektik materyalizmde diyalektik olan (özelliklerinden birisi), doğadaki ve toplumdaki nesnel yasaların, gelişmelerin, değişimlerin incelenmesi, araştırılması ve bunlardan sonuçlar çıkartma yöntemidir. Diyalektik materyalizmde materyalist olan (özelliklerinden diğeri), doğada ve toplumda insan bilincinden, düşüncesinden bağımsız olarak var olan yasaların, gelişmelerin, değişimlerin kavranmasıdır, teorisidir.

Lenin’in belirttiği gibi “dünya hareket halindeki maddedir.” Madde ve doğa, sürekli, kesintisiz bir değişim ve gelişme içinde-

dir. Dünyanın maddeselliği ile değişmesi ve gelişmesi birbirinden kopartılamaz. “Hareket halindeki madde”den oluşan dünya nesneldir ve dünyanın yasaları, aynı zamanda gelişme ve hareketin yasalarıdır. Nesneler ve görüngüler, ancak ve ancak, oluşumları ve gelişmeleri sürecinde ele alındıklarında doğru kavranabilirler ve açıklanabilirler. Ama felsefede oluşum ve gelişme farklı kavrandığı için sonuç da kaçınılmaz olarak farklı olmaktadır:

Metafizik gelişme yasası, hareketi, gelişmeyi yok oluşa kadar götürmez; gelişmeyi, eskinin yok edilmesiyle ve yeninin doğmasıyla sonlandırmaz. Açık ki, metafizik gelişme yasası, nesneler ve görüngülerdeki iç çelişkileri reddetmektedir ve zıtların mücadelesini gelişmenin kaynağı olarak görmemektedir. Metafizik gelişme yasası, gelişmeyi sadece ve sadece, tedrici nicel bir süreç olarak görür ve nitel sıçramaları inkar eder.

Metafizik gelişme yasası, metafizik gelişme teorisidir.

Diyalektik gelişme yasası, gelişmenin yegane bilimsel öğretisini ifade eden teoridir. Diyalektik gelişme teorisi, hareketi ve gelişmeyi yok oluşa kadar götürür; nesnel gerçeklikle uyumluluk içinde gelişmeyi, eskinin yok edilmesiyle ve yok olan eskinin içinden yeninin doğmasıyla sonlandırır. Diyalektik gelişme teorisi/yasası, nesneler ve görüngülerde iç çelişkiyi; bu çelişkinin hareketini (açılıp gelişmesini ve çözümünü) gelişmenin temel itici gücü olarak görür.

Doğadaki ve toplumdaki gelişmeler, bu iki teoriden birisine göre yorumlanır. Hangisine göre yorumlandığı da yorumlayanın nerede durduğunu; doğa ve toplumdaki gelişmelere bakış açısını ele verir: İdealist bakış açısı ve diyalektik bakış açısı. Aşağıda diyalektiğin yasalarını ele alırken bu bakış açıları arasındaki farkı da göstermiş olacağız.

Konu üzerine Marks, Engels, Lenin ve Stalin’in görüşleri kısaca şöyledir:

Marks ve Engels, kendilerinden önceki filozofların, bilim adamlarının veya felsefenin ve bilimin yüzyıllarla, bin yıllarla ifade edilen birikimlerini de değerlendirerek diyalektik ve tarih-

sel materyalizmi oluşturmışlardır. Onların, soruna yaklaşımını birkaç başlık altında vermeye çalışalım.

Doğa ve toplumdaki yasalar:

Doğa ve toplumdaki gelişme, şu veya bu insanın öznel niyeti doğrultusunda değil, diyalektiğin yasaları doğrultusunda seyreder. Metafizik yöntem, soruna idealist açıdan yaklaşır ve bir metafizikçi açısından doğa ve toplumdaki yasalar, zihnin, aklın ürünü olan yasalardır. İnsan düşünmüştür, birtakım yasalar “bulmuştur” ve bu yasaları doğa ve topluma uygulamıştır. Sorunun metafizik çözümü böyledir.

Bunun karşıtı diyalektik yöntemdir. Engels bu yaklaşımı şöyle formüle eder:

“Ve nihayet, benim için söz konusu olan, diyalektik yasaları, kurgu aracılığıyla doğaya sokmak değil, ama onları doğa içinde arayıp bulmak ve doğadan hareketle geliştirmektir.” (F. Engels, Anti-Dühring, M-E, c. 20, s. 12)

Demek oluyor ki diyalektik yaklaşım, doğa ve toplum yasalarını doğa ve toplum dışında, zihinde aramayı reddeder. Bu yasalar doğa ve toplumdaki gelişmenin ifadesidir. Onlar nesneldir. Önemli olan, onları keşfetmek ve onlardan yararlanmasını bilmektir. Bu da ancak ve ancak, yasaların materyalist araştırılmasıyla; doğanın, toplumun bir bütün olarak dünyanın nesnelliğinin çıkış noktası olarak alınması temelinde (diyalektik yöntem) mümkündür.

Doğa ve toplumun yasaları aynı zamanda diyalektik yasalar dır. Bu yasaları araştırmak, keşfetmek öznel bir eylemdir.

Engels, diyalektiğin üç yasasından bahsediyor:

“Öyleyse, diyalektiğin yasalarının soyutlandığı (çıkartıldığı, çn.) tarih, doğa ve insan toplumunun tarihidir. Bu yasalar, tarihi gelişme ve düşüncenin de ...en genel yasalarından başka bir şey değildirler ve bunlar esas itibariyle üç tanedir.”

“Niceliğin, niteliğe dönüşmesi yasası ve tersi; zıtların birbirini etkilemesi yasası ve inkârın inkârı yasası” (age, s. 348)

a) Niceliğin niteliğe, niteliğin niceliğe dönüşmesi yasası

Bu yasa -nicel değişimlerin nitel duruma dönüşmesi- genel gelişme hareketini açıklar.

Engels, bu yasa hakkında şöyle der: “Bu yasayı, amacımız açısından şöyle ifade edebiliriz. Doğada, her durum için tamı tamına tespit edilmiş bir tarzda nitel değişimler, sadece, nicel katkıyla veya maddenin veya hareketin nicel çekimiyle gerçekleşebilir.”

“Doğadaki bütün nitel farklılıklar ya çeşitli kimyasal bileşime veya da hareketin (enerji) çeşitli kütlesine veya biçimine dayanırlar... Buna göre, madde veya hareketin eklenmesi veya çıkartılması olmaksızın, yani söz konusu cismin nicel değişimi olmaksızın onun niteliğinin de değişmesi imkânsızdır” (age, s. 349)

Örneklersek, 0 derecede su, buz olur. Isı verince yeniden suya dönüşür. Isı 100 dereceye çıkınca kaynar ve buharlaşır. Isı vermekle veya almakla su, nicel değişimlerinin sonucunda yeni nitelikler alır; buz, buhar.

Bütün kimya, niceliğin niteliğe dönüşmesi yasasına dayanır; çeşitli cinste atomların belli sayılarda bağı.

Aynı yasayı toplumda da görüyoruz: Toplumda gelişmeler, belli bir noktaya kadar nicel olarak devam eder. Nicel gelişme belli bir noktaya gelince, sıçramalı olarak değişime uğrar. Bu, o noktaya kadar gelen nicel gelişmenin nitel dönüşüme uğraması demektir. Evrim, nicel değişimlerdir. Devrim ise, nitel sıçramadır.

Kapitalizmin doğuşu ve gelişmesi, niceliğin niteliğe dönüşmesi yasasının işleyişini çok parlak bir şekilde gösterir. Zanaatçılığın nicel gelişmesi sonucunda basit kooperasyon doğar (nitel sıçrama). Basit kooperasyonun nicel gelişmesi sonucunda manüfaktürler doğar (nitel sıçrama). Manüfaktürün nicel gelişmesi de makineli üretime götürür (nitel sıçrama).

Doğada ve toplumda nicelden nitele geçiş (dönüşüm) tedrici değildir. Bu sıçramalı olur. Sıçrama, suyun buharlaşması örneğinde olduğu gibi bir anda olabileceği gibi, uzun bir dönemi de kapsayabilir. Aşılama yöntemiyle yeni cinsten bir elmanın veya

domatesin yetiştirilmesi (nitel değişim), bugünden yarına olmaz. Ama belli bir sürecin geçmesi, sıçramanın olmadığı anlamına da gelmez. “Bütün tedricilikte, bir hareket biçiminden diğerine geçiş daima bir sıçramadır, belirleyici dönüşümdür” (age, s. 61)

“Diyalektik geçiş, diyalektik olmayan geçişten nasıl ayırt edilir? Sıçramayla, çelişkiyle, tedriciliğin kesintiye uğratılmasıyla” (Lenin, Felsefe Defterleri, c. 38, s. 272)

Bu anlayışı Türkiye’de, komünist hareketin gelişmesine uygulayalım: Partinin öncelleri Türkiye’de komünist hareketin nicel gelişmesinin ifadesiydiler. Partinin kurulması, bu nicel gelişmenin kesintiye uğratılmasının, yeni bir niteliğe dönüşmesinin ifadesiydi. Parti şimdi devrimi gerçekleştirmenin nicel gelişimini örgütleyen bir konumdadır. Devrimin gerçekleşmesi, hem ülkedeki devrimci mücadele ve hem de parti açısından nitel bir sıçramanın ifadesi olacaktır. Parti, siyasi iktidarda olan partiye dönüşmüş olacak (nitel değişim) Bu, partinin devrim yapma sürecinde olan partiden devrim yapmış olan partiye dönüşmesidir. Bu örneklerin de gösterdiği gibi, her yeni niteliği, yeni nicel gelişmeler değişime uğratırlar veya yeni nitel değişimler, yeni nitel dönüşüme neden olurlar. Bu da, nicel ve nitelin birbiriyle kopmaz bir birliği oluşturduklarını ve birbirlerini daima etkilediklerini göstermektedir.

Elbette burada nitelikten, nicelikten ve sıçramadan neyin anlaşılması gerektiğinin açıklanması da gerekir.

Nitelik: Bir nesneyi, bir olguyu başka bir nesneden ve olgudan ayırt eden özelliğe, belirlemeye nitelik denir. Doğa ve toplum çok sayıda nesnelerin, olguların ve gelişmelerin bütünüdür. Doğada ve toplumda nesne ve olguları belirleyen tek bir özellik yoktur, çok sayıda özellik vardır. Nitelik, bütün bu özellikleri birbirine bağlayandır, bütünü oluşturanıdır.

Toplum ve doğanın çeşitliliği, nesneler ve olgular arasındaki nitel farkın ifadesidir. Organik ve inorganik doğa arasındaki fark, organik dünyada bitkiler ve hayvanlar arasındaki fark, hayvanlar dünyasında çeşitli türler arasındaki fark, bitki dünyasında

çeşitli türler arasındaki fark birer niteliklidir. Doğada insan da başlı başına bir niteliklidir. İnsanın hayvandan nitel farkı, çalışmasıyla (emeğiyle) doğayı değiştirmesi ve gereksinimlerine tâbi kılmasıdır. Toplumsal görüngüler, olgular bakımından örneğin feodalizm, kapitalizm, sosyalizm birer niteliklidir.

Nitelik, nesnelerde ve olgularda sürekli olan, söz konusu nesne veya olgu ne ise onu o yapan özelliktir. Karanfili başka bir çiçekten, başka bir bitkiden ayırt eden ve bize bu karanfildir dedirten özellik onun niteliğidir.

Niteliği olmayan nesne ve görüngü olamaz. Her nesne ve görüngünün mutlaka bir niteliği vardır. Nitelikten yoksun bir var oluş mümkün değildir. Komünist olmanın kıstası, aynı zamanda komünist olmanın niteliğini de ifade eder. Revizyonist olmanın kıstası da revizyonist olmanın niteliğini ifade eder.

Nitelik, söz konusu nesne ve olguda içsel olduğu, onun karakterini belirlediği için, niteliğin değişmesi söz konusu nesne ve olgunun da değişmesi ve başka bir nesneye, olguya dönüşmesi anlamına gelir.

Nicelik: Nicelik, doğa ve toplumda nesne ve olguları, özelliklerinin gelişme aşamaları bakımından; örneğin hacim, sayı, hareket, renk, ağırlık vb. karakterize eder. Doğada ve toplumda niceliği olmayan nitelik düşünülemez. Dolayısıyla nesne ve olguların niteliği, niceliklerinden bağımsız olarak, kopuk olarak var olamaz.

Nitelik yok olunca o nesne de yok olur; nitelik, nesne ile aynıdır. Ama nicelikte durum değişiktir. Nitelik çok sayıda niceliğin bütünüdür. Bir nitelik, niceliklerinin bir kısmını kaybetmekle o nitelik olmaktan çıkmaz. Ama belli bir noktaya kadar. Örneğin masa bir niteliklidir. Onun rengini değiştirebiliriz, bir ayağını kırabiliriz -bazı niceliklerini yok etmek-, ama o hâlâ masadır. Ne zamanki, bir tahta veya metal yığını olana kadar masa özelliklerini (niceliklerini) yok edersek, o masa, masa olmaktan çıkmış olur. Demek ki, niteliği nitelik yapan sınır ile niceliği nicelik yapan sınır, sıçrama noktası aynı değildir. Bir nesnenin nite-

lik sınırını aşmak, niteliğin kendisinde değişime neden olur. Ama bir nesnenin nicelik sınırı esnektir; nicel değişimlere rağmen bir nesne belli bir dönem aynı nesne olarak kalır. Nicelikteki değişim, değişimin yoğunluğuna bağlı olarak, ancak belli bir zaman sonrasında niteliğin değişmesine; aynı nitelik olmaktan çıkmasına neden olabilir. Yani nicel değişimler sürecinde belli bir noktaya/aşamaya gelindiğinde, en ufak bir değişim/etki, o niteliğin yok olmasına ve başka bir niteliğin oluşmasına neden olur. Demek oluyor ki, bir niteliğin/nesnenin aynı nitelik, aynı nesne olarak kalması isteniyorsa, nicel değişimlerin sınırını iyi bilmek gerekiyor. Aksi taktirde nicel değişimler, belli bir noktadan sonra, aynı kalmasını istediğimiz niteliğin değişmesine; yok olmasına; başka bir niteliğe dönüşmesine neden olur.

Sıçrama: Tedrici nicel değişimlerde altüst oluşun; nitel değişimin gerçekleştiği aşamaya sıçrama denir. Sıçrama, evrimci aşamayı -tedrici gelişme- sonlandırır; bir nitelik sona erer, başka bir nitelik oluşur. Demek ki sıçrama, bir nitelikten başka bir niteliğe geçiş demektir.

Nicel değişimlerin birikimi, söz konusu nesnenin veya olgunun nicel ve nitel belirleyici özelliği arasında çelişki doğmasına neden olur. Bu çelişki, ancak ve ancak, eski niteliğin sınırlarının parçalanması ve yeni bir niteliğin oluşmasıyla çözülür. Aksi taktirde gelişmenin devamı olmaz. Sıçrama ise bu çelişkinin çözümünden başka bir şey değildir. Kapitalist toplumda nicel değişimler birikir. Biriken bu nicel değişimler (örneğin işçi sınıfının örgütlenmesi, güçlenmesi, toplumun politikleşmesi, sömürünün yoğunlaşması, rejim baskısının artması vb.) sonuçta kapitalist sistem ile çelişkiye düşer. Bu çelişki, bütün kapitalist ülkelerde şu veya bu derecede; nicel değişimlerin birikme derecesine göre vardır. Bu çelişki, ancak ve ancak nicel değişimlerin kapitalist sistemin sınırlarını parçaladığında ve o eskinin yerine yeni toplumu kurduğunda çözülmüş olur.

Nicel değişimler, gelişmenin evrimci biçimini ve nitel değişimler de gelişmenin devrimci biçimini ifade eder. Nitel ve nicel

gelişmeler birbirinden kopuk olmadıkları için gelişme, nicel ve nitel değişimin bir bütünü, birliğini ifade eder.

Evrimci gelişme, söz konusu nesnenin veya olgunun tedrici, nicel değişimidir. Devrimci gelişme, söz konusu nesnenin veya olgunun kökten nitel değişimidir. Sıçrama ise, devrimci değişimdir; evrimci gelişmenin, tedrici, nicel gelişmenin bir aşamada kesintiye uğramasıdır, bir nitelikten başka bir niteliğe geçiştir. Her nitel değişim, kaçınılmaz olarak bir sıçrama biçiminde gerçekleşir.

Niceliğin niteliğe dönüşümü yasası, devasa toplumsal önemi olan bu diyalektik öğretiyi, bir toplum düzeninden başka, daha ileri bir toplum düzenine geçişte sosyal devrimlerin kaçınılmaz olduğunu, bu kaçınılmazlığın-zorunluluğun bir yasallık olduğunu gösterir.

b- Zıtların birbirlerini etkileme yasası (Zıtların birliği ve mücadele yasası)

Bu yasa, gelişmenin kaynağını, nedenlerini ve itici güçlerini açıklar. Doğada ve toplumda belli güçler, eğilimler, süreçler; gelişme ve değişim, birbirleriyle karşılıklı aktif etkilenme; birbirlerini etkileme durumundadırlar. Bu gelişmenin veya değişimin her biri kendi değişme ve gelişme sürecinde bir birliği oluşturur. Bu birlik, içinde iki gücün; iki eğilimin; iki sürecin mücadelesi sonucudur. Bu, iki zıttın mücadelesidir. İşte bu mücadele -zıtların mücadelesi- gelişmeyi ilerleten kaynaktır. Hem birlik hem de mücadele içinde olan zıtlar, diyalektik çelişkiyi oluştururlar.

Doğada ve toplumda bütün nesnelerde ve olgularda, görünümelerde iç çelişki vardır; doğada ve toplumda iç çelişkileri olmayan hiçbir nesne ve görüngü olamaz. Bütün nesnelerin ve görüngülerin geçmişleri, mevcut halleri ve gelecekleri vardır; ölen, yok olan yanları ve gelişen, güçlenen yanları vardır. Yani birbirine zıt yönleri vardır. Bu zıt yönlerin mücadelesi, doğada ve toplumda nesnelerin, görüngülerin ölen, yok olan yanlarıyla gelişen, güçlenen yanları arasındaki mücadeledir; eskiyle yeni arasındaki

mücadeledir. Doğada ve toplumda her nesne, her olgu, görüngü bu diyalektik çelişki vasıtasıyla karakterize edilir. Diyalektik çelişki, maddi ve maddesel olan her şeyin yapısını, gelişmesini belirler. Bu çelişki hareketin ve gelişmenin esas kaynağıdır. Bundan dolayıdır ki Marks bu çelişkiyi “Bütün diyalektiğin kaynağı” olarak (Bkz. Kapital c. 1, s. 623) ve Lenin’de “diyalektiğin çekirdeği olarak” (Bkz. c. 38, s. 214) tanımladılar. Aynı yerde Lenin “Kısaca diyalektik zıtların birliğinin öğretisi olarak belirlenebilir” der. Zıtların birliği, aynı zamanda zıtların mücadelesidir.

Doğada ve toplumda her nesne ve görüngü içinde var olan çelişkili yanlar, birbirlerine karşı kayıtsız bir ilişki içinde olamazlar. Yani çelişkinin her bir yanı belli bir eğilimi temsil eder: Etki-tepki, devrimci-tutucu, yok olan-gelişen vs. Bunlar birbirine zıt eğilimlerdir. Dolayısıyla iç çelişkinin yanları, birbirine zıt eğilimlerin birliğini oluşturur. Bu çelişkili birlik söz konusu nesne ve olgunun özünde vardır. Dolayısıyla nesne ve olgular, iç çelişkisiz, birbirine zıt yönsüz ve nihayetinde kendi içinde birbirine karşı mücadelesiz düşünülemez. Aksi taktirde doğada ve toplumda nesneler ve olgular hiç değişmezler. Yani gelişme olmaz, niteliksel değişim olmaz; her şey durgunluk içinde olur. Sınıf mücadelesi de olmaz; toplum ileriye doğru ilerleyemez, gelişmez. Ama zıtların mücadelesi temelinde çelişkinin büyümesi/olgunlaşması doğada ve toplumda durgunluğun değil, zıtların mücadelesinin esas olduğunu gösterir. Olgunlaşan çelişki söz konusu nesne veya olgudaki bütünlüğü; zıtların birliğini parçalar ve çelişki, nihayetinde, zıtların bir bütünlük içinde var olmalarının imkansız olduğu bir aşamaya kadar gelişir. O aşama çelişkinin çözüldüğü, sıçramanın gerçekleştiği aşamadır. Bu da gösteriyor ki, çelişkiler uzlaştırılamazlar, ancak aşılabilirler; çelişkiler mücadele içinde ve mücadele vasıtasıyla çözülürler.

Çelişkinin doğması, gelişmesi ve olgunlaşması, onun çözümünü hazırlayan bir mücadele sürecidir. Çelişkin, örneğin kapitalist toplumda temel çelişkilerin çözümü ve dolayısıyla aşılması, eskinin (kapitalizmin) yok edilmesi ve yeni toplumun doğ-

ması anlamına gelir.

Doğa ve toplumdaki bütün gelişmelerde, değişimlerde zıtların mücadelesi yoksa hareket de yoktur, gelişme de yoktur. Doğa ve toplumdaki bütün çelişkiler, nesnel görünümünün kendi kendine hareketinin insan beynine yansması olan içsel itici güç tarafından gerçekleştirilir. Bu içsel itici güç, belirttiğimiz gibi, çelişkiden başka bir şey değildir.

Zıtların mücadelesi, doğa ve toplumdaki bütün değişmelerin; doğuşun ve ölümün nedenidir, sorumlusudur ve zıtların birliği de bu tür bütün değişimlerin göreceli değişmezliğinin nedenidir, sorumlusudur.

Tabi ki bütün bu anlattıklarımızın bir metafizikçi açısından hiçbir anlamı yoktur. O, bunları kavramaz. Çünkü o, doğa ve toplumdaki bütün gelişmelerin iç çelişkilerini reddeder. Metafizikçiye göre her şey, dönüp, dolaşıp çıkış noktasına varır. Gelişmenin spiral biçimde olması, yani daima yukarıya doğru; alçaktan yükseğe, basitten mükemmele doğru olması bir metafizikçi için kabul edilemez ve kavranamaz bir şeydir.

Bu yasayı topluma uygularsak; proletarya ve burjuvazi toplumsal ilişkiyle birbirlerine bağlıdır: Ücret ve sermaye ilişkisi. Proletarya olmaksızın burjuvazi olmaz. Çünkü sermaye, ücretli işin sömürsü olmaksızın var olamaz. Yani ücretli iş, sermayenin önkoşuludur. Bu her iki sınıf, kapitalist toplumda hem birbirine bağlıdır ve hem de birbirini dışlar. Böylelikle kapitalist toplumda proletarya ve burjuvazi, zıtların birliğini ve mücadelesini oluşturur. Burada birlik görecelidir, koşulludur ve mücadele esastır. Diğer bir ifadeyle; sınıf mücadelesi, sınıflara bölünmüş her toplumda tarihsel hareketin ve gelişmenin en önemli itici gücüdür. İşçi sınıfı ve burjuva sınıf arasında mücadele, er veya geç, burjuvazinin yenilgisiyle, kapitalizmin yıkılmasıyla ve dolayısıyla proletaryanın zaferiyle, sosyalizmin kurulmasıyla sonuçlanacaktır. Bu gelişme, toplumun nitel olarak daha yüksek bir aşamaya ulaştığını gösterir.

Komünist hareketten bir örnek: Komünist hareket bir bütün-

dür. Partileşme eğilimi ile grupsal yapıları koruma eğilimi bu bütünün iki zıt yönünü oluşturunuyordu. Bu iki zıttın mücadelesi sonucu parti kuruldu, yani partileşme eğilimi bu mücadelede zaferle çıktı. Böylelikle komünist hareketteki birlik ve örgütsel anlayış, komünist partide ifadesini bulan yeni bir niteliğe kavuştu.

c- İnkârın inkârı veya yadsımanın yadsıması yasası

Engels, diyalektiğin bu yasasını şöyle tanımlıyor:

“Öyleyse inkârın inkârı nedir? Doğanın, tarihin ve düşünce-
nin oldukça genel ve tam da bundan dolayı oldukça kapsamlı,
etkin ve önemli bir gelişme yasası; hayvan ve bitki dünyasında
jeolojide, matematikte, tarihte, felsefede geçerli... olan bir ya-
sa... Bütün süreçlere inkârın inkârı desem, öylece onların hep-
sini bu hareket yasasında toplamış ve keza, her bir özel sürecin
özelliklerini de dikkate almamış olurum. Ama diyalektik, doğa-
nın, toplumun ve düşüncenin genel hareket ve gelişme yasaları-
nın biliminden başka bir şey değildir” (F. Engels, Anti-Dühring,
M-E, c. 20, s. 131/132)

İnkâr veya yadsıma, gelişme sürecinde niteliğin kaldırılması,
yok edilmesi veya aşılması ve yeni bir niteliğin doğması demek-
tir. Burada eski nitelik hiçbir iz bırakmadan yok olamaz. Tersine,
inkârda; eski niteliği yok eden, yeni niteliğin doğuşunu be-
raberinde getiren inkârda eski niteliğin gelişmesinin olumlu so-
nucu korunur. Eskinin bütün olumlu yönleri yeni niteliğe taşınır
ve yeni niteliğin gelişmesinde temel taşları oluşturur. Yeni nite-
lik oluştuktan sonra eski, gelişim, bu yeni nitelik çerçevesinde
cereyan eder. Ve bu yeni nitelikteki nicel değişimler, belli bir se-
viyeye geldiklerinde yeniden bir sıçrama olur ve yine yeni bir
nitelik doğar. Böylece her yeni nitelik bir öncekinin inkârı olur.
Bu inkârda yeni nitelik, bir sonraki inkâr, yeni oluşan yeni bir
nitelik tarafından inkâr edilir; inkârın inkârı ve böyle sürekli ba-
sitten karmaşığa, alçaktan yükseğe, daha mükemmele doğru de-
vam edilir. Her bir yeni nitelik, bir öncekinin inkârı temelinde
doğar ve bir sonraki nitelik tarafından inkâr edilir.

Gelişme, mutlaka ve yasal olarak inkarı içerir. Aksi taktirde sıçrama olmaz, nitelik değişimi gerçekleşmez; yani gelişme ke-sintiye uğramıştır. Bu nedenle inkar olmaksızın, bir nitelikten di-ğere geçiş; bir şeyin başka bir şeye dönüşümü imkansızdır. Nesnede ve olguda zıtların birliği mücadelesinde, bir zıddın; eği-limlerden birinin diğeri üzerinde üstün gelmesiyle o mücadele sonlanır. Bu aynı zamanda yenik düşen tarafın (eğilimin) diğeri tarafından inkar edilmesi anlamına gelir. Bu nedenle inkar, geliş-me sürecinin dışında değildir, o sürecin kopartılamaz bir özelli-ğidir. İnkâr, nesnelerde ve olgularda çelişkili bütünlüğü oluşturan zıtların, eğilimlerin parçalanmasını ifade eden gelişmeden doğar. Dolayısıyla inkar, inkarın inkarı, zıtların mücadelesinin söz ko-nusu olduğu her durumda bu mücadelenin bir yasallığı olarak gerçekleşir. Engels'in ifade ettiği gibi inkar, "Zıtlara parçalanma-yı, onların mücadelesini ve çözümünü" ifade eder.

İnkârın inkârı sadece nitel gelişmede değil, nicel değişimler-de de (nicel gelişme nitel değişime götürür) söz konusudur. Suyu ele alalım: Su, 100 dereceye kadar ısı verince kaynar ve buhar olur. Buhar, suyun inkârıdır (1. inkâr). Buhar, ısı düşünce yeni-den su olur. (2. inkâr) Isıyı daha da düşürürsek su, buz olur (3. in-kâr) Burada buhar suyun, su buharın ve buz da suyun inkârıdır.

Toplumsal gelişmede örnek; köleci toplum ilkel toplumun, feodal toplum köleci toplumun, kapitalist toplum feodal toplu-mun ve sosyalist/komünist toplum da kapitalist toplumun inkârıdır. (Soruna mülkiyet/sömürü bazında baktığınızda köleci, fe-odal ve kapitalist toplumlar su örneğinde olduğu gibi belli nicel gelişmelerinin ifadesi olur. Yani su ve sömürü olgularının orta-dan kalkmadığı bir dönüşüm söz konusudur) Ama soruna mül-kiyet ilişkisi açısından baktığımızda, sömürüye dayanan top-lumlar (köleci, feodal, kapitalist) ilkel toplumun, komünizm de sömürüye dayanan toplumların inkârı olur. Marks'ın ifadesiyle sömürüye dayanan özel mülkiyet, ilkel kolektif mülkiyetin ve komünist toplumsal mülkiyet de sömürüye dayanan özel mülki-yetin inkârı olur.

Başkaca; kapitalist sistemde manüfaktür, basit kooperasyonun, makineli üretim manüfaktürün; emperyalizm serbest rekabetçi dönemin; kapitalizmin genel krizinin 2. aşaması birincisinin, 3 aşaması ikincisinin ve 4. aşaması da üçüncüsünün inkârıdır.

Bu yasayla ilgili olarak belirtilmesi gereken önemli bir nokta da şudur. İnkâr tamamen yok etmek anlamına gelmez. Tamamen yok etmek, inkâr sürecini o noktada kopartmak anlamına gelir. Örneğin bir buğday tanesini un haline getirirsek, un buğday tanesinin inkârı olur (1 inkâr). Ama bu durumda buğday tanesinin tohum olarak kullanmak ve yeni buğday elde etmek olanacağını da (2. inkâr) ortadan kaldırmış oluruz.

“Her bir şey, gelişmenin alacağı kendine özgü bir inkâr edilme özelliğine sahiptir. Keza tasavvurlar ve kavramlar da böyledir” (F. Engels, age, s. 132)

Demek ki eski niteliği ifade eden kavramla bugünkü niteliği değiştirmek için politika yapanın dünyadan haberi yok demektir. Küçük üretim savunucuları, kapitalizmin şafağındaki üretim ilişkilerini idealize ederek ilerencilik, insanlığın kurtuluşu olarak savunanlar; yani Avrupa ve Dünya Sosyal Forumlarının bir kısım önemli bileşenleri; anarşizan gruplar bu türden politika yapanlara örnektir. Bunlar, insanlığın geleceğini eskide arıyorlar ve o dönemin genel geçerli kavramlarıyla şimdiki üretim ilişkilerini değiştirmeye çalışıyorlar.

3. Lenin ve Diyalektiğin Tanımı

Stalin, “gerçekte Lenin’in yöntemi, Marks’ın eleştirel ve devrimci yönteminin, O’nun materyalist diyalektiğinin sadece yeniden tesisi değil, bilakis somutlaştırılması ve geliştirilmesidir de” der. (Leninizmin İlkeleri Üzerine, c. 6, s. 78)

Bu oldukça isabetli bir tanımlamadır.

Lenin, diyalektiğin temel elementlerini (unsurlarını) incelemiş ve sonuçlar çıkarmıştır. “Felsefe Defterleri”nde (38. cildin tamamı) diyalektiğin üç ana unsurunu tespit eder.

“1- Kavramın tanımlanması o kavramın kendinden çıkmalıdır

(şey kendi ilişkilerinin ve gelişmesinin içinde ele alınmalıdır.)”

“2- Şey içinde bizzat çelişkili olan... (her görünümdeki çelişkili güçler ve eğilimler.)”

“3- Analiz ve sentezin birleştirilmesi.”

“Bunlar... diyalektiğin unsurlarıdır” (c. 38, s. 212)

Bu unsurları tek tek ve kısaca ele alalım:

“Kavramın tanımlanması o kavramın kendinden çıkmalıdır.”
(Diyalektiğin birinci temel unsuru):

Doğa ve toplumdaki yeni gelişmelerin incelenmesinde esas olan, incelenenin, ele alınanın doğru kavramlarla ifade edilmesidir, tanımlanmalarıdır. Doğa ve toplumda yeni olgular gündeme gelmişse, bunlar, kavramsal olarak doğru belirlenmelidir. Aksi takdirde yeni gelişmeler, eski kavramlarla belirlenir ve bu da vahim hatalara yol açar. Örnekleyelim; (1) Türkiye emperyalist değildir, Türk burjuvazisi emperyalist bir burjuvazi değildir. (2) Türkiye yarı feodal değildir, bu ülkede toprak ağalığı iktisadı hakim değildir. Türkiye’de komprador burjuvazinin ve toprak ağalarının (feodallerin) diktatörlüğü de söz konusu değildir. Hele hele “yarı kapitalist, yarı feodal üretim tarzı” diye bir saçmalığın Marksist teoriyle hiçbir ilgisi yoktur. Bunların hepsi birer kavramdır. (3) Türkiye orta derecede gelişmiş kapitalizmin hakim olduğu ve işbirlikçi büyük burjuvazi ve toprak beyleri diktatörlüğünün hüküm sürdüğü, feodalizmin kalıntı olarak var olduğu bir ülkedir. Bunlar da birer kavramdır.

Her üç kavram veya tanımlama, Türkiye gerçeğinin birinci ve ikinci durumda yanlış, üçüncü durumda ise doğru kavranmasından kaynaklanmaktadır ve her üç belirlemede de işçi sınıfının ittifak anlayışı değişiktir.

Sorun şu: Türkiye’deki toplumsal ve ekonomik gelişmeyi analiz etmeden gelişme, kendine tekabül eden kavramlarla belirlenmezse ve emperyalist burjuvazi (1) veya komprador burjuvazi ve toprak ağalarının (2) iktidarına karşı ittifak arayışı içinde olunursa bu, “havanda su dövmek” olur. Türkiye gerçeğinde olmayanı veya hiç de belirleyici olmayanı aramak ve belirleyici

yapmak affedilmez bir sübjektivizmdir (öznelliktir).

Bugün Türkiye’de demokratik devrim söz konusudur. Ama bu devrimin yorumunda iki yol, iki sınıfsal yaklaşım var: Bunlardan birisi, demokratik devrimi toprak devrimiyle eşdeğleştirmek, onu 1905-1907 Rus demokratik devrimi temelinden kavramaktır. İkincisi ise demokratik devrimi, burjuvazinin iktidarda olduğu bir ülkede, Lenin’in “Nisan Tezleri”nden daha ileri olan bir konumda kavramaktır. Birinci yol Türkiye’de demokratik devrimin küçük burjuva, ikincisi de Marksist yorumunu ifade eder. Birinci yol, Anadolu coğrafyasındaki toplumsal ve ekonomik gelişmeleri kavramamanın ve doğru tanımlamamanın ifadesidir. Birinci durumda kavram (Türkiye gerçeği) kavramın dışında (Türkiye gerçeği dışında) aranıyor ve belirleniyor. İkinci durumda ise kavram (Türkiye gerçeğinden hareket edilerek) belirleniyor.

“Şey içinde bizzat çelişkili olan... zıtları özdeşliğinin anlamı doğada (... toplumda da) bütün görünümünün, olayların birbirleriyle çelişen, birbirini dışlayan, birbirine zıt eğilimlerin tanınmasıdır... Gelişme, zıtların mücadelesidir.” (Lenin, age, s. 338/339), (Diyalektiğin ikinci temel unsuru)

Bu anlayışı nasıl açıklayabiliriz? Diyalektiğin bu unsuruna göre, Türkiye’de ekonomik ve siyasi gelişmeyi herhangi bir kesintide veya bütün bir süreç olarak ele alıp inceleyebiliriz. Diyalektiğin bu ana unsurunda bilince çıkartılması gereken “birbiriyle içsel çelişen eğilimler” ve “toplam olarak zıtların birliği”dir. (Bkz. Lenin, diyalektiğin 4.ve 5. unsurları, age)

Diyalektiğin bu unsuru, genel olarak kapitalizmin gelişmesinden, genel olarak siyasi ve ekonomik krizden, genel olarak işçi sınıfından ve mücadelesinden, genel olarak burjuvazinin siyasi ve ekonomik anlayışından bahsetmenin bizi ancak genel anlayışlara götüreceğini gösterir. Oysa yapılması gereken, somut durumun somut analizi ile yeni olanı, özgün (spesifik) olanı; somut olanı tespit etmektir. Doğru tespit edilmek isteniyorsa bu bir zorunluluktur.

Gerek Anadolu coğrafyasında ve gerekse de bütün dünyada

siyasi, ekonomik ve askeri gelişmenin sınıf mücadelesinde anlam kazanması için bu süreçte yer alan çeşitli güçlerin - zıtların-mücadelesi ve birliğin analizi kaçınılmazdır. Söz konusu olan, yapılması gereken, ne genel olarak “kahrolsun”dur ne de genel olarak “yaşasın”dır. Burada sorun, hangi güçlerin hangilerine karşı neden mücadele ettiklerini somutlaştırmak ve ona göre de politik tavır belirlemektir. Bunu kavramayan, sadece ve sadece “yaşasın-kahrolsun” edebiyatını, onu da yüzeysel olarak kavırıyor demektir.

“Analiz ve sentezin birleştirilmesi” (diyalektiğin üçüncü temel unsuru) “Marksist-Leninist teorinin gücü, partiye her bir durumda kendini yönlendirme, kendi etrafında gelişen olayların iç bağını anlama... olayların gidişatını, sadece nasıl ve nereye doğru geliştiğini değil, bilakis gelecekte nasıl ve nereye doğru gelişmek zorunda olduğunu da görme, tanıma olanağı verir.” (SBKP (B) Kısa Tarihi, s. 429)

Düşünce ve bilinç, maddi dünyanın (doğanın+toplumun) yansımasıdır. Öyleyse diyalektik materyalizm, nesnel olarak var olanı, mevcut dünyayı insan bilincinden, duygularından, tecrübesinden bağımsız olarak tanır; reel olarak var olan, birileri yok dediği için veya görmediği için yok olamaz.

Doğa ve toplum, nesnel yasalara tâbidir. Bu yasalar, ister farkında olalım, isterse de olmayalım, insan bilincinden bağımsız olarak vardır, etkilidir. Öyleyse tarihsel materyalizm, toplumsal var oluşu, toplumsal bilinçten bağımsız olarak tanır. Toplumsal olarak var olan, biz kavramadığımız için yok olmuyor.

Olaylar bütün yönleriyle neden ve etki yasasına göre analiz edilmelidir. Bütün olaylar, birbirleriyle ilişki, bağlam içindedirler, birbirlerini karşılıklı olarak etkilerler ve aynı zamanda birbirinden farklı olan birlik/bütünlük oluştururlar. Olayların gerçekten böyle oldukları ancak ve ancak çok yönlü analizle öğrenilebilir, yani gerçek tespit edilebilir (Bkz. Lenin, diyalektiğin 8. unsuru).

Doğa ve toplum, sonsuz bir hareket içindedir. Sürekli bir doğuş ve yok oluş söz konusudur. Hiçbir yerde -doğada ve toplumda-

hiçbir zaman durgunluk, durağanlık yoktur. Marksizm-Leninizm, doğa ve toplumdaki bu durumu; gelişmeyi ve hareketi, sürekli hesaba katmak zorundadır. “Marksizm bizden, her tarihi dönemin somut özelliklerini ve sınıfların karşılıklı ilişkilerinin tam bir... analizini talep ediyor... Görevlerini ve faaliyetinin biçimlerini belirlemek için devrimci proletaryanın partisi şimdi, tespit edilmiş hangi nesnel gerçeklerden hareket etmelidir.” (Lenin, c. 24. s. 25)

Dogmatizm, Marksizm-Leninizmin düşmanıdır. Onun dogma olarak ele alınması ve kullanılması, yani doğadaki ve toplumdaki gelişmelerin göz önünde tutulmaması, yapılan tespitlerin, teorilerin ölü tespitler ve teoriler olduğunu gösterir. Bu tespitler ve teoriler, pratikte işe yaramazlar. Onların beş paralık değeri yoktur.

Doğada olduğu gibi toplumda da değişme, ileriye doğru, aşağıdan daha yukarıya doğru gelişme sürekli analiz edilmeli ve elde edilen sonuçlar genelleştirilmelidir. “Tek tek parçalarına ayırmak ve bu parçaların yekûnunu toplamak” (Lenin, diyalektiğin 7. unsuru), yani analiz ve sentez, gelişmenin, eylemin aynı seviyede ele alınışı değildir. “Yekûnun toplamı”, daha üst bir biçimde gerçekleştirilen sentezdir.

“Analiz ve sentezin birleştirilmesi” ancak ve ancak, yukarıda anlattığımız yolun izlenmesiyle mümkün olabilir.

Diyalektiğin bu unsurunun önemi nedir? Kendi gerçeğimizin temelinde ‘80 öncesine gidelim. O dönemin yayınlarına, teorilerine, analiz ve sentezlerine bir bakalım. Bunlardan hangisi, hangi teori, hangi analiz, hangi sentez, Türkiye gerçeğini anlatıyordu ve bugün geriye ne kaldı? Bütün bu soruların cevabı, komünist hareket tarafından oldukça açık bir şekilde verilmiştir. Bu cevap, geçmişin özeleştirisinden bugüne gelen süreçtir. Bu aynı zamanda partiye giden yolun açıldığı, grupsal yapılanma ve anlayışının yıkıldığı ve komünist partisinin kurulduğu süreçtir. Ve parti, Türkiye devriminin sorunlarının analizi ve sentezi temelinde veya daha genel anlamıyla sınıf mücadelesinin bütün sorunları temelinde yenilenmenin; eski ve yanlış olanı atmanın,

doğru olanı devam ettirmenin ifadesidir. Diyalektiğin bu unsuru bu açıdan kavranmalıdır.

Veya da revizyonist Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonraki döneme; geçen yüzyılın '90'lı yıllarının başından bugüne uzanan sürece bakalım. Emperyalist burjuvazi, kapitalizmin nihai zaferini ilan etmişti. "Tarihin sonu geldi" tespiti yapılmıştı. Teoriler dünyası geride kalmıştı, işçi sınıfı yok olmuştu veya tarihsel misyonu olan sınıf olma konumundan uzaklaşmıştı. İşçi sınıfının yerini "çokluk" almıştı. Bir dünya imparatorluğu kurulmuştu. Devlet önemsizleşmişti. "Küreselleşme" iş, refah ve demokrasi demekti vs. vs. Bu sorunlarla ilgili ortaya atılan teorilerden, analizlerden, sentezlerden vb. geriye ne kaldı? Bunların hangisi dünya gerçekliğini anlatıyordu? Hiçbirisi. Üretilen teorilerin, yapılan analizlerin, ekonominin bir konjonktür devreviliği kadar; yani 8-10 yıl kadar bile ömrü olmamıştır.

Diyalektiğin bu unsuru bu açıdan da kavranmalıdır.

4. Diyalektik Yöntem Üzerine Stalin

Stalin, diyalektik materyalizmi, sosyalizmin inşası sorunu bazında uzun bir dönem uygulama olanağını bulan tek komünist önderdir. Bundan dolayı o, diyalektik materyalizmi hem somutlaştırmış hem de ona katkıda bulunmuştur. Stalin, diyalektik materyalizmin dört ana özelliğinden bahseder.

Olayların birbiriyle bağlamı (Diyalektik yöntemin birinci ana özelliği):

"Metafiziğin aksine diyalektik, doğayı birbirinden kopuk, birbirinden tecrit olmuş, birbirinden bağımsız şeylerin ve görüngülerin tesadüfî bir birikimi olarak değil, bilakis birbirine bağlı, bütünlüklü bir bütün olarak görür. Bundan dolayı, doğada hiçbir görünüm... tecrit edilerek kavranamaz" (Stalin, Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm, SBKP (B) Tarihi, s. 133)

Metafizik yönteme, idealist felsefi öğretiyeye göre, belli nesnel nedenlerin; başka görüngülerle karşılıklı etkilenme ve bağlamdan dolayı oluşan bir olgu/görüngü söz konusu olamaz. Her gö-

rüngü, gizemli, mistik bir gücün etkide bulunmasının sonucudur. Bu güç bütün gelişmeyi, önceden saptanmış bir hedefe yönlendirir. Örneğin dünya, insanlar yaşasın diye yaratılmıştır. Güneş, insanlara ısı versin diye oluşturulmuştur.

Bu yöntem nesneler ve görüngüler arasındaki bağı, nedenselliği ortadan kaldırır. Bu yönetime göre örneğin faiz, paranın gizemli bir özelliğinin sonucudur; hiç yoktan zengin olunabilir. Oysa faiz, artı değerın bir kısmıdır ve artı değer de işçilerin sömürülmesiyle elde edilir.

Diyalektik yöntem, doğada ve toplumda nesneleri ve görüngüleri, birbirleriyle karşılıklı etkilenmeleri, nedensellikleri, bağlamları içinde ele alır; gelişmeyi, değişimi bunun dışında görmez. Bu nedenle doğada ve toplumda hiçbir nesne ve görüngü tecrit edilerek kavranamaz. Bu yönetime göre örneğin her toplum düzeni (ilkel, köleci, feodal, kapitalist, sosyalist), somut tarihi koşullar tarafından, üretici güçlerin gelişmesi tarafından belirlenir. Önemli olan, üretimin yapıldığı toplumsal ilişkiler ve bu ilişkilerin karakterinin tespitidir. Komünistlerin görevi, tam da bu somut tarihi koşulları, üretici güçlerin gelişme durumunu, üretimin hangi toplumsal ilişkiler içinde gerçekleştirildiğini araştırmak ve elde edilen bilgileri, toplumsal yapıyı değiştirmek için maddi güce dönüştürmektir. O halde, doğru tespit ve politika ancak ve ancak somut durumun somut analizi yoluyla yapılabilir.

Hareket ve değişim (Diyalektik yöntemin ikinci ana özelliği):

“Metafiziğin aksine diyalektik, doğanın bir durağanlık ve hareketsizlik, durgunluk ve değişmezlik durumu olmadığını, bir şeyin hep yükseldiği ve geliştiği, bir şeyin hep çözüldüğü ve öldüğü sürekli bir hareket ve değişim, sürekli yenilenme ve gelişme durumu olduğu anlayışından hareket eder.”

“Bundan dolayı diyalektik yöntem, olguların yalnız karşılıklı bağlantı ve karşılıklı bağımlılık bakımından değil, aynı zamanda, hareketleri, değişimleri, gelişmeleri, oluşları ve yok oluşları bakımından da ele alınmalarını zorunlu kılar.”

“Her şeyden önce diyalektik yöntem için önemli olan, belli bir anda kalıcı görünen, ama şimdiden ölmeye başlamış olan değil,... bilakis, o an için kalıcı görünmese de, yükselen ve gelişendir. Çünkü diyalektik yöntem yalnız yükseleni ve gelişeni yenilmez olarak görür.” (Stalin, age, s. 133)

Örneklesek:

Geleceği olmayan kapitalizmdir, geleceği olan sosyalizmdir. Burjuvazi geleceği olmayan sınıftır. Proletarya ise geleceği temsil eden, mevcut sömürü sistemini, burjuva düzeni yıkabilecek ve sosyalizmi kuracak olan yegâne sınıftır.

Negri, proletarya yerine “çokluk”u koymuştur. İşçi sınıfını, kapitalist üretim sürecindeki bu sınıfı güya yok eden gelişmelerden dolayı kendine göre tarihin çöplüğüne göndermiş ve insanlığın geleceğini, kapitalist toplumda sosyal sınıfları ve tabakaları harmanlayarak oluşturduğu “çokluk”a teslim etmiştir. Bizzat Negri’nin sorunu ele alışı, “çokluk” kavramının içeriğinin hiçbir devrimin, kalıcı sonuçları olan hiçbir sosyal hareketin öznesi olamayacağını göstermektedir. Olamayacağı da sadece üç-beş sene içinde ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfının tarihsel misyonunun inkarı üzerinde; işçi sınıfının böyle bir misyonu üstlenme yeteneğinden artık yoksundur anlayışı üzerinde yükselen “çokluk” teorisi, bizzat işçi sınıfının eylemleri tarafından paramparça edilmiştir. Yaşam, “çokluk’un” geleceğinin olmadığını, geleceği olanın işçi sınıfı olduğunu göstermiştir. “Çokluk”, sınıfsal çıkarları farklı olan, bütünlüklü bir dünya görüşü olmayan ve hangi türden olursa olsun devrime (demokratik veya sosyalist) önderlik edecek sınıfsal bir özne olma yeteneğinden mahrum olan ve bu anlamda da geleceği olmayan bir “kalabalık”tır. Aslında Negri’nin ileriye gitmeye; kapitalist toplumu aşmaya hiç niyeti yoktur. O, geriye gitmeyi, insanlığı 200-300 sene öncesinin üretim koşullarına mahkum etmeyi, toplumsal ilerleme olarak görmektedir. Bundan dolayı olsa gerek, sınıftan değil, herkesin, dolayısıyla “çokluk”un da sahip çıkacağı bir düzen hayal etmektedir.

“Yaşamda doğup gün be gün büyüyen şey yenilemez ve ileri-

ye doğru hareketinde durdurulamaz. Bunun anlamı şudur; örneğin şayet yaşamda sınıf olarak proletarya doğuyor ve günden güne geliyorsa, bugün henüz güçsüz ve sayıca küçük de olsa, yarın muzaffer olacaktır. Niçin? Çünkü o, büyüyor, güçleniyor ve ilerliyor da onun için. Tersine yaşamda eskiyen ve ölüme doğru giden, bugün dev bir güçte olsa da kaçınılmaz olarak yenilgiye uğrayacaktır. Bunun anlamı şudur; örneğin, şayet burjuvazi, yavaş yavaş ayakları altındaki toprağı kaybediyor ve günden güne geriliyorsa, bugün o kadar güçlü... olabilmesine rağmen, sonunda yenilgiye uğrayacaktır. Neden? Çünkü o, sınıf olarak eriyor, zayıflıyor, eskiyor. Ve yaşamda gereksiz bir yük haline geliyor...” (Stalin, c. 1, s. 261, Anarşizm mi Sosyalizm mi?)

İleriye doğru gelişme süreci (Diyalektik yöntemin üçüncü ana özelliği):

“Metafiziğin aksine diyalektik, gelişme sürecini, nicel değişimlerin nitel değişimlere yol açmadığı basit bir büyüme olarak değil, önemsiz ve fark edilemez nicel değişimlerden açık, temelli değişimleri, nitel değişimlere geçen bir gelişim olarak anlar; nitel değişimlerin yavaşça değil, hızla ve birdenbire olduğu, bir durumdan diğerine bir sıçrama biçimi olduğu bir gelişim...”

“Bundan dolayı diyalektik yöntem, gelişme sürecini, dairevi bir hareket olarak değil, önceden olup bitenin basit bir tekrarı olarak değil, ileriye ve yukarıya doğru bir hareket, eskimiş bir nitelik durumundan yeni bir nitelik durumuna geçiş, basitten karmaşığa, alt düzeyden üst düzeye gelişme olarak anlaşılması gerektiğini savunur” (Stalin, SBKP (B) Tarihi, s. 134)

Üretim biçimlerinin (sömürüye dayanan) nicel gelişimler sonucu nitel sıçramayla doğmuş olmaları buna bir örnektir. Keza Türkiye’de kapitalizmin nicel gelişme sonucu hakim üretim biçimi olması da bir örnektir.

Diyalektiğin bu yasası -Aynı zamanda inkarın inkarı yasası- doğada ve toplumda eski ile yeni arasındaki, doğan ile ölen arasındaki mücadelenin ifadesidir. Doğada ve toplumda her eski ile yeni, her doğan ile ölen arasındaki mücadele/ilişki, diyalektiğin

bu yasası temelinde cereyan eder.

Bu yasa, bir gelişme yasasıdır; gelişmenin koşulu olarak inkar, aynı zamanda gelişmenin sürekliliğinin; gelişmenin farklı aşamaları ve an'ları arasındaki bağın ifadesidir. Bu yasa, inkar edilenle inkar eden arasındaki bağın ifadesidir.

Çelişkinin ele alınışı (diyalektik yöntemin dördüncü ana özelliği):

“Metafiziğin aksine diyalektik, her doğa nesnesinde ve görünümünde iç çelişkilerin varlığından hareket eder; çünkü hepsinin olumlu ve olumsuz yanları, bir geçmişleri ve bir gelecekleri, yok olup giden bir şeyleri ve gelişen bir şeyleri vardır. Diyalektik, gelişme sürecinin içeriğini, nicel değişimlerin nitel değişimlere dönüşümünün içeriğini, bu karşıtların mücadelesinin, eski ile yeninin, ölmekte olanla doğmakta olan, yok olup gidenle gelişenin mücadelesinin oluşturduğundan hareket eder.”

“Bundan dolayı diyalektik yöntem, daha alt düzeyden daha üst düzeye gelişme sürecinin, olguların uyumlu bir evrimi biçiminde değil, şeylerin ve olguların içinde yerleşik çelişkilerin açığa çıkması olarak ve bu çelişkiler temelinde işleyen karşıt eğilimlerin ‘mücadelesi’ olarak gerçekleştiğinden hareket eder.” (Stalin, age, s. 136)

Elbette, böyle düşünmeyenlerin de olduğunu kabul etmemiz gerekir. Böyle düşünmeyenleri genellikle karşı cephede, sınıf düşmanı olarak gördüğümüz burjuvazi cephesinde ararız haklı olarak. Ama bu sefer orada ararsak, yanlış yerde aramış oluruz. Kapitalist toplum, burjuvazinin de aklını donduracak bu türden “felsefi” unsurların oluşmasına zemin hazırlar. Şimdi uluslararası arenada, Marks’ı, Marksizmi aşanlardan, Marksizm Leninizmi tarihin çöplüğüne atanlardan geçilmiyor ve bunun hepsini insanlığın kurtuluşu için yaptıklarını söylüyorlar. Bu unsurların hepsi birer “teorisyen”dir, “filozof”dur vb. Geleceğin toplumu için ortaya attıkları savlarının kaynağını kapitalist toplum; üretici güçlerin gelişmesi, üretimin gerçekleştirildiği koşullar oluşturmaktadır. Yani üretimin hangi tarihsel koşullarda gerçekleşti-

rildiğini analiz etmişler, üretimde ve toplumsal alanda çelişkileri tespit etmişler ve toplumun ileriye doğru gelişmesi için yapılması gerekeni açıklamışlar. Yapılan açıklama ilginç olmanın ötesinde:

“Emeğe Karşı Manifesto”da bir taraftan artık işçi hareketi olmayacak, bu hareket tarihe karışmıştır diyerek bu hareketi toplumu değiştirmek için örgütlenmesi gereken güç olarak görenlere ve diğer taraftan da burjuva kurumları, demokrasiyi, parlamentoyu kullanarak sermaye hakimiyetini geriletmek için mücadele edenlere yaptığınız iş saçmalıktır diyerek gönderme yapılıyor. Bu göndermeler yapılırken esas hedef olarak “emek” görülüyor. Evet bu “yeni” toplum dizayncıları, şu veya bu anlayışa, yanlışa karşı mücadele etmiyorlar, “emeğe” (işe, çalışmaya) karşı mücadele ediyorlar. Yanlış anlaşılmasın, emeğin şu veya bu tarihsel biçimine, örneğin feodalizmde “emeğe” (toprak rant, ürün rant, para rant, angarya) ve kapitalizmde de ücretli emeğe (işe) karşı mücadele etmiyorlar, emeğin kendisine karşı mücadele ediyorlar. Emeği temel alan her türden toplum yapısını reddediyorlar. Çünkü insan iş gücüne dayalı üretim; emeğin hakim olduğu toplum artık mutlak sınırına dayanmıştır. Çünkü “mikro-elektronik devrim sürecinde...üretim, insan iş gücü kullanımından sürekli kopmaktadır.” Bu, “geriye dönüşü olmayan bir gelişmedir” diyor. Hiçbir toplumun, hangi koşullarda olursa olsun insan iş gücü kullanımı olmadan var olamayacağı bu unsurları ilgilendirmiyor. Bu işi teknoloji yapıyormuş.

Toplum ve üretimdeki çelişkiler ve onların çözümü böyle ele alınıyor.

Bir de Engels, insanı insan yapan emektir, insanın hayvanlar aleminden çıkmasında emek belirleyici rol oynamıştır diye öğretiyordu! Demek ki Engels’in öğretisi buraya kadarmış! Şimdi emeğin insan toplumunun gelişmesi önünde bir engel olduğunu ve bunun yıkılması gerektiğini savunanlar var. Yani insanlığı hayvanlar alemine katılmaya davet ediyorlar. Çelişkiler böyle ele alınıyor ve çözülüyor.

Stalin de “diyalektik yöntem”den, “daha alt düzeyden daha üst düzeye gelişme sürecin”den, bu yöntemin “olguların uyumlu bir evrimi biçiminde değil, şeylerin ve olguların içinde yerleşik çelişkilerin açığa çıkması olarak ve bu çelişkiler temelinde işleyen karşıt eğilimlerin ‘mücadelesi’ olarak gerçekleştiğinden hareket eder” diye öğretiyor! Demek ki “daha alt düzeyden daha üst düzeye gelişme süreci” emeğe karşı mücadele süreci oluyor!

Bu anlayışta olanları küçümsemek büyük bir yanılgı olur. Değişik versiyonlarıyla birlikte bu türden anlayışları öne sürenler; sonuç itibarıyla 200-300 sene önceki yaşam koşullarının yeniden kurulmasını talep edenler hiç de önemsiz görülemezler. Bunlar, Uluslararası Protesto Hareketinin, nam-ı diğer “antiküresel hareket”in önemli, etkili bir bileşenidir.

5. Diyalektik Yöntem-Metafizik Yöntem

1. Marksist Diyalektik Yöntem ile Hegel’in İdealist Diyalektiği Arasındaki Zıtlık

Alman klasik felsefesinin en önemli ve en son temsilcisi olan Hegel, idealist diyalektik yöntemi geliştirdi. Bu, onun felsefeye olan katkısıydı. Hegel’in felsefesinin darlığı vardı. Onun felsefi sistemindeki darlık, diyalektik yöntemi tane, “ide”ye uygulamasıydı. Bu anlayışının sonucudur ki o, tane, “ide”yi birincil olarak, doğayı ise tanein yansıması veya ikincil olarak görüyordu. Hegel’in felsefi sistemi, idealist diyalektik yöntem kavramından da anlaşıldığı gibi, kendi içinde çelişkiliydi: Hegel’in madde-bilinç, doğa “ide” ilişkisi üzerine anlayışı, felsefesinin gerici örtüsünü, diyalektik yöntemi ise devrimci çekirdeğini oluşturur.

Engels, Anti- Dühring’de Hegel’in sistemini şöyle ifade eder:

“Hegel idealistti, yani kafasındaki fikirleri gerçek şey ve süreçlerin az çok soyut yansımaları olarak görecekte tersine nesneler ile nesnelerin gelişmesini, dünya var olduktan önce bilinmeyen bir yerde var olan ‘ide’nin gerçekleşmiş yalın kopya-

ları olarak görüyordu. Bundan dolayı her şey baş aşağı konulmuştu ve dünyanın gerçek bağlantısı tamamen tersine çevrilmişti ve Hegel, birçok özel bağlamı büyük bir doğruluk ve deha ile kavramasına rağmen... ayrıntıda çoğu kez yırtık yamamaya, oyuna, yapmacığa, sözün kısası, gerçeğin bozulmasına dönmesini kaçınılmaz kılıyordu. Hegel'in sistemi bu özelliğiyle büyük bir düşük (başarısızlık, çn.) olmuştu kendi türünün sonuncusu olmasına karşın" (M-E, c. 20, s. 23)

Marks ve Engels, Hegel'in diyalektiğini gerici örtüsünden çıkartarak ayakları üstüne diktiler; Hegel'in idealizmini diyalektikinden ayıştırdılar ve onun diyalektik anlayışını materyalizm ile birleştirdiler.

"Benim diyalektik yöntemim, Hegel'in yönteminden yalnızca farklı değil, onun tam karşıtıdır da. Hegel için insan beyninin yaşam süreci, yani düşünme süreci -Hegel bunu 'fikir' adı altında bağımsız bir özneye dönüştürüyor- gerçek dünyanın yaratıcısı ve mimarı olup, gerçek dünya, yalnızca 'fikir'in dışsal ve görsel biçimidir. Benim için ise tersine, fikir maddi dünyanın insan aklında yansımalarından ve düşünce biçimlerine dönüşmesinden başka bir şey değildir..."

"Hegel'in elinde diyalektiğin mistisizmle bozulması, ayrıntılı ve bilinçli bir biçimde diyalektiğin genel işleyiş biçimini ilk kez onun sunmuş olduğu gerçeğini örtmez. Hegel'in diyalektiği baş aşağı duruyor."

"Mistik kabuk içerisindeki akla uygun özü bulmak istiyorsanız, onun yeniden ayakları üzerine oturtulması gerekir." (Marks, Kapital, c.1, s. 28)

Belki de felsefe tarihinin ironisidir. İdealizm, kendisiyle çelişmesine rağmen, Hegel'in diyalektik yöntemiyle felsefi bir zafere kazanmıştı. Ama bu uzun sürmedi. Çünkü materyalizm de geliyordu. Ve yine felsefe tarihinin ironisidir ki, Hegel'in diyalektiği, materyalizmin elinde öldürücü bir silaha dönüşüyordu.

"İşte o sırada Feuerbach'ın Hristiyanlığın Özü kitabı çıktı. Kitap bir çırpıda materyalizmi içtenlikle tahta çıkartarak bu çe-

lişkiyi toz etti. Doğa, her türlü felsefeden bağımsız olarak vardı; doğa biz insanların, kendimiz de doğanın ürünleri olan bizlerin, üzerinde büyüdüğümüz temledir; doğanın ve insanların dışında hiçbir şey yoktur ve bizim dinsel imgelememizin yarattığı üstün varlıklar bizim kendi öz varlığımızın hayali yansısidırlar ancak. Büyü bozulmuştu; sistem parçalanmış ve bir kenara atılmıştı, çelişki çözümlenmişti. Çünkü yalnız imgelemede vardı... Coşku herkesi sardı hepimiz... ‘Feuerbach’çı olduk.” (F. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, M-E, c, 21, s. 337)

Marks ve Engels, Hegel’ci iken Hegel’i, Feuerbachçı iken de Feuerbach’ı eleştirmekten geri durmazlar ve Marksist diyalektik ve tarihsel materyalizm, Hegel’in felsefi anlayışının ve Feuerbach’ın materyalizminin eleştirisi sürecinde oluşturulur.

Yanlış anlaşılacak istemiyoruz. Feuerbach ile karşılaştırıldığında Hegel’in felsefesi devasa bir eserdir. Marks ve Engels, Feuerbach’ın materyalizmini de eleştirerek, geliştirerek Hegel’in felsefe sistemini tamamen aşmışlardır. Onu ayırtmışlardır. Hegel’in diyalektiği idealistti. Marks’ın diyalektik anlayışı ise materyalistti. Bu, her ikisi arasındaki; Marks ve Hegel’in diyalektik anlayışları arasındaki temel farklılıktı/zıtlıktı. Bu temel, belirleyici farkın gözden kaçırılması veya önemsenmemesi veya Marks’ın diyalektik anlayışının Hegel’inkiyle eşdeleştirilmesi doğa ve topluma Hegel’in “ide”si penceresinden bakmayı beraberinde getirir. Hegel’in felsefesinde diyalektik yöntem, dünyayı mutlak ‘ide’nin bir eseri olarak karşımıza çıkartıyor. Marks’ın felsefesinde diyalektik, dünyanın algılanmasının ve dünyanın devrimci dönüşümünün aracı oluyor. Sorunun can alıcı noktası tam da buradadır.

2. Diyalektik ve Metafizik Yöntem

Diyalektik ve Metafizik Düşünce Tarzı

Şimdiye kadar ele aldığımız konulardan da anlaşılacağı gibi, doğa ve toplumdaki gelişmeler iki dünya görüşü açısından; bur-

juva ve proleter -idealist ve diyalektik- incelenir ve yorumlanır. Bu her iki dünya görüşü veya doğa ve toplumdaki gelişmeleri inceleme ve yorumlama yaklaşımı, birbiriyle çelişki ve mücadele içindedir. Bu yaklaşımlardan birincisi hakkında Engels şöyle der:

“... Gerçek bir doğa bilimine... bu bilimin, sürekli artan bir hızla geliştiği 15. Yüzyılın ikinci yarısında rastlanır. Doğanın tekil parçalarına bölünmesi, çeşitli doğal süreç ve nesnelerin belirli sınıflara ayrılması, organik cisimlerin iç yapısının anatomik yönlerinin çeşitliliği içinde irdelenmesi; doğanın tanınmasında son 400 yılın bize getirdiği büyük ilerlemelerin temel koşulları işte bunlardı. Ama bu yöntem bize, doğal nesne ve süreçleri tek başlarına, büyük genel bağlantı dışında kendi hareketi içinde değil, hareketsizlikleri içinde; öznel bakımdan değişken ögeler olarak değil, değişmez ögeler olarak yaşamları içinde değil ölümleri içinde şöyle-böyle kavrama alışkanlığını da (mirasçn.) olarak bıraktı ve Bacon ile Locke sayesinde bu görüş biçimi, doğa bilimlerinden felsefeye geçtiği zaman, son yüzyılların özgün dar kafalılığını, metafizik düşünce tarzını meydana getirdi.” (Anti-Dühring, M-E, c. 20, s. 20)

Burada söz konusu olan metafizik düşünce tarzı, idealizme tekabül eden düşünce tarzıdır: Dünyanın idealist yorumu. Bu yorum, metafizik yaklaşımın doğrudan sonucudur.

Buna göre; metafizik düşünce tarzı, doğa ve toplumdaki gelişmeleri, süreçleri değişmezlik, dönüşmezlik ve hareketsizlik içinde ele alır. Bu düşünce tarzına göre her şey, önceden belirlenmiştir. Tanrı ne buyurduysa o olur! Bunu değiştiremezsin!

İkinci dünya görüşü, bakış tarzı ise diyalektiktir. Bu düşünce tarzına göre “her şey akış içindedir, devamlı değişim, doğuş ve yok oluş içindedir.” (Heraklit) Demek oluyor ki, diyalektik düşünce tarzına göre doğa ve toplumdaki gelişmeler, şeyler, olgular birbirleriyle karşılıklı etkileşim, ilişki-bağımlılık içindedirler ve gelişme, devamlı basitten karmaşığa doğrudur.

Her dünya görüşünün veya düşünce tarzının -yukarıda da gösterildiği gibi- kendine özgü bir yöntemi vardır. Bu yöntem,

doğa ve topluma yaklaşım tarzını; doğa ve toplumu inceleme, araştırma tarzını ifade eder.

“Bir metafizikçi için şeyler ve onların düşüncedeki tasvirleri, kavramları araştırmanın tekil, birbiri ardına gelen ve diğerini göz önünde tutmayan katı, durgun, ebediyen belirlenmiş konulardır. O, bolca, doğrudan doğruya, çelişkiler içinde düşünür, konuşması, evet evet, hayır hayır şeklindedir. Bundan ötesi kötüdür. Onun açısından bir şey ya vardır ya da yoktur. Ama bir şey aynı anda, bizzat kendisi ve başka bir şey olamaz. Olumlu ve olumsuz olan, birbirini mutlak olarak dışlar; keza neden ve etki de birbirleriyle durgun zıtlık içindedirler... Bu düşünce tarzı, tekil şeylerin bağlarını, varoluşlarını, doğmalarını ve yok olmalarını, durgunluklarını ve hareketlerini unutturur. Çünkü o, ağaçtan ormanı göremez.” (Engels, age, s. 20/21)

Metafizik düşünce tarzının yöntemi Tanrısalıdır. Tanrı dünyayı, insanları; yeryüzünün altında ve üstünde olan her şeyi; cenneti ve cehennemi yaratmıştır. Tanrı, her şeyi önceden belirlemiştir ve her şey, bu belirlenmişlik içinde cereyan eder. Doğada hareket ve değişme yoktur. Çünkü tanrı, dünyayı “yaratıyorum” demiş ve yaratmıştır! Tanrı insanı “yaratıyorum” demiştir ve yaratmıştır. Onun yarattığı insanların azınlığı akıllı oldukları için(!) kapitalist-zengin olmuş, çoğunluğu ise “aptal” olduğu için kapitalist- zengin olamamıştır. Tanrı böyle yarattığı için bu değişmez, değiştirilemez!

Diyalektik yöntem ise metafizik yöntemin tam zıddıdır.

“... Diyalektik...nesneleri ve onların kavramsal yansımalarını, öznel olarak bağlantılarını, zincirlemeleri, hareketleri, doğuşları ve yok oluşları içinde kavrar... Doğa, diyalektiğin deneme tezgâhıdır... doğada her şeyin, son çözümlemede, metafizik olarak değil diyalektik olarak olup bittiğini, doğanın durmadan yinelenen bu çevrimin sonsuz tek düzeliği içinde hareket etmeyip, gerçek bir tarih geçirdiğini kanıtladığını söylemeliyiz” (Engels, age, s. 22)

Sürekli doğadan bahsettik. Bu, hem metafizik ve hem de di-

yalektik yöntemin kullanımının salt doğayla sınırlı olduğu anlamına gelmez. Her iki yöntem, toplumdaki gelişme ve değişimler için de kullanılır. Bir metafizikçi toplumdaki değişmeyi kavramaz O, sınıfların mücadelesini kavramaz. Ona göre, tanrı, insanları zengin ve fakir diye yaratmıştır. Dolayısıyla zengin zengindir ve fakir de fakirdir! Bunu değiştirmek için mücadele, Tanrı'nın buyruklarını değiştirmek için mücadeledir veya onun buyruklarını tanımama mücadelesidir.

Toplumsal gelişmeye yaklaşımın yegâne doğru yöntemi, diyalektik yöntemdir.

“Metafizik yöntemin tersi olarak diyalektik yöntemi Marks ve Engels, sosyolojide bilimsel yöntem olarak tanımlarlar. Bu yöntem, toplumu, canlı, devamlı hareket içinde olan bir organizma olarak görür... Bu organizmanın incelenmesi, toplumu işleyen ve geliştiren yasaların ince elenmesini gerekli kılar” (Lenin, Halkın Gerçek Dostları Kimlerdir? c.1, s. 158)

Sonuç itibariyle: Diyalektik yöntem yegâne bilimsel yöntemdir. Sadece ve sadece bu yöntem vasıtasıyla toplumsal gelişmelerden doğan sonuçlara da doğru cevaplar verilebilir. Komünist parti, bu yöntemi kullanarak doğru politik saptamaları, doğru örgütsel ve mücadele biçimiyle pratiğe uygular.

V- MADDE VE VAROLUŞUN BİÇİMLERİ

1. Maddenin Marksist Felsefi Kavramı

Etrafımız sayısız cisimlerle sarılmıştır. Bunların her birisinin kendine özgü olan özellikleri vardır; kimi canlıdır, kimi cansızdır, kimi katıdır, kimi sıvıdır, kimi ağırdır, kimi hafiftir, kimi hacim olarak büyüktür, kimi küçüktür, kimi elektrik yüklüdür, kiminin bu özelliği yoktur. Bunların hepsi doğa diye tanımladığımız olguyu ifade eder ve bunlar, dolayısıyla doğa, bilinçten, duygudan, bağımsız olarak vardır. Bunun böyle olduğunu, her bir insanın yaşam tecrübesi; bütün insanlığın pratiği ve bilimin sonuçları göstermektedir.

Ama bu, insanlığın Marksist madde kavramını kolayca, mücadelesiz kavradığı anlamına asla gelmez. Marksist madde kavramının da bir ön tarihi vardır. Bütün dönemlerin materyalistleri, idealist karşıtları karşısında dünyanın maddeselliği tezini sürekli savunmuşlardır. Eski çağdan günümüze kadar, örneğin Demokrit'ten, Marksist madde kavramının doğuşuna; Marks ve Engels'e kadar bu böyle olmuştur. Demokrit maddeyi, gerçek nesnelerin inşa edildiği atomların bütünselliği, toplamı olarak tanımlıyordu. Bu anlayış sonuç itibariyle bütün değişimleri ve hareketleri atomların hareketine bağlıyordu. Bilimin geri gelişmişliğinden dolayı dünyanın maddeselliği ancak böyle açıklanabiliyordu.

17. ve 18. Yüzyılın mekanik materyalistleri Demokrit'ten kalma materyalist atomistik anlayışa, bilimin gelişmesine paralel olarak sarıldılar ve bu anlayışı geliştirdiler. Ama mekanik materyalizm, kapsamlı ve bilimsel bir madde kavramını geliştirecek durumda değildi. Bunun nedeni vardı. Her şeyden önce genel olarak doğa biliminin ve özel olarak da tek tek bilimlerin gelişme seviyesi ve bu felsefenin; mekanik materyalizmin burjuva sınıfsal karakteri kapsamlı ve bilimsel bir madde kavramının geliştirilmesinin önünde bağlayıcı engel oluşturuyordu.

Marksist madde kavramı, doğa bilimlerinin, özellikle fiziğin ve aynı zamanda diyalektik materyalizmin gelişmesine paralel olarak Marks, Engels ve özellikle de Lenin tarafından olgun hale getirilmiştir.

Materyalizmin her bir tarihi gelişme aşaması, nesnel gerçekliğin tanımlanması için felsefi bir kavram geliştirmek sorunuyla ve göreviyle karşı karşıya kalmıştır.

“Şayet nesnel gerçeklik verili ise, o zaman bu nesnel gerçeklik için felsefi bir kavrama ihtiyaç vardır ve bu kavram çok önceleri oluşturulmuştur. Bu kavram maddedir. Madde, insan duyguları tarafından verilen, duyularımız tarafından kopya edilen, resmedilen ve yansıtılan nesnel gerçekliğin adlandırılmasına ilişkin felsefi bir kategoridir.” (Lenin, Materyalizm ve Ampiri-

okritisizm, c. 14, s. 124)

Öyleyse Marksist madde kavramı, sonsuz ve sınırsız çeşitli olan nesnelerin ve görünümünün hepsinde ortak olanı, varlığı bilinç dışı ve bilinçten bağımsız olanı, yani maddeselliği ifade eder. Demek ki Marksist madde kavramı, bütün maddesel nesne ve görünümünde var olan bir özelliğin genelleştirilmesinin ifadesidir.

Bütünlüklü nesnel gerçeklik veya madde, ancak ve ancak kendi sonsuz ve sınırsız çok sayıda nicel farklı biçimleri içinde vardır. Demek oluyor ki, kendi kendine madde, soyut salt madde diye bir şey yoktur. Bu konuda Engels şöyle der:

“Soyut maddeyi şimdiye kadar hiç kimse görmedi ve tanımadı. Aksine sadece çeşitli, gerçekten var olan nesneleri (görülür ve tanınır çn.) ve hareket biçimlerini gördü ve tanıdı. Öyleyse madde ve hareket tekil nesnelerdir ve hareket biçimlerinin araştırılmasından ayrı olarak asla tanınamaz ve biz bunu kavrarken madde ve hareketi de (madde ve hareket olarak) kavrarız” (Engels, Doğanın Diyalektiği, M-E, c. 20, s. 503)

Marksist madde kavramı, nesnelerin ve görünümünün bütün nicel farklılığını dışlayarak sadece genel olanı, bütün nesnelerde ve görünümünde nesnel ortak olanı, yani onların maddesel oluşlarını yansıtır.

“... ‘Maddenin biricik özelliği’ -ki felsefi materyalizm onun tanınmasına bağlıdır- nesnel bir gerçeklik olmasıdır, bilincimizin dışında var olmasıdır.” (Lenin, age, s. 260)

Böylelikle nesneler ve görünüm, maddeselliklerinden dolayı nesnel bir bütünselliği ifade ediyorlar; bu bütünselliğin ötesinde maddenin dışında hiçbir şey yoktur; hareket eden maddenin çeşitli gelişme biçimleri ve özellikleri dışında hiçbir şey yoktur.

Bu anlatım bizi şu sonuca götürmektedir: Marksist madde kavramı, sadece ve sadece madde ve bilincin karşılıklı ilişkisi içinde belirlenir. Madde kavramı, maddenin birincil, asıl olduğunu ve bilincin de ikincil; maddenin yansıması olduğunu ifade eder. Madde kavramının bu belirlenmesinin ötesinde bir belir-

lenmesi olamaz. Çünkü madde ve bilincin ortaklaşa indirgeneceği başka kapsamlı ve nihai bir gerçeklik yoktur. Madde, bilincin dışında yegâne nesnel bir gerçekliktir. Bilinç ise maddenin yansıtılmış bir özelliğidir.

Maddesel bir nesnede değişmezlik söz konusu olamaz, değişim ve dönüşüm esastır. Bütün maddesel nesneler, sonsuz ve sınırsızdır. Bir maddenin kaybolduğu yerde, onun yerini başka bir madde alır. Maddenin kaybolması, o maddenin başka bir maddeye dönüşmesi anlamına gelir. Yani maddenin, iz bırakmadan kaybolması, hiçleşmesi, hiçe dönüşmesi söz konusu olamaz. Bu demektir ki, madde hiç yoktan var olamaz. Dolayısıyla, maddesel bir şeyin yok olma sınırı, başka bir maddesel şeyin var olma, doğma sınırıdır. Bu dönüşümün, karşılıklı birbirini etkilemenin sonucu ve sınırı yoktur. Yani madde ve doğa sonsuzdur ve sınırsızdır.

Madde, aynı-eşit biçimli değildir. Madde sonsuz çeşitli görünümelerde vardır. Dolayısıyla maddesel nesneler, birbirlerinden nicel ve nitel olarak farklıdır. Bu nesneler, özelliklerinden dolayı birbirlerine benzer gruplar oluştururlar ve bu gruplara maddenin çeşitli cinsleri denir. Maddenin çeşitli cinsleri, az ve çok karmaşık olmaları bakımından birbirlerinden ayrılırlar ve çeşitli bilimlerin araştırma konusu olurlar: Fizik, kimya biyoloji vs. Maddenin parçacıkları göreceli basittirler; foton, elektron, pozitron, nötron, antiproton vs. Daha karmaşık olanlar, atomlar ve moleküllerdir. Bunlardan da karmaşık olanlar günlük yaşamda karşılaştığımız çeşitli gazlar, katı ve sıvı cisimlerdir (Yıldızlar, yıldız sistemleri vs). En karmaşık olanları ise organik doğanın cisimleridir ve özellikle de insandır. Organik doğanın en gelişmiş-yüksek ürünü olarak insan toplumu da özel maddesel bir nesnedir.

İnsanlar, bir mucize sonucu Tanrı'nın müdahalesiyle hayvanlar âleminde ayrıışmamışlardır. İnsanları hayvan âleminde ayırıştıran, çalışma sürecidir. Çalışma süreci, tamamen maddesel bir süreçtir. Bu süreç vasıtasıyla ve bu süreç içinde insanda düşünce olgusu gelişmiştir. Düşünce olgusu veya süreci de maddeseldir. Bunu, Sovyet bilim adamı Pavlov kanıtlamıştır.

Mekanik materyalizmin belirleyici zaafı, tarihsel gelişmeyi açıklayamamasıdır. Ancak Marks ve Engels, materyalizmi toplumsal alanda da uygulayarak, mekanik materyalizmin yapamadığını yapmışlardır. Marks ve Engels, ileriye doğru gelişmenin şu veya bu düşünceden değil, maddi itici güçlerden kaynaklandığını ve düşüncelerin, ileriye doğru gelişmeyi ifade ettikleri oranda önem kazanacaklarını göstermişlerdir. Onlar, doğa ile toplum arasındaki maddesel bağı açıklamışlardır. Bu bağ üretimde ifadesini bulmaktadır. Öyleyse bütün toplumsal görünüm-ler -bunlara zihinsel düşünsel olanlar da dahildir- son kertede insanların, maddi değerleri üretmelerine; üretime dayanmaktadır. Bunun nasıl olduğunu ileride ele alacağız.

2. Maddenin Varoluş Biçimi Olarak Hareket

Bu Konuda Engels şöyle diyor:

“Hareket, maddenin var oluş biçimidir. Asla ve hiçbir yerde hareket olmaksızın madde olmamıştır, olamaz da, Uzayda hareket, tek tek dünya cisimleri üzerinde küçük kütlelerin mekanik hareketi, ısı, elektrik veya manyetik akım olarak molekülse titreşim... Hem hareketsizlik, hem denge sadece görecedir, sadece şu ya da bu belirli hareket biçimine göre bir anlamı vardır... Hareketsiz madde gibi, maddesiz hareket de düşünülemez. Demek ki, maddenin kendisi gibi hareketin yaratılması ve yok edilmesi de olanaksızdır.” (Anti-Dühring, M-E, c. 20, s. 55)

Burada bağlayıcı olan soru şu: Hareket nedir, neden yaratılmaz ve yok edilemez? Bu konuda da Engels’e başvuralım:

“Maddenin hareketi; bu sadece kaba mekanik hareket değildir, sadece yer değiştirme değildir. Bu ısıdır, ışıktır, elektriksel manyetik gerilimdir. Kimyasal bileşim ve ayrışım, yaşam ve nihayet bilinçtir. Maddenin, zaman olgusu olmayan bütün kendi sınırsız varlığı boyunca bir defaya mahsus olmak üzere ve ebediliğine oranla oldukça kısa bir zaman için hareketini farklılaştırma olanağına sahip olduğunu ve böylelikle bu hareketin bütün zenginliğini geliştirdiğini söylemek...maddenin ölümcül

ve geçici olduğunu savunmak anlamına gelir. Hareketin yok edilmezliği sadece nitel değil, nicel olarak da kavranmalıdır. Maddenin sadece mekanik yer değişimi, uygun koşullarda ısıya, elektriğe, kimyasal aksiyona, yaşama dönüşme olanağını beraberinde getirir, ama bu (yer değişimi-çn.) bu hareketleri bizzat üretmez. Böyle bir madde hareket kaybetmiştir. Çeşitli biçimlerine dönüşme yeteneğini kaybetmiş olan bir hareketin dinamiği vardır, ama etkisi (enerjisi-çn.) yoktur ve böylece kısmen yok olmuştur. Ama ikisi birden imkânsızdır.” (Engels, Doğanın Diyalektiği, M-E, c. 20, s. 325)

Çıkartılması gereken sonuçlar:

Hareket ve madde aynıdır; madde harekettir ve hareket madde dir. Bunun içindir ki Engels, “Hareket maddenin varoluş biçimidir” diyor.

Uzayda cereyan eden bütün değişimler ve süreçler, bir taşın düşerek yer değiştirmesinden düşünen insana kadar, bir atomun içindeki oluşumlardan insan vücudunun her bir hücresindeki değişime kadar her şey maddesel hareketin veya da hareketli maddenin çeşitli biçimlerinin bir yansımasıdır/ifadesidir.

Bütün uzay, hareketli madde veya maddesel hareketle doludur (Isı, ışık, elektrik, yaşam vs.). Bu hareket yok edilemez, ama onların hareket biçimleri birbirlerini etkileyerek yeni biçimlerin doğmasına neden olur.

Uzayı (evreni) dolduran maddesel hareket veya hareketli madde, sürekli hareket ve değişim içindedir, zaman ve mekân açısından sonsuzdur. Engels’in dediği gibi “bütün varoluşun temel biçimleri zaman ve mekândır ve zaman dışında varoluş, mekân dışında varoluş gibi (anlayışlar-çn.) büyük bir saçmalıktır.” (age, s. 48)

Demek oluyor ki, dünya (evren) ezeli olarak maddeseldir ve ebedi hareket içindedir. Evrendeki bu mutlak hareketin adı gelişmedir ve gelişme, diyalektik bir süreç içinde cereyan eder. Bu diyalektik süreç içinde sürekli oluşum ve yok olma (inkârın inkârı yasası); sürekli yeni biçimlerin doğması ve birbirine dönü-

şümleri (nicelden niteliğe sıçrama yasası) ve iç çelişkilerin etkisi (zıtların birliği ve mücadelesi yasası) ve sonsuz süreçler içinde sürekli basitten karmaşığa, yükseğe doğru gelişme esastır. Soruna idealist yaklaşım, metafizik çözümleme yukarıda ele alındı. Burada da örnekleyecek olursak; metafizik anlayışa göre dünyanın bir başlangıç bir de sonu vardır. Dünyayı Tanrı yaratmıştır. Burada bir zaman belirlemesi yapılıyor ve madde ve hareket, doğaüstü bir gücün; Tanrı'nın tasarrufundadır deniyor. Diyalektik bakış, bu saçmalıkları bütün çıplaklığıyla sergiliyor.

“Bir sonu, ama başlangıcı olmayan sonsuzluk, başlangıcı olan, ama sonu olmayan sonsuzluk gibi sonsuzdur...sonsuzluk bir çelişkidir ve çelişkilerle doludur. Sonsuzluk çelişki olduğu için o, sonsuz zaman ve mekân açısından sonsuz cereyan eden bir süreçtir. Çelişkiyi kaldırmak (yok etmek -çn.), sonsuzluğun sonu demektir” (age, s. 47/48)

Hareket, maddenin varoluş biçimidir. Bu kavrayış, bizim yaşamımız için de geçerlidir. Çünkü insan toplumu da maddi dünyanın bir parçasıdır. Öyleyse maddenin genel hareket yasaları toplum için de geçerlidir. Marks, Engels, Lenin ve Stalin, toplumların gelişmelerinin diyalektik-materyalist analizini yaptılar ve toplum formasyonlarının (üretim biçimlerinin) değiştiklerini; ebedi olan toplumsal ilişkilerin, mülkiyet biçimlerinin, sınıfların ve devletin vs. olmadığını kanıtladılar. Hal böyle olunca Türkiye’de hakim olan kapitalist üretim biçimi, faşist diktatörlük vb. de tarihidir, geçicidir, ebedi değildir. Türkiye’de de kapitalizm yerini kaçınılmaz olarak daha yüksek bir üretim biçimine; sosyalizme bırakacaktır. Ama bu kendiliğinden olmayacaktır. Bu dönüşüm, toplumsal hareket, ancak ve ancak insanların aktif bilinçli eylemi sonucunda gerçekleşecektir. Bunu yapabilmek; bilinçli eylem ve hareket, toplumun hareket yasalarını tanımak ve ona uygunluk içinde mücadele etmek anlamına gelir.

Toplum için geçerli olan, örgüt için de geçerlidir. Grup yapıları, komünistlerin ayrı ayrı yerlerde örgütlenmeleri bir kader değildir, ebedi değildir, geçicidir. Nitekim birliğin sağlanması

ve partinin kurulması bunu göstermektedir. Keza öncü partiden önder partiye doğru ilerlemek de ülkemizde politik yaşamın sürekli hareket içinde olduğunu, politik faaliyet ve örgütlenmenin de buna paralel olarak değiştiğini, sürekli mükemmelleştiğini ve kapsamlaştığını göstermektedir.

Şematizm, dogmatizm veya şablonculuk, politik faaliyetin yöntem ve biçimlerinden sayılamaz. Böyle bir politik faaliyet ve yöntem anlayışı nihayetinde nesnel gerçekliğin değiştiğini kavramamak anlamına gelir. Komünist partinin kurulması ve gelişmesi; geçmişe göre ulaşılan olgunluk seviyesi, söz konusu ülkede, bölgede ve nihayetinde bütün dünyada politik faaliyetin yöntem ve biçimlerinde görülen şematizme, dogmatizme vurulan en büyük darbedir, nesnel gerçekliğin kavranışının ifadesidir. Uluslararası komünist hareketin ve komünist partileri tarihi bunun böyle olduğunu göstermektedir.

3. Maddenin Varoluş Biçimi Olarak Zaman ve Mekân Mekân kavramının tanımı:

Mekân, hareket halindeki maddenin nesnel reel (gerçek) varoluş biçimidir. Mekân, cisimlerin yan yana varoluşlarının, birbirlerinden uzaklıklarının, hacimlerinin ve birbirlerine karşı konumlarının ifadesidir. Bizi çevreleyen her bir nesnenin belli bir büyüklüğünün olduğunu görürüz; kısa, uzun, dar, geniş vb. cisimlerin hacim ve konumlarını ifade eden kavramlardır. Hacmi olmayan hiçbir nesne yoktur. Her bir nesnenin, yapısından kaynaklanan belli bir varoluş -görünen- dış biçimi vardır. Bu dış biçim, o nesnenin hacmini de ifade eder. O halde, hacimsiz nesne olamaz ve hacmin de var olması gereken bir yerin olması gerekir. İşte bu yer, mekândır. Demek ki hangi konumda ve biçimde olursa olsun madde, ancak ve ancak mekân içinde vardır.

Mekân, öznel bir büyüklük/genişlik değildir. Bir nesnenin bize olan uzaklığının değişmesiyle o nesnenin dış biçimi de, hacmi de (büyük-küçük, uzun-kısa, geniş-dar vb. gözükmesi) değişir. Ama bu, bize göre bir değişmedir. Nesnenin kendi hacmin-

de olan bir değişme değildir. Herhangi bir nesnenin mekânsal büyüklüğü, bizim bilincimizden, algılamamızdan, duyumlarımızdan bağımsızdır. Mekânsal büyüklük, söz konusu nesneye ait olan nesnel bir özelliktir.

Maddenin her bir hareket biçimi, zorunlu olarak, mekânsal yer değişimine bağlıdır. Bu yer değişimi, belli yasalar çerçevesinde cereyan eder. Maddenin her bir hareket biçiminin, zorunlu olarak, mekânsal yer değişimine bağlı olması, mekânın, maddenin hareketi için temel koşul olduğunu gösterir.

Zaman kavramının tanımı:

Zaman, hareket halindeki maddenin nesnel reel (gerçek) varoluş biçimidir. Maddi süreçler veya maddenin hareketi, sadece, mekânın çeşitli yerlerinde gerçekleşmezler, aynı zamanda, belli bir zaman içinde gerçekleşirler. Maddi süreçler veya maddenin hareketi, aynı zamanda, başlangıç zamanları ve gerçekleşme -cereyan etme- süreleriyle de birbirlerinden ayrılırlar. Hiçbir maddi süreç veya herhangi bir maddenin hareketi -tesadüfî olmanın ötesinde- aynı anda (zaman) başlayıp aynı anda (zaman) sonuçlanmaz. Her birinin kendine özgü bir başlangıç zamanı ve devam süresi vardır. Tam da bu gerçek, maddenin veya bir cismin, ancak ve ancak zaman içinde var olacağını göstermektedir.

O halde; madde, ancak ve ancak mekân ve zaman içinde var olabilir. Mekân ve zaman dışında madde yoktur.

“Dünyada hareket halindeki maddeden başka hiçbir şey yoktur ve hareket halindeki madde, ancak ve ancak mekân ve zaman içinde hareket eder.” (Lenin, Materyalizm ve Ampiriokritizizm, c. 14, s. 171)

Demek oluyor ki mekân ve zaman, maddenin aynı derecede belirleyici olan varoluş biçimleridir. Bu, mekân ve zamanın sadece aynı özelliklere sahip olduklarını göstermez; mekân ve zaman hem aynı hem de ayrı-farklı özelliklere sahiptir.

Zaman ve mekânın ortak özellikleri:

Birincisi, zaman ve mekân nesneldir, bilinç dışında ve ondan bağımsız olarak vardır.

İkincisi, madde ebedi olarak var olduğu için, onun varoluş biçimi olarak zaman ve mekân da ebedidir.

Üçüncüsü, zaman ve mekân sınırsız ve sonsuzdur.

Mekân içinde hangi yöne doğru hareket edersek edelim, hiçbir şekilde ve hiçbir yerde herhangi bir sınırla karşılaşamayız. Ama burada, mekânın sınırsızlığı ile sonsuzluğu arasında belli bir farkın olduğunu belirtelim. Bunu büyük bir top veya küre şeklindeki bir cisimle açıklayalım. Bu cisim üzerinde hareket edersek hiçbir sınırla karşılaşmayız. Ama küre halindeki bu maddenin yüzeyi sonludur. Yani bu yüzeyi herhangi bir maddeyle; kâğıtla, bezle kapatabiliriz. Burada sınırda sonsuzluk, sonsuzlukta sonluk (küre halindeki cisim bazında) söz konusudur.

Evren/uzay ise hem sınırsız hem de sonsuzdur. Günümüzde astronomi bilimi, evrenin daha derinliklerini görebilecek durumdadır. Ama bu, evrenin sınırına, sonuna ulaşıldığı anlamına gelmez. Teknolojinin astronomide kullanılmasıyla ileride evrenin daha da derinliklerine ulaşılabilecektir. Ama o derinliğin arkasında henüz ulaşılamayan başka derinlikler de var.

Mekân gibi zaman da sınırsız ve sonsuzdur. Herhangi bir olayın gerçekleşmesi için ne kadar zaman geçmiş olursa olsun, bu, ancak ve ancak maddenin varoluş biçimi olan zaman içinde belli bir dilimi ifade eder ve hiçbir şekilde zamanın sınırlı ve sonlu olduğunu göstermez. Sayısız her bir maddi süreç, maddenin sayısız hareketi, birbirlerini takip ederek, birbirlerinin sonucu olarak gelişirler. Dünyanın bugünkü haline gelmesini sağlayan süreçler, bu süreçlerin önceli olan süreçler, onların da önceli olan süreçler vs. zamanın sonsuzluğunu ifade eder.

Zaman ve mekânın sonsuzluğunu inkâr etmek, idealist felsefi anlayışı benimsemek veya materyalizmden sapmak anlamına gelir. Zaman sonludur demek, dünyanın da bir başlangıcı vardır anlamına gelir. Yani dünyanın var olmadığı bir zamanın varlığı söz konusudur. O halde var olmayan bir şey (somutta da dünya) zaman dışında var olan bir güç tarafından yaratılmıştır. Ve mekân sonlu demek, maddi dünya da sonlu demek anlamına gelir.

Öyleyse, mekânın “sınırları” ötesinde var olan bir güç, madde dışında, mekân ve zaman dışında var olan bir güç vardır ve dünyayı o yaratmıştır! Bu, Tanrı’dır!

Zaman ve mekân dışında varlık-varoluşluk veya madde söz konusu olamaz. Öyleyse tanır da var olamaz.

Bir de zaman ve mekân arasındaki farklılığa, farklı özelliklere bakalım: Mekân içinde olmak, “yan yana” var olmaktır. Zaman içinde olmak ise “sırayla”, birbirini takiben var olmak anlamına gelir. Bu, bir farklılıktır.

Diğer önemli bir farklılık ise, mekânın üç boyutlu, zamanın ise tek boyutlu olmasıdır.

Mekânın üç boyutlu olmasının anlamı şudur: Mekânda herhangi bir noktanın konumu/durumu, bu noktanın, her birini kesen üç düz çizgiye olan uzaklıkla belirlenir veya herhangi bir noktadan, birbirine dikey olan üç doğrunun çizilmesi, mekânın üç boyutlu olduğunu gösterir. Bu, mekâna özgüdür. Bunun, duyumla, bilinçle hiçbir ilişkisi yoktur.

Zamanın tek boyutlu olmasının anlamı: Herhangi bir sürecin başlangıcını, sonuçlanmasını veya devam eden sürecin herhangi bir gelişme aşamasını gösteren an (zamansal), başlangıçtan o zamana kadar geçen zaman dilimini ifade eder ve tek bir sayıyla belirlenir. (Örneğin bir süreç, iki defa 12 dakikadan geçemez. Bu, ancak ve ancak bir kez olur)

Bütün süreçler tek yöne doğru gelişirler: Geçmişten bugüne, bugünden yarına. Süreçlerin böyle hareketi nesneldir, insan bilincinden bağımsızdır.

Mekân içinde bir cismi, sağdan sola, soldan sağa, aşağıdan yukarıya veya yukarıdan aşağıya doğru hareket ettirebiliriz. Ama zaman içinde süreçleri geriye dönüşümlü yapamayız. Örneğin bugünden geçmişe, gelecekte geçmişe gidemeyiz.

Zaman, geriye dönüşümlü değildir. Bu da zaman ve mekân arasındaki farktır.

Zaman ve mekânın görünümünün, maddesel nesnelerin değişimlerinden bağımsız olarak var olmaları, onların mutlak oluşla-

rının ifadesidir. Ama zaman ve mekânın özellikleri, değişen maddeye göre değişikliğe uğrarlar; nesnelerin büyüklüğü ve mekânsal biçimi, görünümünün, süreçlerin zamansal süresi, maddi koşullara göre değişir. Bu da, zaman ve mekânın göreceliğini ifade eder.

Mekân ve zaman, sadece ve sadece maddesel nesneler içinde ve onlar vasıtasıyla var olur. Engels'in belirttiği gibi, "maddenin her iki varoluş biçimi, tabi ki, madde olmaksızın hiçtir, kafamızda var olan boş tasavvurdur, soyutlamadır" (Engels, Doğanın Diyalektiği, M-E, c. 20, s, 503)

Öyleyse:

"...Doğa ve insan yalnızca zaman ve mekân içinde vardır... Papazlık tarafından yaratılmış ve insanlığın cahil, ezilen yığınların hayal gücü ile beslenen zaman ve mekan dışındaki varlık ise hastalıklı fantezi ürünü, felsefi idealizm, deli saçması, işe yaramaz bir toplum düzeninin işe yaramaz bir ürünüdür." (Lenin; age, s. 182)

Yine Lenin'in deyimıyla böyle bir anlayış, "zamansal şeylerin dışında zaman=Tanrı'dır."

4. Dünyanın Maddesel Bütünselliği

Bilim, maddi dünyayı, bizzat dünyanın kendisiyle açıklamaktadır; dünyada hiçbir zaman ve hiçbir koşul altında hareket halindeki maddenin dışında hiçbir şey var olmamıştır ve var olmayacaktır. Tam da bu, dünyanın gerçek bütünselliğini ifade etmektedir. Öyleyse, dünyanın gerçek bütünselliği, onun gerçek maddeselliğinden kaynaklanmaktadır. Bilincimizle, duygularımızla vs. bizzat dahil olduğumuz reel maddesel dünya, gerçek var olan dünyadır. Bunun; dünyanın maddesel, reel olmasının anlamı şudur: Maddesel dünya bizim bilincimiz dışında ve ondan bağımsız olarak vardır. Onun var olabilmesi için bilince, akla, doğaüstü bir güce ihtiyaç yoktur. Tersine bilinç ve düşünce, maddesel bir organın; beynin birer ürünüdür.

Dünya, kaotik ve birbiriyle bağlamı olmayan nesnelerin ve

süreçlerin bir toplamı değildir. Tam tersine dünyada her şey; her nesne, her süreç ne kadar karmaşık ve birbiriyle bağlamsız gözükse de bunların hepsi belli bir düzenin, bütünlüklü bir sistemin ifadesidir. Dünyaya düzen veren madde ötesi bir güç, Tanrı yoktur. Onun düzenliliği ve sistemliliği maddesel oluşundan kaynaklanmaktadır.

Felsefi idealizm ise bu görüşte değildir. İdealizme göre dünya, düşüncenin (ide'nin) veya bilincin cisimleşmiş halidir. Dolayısıyla idealizm açısından dünya, maddesel değildir, tinseldir. Böylelikle idealizm, dünyanın bütünselliğini, onun o nesnel varoluşuyla değil, safi düşünceyle açıklar. Engels, Anti-Dühring'de bu idealist kavrayışla mücadele eder. Bu mücadeleye atıfta bulunan Lenin şöyle der: “Engels, Dühring örneğinde (olduğu gibi) birazcık tutarlı bir felsefenin, dünyanın birliğini ya düşünceden hareketle türetilebileceğini gösterdi -ki bu felsefe spiritüalizm ve fideizm karşısında çaresizdir. (Anti-Dühring, s. 30) ve böyle felsefenin kanıtları kaçınılmaz olarak hokkabazlık lafazanlığına çıkar- ya da dünyanın birliğini, bizim dışımızda var olan, uzun zamandan beri bilgi teorisinden madde diye belirlenen ve doğa bilimi tarafından araştırılan nesnel gerçeklikten hareketle türetilebileceğini gösterdi” (Materyalizm ve Ampirikritizizm, c. 14, s.169)

Bu mücadelede Engels'in savı şuydu; dünyanın birliğinin/bütünselliğinin felsefi ilkesi, nesnel reel olarak var olan birliğin bir yansımasıdır ve düşünce bu ilkeyi kendisiyle açıklayamaz. Engels şöyle der:

“Düşünce (ilkeleri) hiçbir zaman kendinden değil, ama tamamen dış dünyadan çıkartarak türetebilir. Ama böylece tüm ilişki tersine döner; ilkeler, araştırmanın çıkış noktası değil, sonucudur; doğaya ve insanların tarihine uygulanamazlar, aksine bunlardan soyutlanırlar; doğa ve insanlık (insan dünyası çn.) ilkelere uymazlar. İlkeler, ancak doğa ve tarihe uydukları ölçüde doğrudurlar. Sorunun yegâne materyalist kavranışı budur” (Anti-Dühring, M-E, c. 20, s. 33)

Öyleyse madde ve bilincin birbiriyle uyumluluk içinde olması, beyni ile insanın, bütünlüklü maddesel dünyanın bizzat bir parçası olduğu anlamına gelir.

Madde ve bilinç, madde, bilince ve onun ilkelerine göre hareket ettiği için değil, bizzat bilincin bir doğa ürünü olmasından dolayı; maddi bir organın, beynin bir ürünü olmasından dolayı uyumluluk içindedirler.

Dünyanın birliği ilkesi bizzat dünyanın ne denli bütünlüklü olduğunu ifade eder.

Bu konuda Engels:

“Düşünce, yanlış yapmaksızın ancak içlerinde ya da gerçek prototipleri içinde bir birliğin daha önce var olmuş bulunduğu bilinç ögelerini bir araya getirebilir. Şayet bir kundura fırçasını bir memeli birliğine dahil edersen, bundan ötürü onun memeleri çıkmaz.” (age, s.39)

Öyleyse; dünyanın gerçek birliği, onun idealize edilişiyle değil, maddi oluşuyla açıklanır: “Dünyanın gerçek birliği onun maddeselliğine dayanır ve bu maddesellik, birkaç hokkabaz çığırkanlığıyla değil, bilakis felsefe ve doğa biliminin uzun ve sınırlı gelişimiyle kanıtlanmıştır.” (F. Engels, age, s. 41)

Dünyanın birliği, var olmakla açıklanamaz. Var olmak kavramı, hangi anlamda kullanıldığı açıklanmazsa yanlış kavrayışa yol açar. Çünkü var olmak kavramı çok anlamlıdır ve her felsefe bu kavramı farklı yorumlamaktadır. İdealist felsefe var olmak kavramından, Tanrı'nın veya ide'nin veya doğaüstü bir gücün varlığını anlar. Materyalistler ise bu kavramdan, bilinç dışında ve ondan bağımsız olarak var oluşu anlarlar. Dolayısıyla sadece var olmayı tanımakla dünyanın birliği konusunda tutarlı bir konuma varılmış olmuyor. Onun birliği, ancak ve ancak maddesel var oluşla açıklanabilir. Sorunun bu şekilde açıklanışı, maddesel dünyanın ötesinde veya maddesel dünyadan başka bir dünyanın (ide'sel dünyanın) veya herhangi bir gücün; Tanrı'nın olmadığına da ifadesidir. Sadece bütünlüklü maddi bir dünya vardır. Ve bu dünya da kendi yasalarına göre hareket eder.

Dünya hareket halindeki maddedir. Bu veya dış dünya, fiziksel varlık yegâne nesnel gerçekliktir. Tanrı veya doğa dışı bir güç olgusu veya maddeden bağımsız bilinç asla ve asla nesnel gerçeklik değildir. Bu anlayış, idealizmin deli saçmalığıdır.

Dünyanın veya maddenin yegâne nesnel gerçeklik oluşundan ve bu gerçekliğin insan bilinci dışında ve ondan bağımsız olarak var oluşundan dolayı diyalektik materyalizm, aynı zamanda materyalist monizm (tekillik) olarak da tanımlanır.

Dünyanın maddesel birliği veya bütünselliği, onun tek biçimli veya yeknesak olduğu anlamına gelmez. Dünyanın maddesel birliği, bu birliği oluşturan maddenin sonsuz ve sayısız gelişme biçimlerinden oluşmaktadır. Maddi dünya ölü, hareketsiz, donuk aynı biçimli değildir. Maddi dünya, canlıdır, hareketlidir, sayısız biçimlidir. Maddi dünya güzeldir.

Madde, sonsuz çeşitlilik içinde vardır. Madde, sonsuz hareketi içinde dünyamızı, yıldızları, galaksileri; en basitinden en gelişmişine bitkileri; yine en basitinden en gelişmişine hayvanları, insanı ve toplumu oluşturmuş ve geliştirmiştir. Madde, bütün bunlarla ve bunların içinde vardır.

Her nesnenin, her bir görünümün kendine özgü özellikleri vardır. Hiç bir nesne asla ve asla başka bir nesnenin aynısı olamaz. Benzerlik olur, ama aynılık asla olamaz. Buna rağmen bütün nesnelerde ve nesnel süreçlerde ortak olan bir yan vardır; onlar maddeseldir, bilinç dışında ve bilinçten bağımsızdır.

Dünya maddeseldir, dünya bir ve bütünlüklüdür, dünya ebedi ve sonsuzdur ve insan da maddi dünyanın en gelişmiş ürünü olarak bu bütünün maddesel birliğinin, yani doğanın bir parçasıdır.

VI- MADDE VE BİLİNÇ

1. Düşünce ve Varoluş Arasındaki İlişki

Düşünce ve varoluş arasındaki ilişkiye yaklaşım sınıfsaldır. Bu yaklaşım, belli dünya görüşlerini ele verir. Sömürüye dayanan toplumlar, sınıflara bölünmüş toplumlardır ve her sınıfın

kendisine özgü bir dünya görüşü vardır. Sınıfların dünya görüşleri, çeşitli felsefi sistemlerde ifade edilir.

Bir sınıf hakimiyetinin yıkılması ve onun yerine başka bir sınıfın siyasal hakimiyetinin kurulması, sadece toplumun ekonomik yapısında değil, aynı zamanda üst yapısında da, dolayısıyla felsefi anlayışında da, dünya görüşünde de değişmeyi beraberinde getirir. Böylelikle sınıflı toplumlarda her hakim sınıf, kendi dünya görüşü çerçevesinde ürettiği teorileri, baskı altında tuttuğu, sömürdüğü kitleleri cehalete mahkûm etmek için kullanır.

Maddi dünya; doğa, insan düşüncesinden bağımsız olarak, onun dışında vardır. Maddi dünya, sürekli hareket içinde olan maddedir. İnsan düşüncesi ise, doğadaki süreçlerin, olguların bir yansımasıdır. Burada belirleyici olan -daha önce ele aldığımız gibi- düşünce mi, yoksa varoluş mu önce gelir veya düşündüğümüz için mi varız, yoksa var olduğumuz için mi düşünüyoruz sorularına verilen cevaptır. Tabi ki var olduğumuz için düşünüyoruz. Elbette ki var olmak, düşünceden önce gelir. (Bu sorunu daha önce ele aldığımız için burada yeniden açmıyoruz) Ama Engels'in bir sözünü aktarmadan geçmeyelim; "Madde, tinin ürünü değildir, bilakis, bizzat tin, maddenin en gelişmiş ürünüdür." (Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, M-E, Seçilmiş Yazılar, c. 2, s. 341)

Bu konuda Lenin şöyle der:

"Madde, duyu organlarımız üzerinde etki yaparak duyumu meydana getirir. Duyum, beyne sinirlere ağtabakaya vb. yani belirli bir biçimde örgütlenmiş maddeye bağlıdır. Maddenin varlığı, duyumlara bağlı değildir. Madde birincildir. Duyum, düşünce, bilinç, belli bir biçimde örgütlenmiş olan maddenin en yüksek (gelişmiş, çn.) ürünleridir. Genel olarak materyalizmin ve özel olarak da Marks ve Engels'in görüşleri bunlardır." (Lenin, c. 14, s. 47, Materyalizm ve Ampiriokritisizm)

Çıkartmamız gereken sonuçlar:

-Doğa (dünya), insanların bilincinden ve duyumundan bağımsız olarak ve onların dışında vardır. Doğa ve dünyadaki

maddi süreçler, çeşitli görünüm, insanlardan bağımsız olarak, nesnel olarak vardır. Bütün bunlar; doğa ve toplumdaki maddi süreçler ve gelişmeler, nesnel yasalara tâbidir. Bu, materyalist anlayıştır.

-İnsan bilinci, doğa ve toplumdaki süreçler ve görünüm, birbirleriyle doğrudan uyumluluk içindedir. Bunlar, düşünce ve duyum kompleksleridir. Bundan dolayı nesnel yasaları yoktur. İnsanların düşündükleri ve bu düşüncelerini doğaya ve topluma aktarmaları, uygulamaları esastır. Bu da idealist anlayıştır.

Bunlardan birincisi proletaryanın, ikincisi de sömürücü sınıfların, somutta da burjuvazinin dünya görüşünü ifade eder.

Düşünce ve varoluş sorunu, insanlık tarihinde sürekli önemli bir rol oynamıştır ve bu rolü bugün de oynamaktadır. Tinin ölümsüz olduğu ve insanın ölmesinden sonra vücudu terk edeceği, doğaüstü bir gücün her şeyin yaratıcısı olduğu düşünülüyordu ve düşünülüyor. Bu ve benzeri fantastik tasavvurlar, dinlerin oluşmasına kaynaklık etmiştir. Toplumun sınıflara ayrışmasıyla bu ve benzeri tasavvurlar, hakim sınıflar tarafından yığınları uyuşturmanın bir aracı olarak kullanılmıştır. Bugün de değişen bir şey yok.

“Düşüncenin var oluşla, tinin dünyayla ilişkisi sorununun, yani bütün felsefenin bu en yüksek sorununun, tıpkı her dinde olduğu gibi, kökleri yabancı çağının kısıtlı ve bilgisiz kavrayışlarındadır... Düşüncenin varlığa göre durumu sorunu, tinin mi yoksa doğanın mı, hangisinin esas öge olduğu sorunu... kilise açısından şu keskin biçimi aldı; dünya, Tanrı tarafından mı yaratılmıştır, yoksa bütün öncesizlik boyunca var mıdır.” (Engels, age, s. 339)

Bu soruya verilen cevaba göre filozoflar iki büyük kampa ayrıldılar. Tinin, doğaya göre önce gelme özelliğini savunanlar idealizm kampını oluştururken, doğayı esas öge olarak kabul edenler de materyalizm kampını oluşturdular.

Bu türden bir ayrışım, düşünce ile varoluş arasındaki ilişkinin ele alınışını da ifade ediyordu. Düşünce ile varoluş arasında-

ki ilişkinin ele alınışı, yorumlanması, materyalizm ile idealizm arasındaki yüzyıllardan; bin yıllardan beri süre gelen mücadeleyi ifade eder: Tanrı mı dünyayı yarattı, yoksa dünya, madde, zaman ve mekân içinde ebedi ve sonsuz mudur?

Elbette, tanrı, dünyayı yaratmamıştır. Dünyanın yaratılabilmesi için önce, Tanrı'nın var olması gerekir. Ama o, yok. Var olan, maddedir. Var olan, maddenin beynimize yansımasıdır ve bunun sonucu olarak da bilincin ve düşüncenin doğmasıdır. O halde, mutlaka bir şeylerin yaratılmış olması gerekiyorsa, düşünceyi ve de onun bir ifadesi olan Tanrı'yı madde yaratmıştır!

2. Yüksek Seviyede Örgütlenmiş Maddenin Özelliği Olarak Bilinç

Bilincin menşei ve özü sorunu, bilimin en zor sorunlarından birisidir. Madde, düşünen tini hangi aşamada meydana getiriyor, duyular, algılamalar, tasavvurlar ve düşünce nasıl oluşuyor, duyumdan düşünceye nasıl geçiliyor? Bütün bu sorular bilim tarafından uzun bir dönem boyunca cevaplandırılmadı. Ve bu durum, yanlış düşüncelerin geliştirilmesinde kullanıldı; bilinç maddeden kopartıldı ve maddi olmayan bir şeyin, “tinin” bir özelliği olarak görüldü. Bilinç maddeden, yani insan vücudundan kopartıldı ve tinleştirildi (ruhlaştırıldı) Tin, ölümsüzleştirilirken, maddesel olan, yani madde ölümcül yapıldı ve felsefede idealizm veya her felsefi idealist sistem, bilinç veya “tini” bağımsızlaştırdı, doğaüstü olarak açıkladı. Öyle ki onun maddeyi yarattığını savunur oldu. Bütün bunların bilimle ilgisi yoktu.

Tinsel yaşam, beyinin maddi faaliyetiyle kopmaz bir bağ içindedir ve bu faaliyetin bir ürünüdür. Bilinç ile belli bir biçimde örgütlenmiş olan madde arasındaki bağlam, hastalık veya yarananma durumunda beyin normal faaliyetini sürdürememesi ve iyileşme durumunda da normal faaliyetini yeniden sürdürmesi durumlarında oldukça açık bir şekilde açığa çıkar. Bilim, bilincin, beyinin bir ürünü olduğunu, yüksek derecede örgütlenmiş maddenin bir ürünü olduğunu; bilincin beyinin bir fonksiyon-

nu, beyinin bilincin organı olduğunu; düşüncenin organı olduğunu kanıtlamıştır. Sovyet bilim adamları -örneğin I. P. Pavlov- çalışmalarıyla, bu alandaki bilimsel faaliyetin gelişmesine yön vermişlerdir.

Bilincin, maddenin bir ürünü olduğunu söylemek, madde tarafından oluşturulan ve ona bağımlı olan bilincin, maddeden ayrı olarak, onun yanı sıra veya yanında var olduğunu savunmak anlamına gelmez. Düşünen beyinde fizyolojik süreçler, bilinç ve düşünce, birbirlerine paralel olarak gelişen iki süreç değildir. Bunlar, içsel durumu, bilinçle olan bütünlüklü bir süreci ifade ederler. Lenin, “bilinç... maddenin bir iç durumudur. Bu, materyalist bir tezdır.” der. (age. s. 79) Böylece anlaşıyor ki bilinç, düşünen maddeden kopartılamaz, ondan ayrı olarak görülemez. Burada şunu da belirtelim: Dietzgen’i bu konuda eleştirirken Lenin, “madde kavramına bilincin de dahil edilmesinin algılama teorisi açısından madde ile tinin, materyalizm ile idealizmin karşılaştırılmasının anlamsızlaşacağını” belirtir. “Algılama teorisi açısından böyle bir göreceli karşılaştırmanın mutlak zorunluluğunun ve mutlak doğruluğunun sınırları, algılama teorisi araştırmalarının yönünü belirler. Bu sınırların ötesinde madde ile zihin, fiziksel ile ruhsalın arasındaki zıtlıkla, bunlar sanki mutlak zıtlık-mış gibi uğraşmak büyük bir yanılgı olur.” (Lenin, age, s. 244)

Madde-bilinç-düşünce, ilişkileri üzerine diyalektik materyalizm ile idealizm arasında şiddetli mücadeleler sürdürülmüştür. Bilimin kendilerini çürütmesine rağmen idealist filozoflar, bilincin belli bir biçimde örgütlenmiş maddenin bir özelliği, ürün ve fonksiyonu olduğunu insanın beyin vasıtasıyla düşündüğünü sürekli reddetmişlerdir. Lenin; “Materyalizm ve Ampriokritisizm” eserinde, özellikle Richard Avenarius ve Ernst Mach gibi öznel idealistleri çürütmüş ve Marksist felsefeye eşsiz katkılarda bulunmuştu.

Avenarius, düşüncenin, duyumun, beyinin bir özelliği ve fonksiyonu olduğunu kategorik olarak reddediyordu. Savını, duyguların beyinde oluşumunu hiç kimse doğrudan görmemiştir anlayışı üzerine oturuyordu. Avenarius’a göre duygular her

zaman vardır, ama biz her zaman bunun bilincinde olamayız. Bu saçmalığın Türkçesi şöyle oluyor; bir hafta sonra koklayacağım karanfilin kokusu bende duygu olarak var. Ancak bu, karanfili koklayınca bilincime çıkıyor veya doğum yapan bir kadının o anda duyduğu acılar onda zaten var, ama bu doğum anında açığa, bilince çıkıyor.

E. Mach, soruna Avenarius gibi yaklaşmamıştır. O, doğa bilimlerinin konularıyla doğrudan çelişkiye düşmemenin yolunu aramıştır. Mach'a göre beyin, cisim olduğu için bir duyum kompleksidir. Şimdi düşünelim: Beyin bana ait! O halde ben de bir duyum kompleksiyim. Bu anlayışın mantıksal devamı şöyle: Duyum alıyorsam bu; duyum kompleksi olarak ben, başka bir duyum kompleksi (beyin) vasıtasıyla üçüncü bir duyum kompleksini duyuyorum (duyum alıyorum). Bu duyum kompleksleri toplamı, Mach'ın hata ve eklektizminden başka bir şeyi göstermiyor. O, önce her şeyin duyum olduğunu açıklıyor ve sonra tam zıt bir konuma geçiyor ve duyumların (duyguların), dış dünya ile organizmalar arasındaki maddesel hareketin değişimini ifade eden süreçlere bağlı olduğunu savunuyor. Mach, nesneleri birer duyum kompleksi olarak görüyordu.

Sonuç itibariyle; doğa bilimi bu alandaki her türlü yanlış anlayışı, yorumu ve idealist yaklaşımı çürütmüştür ve bilincin yüksek derecede örgütlenmiş maddenin özelliği olduğu gerçeği çürütülemez bir şekilde açığa çıkmıştır.

3. Madde ve Doğanın Yansıması Olarak Bilinç

Bilinç, beynin bir ürünüdür. Nasıl oluyor da beynin faaliyeti bilinci üretiyor? Bu oluyor, çünkü beynin dış dünya ile bağı maddeseldir veya beyin, dış dünya ile maddesel bağ içinde olduğu için bilinç, beyinde doğuyor ve gelişiyor. Beyin, dış dünya ile bağı duyum organları vasıtasıyla kurar; kulak, burun, göz, dil, sinirler.

Bağ kuruldu, ama duyumlar nasıl doğuyor? Şöyle; maddesel faktörlerin -örneğin iğne batırmak- duyum organları üzerindeki

tahriş etkisi vasıtasıyla bir sinir uyarımının beyine ulaşması sonucunda beyinde duyumlar doğar (Örneğimizde acı duyma hissi).

Demek oluyor ki, duyumların kaynağı dış dünyadır, madde- dir ve her şeyiyle -nesne ve görünümüleriyle- maddi çevredir.

Burada şu sonucu çıkartırız: Duyumlar, elementar bilinç biçimleridir ve diğer bütün karmaşık -yüksek- bilinç biçimleri bu elementar (ilk, basit) bilinç biçimleri üzerinde yükselir. Öyleyse duyum olmaksızın algılama da söz konusu olamaz. Bilinç, sadece ve sadece duyumlar vasıtasıyla içeriğini kazanır. Demek oluyor ki, bilincin maddesel dış dünya ile bağı ne denli geniş, yoğun ve çeşitli olursa, onun içeriği de o denli zengin olur.

Her bir maddi nesne, belirli özelliğinden dolayı bizde ayrı duyumlara neden olur. Böylelikle nesneleri bu belli özelliklerinden dolayı birbirinden ayırt edebiliriz: Sertlik-yumuşaklık, biçim, ağırlık, renk, koku vs. Duyum organları, kaynağı, belirttiğimiz özellikler olan bir dizi etkiyi aynı anda beyine ulaştırırlar. Bu “bilgi”lerin -duyum organlarının ilettiği çeşitli etkilerin- toplandığı beyinde nesnelerin bütünlüklü bir kavranışı/algılanışı doğar. Her bir maddi nesne, özne tarafından belli bir şekilde kavranır, algılanır. Maddi nesnelerin özellikleri; benzerlikleri ve farklılıkları algılamanın özelliklerinde ifade edilir. Duyumlar ve algılamalar, maddi nesnelerin yansımalarıdır, fotoğraflarıdır veya kopyalarıdır. Bu, diyalektik materyalist algılama teorisinin temel taşıdır.

Demek oluyor ki duyumlar, maddi dünyanın beynimizdeki birer yansımasıdır. Maddi dünyanın beynimizdeki yansıması olarak duyumun iki özelliği açığa çıkar: Birincisi, duyum, maddi dünyanın doğrudan yansımasıdır. Bu durumda bilinç unsuru olarak duyum ile duyum tarafından yansıtılan nesnel gerçeklik arasında herhangi bir ara halka -bağlaç- yoktur. İkincisi, duyum, sürekli, somut maddesel nesnelerin özelliklerini yansıtır. Örneğin sadece tadı değil, belli tadı, sadece rengi değil, belli bir renge yansıtması.

Yanlış anlaşılmasın; insan, pasif bir konumda duyumu al-

maz. İnsan, ayna değildir. O, aktif bir konumda duyumu alır. Çünkü insan, maddesel çevrenin nesnelerini ve görünümelerini toplumsal değişim veya değiştirici faaliyeti süreci içinde algılar.

İnsan beyni, belli bir anda insanda duyumlara neden olmayan nesnelerin yansımalarını veya tasavvurlarını da üretme yeteneğine sahiptir. Bu “fanteziler”, bilincin spontan faaliyetlerinin ürünleri midir? Hayır. Burada spontanlık söz konusu değildir. Biz bir şeyi, o şey bizde bir zaman bir duyuma neden olduğu ve onun izleri beyinde kaldığı için tasavvur ederiz. Ama şöylesi durumlar da var: Su perisini, E.T’yi ele alalım. Bunlar bizde hiçbir şekilde duyum uyandırmamışlardır. Çünkü doğada bu türden nesnel şeyler yok. Ama buna rağmen onları tasavvur edebiliyoruz. Böylelikle diyalektik materyalist algılama teorisinin temel taşı olan duyumlar, nesnel maddelerin yansımalarıdır, fotoğraflarıdır, kopyalarıdır tezi çürütülmüş olmaz mı? Çürütülmüş olmaz. Çünkü E.T ve su perisi örneğinde başkalaştırılmış da olsa insan ve balık ögeleri vardır. O halde; insanı ve balığı görmemiş olan bir kişi E.T ve su perisi üzerine tasavvursal bir şekillendirmeyi düşünemez.

Tasavvurlarımız, her zaman, mutlaka belli bir duyum ile bağlam içinde değildir. Tasavvurlarımızın görece bağımsız olma durumları vardır ve keyfi olarak birbirlerine karışabilirler. Bunun sonucu, fantezilerin doğmasıdır. Fanteziler, çeşitli tasavvurların kombinasyonudur ve bu tasavvurlar, daha önceki duyumlar temelinde oluşurlar. Ama her halükarda bunlara da -fantezilere de-nesnel gerçekliğin unsurları yansıtılır. En dizginsiz fantezi, en korkunç veya en hoş fantezi dahi mutlaka ve mutlaka maddesel bir gerçekliğe dayanır. Örneğin, tanrı, melek vs. Bu fantezilerde de maddesellik özelliği vardır. Dinler, Tanrı’yı konuşturur (insansal özellik), meleğe kanatlar takar (kuş özelliği). Tüm bunlar, dış dünyanın fantezimizdeki izleridir.

Bilinçlenme nasıl oluyor, insan, hayvandan nasıl ayrılıyor?

Bu sorunun cevabını, beynin faaliyetinde aramak gerekir. Hayvan dünyasının gelişme seyri içinde beynin koşullu-reflektör

(refleks) faaliyeti de giderek gelişmiş ve mükemmelleşmiştir. Bu, başlangıçta evrimci bir gelişme sürecinin sonucuydu. Ama sonra, beynin koşullu-refleks faaliyeti, söz konusu evrimci gelişme sürecinde aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Gerçeğin, koşullu reflekslerde yansması, hayvan dünyasının evrimci gelişmesini hızlandıran olağanüstü uygun koşullar yaratmıştır. Bu süreç sonucunda insan türü oluşmaya başlamıştır. Yani hayvan ile insan arasındaki farklar oluşmaya başlamıştır. Hayvanlar, çevrelerini sadece biyolojik gereksinimler ile bağlam içinde yansıtmıyorlar. Bunlar, hayvanların biyolojik olarak var olma koşullarını içeren yansımalarıdır. Hayvanların biyolojik gereksinimleri, giderek biyolojik var olma koşulunun sinyallerine dönüşmüştür. Hayvanlar, gerçeğin sinyalleri olarak, dönem dönem canlı görünümlele bağlam içinde olan cansız karakterli somut cisim ve görünümlele görüyorlar. Pavlov (1849-1936) bunu; hayvanların dış dünya ile ilişkilerini ifade eden bütün bu sinyaller toplamını birinci sinyal sistemi olarak tanımlıyordu. Bu, hayvanların sahip oldukları yegâne sinyal sistemidir. Bu sistem insanlarda da var. Çocukların gelişmesini göz önünde tutarsak, onların ilk yaşlarında bu sistemin hakim olduğunu görürüz. Ama bu sinyal sistemi, insanların sahip olduğu yegâne sinyal sistemi değildir. Aksi takdirde insanlar da hayvanlar gibi “düşünüyor” ve hareket ediyor olurdu. İnsanlarda başka bir sinyal sistemi vardır ki, Pavlov buna ikinci sinyal sistemi diyor. Bu sinyal sistemi, belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu sinyal sisteminin yansıtma derinliğı hayvanlardakinden tamamen farklıdır. Çünkü ikinci sinyal sistemi, dış dünyanın görünümlelerinin ve somut cisimlelerin yansıtılması değildir. Bu sinyal sistemi, kelimelerle, insan dili ile oluşturulur. Kelimeler de, bütün başka dış uyandırıcılar gibi reel uyandırıcıdır. Ama bunların bir özelliğı vardır. Kelimeler, birinci sinyal sistemini oluşturan görünüm ve cisimlelerin işaretleridir, sinyalleridir. Dolayısıyla kelimeler, sinyallerin sinyalidir.

Her iki sinyal sistemi, birbirleleriyle sıkı bağ ve karmaşık karşılıklı etkileşim içinde faaliyet sürdürür. İkinci sinyal sistemi, bi-

rinci sinyal sisteminin temeli üzerinde yükselir ve onun izlerini taşır. Öyle ki birinci sinyal sistemi, ikinci sinyal sisteminin etkisi altında bilinçli yansıtmaya doğru gelişir.

Böylece; birinci sinyal sisteminde yansıtılan ve sonra başka/yeni bir sinyal, kelime tarafından sinyal edilen (ikinci sinyal sistemi) bilinir olur. Bu, bilinir olmaktan da bilinç kavramı türetilmiştir.

İnsan yansıtmalarının bu bilinçli karakteri, onu, hayvan yansıtmalarından tamamen ayırmaktadır.

4. Dil ve Düşünce

Düşünmek ve bunu kelimelerle ifade etmek sadece insanlara özgüdür: İnsanlar, kavramlar içinde soyut düşüncelerini kelimelerin yardımıyla ifade ederler. İnsanın, hayvanlar dünyasından kopmasında, biyolojik faktörlerden başka, çalışma; daha doğrusu toplumsal faaliyet önemli bir rol oynamıştır. Engels'in deyişiyle çalışma, iş, insanı yaratmıştır ve çalışma/iş vasıtasıyla da insan, konuşmayı ve düşünmeyi öğrenmiştir.

“Kısaca, oluşan insanlar, birbirlerine söyleyecekleri bir şeylerin olduğu sonucuna vardılar. İhtiyaç, kendi organını oluşturdu. Maymunun gelişmemiş gırtlığı, yavaş yavaş, ama kesenkes değişime uğradı... ve ağzın organları, tedrici olarak, birbiri ardına telaffuz edilen harfleri ifade etmeyi öğrendiler.” (F. Engels, Doğanın Diyalektiği)

Dil ve onunla birlikte de düşünce böyle doğdu. Dil, doğduktan sonra ve daha doğma sürecinde, insanın faaliyeti üzerinde belirleyici bir etkide bulunmuştur. Dil olmaksızın toplumsal faaliyet ve düşünce de olamaz. İnsan, düşüncesini kelimelerle ifade ediyor. Düşüncemizi başka birine ancak kelimelerle (yazılı-sözlü) iletebiliyoruz. Dolayısıyla Marks'ın dediği gibi dil, düşüncenin dolaysız gerçekliğidir, düşüncenin doğal maddesidir.

Dil ile düşüncenin birbiriyle kopartılamaz şekilde sıkı bağı olması, her ikisinin de aynı karakterli oldukları anlamına gelmez. Dil ve düşünce arasında belirli farklar vardır. Örneğin düşünce,

nesnel gerçeğin yansıtılmasıdır ve dil (kelime) ise bu düşünceyi ifade etmenin, başka insanlara iletmenin aracıdır. Dil vasıtasıyla başka insanlar bizim düşüncemizi öğrenirlerken, biz de başka insanların düşüncelerini öğreniriz. Öyleyse dilin iki fonksiyonu var; iletişim (iletişim) aracı ve düşünmenin aracı.

Dil ile düşüncenin birbirleriyle olan sıkı bağı, her ikisi arasında diyalektik bir birliğin olduğunu gösterir. Ama bu, yukarıda da gösterdiğimiz gibi, her ikisi arasında belli farkların olmadığı anlamına gelmez. Dil ile düşünce arasında başka türden farklar da vardır. Dilin, gerçekte, nesnel maddeyle ilişkisini göz önüne getirelim. Bu durumda telaffuz edilen kelimeler ile ifade ettikleri nesneler arasında hiçbir doğal bağın olmadığını görürüz. Gerçekten de bir nesne, her bir dilde başka türlü seslendirilmiştir. Örneğin Türkçede ağaç diye tanımlanan nesne; nesnel gerçeklik Almanca'da Baum, İngilizcede Tree, Fransızcada Arbre olarak tanımlanıyor. Ama bu çeşitli kelimelerin anlamı aynı ağaç denen nesnenin ifade edilmesidir.

Nesnenin yansıtılmasında önemli olan, kelimenin seslendirilme biçimi değil, kelimenin anlamıdır. Demek oluyor ki kelime, kavramın temelidir. Burada kavramın ifade ettiği nesne ile bir iç bağının olduğu görülür. Ama dilde (seslendirmede) böyle bir şey söz konusu değildir.

Düşünce geneldir, herkese özgüdür, nesnel gerçekliğin yansımasıdır. Ama dil, biçimine göre ulusaldır. Bunun içindir ki aynı düşünce, çeşitli dillerde çeşitli şekillerde (dile özgü şekillerde-ayrı kelimelerle) ifade edilir.

Bugün bilimin gelişmesinde kullanılan yapay diller geliştirilmiştir. Bunlar, matematikte, fizikte vb. kullanılıyor ve onlar olmaksızın bilimin ilerlemesi de söz konusu olmaz. Ama kullanımı daha ziyade bazı bilim dallarıyla sınırlı kalan yapay lisan, hiçbir zaman ve hiçbir şekilde doğal lisanın yerini alamaz.

BÖLÜM II

TARİHSEL MATERYALİZM

I- TANIM VE YÖNTEM ÜZERİNE

Tarihsel materyalizmin oluşmasını ve gelişmesini diyalektikle ilgili bölümde ele aldığımız için burada ayrıca ele almayacağız. Burada tarihsel materyalizmin tanımını yapmakla, konusu olan sorunlara yaklaşım yöntemini açıklamakla ve bazı konularını ele almakla yetineceğiz.

“Tarihsel materyalizm” diyor Stalin, “diyalektik materyalizm ilkelerinin toplum yaşamının incelenmesine uzatılması, diyalektik materyalizmin ilkelerinin toplum yaşamı olgularına, toplumun ve tarihinin incelenmesine uygulanışıdır,” [SBKP (B) Kısa Tarihi, s. 131, Diyalektik ve Tarihi Materyalizm bölümü]

Demek oluyor ki burada söz konusu olan, doğa olgularına yaklaşım, onları inceleme ve anlama yönteminin toplumsal gelişmelerde kullanılmasıdır. Bu yöntemin (diyalektik yöntem) özellikleri nedir?

Önceki bölümde, Stalin'den aktardığımız gibi, bir bütün olarak toplum, toplumsal yaşam ve toplumun tarihi, “birbiriyle bağlantısız, birbirinden ayırık ve bağımsız nesnelerin, olguların tesadüfî bir yığını olarak değil, nesnelerin, olguların birbirine organik bir şekilde bağlı, bağımlı ve birbirlerince belirlenmiş, bağlantılı tam bir bütünü olarak” görülmelidir.

Bir örnek: Türkiye'deki mevcut siyasi kriz birkaç burjuva partinin ve önderlerinin rekabeti, uzlaşmazlıkları veya “koltuk” düşkünlüğü olarak görüldüğü müddetçe anlaşılmaz olur. Mevcut siyasi krizin nedenleri toplumsal gelişmede arandığında doğru sonuçlara varmanın yolu açılmış olur. Burjuvazi bütün olanaklarını kullanarak, yönetemezliğini, siyasi krizini şu veya bu partinin politikasına veya liderinin tavrına indirgemekle, sorunu esasen geniş yığınlardan gizlemeye; bu krizle toplumsal gelişme ve sorunlar arasında bağların kurulmasını engellemeye çalışmaktadır. Yolsuzluklar, mafyalaşma, çeteler, Susurluk, Ergenekon vs. Türkiye'de burjuva toplumun varmış olduğu noktayı; sistemin krizini yansıtıyor. Ama burjuvazi bunu, tek tek bireylerin; şu veya bu politikacının, hâlâ görevde olan veya emekli olmuş bürokratin, askerinin, polisin vb. faaliyeti olarak göstermeye çalışmaktadır. Burjuvazi her gün, her saat bütün iletişimi araçlarını (gazete, radyo, TV, internet vs.) kullanarak, en radikal ve “demokrat kalemşorlarını” da seferber ederek milyonlara “Türk toplumu, ülkemizdeki demokratik düzen temizdir, mevcut olumsuzluklar bazı politikacılardan kaynaklanmaktadır, bu durum geçicidir” mesajını pompalamıyor mu? Oysa bu politikacılar mevcut durumun sadece aynasıdır. Onlar gitseler ve başkaları gelse de meselenin özünde bir şey değişmeyecektir. Değişmesi gereken, mevcut toplumsal/kapitalist ilişkilerdir, değişmesi gereken, bütün bu çelişkilere, krizlere neden olan düzenin kendisidir. İşte,

geniş işçi ve emekçi yığınlarının tam da bunu düşünmemeleri, bu sonuca varmamaları için burjuvazi bütün olanaklarını seferber ediyor, geniş yığınların bilinçlenmesini, siyasi olarak da örgütlenmesini ve mücadelesini sisteme yöneltmesini engellemek için terörü; katliamı, işkenceyi, baskıyı yegâne varoluş aracı olarak görüyor.

Önceki bölümde aktarmıştık. Stalin: “Metafiziğin aksine diyalektik, doğanın bir durağanlık ve hareketsizlik, durgunluk ve değişmezlik durumu olmadığını, bir şeyin hep yükseldiği ve geliştiği, bir şeyin hep çözüldüğü ve öldüğü sürekli bir hareket ve değişim, sürekli yenilenme ve gelişme durumu olduğu anlayışından hareket” ettiğini belirtiyordu.

Çıkartılması gereken sonuç: Bir bütün olarak toplum, toplumsal yaşam, durgunluk ve hareketsizlik içinde değildir. Toplum yaşamında da -aynen doğada olduğu gibi- sürekli bir şeyler yok olur ve yenileri doğar ve gelişir. Toplum, sürekli yenilenme ve gelişme içindedir.

Bir örnek: Mademki toplum da sürekli hareket içinde, sürekli gelişiyor ve sürekli eskiyen yönlerinden arınıyor, o halde Türkiye’de de toplum sürekli gelişme ve hareket içindedir. Hiç kimse 1920’lerin, 1930’ların, 1940’ların toplumuyla 1980’li, ‘90’lı ve 2000’li yılların toplumunu bir ve aynı toplum olarak göremez. Soruna hangi toplumsal sorun açısından bakarsanız bakın varılacak olan sonuç, Türkiye’de de toplumun sürekli bir değişim içinde olduğudur. Nasıl ki, 1919-23 döneminin burjuvazisini, 1923-34 ve 1934-50 dönemi burjuvazisini veya 1980’den sonraki burjuvaziye aynı burjuvazi olarak göremezsek, bu dönemlerdeki işçi sınıfını, emekçi yığınları ve onların ekonomik-demokratik ve de siyasi örgütlenmelerini aynı olarak göremeyiz. Türkiye’de toplumun 1919-23 dönemindeki antiemperyalizm ve özgürlük anlayışıyla bugünkü antiemperyalizm ve özgürlük anlayışı aynı değildir. Ayrıca, 1920’li, ‘30’lu yıllardaki köylülükle bugünkü köylülüğü aynı görmek olanaksızdır. Ama her şeye rağmen bugün dahi siyasi anlayışlarıyla Türkiye toplumunu du-

rağanlığa, hareketsizliğe, gelişmemeye mahkûm eden siyasi anlayışlar da vardır. Örneğin bizim Maocular, ülkemizde toplumu durağan olarak ele alıyorlar. Onlar, Türkiye’de köylülüğün sosyal tabakalarına ayrılmış olduğunu görecektir. Gelişme seviyesine ne yazık ki henüz gelmediler. Onlara göre, Türkiye kırında toplumsal yaşam, toplumsal ilişkiler 60-70 seneden beri farklı bir değerlendirme yapacak derecede değişmemiştir, hemen hemen aynı kalmıştır.

“Metafiziğin aksine diyalektik, gelişim sürecini, nicel değişimlerin nitel değişimlere yol açmadığı basit bir büyüme süreci olarak değil, önemsiz ve fark edilemez nicel değişimlerden açık, temelden değişimlere, nitel değişimlere geçen bir gelişim olarak anlar: Nitel değişimlerin yavaşça değil, hızla ve birdenbire olduğu, bir durumdan diğerine bir sıçrama biçimini aldığı bir gelişim. Sıçramalar tesadüfen değil, fark edilemez ve yavaş nicel değişimler birikiminin doğal sonucu olarak meydana gelirler.” (Stalin, age, s. 134)

Çıkartılması gereken sonuç: Doğada olduğu gibi toplumda da gelişim süreci, nicel değişimlerin nitel değişimlere yol açmadığı basit bir büyüme süreci olarak görülemez. Toplumda da önemsiz ve fark edilemez nicel değişimler açık, köklü değişimlere, nitel değişimlere geçen bir gelişmedir. Toplumda da nitel değişimler yavaşça değil, hızla ve birdenbire olur, bir durumdan diğerine sıçrama olarak gerçekleşir. Örnek: Rusya’da Ekim Devrimi sömürüye dayanan kapitalist düzenden sosyalizme geçişin bir ifadesiydi. Bu, toplumsal gelişmede niteliksel sıçramaya açık bir örnektir. Ama Ekim Devrimine giden süreç; bu devrimin hazırlık, olgunlaşma dönemi, nicel değişimler ve birikimler süreciydi.

Şimdi biz de böyle bir süreçten geçiyoruz: Ülkemizde üretim ve mülkiyet ilişkilerini değiştirmek, sömürü düzenini ortadan kaldırmak için hazırlık sürecinden, değişimler ve nicel birikimler sürecinden geçiyoruz.

Parti yaşamından: Birlik Devrimi, bu devrimi gerçekleştiren

grupların parti bilincini grup yapısının önüne çıkartmalarının bir sonucudur. Bu bilinçlenme bir sürecin ifadesidir; nicel birikim olarak bilinçlenme. Ama partinin kendisi, Anadolu coğrafyasında komünistlerin siyasi örgütlenme anlayışlarında bir niteliksel sıçramadır. Kayıplar için verilen mücadelenin geldiği nokta, toplumsal gelişmede nicel birikimin nitelik dönüşümüne uğramasıdır. İnatçı ve mütevazı olarak başlayan bu mücadele, enternasyonal bir karakter kazanmıştır.

“Metafiziğin aksine diyalektik, her doğal nesne ve olguda iç çelişkilerin var olduğunu ileri sürer. Çünkü hepsinin olumlu ve olumsuz yanları, bir geçmişleri ve bir gelecekleri, göçüp giden bir şeyleri ve gelişen bir şeyleri vardır. Diyalektik, gelişim sürecinin içeriğini, nicel değişimlerin nitel değişimlerine dönüşümünün içeriğini, bu karşıtların mücadelesinin, eski ile yeninin, ölmekte olanla doğmakta olanın, yitip giden ile gelişenin mücadelesinin oluşturduğunu ileri sürer.” (age, s. 136)

Çıkartılması gereken sonuç: Doğada olduğu gibi toplumda da iç çelişkiler vardır. Toplumu geliştiren, hareketli kılan, onun içsel çelişkileridir. Süreç içinde bu çelişkilerden ileriye temsil edenler belirleyici ve geriye, geçmişi temsil edenler de yok olurlar. Toplum da sürekli yeni ile eskinin mücadelesidir, yeni ve eskiyi temsil eden düşüncelerin ve onları temsil eden sınıfların mücadelesinden ibarettir. Burjuvazi, faşist diktatörlük biçiminde burjuva diktatörlük karşısında işçi sınıfı ve emekçi yığınların antiemperyalist demokratik devrim mücadelesi ve bu mücadele sonucu kurulacak olan devrimci iktidar ileriye temsil eder. Başarı, burjuvaziyi yenmek ve siyasi iktidardan uzaklaştırmak, yani antiemperyalist demokratik devrimi gerçekleştirmek ve sosyalizmin yolunu açmak, ancak ve ancak, bu uğurda mücadeleler birikiminin doğrudan bir sonucu olacaktır: Bu, mücadelede niceliğin, nitel dönüşüme uğramasıdır.

Diyalektik yöntemin, bir bütün olarak toplumun araştırılmasında da kullanılması devasa bir öneme sahiptir. Bunu kavramayan siyasi bir yapı Marksist-Leninist olamaz.

Dünya maddeseldir ve birbirinden tecrit edilmiş görünümlelerinden ve gelişmelerden oluşmamaktadır. Dünyadaki bütün gelişmelerin birbirleriyle bağı vardır ve birbirlerini etkilerler. Toplumsal yaşamda da durum böyledir. Toplum, birbirinden kopuk, tecrit edilmiş, tekil olayların, gelişmelerin bütünü değildir. Toplumsal yaşamda gelişmelerin, görünümlelerin birbiriyle ilişkisi vardır, birbirlerinin gelişmelerini etkilerler, belirlerler. Öğrenci gençliğin akademik haklar için mücadelesini, emekçi yığınların ekonomik ve demokratik haklar için mücadelesini, işçi sınıfının keza ekonomik ve siyasi haklar için mücadelesini, bu her bir toplumsal kesimin çeşitli biçimlerdeki eylemini, Cumartesi Annelerinin mücadelesini, Tuzla'da tersane işçilerinin mücadelesini, Kürt ulusunun mücadelesini vb. birbirinden kopuk, birbirini etkilemeyen, tekil olaylar olarak göremeyiz. Bu her bir gelişme, toplumsal yaşamı oluşturan noktalardan birisidir. Toplumun kendisi bir nitelikse, her bir tekil toplumsal olay, gelişme ve gelişkinin ifade ediliş tarzı, o niteliği oluşturan birer niceliktir. Bütün bu saydığımız ve saymadığımız gelişmeler ve olgular, günümüzde Türkiye toplumunu karakterize eden, onun nitel yapısını belirleyen nicelikler yığını oluştururlar. Önemli olan bunu görebilmek ve ona göre hareket edebilmektir ve bu da, ancak ve ancak, doğru yöntemle mümkün olur.

Burjuvazi her gün, her saat ebedi olan toplumsal ve ahlaki ilkelerden bahsediyor ve toplumu sürekli bu ilkelere uymaya çağırıyor. "Dirlik ve düzeni" bozmayın diyor. Burada söz konusu olan "Dirlik ve düzen", burjuva düzendir. Söylenen bu düzene boyun eğmek, sömürülmeyi, baskı altında tutulmayı kabullenmek; bütün bunları olağan görmektir. Oysa mademki toplum da sürekli gelişme ve yenilenme içinde, o halde ebedi olan hiçbir toplumsal durum, yapılanma yoktur. Ve dolayısıyla burjuvazinin vaaz ettiği "dirlik ve düzen" de ebedi değildir. Her şey akış içindedir, her şey sürekli değişim, dönüşüm içindedir. Önemli olan bunu görebilmek ve mücadeleyi o kulvardan yürütebilmektir.

Nasıl ki doğada sürekli hareket ve gelişme söz konusuysa ve

yeni ile eski arasındaki mücadele bir gelişme yasasıysa, bunun aynısı toplum için de geçerlidir. Sürekli hareket ve gelişme içinde olmayan bir toplum düşünülemez. Sürekli hareket ve gelişme içinde olmak, eski ile yeni arasındaki mücadelenin bir ifadesidir. O halde kavranması gereken, toplumda neyin, niçin eskiyi temsil ettiği ve neyin, niçin yeniyi temsil ettiğidir. Hangi amaç için hangi güçlerle, hangi güçlere karşı mücadele edilmesi gerektiği, gelişme yasası topluma uygulanmaksızın doğru saptanamaz. Bugün Marksist-Leninistler, Türkiye’deki mevcut siyasi iktidarı antiemperyalist demokratik devrimle yıkacağız, bu mücadelede proletarya başta olmak üzere kent ve kır emekçileri; bu geniş yığınlar ileriye temsil ediyorlar tespitini Türkiye gerçeğinden hareketle yapıyorlar.

Tabi dünya çapında yaşanan, var olan nesnel gerçekliği aşmış, sanallaşmış, “ermişlik” mertebesine ulaşmış ve o “mertebe”den bakarak işçi sınıfının tarihsel misyonunu yerine getiremeyecek durumda olduğundan hareketle bu görevi, toplumsal altüst oluşu sağlamak için “çokluğa” havale eden Negri’ler de vardır. Bu “çokluk” her şey olabilir, ama ileriye temsil etmek, mevcut düzeni değiştirmek bakımından hiçbir şeydir. Bu anlamda “çokluk”, sınıfsal bir özellik taşımadığı; birçok sınıfın ve sosyal tabakanın özelliklerini taşıdığı için hiçbir ülkede hiçbir devrimin öznesi olamaz. Belli bir ideoloji, belli bir örgütsel yapılanma, belli bir devrim anlayışı “çokluk”a yabancıdır. “Çokluk”, sınıfsal, ideolojik, teorik, örgütsel ve politik olarak gerçek anlamda bir “gök kuşağı”dır.

Nasıl ki doğada nicel gelişmeler, değişmeler nitel değişime dönüşüyorlarsa ve bu bir gelişme yasasını ifade ediyorsa, bunun aynısı toplum için de geçerlidir. Sömürüye dayanan toplumlarda, ezilen ve sömürülen sınıfların hakim sınıflara karşı mücadelesi de bu gelişme yasasının bir yansımasıdır. Ezilen ve sömürülen sınıflar, kendilerini ezen ve sömüren düzenden tedrici değişmelerle; reformlarla kurtulamazlar. Bunun yegâne yolu, mevcut sömürü düzeninin nitel değişimidir, yani devrimdir. Bunun için-

dir ki sınıflı, sömürüye dayanan toplumlarda devrim, tamamen doğal ve kaçınılmaz bir olgudur.

Toplum, kaotik veya tesadüfî görünümünün, gelişmelerin bir bütünü değildir. Nasıl ki doğadaki gelişmelerin birbiriyle bağı, birbirlerini karşılıklı etkilemeleri belli bir yasalılığın ifadesiyse, toplumda da gelişmeler ve görünüm, kaotikliğin ve tesadüfiliğin değil, belli bir bağlamın, birbirini karşılıklı olarak etkilemenin bir ifadesidir. Sorunun bu yönü kavranmadığı takdirde toplumsal gelişmeler, toplumların tarihi kavranamaz ve hakim sınıflar, her dönem bunun kavranmaması için bütün olanaklarını seferber etmişlerdir ve seferber ediyorlar. Onlar açısından, çıkarlarına ters düşen her gelişme ya tesadüfîdir veya toplumsal bünyeye ters düşen bir durumdur, yabancı bir olgudur. Sınıf mücadelesi, hak talebi vb. gelişmeler, toplumu kaosa sürüklemek isteyenlerin işidir. İşçinin, öğrencinin, emekçi memurun vs. mücadelesinin baskıyla, sömürüyle; düzenin kendisiyle hiç ilişkisi yoktur! Bu ve benzeri sözleri her gün defalarca okuyor ve duyuyoruz.

Nasıl ki doğa tanınabilir, kavranabilirse, toplum da tanınabilir ve kavranabilir. Önemli olan gelişme yasalarını kavramak ve toplumsal gelişmeyi de bu yasalar ışığında değerlendirebilmektir. Böylelikle, toplumsal gelişmeler, görünüm ve olaylar nedenli karmaşık ve kaotik görünürlerse görünsünler, bütün detaylarıyla tanınabilir ve gereken sonuçlar çıkartılabilir.

Nasıl ki maddi dünya; doğa ve varoluş birincil, bilinç ve düşünce ikincil ise, nasıl ki maddi dünya, insan bilincinden bağımsız olarak nesnel gerçekliği ifade ediyorsa ve bilinç de bu gerçekliğin bir yansımasıysa, toplumda da aynı durum geçerlidir: Toplumun maddi yaşamı, onun var oluşu birincildir, esas olanıdır. Toplumun kendisi; toplumsal maddi yaşam, toplumsal nesnel gerçekliğin ifadesidir. Toplumsal düşünce, bilinç; teoriler, görüşler vs. ise bu nesnel gerçeklikten kaynaklanırlar, o nesnel gerçekliği ifade ederler.

“Toplumun manevi yaşamının biçimlenişinin kaynağı, toplumla ilgili fikirlerin, toplum teorilerinin siyasal görüşlerinin ve

siyasal kurumların kökeni, fikirlerin, teorilerin, görüşlerin ve siyasal kurumların kendilerinde değil, bu fikirlerin, teorilerin, görüşlerin vb. birer yansıması oldukları toplumsal yaşam koşullarında, toplumsal varlıkta aranmalıdır.” (Stalin, age, s. 144)

Toplumsal düşünce ve teoriler çeşitlidir. Onların bir kısmı ömrünü doldurmuştur, eskimiştir ve yok olan, tarihsel olarak da toplumsal sahneden çekilen sınıfların çıkarlarını ifade ederler. Bu düşünce ve teoriler, toplumsal gelişme önünde engeldirler. Onların rolü ve anlamı, toplumun gelişmesini engelleyen araç olmalarından dolayıdır. Diğer taraftan, toplumda yeni, ileriye temsil eden düşünce ve teoriler de vardır. Bunlar da ileriye, toplumun geleceğini temsil eden güçlerin çıkarlarına hizmet ederler. Bu türden düşünce ve teoriler, toplumsal maddi yaşamın gelişmesinin gereksinimlerini ifade ederler.

“Yeni toplumsal fikirler ve teoriler, ancak, toplumun maddi yaşamının gelişimi, topluma yeni görevler yükledikten sonra ortaya çıkarlar. Ama bir kez ortaya çıktılar mı, toplumun gelişimini kolaylaştıran bir güç, toplumun maddi yaşamının gelişiminin yüklediği yeni görevlerin gerçekleştirilmesini kolaylaştıran çok etkili bir güç olurlar. Yeni fikirlerin, yeni teorilerin, yeni siyasal görüşlerin ve yeni siyasal kurumların örgütleyici, harekete geçirici ve dönüştürücü değerinin o müthiş gücü, işte burada kendini gösterir. Yeni toplumsal fikirler ve teoriler topluma tamamen gerekli oldukları için ve bunların örgütleyici, harekete geçirici ve değiştirici nitelikleri olmaksızın toplumun maddi yaşam koşullarındaki gelişmenin zorunlu amaçlarının başarılması olanaksız olacağı için, ortaya çıkarlar.” (Stalin, age, s. 146/147)

Bizi burada ilgilendiren ve tarihsel materyalizm açısından ele alınması gereken sorun, “toplumun maddi yaşamının gelişmesi” veya “toplumun maddi yaşamının gelişme koşulları”dır. Bunun anlamı üzerinde biraz duralım.

II- TOPLUMUN MADDİ YAŞAM KOŞULLARI

1. Toplumun Maddi Yaşam Koşulları

Sorunla ilgili olarak Stalin'in sorusu ve cevabı şöyle: "Son tahlilde toplumun çehresini, fikirlerini, görüşlerini, siyasal kurumlarını vb. belirleyen 'toplumun maddi yaşam koşulları' tarihsel materyalizmin bakış açısından ne anlama gelir?"

"Nedir bu 'toplumun maddi yaşam koşulları', bunların ayırt edici özellikleri nelerdir? Bunlar, coğrafi çevre... nüfus artışı... (ve) üretim biçimidir." (Stalin, age, s.148, 149, 150)

Buna göre: Tarihsel materyalizm, toplumun maddi yaşam koşullarını, son kertede toplumsal düşünce ve teorileri, siyasi ve hukuksal kurumları belirleyen reel tabanın çıkış noktası olduğundan hareket eder. Tarihsel materyalizm açısından toplumun maddi yaşam koşulları üç temel faktörde toplanır;

- a- Toplumu çevreleyen doğa ve coğrafi çevre.
- b- Nüfus artışı ve yoğunluğu ve
- c- İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli maddi değerlerin üretilmesi-üretim biçimi.

a-Toplumu çevreleyen doğa ve coğrafi çevre:

Coğrafi çevre, toplumsal gelişmeyi etkileyen; gelişmeyi hızlandırabildiği gibi yavaşlatabilen bir faktördür. Birçok burjuva sosyolog ve kendilerini Marksist olarak tanımlamaktan da geri kalmayan bir kısım aydınlar ve Batı'nın emperyalist kültürünün hayranları -örneğin Asya Tipi Üretim Tarzı savunucuları- coğrafi çevrenin toplumsal gelişme üzerindeki etkisini abartıyorlar ve bunun toplumsal gelişmede, toplumun, düzenin şekillenmesinde belirleyici faktör olduğunu ileri sürüyorlar. Öyle ki, ATÜT savunucuları Asya'nın, Afrika'nın (ve Amerika'nın da) geri kalmış ülkelerinde geri kalmışlığın nedenini coğrafi çevreye bağlayarak bu ülkeleri/toplumları hareketsizliğe, gelişmemeye mahkûm ediyorlar. Coğrafi çevre anlayışı ve bunun abartılması en gerici, en şoven burjuva/emperyalist politik anlayışlardan birisidir.

Coğrafi çevrenin toplumsal gelişme üzerindeki etkisi hiç de belirleyici değildir. Şüphesiz belli bir etki söz konusudur, ama

bu, toplumun gelişmesini, toplumdaki değişimleri belirleyen/yön veren bir etki değildir. Bir örnek: Avrupa’da 3 bin yıllık bir dönem içinde üç farklı toplum düzeni tarih sahnesinden çekilmiştir; ilkel toplum, köleci toplum ve feodal toplum. Ama aynı dönem içinde Avrupa’da coğrafi koşullar ya hiç değişmemiş ya da coğrafya biliminin kaydetmeyi gerekli görmediği önemsizlikte değişmiştir. Demek oluyor ki coğrafi çevre, toplumsal değişimlerde belirleyici faktör değildir.

“Coğrafi çevre hiç kuşkusuz toplumun gelişiminin değişmez ve zorunlu koşullarından biridir ve toplumun gelişimini muhakkak etkiler, çabuklaştırır ya da geciktirir. Ama onun etkisi belirleyici değildir; çünkü toplumdaki değişmeler ve gelişim, coğrafi çevredeki değişimler ve gelişimden karşılaştırılamayacak kadar daha hızlı olup bitmektedir.” (Stalin, age, s. 148/149)

b- Nüfus artışı ve yoğunluğu:

Nüfus artışı ve yoğunluğu da toplumun maddi yaşam koşullarının bir faktörüdür ve dolayısıyla toplumun gelişmesini etkileyen bir faktördür. Ama toplumun gelişmesini, toplumsal gelişmenin seyrini nüfusun artmasıyla açıklamak tamamen yanlıştır. Burjuva sosyologlar bunu böyle açıklıyorlar. Burjuva sosyologlar, kapitalizm koşullarında geniş emekçi yığınların maruz kaldıkları yoksulluğu, kendi uydurmasyonları olan nüfusun mutlak fazlalığı “yasası” ile açıklıyorlar. Belirttiğimiz gibi, şüphesiz ki nüfus artışı, toplumun gelişmesi üzerinde belli bir etkide bulunur; gelişmeyi yavaşlatabilir veya kolaylaştırabilir, ama toplumun gelişmesini belirleyen temel bir faktör olamaz.

Belli bir toplum düzeninin yıkılmasının ve onun yerine belli bir toplum düzeninin kurulmasının nüfus artışıyla ilgisi yoktur. Örneğin ilkel toplumun yıkılmasının ve onun yerini herhangi bir toplum düzeninin değil de köleciliğin almasının; köleci düzeni feodal düzenin onu da kapitalist düzenin takip etmesinin nüfus artışı ile ilgisi nedir ki? Veya Marksist-Leninistler, demokratik devrim anlayışlarını ve böylelikle sosyalizme giden yolun açıl-

masını Türkiye'deki nüfus artışına göre mi programlaştırdılar? Demek ki, Rusya'da nüfus fazla arttığı için Ekim Devrimi gerekli oldu!

Şayet nüfus artışı ve yoğunluğu, toplumsal gelişmenin belirleyici faktörü olsaydı, nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu ülkelerde daha yüksek/gelişmiş bir toplumsal düzenin var olması gerekirdi. Örneğin nüfus yoğunluğunun oldukça yüksek olduğu Çin, Hindistan, Bangladeş vb. ülkelerin toplumsal gelişme açısından emperyalist ülkelerden çok ileride olmaları gerekirdi.

“... ‘Toplumsal maddi yaşam koşulları’ kavramının nüfus artışını, şu veya bu ölçüdeki nüfus yoğunluğunu da içerdiği kuşku götürmez. Çünkü insanlar, toplumun maddi yaşam koşullarının asli bir unsurudur ve belli asgari bir insan sayısı olmaksızın toplumun maddi yaşamı olamaz... Nüfus artışı, toplumun gelişmesini elbette etkiler, kolaylaştırır veya geri de bıraktırır; ama nüfus artışı, toplumsal gelişmenin temel faktörü olamaz ve onun toplumsal gelişme üzerindeki etkisi belirleyici etki olamaz...” (Stalin, age, s.149)

c- Maddi değerlerin üretim biçimi-üretim:

“Toplumsal maddi yaşam koşulları sistemi içinde toplumun çehresini, toplumsal sistemin karakterini, toplumun bir sistemden başka bir sisteme geçişini belirleyen başlıca güç nedir?”

“Tarihsel materyalizme göre bu güç, insan varlığı için zorunlu olan yaşam araçlarının elde ediliş yöntemi, toplumun yaşamı ve gelişmesi için elzem olan gıda, elbise, ayakkabı, ev, yakıt, üretim aletleri vb. maddi değerlerin üretim biçimidir.” (Stalin, age, s. 150)

O halde, toplumun maddi yaşam koşullarında, toplumun gelişmesinde belirleyici/temel faktör, maddi değerlerin üretimidir, bu üretimin yapılış biçimidir, üretim biçimidir.

Üretim biçimi, üretici güçleri ve üretim ilişkilerini kapsar; üretici güçler ve üretim ilişkileri, bütünlükleri içinde üretim biçimini oluşturlar.

“Maddi değerlerin üretiminde kullanılan üretim aletleri, belli bir üretim tecrübesi ve iş becerisi sayesinde üretim aletlerini kullanan ve maddi değerlerin üretimini devam ettiren insanlar, bütün bu unsurlarla birlikte toplumun üretici güçlerini oluştururlar.” (Stalin)

İnsan, iş araçları vasıtasıyla iş nesneleri üzerinde etkide bulunur ve onları değişime uğratar. Üretim aletleri, toprak, işletme binaları, kanallar, yollar vs. iş araçlarının birer unsurudurlar. İş araçları içinde belirleyici olan, üretim aletleridir.

İş nesnesi, insan emeğinin üzerinde kullanıldığı şeylerdir. Örneğin hammaddeler, ham malzemeler vs.

İş nesneleri ve iş araçları, üretim araçlarını oluştururlar. Üretim araçları tek başına bir şey ifade etmezler; ölü maddesel bir yığını ifade ederler. Üretim araçları, iş gücüyle birleştiklerinde anlam kazanırlar. Üretim araçlarının iş gücüyle birleşmesi, çalışma/üretim sürecinin başlaması demektir. Bunlar, toplumsal üretimin başlama koşullarıdır.

Üretimin -veya üretim biçiminin- iki yönü vardır: Üretici güçler ve üretim ilişkileri.

Üretici güçler, üretim sürecinde insanların maddi değerlerin üretimi için kullanılan nesneler ve doğa güçleri ile ilişkisini ifade eder. Üretimin/üretim biçiminin diğer yönünü ise üretim ilişkileri oluşturur.

İnsanların üretim sürecinde zorunlu olarak girdikleri karşılıklı -belirli- ilişkilere ve bağlara üretim ilişkileri denir. İnsanlar doğaya karşı mücadelelerini tek başlarına, birbirlerinden tecrit olmuş olarak sürdürmezler. Ve doğayı tecrit olmuş olarak kullanmazlar. İnsanlar, doğaya karşı mücadelelerinde ve maddi değerlerin üretimi için doğayı kullanmada ortak, toplumsal hareket ederler. Bundan dolayıdır ki üretim, hangi koşul altında olursa olsun toplumsaldır.

“Maddi değerlerin üretiminde, üretim içinde insanlar çeşitli biçimlerde karşılıklı ilişkilere, çeşitli üretim ilişkilerine girerler. Bu ilişkiler, sömürüden kurtulmuş insanların işbirliği ve yardım-

laşma ilişkileri olabilir; hükmetme ve boyun eğmeme ilişkileri olabilir ve nihayet bir üretim ilişkileri biçiminden diğerine geçişteki ilişkileri olabilir. Her halükarda, üretim ilişkilerinin karakteri nasıl olursa olsun, bu ilişkiler, her zaman ve her sistemde üretimin, toplumun üretici güçleri kadar zorunlu unsurdurlar.” (Stalin, age, s.151)

Marks, “Ücret ve Sermaye” yazısında şöyle der: “Üretimde insanlar yalnız doğa üzerinde değil, birbirleri üzerinde de etkide bulunurlar. Ancak belli bir tarzda işbirliği yaparak ve faaliyetlerini karşılıklı mübadele ederek üretim yaparlar. Üretmek için birbirleriyle belli bağlar kurar ve belli ilişkilere girerler; ancak bu toplumsal bağlar ve ilişkiler içinde doğa üzerindeki eylemleri, yani üretim, gerçekleşir.” (Aktaran Stalin, age, s. 151/152)

Burada üretimin -üretim biçiminin- toplumun maddi yaşamının temel koşulu olduğunu, toplumun gelişmesinin temel faktörü olduğunu görüyoruz. Öyleyse, üretim kavramını biraz açarak, onun temel özelliklerini göstermeye çalışalım.

2. Üretimin Özellikleri

Stalin, üretimin üç özelliğinden bahseder. Bu özelliklerin anlamı kısaca şöyledir:

Üretimin birinci özelliği:

Üretim sürekli bir gelişme ve değişme içindedir. Üretimdeki veya üretim biçimindeki değişmeler, kaçınılmaz olarak bütün toplumsal düzenin, toplumsal düşüncelerin, siyasi anlayışların ve kurumların değişmesine, bir bütün olarak bütün toplumsal ve siyasi yapısının altüst olmasına neden olur. Bunun anlamı şudur: Toplumun tarihi her şeyden önce üretimin gelişme tarihidir, üretim biçiminin değişmesi tarihidir. Toplumun tarihi, maddi değerleri üreten üreticilerin, emekçi yığınların tarihidir. Bundan dolayıdır ki tarih bilimi, toplumsal gelişmenin tarihini kralların, komutanların veya önemli şahsiyetlerin yaptıklarına indirgeyerek açıklayamaz. Materyalist tarih biliminin görevi, toplumsal gelişmenin tarihini, emekçi yığınların tarihiyle aynı görmektir;

emekçi yığınların, halkların tarihiyle uğraşmayı esas almaktır. Demek oluyor ki, toplum tarihinin yasalarını incelemenin anahtarı, insanların kafalarında; düşüncelerinde değil üretimde; üretim biçiminde aranmalıdır. Üretimin gelişme yasasını kavrayan, toplumun da hangi koşullar, sınıfsal ilişkiler içinde olduğunu ve gelişiyor olduğunu da kavrar.

“Üretimin birinci özelliği hiçbir zaman bir noktada uzun süre kalmaması, sürekli değişim ve gelişim halinde olması ve ayrıca, üretim biçimindeki değişimlerin kaçınılmaz olarak tüm toplumsal sistemde, toplumsal fikirlerde, siyasal görüşlerde ve siyasal kurumlarda değişmelere yol açmasıdır; üretim biçimindeki değişimler tüm toplumsal ve siyasal düzenin yeni baştan kurulmasına neden olur.” (Stalin, age, s. 152)

Stalin, bu anlayışından bazı sonuçlar çıkartıyor. Oldukça önemli sonuçlar:

“... Toplumsal gelişmenin tarihi, aynı zamanda bizzat maddi değerleri üretenlerin tarihidir, üretim sürecinde başlıca güç olan ve toplumun varlığı için gerekli maddi değerlerin üretimini sürdüren emekçi kitlelerin tarihidir...”

“... Toplumsal gelişmenin tarihi... kralların ve komutanların yaptıklarına, ‘fatihler’in ve ‘hükümetler’in yaptıkları işleme indirgenemez...”

“...Toplum tarihinin yasalarını araştırmanın anahtarı insanların zihninde, toplumun görüş ve fikirlerinde değil, belli bir tarihi dönemde toplumun pratikte uyguladığı üretim biçiminde aranmalıdır, toplumun ekonomik hayatında aranmalıdır.”

“...Tarih biliminin birinci görevi üretimin yasalarını, üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin gelişme yasalarını toplumun ekonomik gelişim yasalarını araştırmak ve ortaya koymaktır.” (age, s. 153)

Burada iki tarih anlayışı, soruna iki sınıfsal yaklaşım söz konusudur. Somutlaştırırsak: Türkiye’de burjuvazi Osmanlı’dan günümüze ülkenin tarihini, “iyi” ve “kötü” padişahların, komutanların ve “fatihler’in, M. Kemal ve birkaç arkadaşının şu veya bu hükümetin yaptıklarına indirgeyerek açıklar. Okullarda ta-

rih eğitimi böyledir. Maddi değerleri üretenler; üretim sürecinin başlıca gücü olan sınıflar, sürekli edilgen olarak gösterilir.

Burjuvazinin tarih anlayışı bir yana, Marksist olma iddiasında olan bazı küçük burjuva akımlar da bu konuda tamamen antimarksist konumdalar. Bu unsurlara, uluslararası tartışmalarda, Avrupa ve özellikle de Dünya Sosyal Forumunda rastlarız. Bunlar açısından bugün dünya çapında hakim olan üretim biçimi, hangi sınıfların hangi sınıflara karşı mücadele ediyor olduğu; yani üretici güçler ve üretim ilişkilerinin gelişim yasaları, bu nesnel yasalar, nesnel gerçeklikten hareketle tespit edilemez. Önemli olan, nesnel gerçeklik değil, kafalarında oluşturdukları anarşizan dünya hayalidir. Kapitalist üretim ilişkilerini yıkmadan, büyük makineli üretimi küçük üretime dönüştürerek, parayı, meta mübadelesini ortadan kaldırarak sonuç almayı amaçlıyorlar. Ama bunu yapmak için de herhangi bir planları yok. Tarihin bu gelişme seviyesinden geriye gidilemeyeceğini; bu anlamda da ekonominin nesnel yasalarını ve toplumun sınıfsal yapısını kavramıyorlar. Tam tersi bir anlayışı Marksist-Leninistlerde görüyoruz. Onlar, somut durumun somut analizinden hareketle; üretici güçleri ve üretim ilişkilerinin gelişim yasalarını programatik anlayışlarının ve pratik eylemlerinin çıkış noktası olarak görüyorlar. Onlar devrimin çıkış noktasının, karakterinin mevcut-geçerli ekonomik ve ona bağlı olarak da toplumsal yasaları tanımaktan geçtiğini kavlıyorlar ve ona göre hareket ediyorlar. Bu, Marksizm-Leninizm ile Maoculuk arasındaki, proleter devrimcilik ile küçük burjuva devrimciliği arasındaki en önemli analiz ve yöntem kıstaslarından birisidir.

Üretimin ikinci özelliği:

Üretimdeki değişimler ve gelişmesi, sürekli üretici güçlerdeki değişimler ve gelişme ile başlar. Burada, üretici güçlerin bir unsuru olan üretim aletlerindeki değişimler ve gelişme motor rolü oynar. Önce toplumun üretici güçleri değişir ve gelişir. Bu değişim ve gelişmeye bağlı olarak da, bu gelişim ve değişim ile uyumluluk içinde insanların üretim ilişkileri; ekonomik ilişkileri

değişmeye ve gelişmeye başlar. Şüphesiz ki burada; üretimin gelişmesinde üretim ilişkilerinin aktif rolü inkâr edilmiyor. Yeni üretim ilişkileri, üretici güçlerin güçlü/devasa gelişmesinde belirleyici faktör olurlar. Ama üretici güçlerin ilerleyen gelişme süreci içinde; gelişmenin belli bir aşamasından sonra bir zamanlar; sürecin başında yeni olan üretim ilişkileri, yeni olma özelliklerini kaybederler ve üretici güçlerin gelişmesinde temel motor olmaktan çıkarak, onların gelişmesini engelleyen faktör olurlar.

Bu, Marksist materyalist diyalektiğin en önemli öğretilerden birisidir.

Üretici güçlerin tam anlamıyla engelsiz gelişebilmesi için üretim ilişkilerinin, üretici güçlerin karakterine ve gelişme seviyesine uygun düşmesi gerekir. Yani üretim ilişkileri ile üretici güçlerin karakteri arasında uyumluluk olduğu müddetçe üretici güçlerin gelişmesi için maddi koşullar var demektir. Öyleyse, burada söz konusu olan, üretici güçlerin karakteri ile üretim ilişkileri arasındaki mutlak uyumluluktur. Bu, her toplumun ekonomik yasasıdır.

Üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesinin gerisinde kalabilir. Ama onlar er veya geç, üretici güçlerin gelişme seviyesiyle uyumluluk durumuna gelmek zorundadır.

Kapitalist ülkelerde, üretici güçlerin karakteri ile üretim ilişkileri arasındaki söz konusu uyumluluk yasası uyumsuzluğa dönüşmüştür. Kapitalist ülkelerde üretim araçlarının özel mülkiyeti, üretimin, üretim sürecinin toplumsal karakteri ve üretici güçlerin karakteri ile çelişkiye düşmüştür. Bu çelişkinin gelişmesine; söz konusu yasanın etkisine karşı direnenler, mevcut üretim ilişkilerinin devam etmesini isteyenlerdir. Yani kapitalist/burjuva sınıftır.

Üretici güçlerin karakteri ile üretim ilişkileri arasındaki uyumsuzluk, her bir sosyal devrimin ekonomik çıkış noktasını-tabanını oluşturur.

İlkel (komünal) üretim ilişkileri, sömürüye, özel mülkiyete dayanan (köleci) üretim ilişkileri tarafından yıkılır. Köleci üre-

tim ilişkileri, gelişmenin belli bir aşamasında feodal üretim ilişkileri tarafından yıkılır. Feodal üretim ilişkileri, kapitalist üretim ilişkileri, kapitalist üretim ilişkileri de sosyalist üretim ilişkileri tarafından yıkılır. Buradaki her bir yıkma, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki yasanın uyumsuzluğa dönüşmüş olmasının ve yeni kurulan her bir toplumsal düzende üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki söz konusu yasanın uyumluluk içinde olmasının ifadesidir.

Burada -somut durum açısından- sorulması ve cevaplandırılması gereken soru şu:

Türkiye’de üretici güçlerin karakteriyle üretim ilişkileri arasındaki uyumluluk yasası hangi ekonomik sistem -üretim biçimi, üretim- bazında uyumsuzluğa dönüşmüştür? Hangi karakterde üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesi önünde engeldir? Maoculara göre feodal üretim ilişkileri, Marksist Leninistlere göre de kapitalist üretim ilişkileri.

Bu her iki üretim ilişkisinin arasında üçüncü, orta bir üretim ilişkisi yok. Ama Maocular var diyor: “Yarı-kapitalist”, “yarı-feodal üretim tarzı”na tekabül eden üretim ilişkileri! Veya “halkın üretim tarzı”na tekabül eden üretim ilişkileri!

Üretimin üçüncü özelliği:

Üretimin üçüncü özelliğini, bir toplum düzeninden yeni bir toplum düzenine geçişte, yeni üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin doğuşunda ve kök salmasında görüyoruz. Bu özellik, yeni üretici güçlerin ve onlara tekabül eden üretim ilişkilerinin eski toplum düzeninden kopuk olarak, eski toplum düzeni yok olduktan sonra oluşmadıklarını, tersine, eski toplum düzeninin bağrında oluştuklarını, insanların bilinçli faaliyetlerinin sonucu olmadığını, tersine insan iradesinden bağımsız olarak oluştuklarını ifade eder.

İnsanlar şu veya bu üretim biçimini seçme özgürlüğüne sahip değildir. Çünkü her nesil, istenilen değil, mevcut üretici güçler ve üretim ilişkileri ile karşı karşıyadır ve bundan dolayı da önce mevcut olana uymaya çalışır. İkinci olarak insanlar, üretici güç-

lerin şu veya bu unsurunu geliştirirler, yaptıkları bu işin; iyileş-tirmenin toplumsal sonuçları üzerine kafa yormazlar.

Öyleyse: Üretici güçlerin gelişmesi ve üretim ilişkileri ala-nındaki değişmeler, insan iradesinden bağımsız olarak belli bir noktaya kadar; yeni doğmuş ve gelişmiş olan üretici güçlerin ge-rekli, yeterli bir olgunluğa ulaşmalarına kadar devam eder. An-cak bu noktadan sonra; yeni üretici güçler belli-yeterli bir olgun-luk derecesine ulaştıktan sonra, mevcut üretim ilişkileri ve onla-rın sınıfsal ifadesi olan hakim sınıflar, her türlü toplumsal geliş-menin; üretici güçlerin gelişmesinin önünde engel olurlar veya engel konumuna düşerler. Bu engel, yeni sınıfın ileriye temsil eden güçlerin bilinçli faaliyeti ile ortadan kaldırılır. Bunun adı devrimdir.

Marks, “insanlar, yaşamlarının toplumsal üretiminde, maddi üretim güçlerinin belli bir gelişme aşamasına tekabül eden belir-li, zorunlu, iradelerinden bağımsız ilişkilere, üretim ilişkilerine girerler. Bu üretim ilişkilerinin tümü toplumun ekonomik yapı-sını, üzerinde hukuki ve siyasi bir üst yapının yükseldiği ve ken-dine belli toplumsal bilinç biçimleri tekabül eden gerçek temeli oluşturur.” diyor (c. 13, s. 8/9)

Bizim Maocular ise tam bunun tersini savunuyorlar. Feodal üretim biçimi ile kapitalist üretim biçimi arasına, iradi olarak bir dizi yeni üretim biçimleri sokuyorlar. Örneğin “yarı-kapitalist”, “yarı-feodal üretim biçimi”, “kapitalist olmayan üretim biçimi”, “halkın üretim biçimi” gibi. Böylelikle Anadolu coğrafyasında 70 milyon insan, Maocuların iradelerine, isteklerine boyun eğerek bu türden “üretim biçimleri”ne tekabül eden “üretim ilişkileri”ne gir-miş oluyorlar. Bundan dolayı da bu türden “üretim biçimleri”ne tekabül eden mülkiyet ilişkileri altında inim inim iniliyorlar!

Türkiye işçi sınıfı ve emekçileri; Türk-Kürt hangi etnik kö-kenden olursa olsun proletarya, emekçi yığınlar, örneğin Maocu iradi üretim biçimi olan “halkın üretim biçimi”ne tekabül eden mülkiyet ilişkileri içinde sömürölürken, aynı üretim biçimine te-kabül eden, yani “halkın üretim biçimi”nin üst yapı kurumları

tarafından baskı altında tutuluyorlar. Demokratlar, ilericiler, devrimciler, komünistler, faşist karakterli burjuva hukuk tarafından değil de, “halkın üretim biçimi” hukuku tarafından yargılanıyorlar. Burjuva polis, ordu, mahkeme, eğitim vs. yok. “Halkın üretim biçimi” polisi, ordusu, mahkemesi, eğitimi vs. var.

Evet, ekonomide ve toplumda nesnel olanı tanımamak ve iradi olmak, insanı yukarıdaki sonuçlara götürüyor. İnsanların, yaşamlarının toplumsal üretiminde iradelerinden bağımsız olarak girdikleri ilişkileri, üretim ilişkilerini, illa da Maoculuğu doğrulayacağım diye iradi ilişkilere çevirirsen espri konusu olmaktan kurtulamazsın. Herkese hak ettiği verilmeli!

Evet herkese hak ettiği verilmeli. Ama hak ettiklerini verebilmek için neyi hak ettiklerini tespit etmekte zorlandığımız unsurlar da var. İdeolojide ve teoride sorunlarımız olsa da politikada Maocu arkadaşlarla çok büyük sorunumuzun olduğunu sanmıyorum. Adı farklı da olsa sömürü ve baskı düzenine karşı mücadele ediliyor. Bu mücadelede ortak hareket edebilecek en geniş cepheyi oluşturmak ertelenemez bir görevdir. Bu arkadaşlarla o en geniş cephe içinde olmak karşılıklı bir görev ve sorumluluktur. Ama bazıları var ki, ideolojik, teorik ve siyasal olarak nereye konması gerekir sorusuna cevap vermemizi zorlaştırıyorlar. Bu unsurların öne sürdükleri anlayışlar “akıl ve mantığın” sınırlarını aşıyor. Üretimin özellikleriyle sınırlandırarak belirtirsek:

Yukarıda bir yerde belirttiğimiz “Emeğe Karşı Manifesto” gerçekten, insanlığa karşı bir mücadele manifestosudur. Üretimin gelişmesinden ve özelliklerinden ne anladıkları bunu göstermektedir: Mikro-elektronik devrim, insan iş gücünü maddi değerlerin üretiminden kopartıyor. Artık üretimde emeğin bir rolü yok. İnsanlığın kurtuluşu, emeğe önem verenlere karşı mücadeleden geçmektedir. Burjuvazi, iş gücünü sömürdüğü için emeğe “önem veriyor”, komünistler de insan emeği olmaksızın bir toplum düşünemedikleri için emeğe önem veriyorlar. Sıradan insanlar ise, emeğin ne anlama geldiğini kendi yaşantılarında bildikleri için ona önem veriyorlar. Bu unsurlar, insanlığın

“kurtuluşu” için, hangi açıdan olursa olsun emeğe önem verenlere karşı mücadele edilmelidir diyorlar. Yani kendileri dışında herkese karşı “cihat” ilan etmişler.

Bu unsurlar, kapitalist sömürünün, değer ve artı değer üretiminin insan iş gücünden, bu gücün sömürsünden kopartılamayacağını görmüyorlar. Her insan toplumunun insan iş gücü harcamasına dayandığını anlamıyorlar. Onlar üretimi çoktan beri makinelere havale etmişler.

Şu veya bu toplum formasyonunda harcanan emeğin şu veya bu biçimine karşı değil, hangi biçimde olursa olsun bizzat emeğin kendine karşı olduklarından, insan türünün varlık nedenine karşı mücadele ediyor olduklarının farkında değiller. Eğer böyle değilse neye karşı mücadele ediyorlar?

Bu unsurların savundukları kapitalizmin çöküş teorisi, her ne kadar Henryk Grossmann’dan alınma eski bir teori olsa da, “emeğe” karşı mücadele eklemiyle birlikte bu alandaki -yaklaşık 10 seneden bu yana savunulan- en son moda teorilerden biridir: Bunlara göre değer üretiminin tarihsel gelişmesi artık durma noktasına gelmiştir ve geriye dönüş eğilimi içindedir. Yani kapitalizm artık çöküyor.

Maocu arkadaşlar birtakım üretim biçimlerinden bahsediyorlar, ama öyle pek 200-300 sene öncesine gitmiyorlar. Bu unsurlar gidiyor; insanlığın önüne kapitalizm öncesi üretim ve toplumsal ilişkileri, koşulları, kapitalizm çöktükten sonrası için alternatif olarak sunuyorlar (Başka bazıları ise derhal, hemen bu ekonomiye, deyimleriyle “diğer ekonomi”ye geçişi talep ediyorlar).

Bu baylara göre kapitalizm öncesi dönemde insanlar, sosyal olarak daha özgürlülmüş, “ihtiyaçlarına ve yeteneklerine göre konut yapıyor”larmış, “sanat eserleri üretiyor”larmış. O dönem daha “dayanışmacı yeteneğe sahipler”miş, “kendi üretim koşullarına sahipler”miş. O dönem “üreticilerin otonom-özgürlükçü hareketini güçlendirebilecek teknik gelişme var”mış; “su değirmeni veya madencilikte kullanılan kaldırma makineleri” , “Yani üretici güçlerin bu anlamda kontrollü ve imece gelişmesi ilkesel

olarak mümkün”müş. Ama bütün bunları kapitalist ücretli emek yok etmiş, insanları aynen “çocuklar gibi tamamen yardıma muhtaç” bırakmış vs. vs.

O dönem “sosyal dengeyi, toplumun bütün üyelerinin -yetersiz de olsa- gelirlerini hesaba katan yapılar var”mış. Örneğin Osmanlı dönemindeki loncalar gibi.

Kapitalizm öncesi dönem derken çok eski dönemleri örneğin Roma İmparatorluğu dönemi kast edilmiyor. Ortaçağ Avrupa’sı; kapitalizmin ilkel birikim dönemi -belki de biraz daha öncesi, belki de biraz daha sonrası- kast ediliyor. O ortaçağ karanlığını, insanlığın önüne aydınlık gelecek olarak sunuyor bu “yeni” toplum dizayncıları.

Ama bu toplum dizayncıları için ortaçağ veya günümüz koşulları pek fark etmiyor. Toplumlarını kapitalizmin şafağındaki birtakım olgulara göre dizayn edebildikleri gibi günümüzdeki birtakım olgulara göre de dizayn edebiliyorlar. İşte, sınıf mücadelesinden, kapitalizmin eleştirisinden, tarihsel materyalizmden veya da bir bütün olarak bu çalışmada ekonomiyle ilgili olarak ele aldığımız konulardan çıkartılan sonuçlar: Otonom, meta biçiminde olmayan faaliyetler, var olmayan bir alanda, boşlukta gerçekleştirilemez. Bunun için kaynaklara (toprak, bina, buralar, tamirhaneler, bahçeler, üretim ve iletişim araçları vs.) ihtiyaç var. Bunlar devletin ve pazarın elinden sökülüp alınmalıdır. Meta üreten sistem bu kaynakları giderek daha yoğun olarak amaca uymayacak bir şekilde kullanıyor ve verimlilik yeterli olmadığı için dünya çapında işe yarar ve yaşamsal önemi olan sayısız olanak kullanılmaz durumda. Bundan dolayı bu türden taleplerimiz daha akla yakın olmaktadır. Para mantığından böyle bir ‘çıkışa giriş’ için, -kapitalist sistem ilişkileri içinde yaşamayı reddetmek- maddi kaynakların yanı sıra paradoks da olsa devletten para talep edilebilir; bu parayla otonom faaliyetlere start vermeye hizmet eden yatırımlar yapılır. ‘70’li yıllardaki Batı Alman Otonom İletişim Merkezleri Hareketi ve ‘80’li yıllardaki Ev İşgalcileri Hareketi böylesi çatışmaların ön-

cülleriydi. Amaç sadece şu olabilir: Dünyayı her türlü satılabilirlikten ve satın alınabilirlikten arındırmak; yani dünyayı bütün yaşamın temeli olarak paradan kopartmak gerekir.

Stalin'in yukarıdaki üretimin özellikleri öğretisiyle, diyalektik yöntem ve yasalar öğretisiyle bu unsurların üretimin gelişmesinden çıkardıkları sonuçları karşılaştırılabilir.

3. Alt Yapı ve Üst Yapı

Bütünselliğiyle üretim ilişkileri veya bir bütün olarak üretim ilişkileri, ekonomik tabanı oluşturur. Ekonomik taban, siyasi, hukuki üst yapının reel temelidir.

“Toplumun, her seferki ekonomik yapısı, reel temeli oluşturur. Siyasi, hukuki kurumlarıyla, dini, felsefi vb. görüşleriyle bütün üst yapı son kertede (bu) reel temelden hareketle açıklanır.” (Engels, Anti-Dühring, s. 25)

Stalin'in tanımına göre “taban, toplumun gelişmesinin o aşamadaki ekonomik yapısıdır.” Tabanın özelliği, topluma ekonomik olarak hizmet etmesidir.

Her toplum düzeninin (ilkel toplum, köleci, feodal, kapitalist, sosyalist toplumlar) kendine özgü tabanı (alt yapısı); kendine özgü ekonomik yapısı vardır.

Toplumun siyasal, hukuki, dini, sanatsal, felsefi, kültürel görüşleri ve bunlara tekabül eden siyasi, hukuki, felsefi vb. kurumlar toplumun üst yapısını oluştururlar. “Üst yapı... toplumun siyasi, hukuki, dini, sanatsal, felsefi görüşleri ve bunlara tekabül eden siyasi, hukuki ve başka kurumlardır.” (Stalin, c.15, s. 192)

Tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi altyapı, topluma ekonomik olarak hizmet ederken, üst yapı da topluma siyasi, hukuki, felsefi, sanatsal vb. düşüncelerle hizmet eder ve toplum için gerekli olan siyasi, hukuki, felsefi vb. kurumları oluşturur.

Üst yapı, üretim ile, insanların üretim faaliyeti ile doğrudan bağ içinde değildir. Dolayısıyla üretici güçlerin gelişmesi, üst yapıyı dolaysız (doğrudan) etkilemez. Bu etkileme dolaylı olarak, taban (alt yapı) üzerinden olur. Üretici güçlerdeki değişim-

ler, üretim ilişkilerinde değişimleri de beraberinde getirir ve üretim ilişkilerindeki değişimler de düşüncelerde, teorilerde, siyasi, hukuki vb. kurumlarda değişimlere neden olur.

Alt yapı-üst yapı ilişkisinde belirleyici olan, her bir ekonomik toplum formasyonu veya yapısı tarafından oluşturulan üst yapının, sadece ve sadece kendini oluşturan ekonomik yapıya tekabül etmesi ve sadece onun hizmetinde olmasıdır. Sömürüye dayanan; birbirine düşman sınıflara bölünmüş toplumlarda (köleci, feodal, kapitalist) üst yapı, sınıfsal karakter taşır. Dolayısıyla: Toplumun, siyasi, hukuki, felsefi, sanatsal, dini vb. kurumları bütün toplumun çıkarlarını değil, sadece ve sadece hakim olan sınıf veya sınıfların çıkarlarını ifade eder.

Somutlaştırsak: Türkiye’de kapitalist üretim biçimi hakimdir. Yani alt yapı; toplumun ekonomik yapısı, kapitalisttir. O halde, bu taban üzerinde yükselen, bu tabana tekabül eden ve ona hizmet eden üst yapı da burjuvadır. Türkiye’de bütün üst yapı kurumları hakim sınıflara; işbirlikçi tekelci burjuvazi ve büyük toprak sahiplerine hizmet etmektedir. Türkiye’de feodal ilişkilerin varlığı bu gerçeği değiştirmez. Bazılarının iddia ettiği gibi şayet Türkiye’de feodal ilişkiler, ülkenin ekonomik yapısını çok önemli boyutlarda etkiliyorsa veya belirliyorsa, o halde Türkiye’de üst yapı kurumlarının da o derece feodal olması gerekir. Mademki üst yapının karakterini alt yapı belirliyor, mademki üst yapı, alt yapıya tekabül etmek ve ona hizmet etmek zorundadır, o halde feodal üretim ilişkilerini fetişleştirenler, akıl almaz boyutlarda abartanlar, Türkiye’de üst yapı kurumlarının da feodal olduğunu kanıtlamak zorundadırlar. Ekonomik yapı kapitalist, üst yapı feodal olmayacağı gibi, ekonomik yapı feodal, üst yapı da burjuva olamaz.

Her bir toplumun alt yapısı ve üst yapısı tarihseldir, geçicidir. Üst yapıdaki değişimler, alt yapıdaki, ekonomik yapıdaki değişimlere bağlıdır. Dolayısıyla alt yapının ortadan kaldırılması, üst yapının da yok olmasını beraberinde getirir. Yeni bir alt yapı ise kendine tekabül ve hizmet eden yeni bir üst yapıyı kaçınılmaz

olarak beraberinde getirir.

Sömürüye dayanan; düşman sınıflara bölünmüş toplumlarda mevcut alt yapının yıkılması ve onun yerini yenisinin alması ve buna bağlı olarak da üst yapının değişmesi, şiddetli sınıf mücadelesi seyri içinde gerçekleşir.

Üst yapının doğmasına alt yapının neden olması, üst yapının alt yapıya hizmet etmesi, bir bütün olarak üst yapının alt yapıya bağlı olması, üst yapının sürekli edilgen olduğu, aktif olmadığı anlamına asla gelmez. Tarihsel materyalizm, üst yapının, toplumun yaşamındaki rolünün salt edilgen olarak görülmesini reddeder. Kurumlaştıktan sonra üst yapı, kendini oluşturan alt yapı üzerinde etkide bulunur. Üst yapı, alt yapının belli biçim almasına ve pekişmesine aktif olarak katkıda bulunur. “Üst yapı, taban tarafından meydana getirilir, ama bu onun, tabanı sadece yansıttığı, tabanın geleceği, sınıfların geleceği, toplum düzeninin karakteri karşısında pasif, tarafsız ve lakayt olduğu anlamına asla gelmez. Tersine bir defa dünyaya geldikten sonra o, muazzam aktif bir güç olur, tabanın belli biçim almasına ve sağlamlaşmasına katkıda bulunur. Yeni toplum düzenine, eski tabanın ve eski sınıfların sonunu getirmede ve onları yok etmede yardım etmek için bütün tedbirleri alır.” (Stalin, c. 15, s. 194)

Bu konuda Engels de şöyle der:

“Siyasi, hukuksal, felsefi, dini, edebi, sanatsal vs. gelişme, ekonomik gelişmeye dayanır. Ama bunlar (hem) birbirleri üzerinde ve (hem de) ekonomik taban üzerinde etkide bulunurlar. (Sadece) ekonomik durum neden, sadece aktif ve bütün diğerleri sadece edilgen değildir. Tersine bu son kertede kendini geçerli kılan ekonomik zorunluluk temelinde karşılıklı etkilemedir.” (Marks/Engels, Seçilmiş Mektuplar, s. 560, 1953)

Üst yapı, hakim sınıfın elinde bir silahtır. O, mevcut düzenin korunmasında veya yeni düzenin gelişmesinde aktif bir rol oynar. Üst yapının bu aktif rolünün, feodalizmden kapitalizme geçişte, kapitalizmde ve sosyalizmde nasıl olduğunu kısaca anlatalım.

Feodal düzende ekonomik taban, feodal sınıfın çıkarlarına

tekabül eder ve feodal sınıf, kendi düzenini ayakta tutmak ve devam ettirmek için tabana uygun, kendi sınıfsal çıkarlarına uygun üst yapıyı kurar. Burada, feodal çağa tekabül eden ekonomik yapının üst yapısı, yani bu ekonomik yapıya tekabül eden üst yapı, belli bir çağın ürünü olarak vardır. Bu düzende toplumun siyasi, hukuki, felsefi, dini vb. görüşleri ve bunlara tekabül eden kurumların hepsi feodaldır. Çünkü onların görevleri, feodal ekonomik yapının, dolayısıyla feodal sınıfın çıkarlarını korumaktır, bu çıkarlara hizmet etmektir. Feodal düzen içinde, bu düzenin gelişmesiyle -olgunlaşmasıyla- düzeni tehdit eden gelişmeler gündeme gelir. Ekonomideki gelişmenin sonucu olarak doğan yeni ilişkiler, kapitalist ilişkiler, bu ilişkilere tekabül eden burjuva sınıf, feodal çerçeveye; hem feodal ekonomik tabana ve hem de üst yapıya sığmamaya başlar. Bu kurumlar, tarihsel gelişmenin, toplumsal ilerlemenin önünde engel olurlar. Bu durumda eskiyi ifade eden feodalizm; alt yapı ve bütün üst yapı kurumları düzenin devamı için şiddete varana kadar bütün tedbirlere başvurur. Ve tarihsel ilerici konumda olan burjuvazi, buna karşı mücadele eder. Avrupa’da görülen burjuva devrimleri bu gelişmenin ilk ifadesidir.

Burjuvazinin siyasi iktidarı ele geçirmesi, kapitalizmin hakim ekonomik yapı olması, kaçınılmaz olarak kapitalist-burjuva üst yapıyı da beraberinde getirir. Önceleri gericiliğe; feodalizme karşı tarihsel ilerici bir rol oynayan burjuvazi ve onun kurumları süreç içinde -işçi sınıfının gelişmesine paralel olarak- bütün gerici yönleriyle ortaya çıkar. Başlangıçtaki liberalizm, özgürlük, demokrasi anlayışları artık tarihe karışmıştır. Süreç içinde baskı, zulüm, terör, işkence, faşizm gündeme gelmiştir vs. Bütün bunların nedeni, mevcut düzeni, ekonomik yapıyı tehdit eden; geleceği temsil eden güçlerin mücadelesini bastırmaktır, kapitalist düzeni ebedi kılmaktır. Burada burjuvazi bütün üst yapı kurumlarıyla; devleti, ordusu, polisi, mahkemesi, kültürü, felsefesi, sanatı vb. ile düzenini korumak için toplumun geleceğini temsil eden sosyal sınıf ve tabakalara karşı amansız bir mücade-

le sürdürüyor demektir.

Mevcut düzenin üst yapı kurumlarının veya bir bütün olarak üst yapısının aktifliği, devrimci durum dönemlerinde bütün çıplaklığıyla, şiddetiyle açığa çıkar. Ama devrimin koşulları gerçekten olgunlaşmışsa, mevcut düzenin üst yapısının aktifliği de kaçınılmaz sonucu; düzenin yıkılmasını engelleyemez. Bu gelişmenin en parlak örneğini feodalizmden kapitalizme geçişte Büyük Fransız Devrimi (1789-1795) ve kapitalizmden sosyalizme geçişte de 1917 Ekim Devrimi oluşturur.

Sosyalizmin inşa döneminde üst yapı (sosyalist üst yapı), sosyalist ekonomik yapının oluşmasında ve gelişmesinde devasa bir rol oynar. Üst yapının faaliyeti olmaksızın sosyalizmi kurmak olanak dışıdır. Sosyalizmde üst yapının bu denli aktif bir rol oynamasının nedenleri vardır:

- Sömürüye dayanan toplumların aksine sosyalizmde ekonomik taban, üst yapı tarafından bilinçli olarak kurulur ve sağlamlaştırılır. Sömürüye dayanan toplumlarda alt yapı, kendiliğindenci bir süreç içinde gelişirken, sosyalizmde ekonomik taban, bilinçli-planlı bir hareketle inşa edilir. Sosyalist alt yapıyı kurmak ve sağlamlaştırmak aynı zamanda iç ve dış düşmanlara karşı mücadeleyi de içerir. Bu da yeni üst yapının; sosyalist üst yapının aktifliğini kaçınılmaz kılar:

-Sosyalist üst yapı, kapitalist sistemde görülen temel çelişkiyi; üretici güçler ile üretim ilişkilerinin karakteri arasındaki çelişkiyi tamamen yok eder ve bunlar arasında tam bir uyumluluk sağlar.

-Sosyalist üst yapının önemli bir unsuru olarak devlet (sosyalist devlet), kapitalist devletten nitel farkı olan bir rol üstlenir. O, artık sömürüye dayanan toplumlarda olduğu gibi, sömürücü sınıfın devleti değildir.

Ama sosyalizmde üst yapı (devlet), bütün bu aktif rolüne rağmen ekonomik gelişmenin yasalarını belirleyemez. Bu yasalar nesneldir. Sosyalist üst yapı, devlet, bu yasaları kavramak ve sosyalizmi ona göre inşa etmek zorundadır. Dolayısıyla sosya-

lizm sürecinde üst yapının rolünü ne derece doğru oynadığı veya oynuyor olduğu, sosyalist ekonomik gelişmenin yasalarının ne denli kavranıp kavranmadığına bağlıdır, diğer şeylerin yanı sıra (Örneğin politik hatalar vs.)

III- ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN KARAKTERİ

1. Üretim İlişkilerinin Nesnel Karakteri

Materyalist tarih anlayışının doğuşundan bu yana veya da Marks ve Engels'in proletaryanın dünya görüşünü oluşturmalarından bu yana burjuvazinin; idealist dünya görüşünün bütün toplumsal ilişkiler, bu arada üretim ilişkileri üzerine açıklamaları hep aynı kalmıştır. Burjuvaziye göre bu ilişkiler ide'sel (düşünsel) karakter taşır. Çünkü bu ilişkiler, insanın bilinçli faaliyeti'nin ürünüdür. Öyle ki, bu eski idealist teori/anlayış, Marksist terminoloji kullanılarak da yaygınlaştırılmıştır. Bu alanda tarihsel materyalizmi çarpıtmayı meslek edinmiş revizyonistler ve reformistler (sosyal demokratlar) kötü üne sahiptirler.

Toplumsal yaşamı ve üretim ilişkilerini iradi olarak 200-300 sene önceki gelişme seviyesine indirmeye çalışan ve bu deli saçması görüşü, insanlığın önüne yegane alternatif olarak sunan Negrici ve başka anarşizan küçük burjuva çevreler de bu kervanın bir parçasını oluşturmaktalar. Teknolojik gelişmeden hareketle üretimde/artı değer üretiminde iş gücünün artık belirleyici olmaktan çıktığını ve kapitalizm çökecek diye 10-15 seneden bu yana "kıyamet günü" tellallığı yapanlar da bu çerçevede ele alınmalıdır.

Peki kapitalizmin çöküşüyle ilgili olarak ne diyorlar ve savlarının kapitalizmin nesnel gerçekliğiyle bir ilişkisi var mı?

-Kapitalizm tarihteki kör uçuşunun sonuna geldi. Şimdi en fazlasıyla çarpıp paramparça olabilir.

-Sermaye reel ekonomik tabanından kopmuştur. Gazino-Kapitalizmde sermaye "işsiz" kalmıştır ve böylece maddi özünden kopartılmıştır.

-Üretken emeğin krizi sermayenin krizidir. Kapitalizm kendi gücüne dayanarak kendine bizzat vurduğu prangadan artık kurtulamaz. Kapitalizm boğuluyor.

-Artık kurtuluş yok! Emeğin mutlak asgariye indirilmesi yasa acımasız bir şekilde işlemektedir; bu yasa kapitalizmi nihai krizinin derinliklerine doğru itmektedir. İş olanağı sağlayanlar, (ulusal geliri) paylaştıranlar, alım gücünü güçlendirenler (yani burjuvazi) nihai çöküşü elbette ki kabul etmezler ve sübvansede edilmiş hayali sanayiler kurmaya devam ederler. Bu hayali sanayilerde çalışan hayali işçiler, bizzat hayali değiller, üretken işçiler gibi bunların da yaşamak için tüketim araçlarına ihtiyaçları var. Ama değer bakımından yaşamlarının hiçbir haklılığı yok. İş güçlerinin hiçbir değeri yok. Değeri yok ama ödemesi yapılıyor.

-Kapitalizm, reel ekonomik, artı değer üretimi bakımından dünya çapında toplumsal bir azınlık gösterisi olmaktadır.

-Kapitalizmin mutlak sınırı nesneldir. Pazar ve devletin ötesinde, para ve bürokrasinin ötesinde başka bir üretim biçimi kendiliğinden doğmaz. Modern meta üreten sistemi bilinçli olarak aşmak için sosyal bir hareket olmazsa hepimiz ölü sermaye ilişkilerinin esiri oluruz.

Şüphesiz, bu toplum dizayncıların kapitalizmin nesnel gerçekliğini dile getiren eleştirileri de var. Ama sorun, çöküşü ilan edilen kapitalizmin yerine alternatif olarak nasıl bir toplum önerdikleridir. Marksist-Leninistlerin anladıkları sınıf mücadelesi, toplum düzeni, devrim anlayışı, sınıf anlayışı, diyalektik ve tarihsel materyalizm anlayışı vb. reddediliyor ve insanlar, bu bayların hayal ettikleri üretim ve toplumsal ilişkilere davet ediliyorlar. Gayet keyfi! (Yukarıda neyi önerdiklerinden bahsetmiştik)

Tarihsel materyalizme karşı mücadelelerinde idealist felsefe görüşünün savunucuları, insanların üretim ilişkilerini keyfi olarak seçtiklerini, düşünsel motiflerle bilinçli olarak benimsediklerini, dolayısıyla üretim ilişkilerinin insan bilincinin ürünü olduğunu savunmuşlardır ve toplum dizayncıları örneğinde olduğu gibi savunmaktalar da.

Bu anlayış, elbette ki katışıksız idealizmdir. Çünkü burada nesnel toplumsal ilişkiler, insan zihninin görünüm biçimine dönüştürülmüştür. Şüphesiz ki, nesnel toplumsal ilişkiler insanın bilinçli, amaca uygun faaliyetinden bağımsız/kopuk değildir. İnsanlık tarihinde ilk kez tarihsel materyalizm, üretim ilişkilerinin karakterini insanlar arasında ilişki olarak kavramıştır. Bilinci insandan ayıran materyalizm değil, tersine, bunu yapan idealizmdir. İdealizm, bilinci, insan dışı, insanüstü olarak görür.

İnsanın zihni faaliyeti kendini maddesel yaşam sürecinde - günlük yaşam sürecinde- ortaya kor. Üretim ilişkileri de insanın yaşamını devam ettirmeye yönelik faaliyetinde; maddesel ve zihni ihtiyaçlarını gidermeye yönelik faaliyetinde doğar. İdealist burjuva filozoflar ve revizyonistler, bunun böyle olduğunu; insanların, iradelerinden ve bilinçlerinden bağımsız olarak var olan koşullar temelinde, amaca uygun üretim faaliyeti sonucunda kendi aralarında nesnel, maddesel ilişkilerin; üretim ilişkilerinin doğduğunu reddederler.

Bu aymazlığın en popüler temsilcisi Negri'dir. Bu küçük burjuva anarşizan "Efendi", kafasına göre "İmparatorluk" kuruyor, toplumsal sınıf ve tabakaları harmanlayarak bir "çokluk" üretiyor, üretimi maddi olmaktan çıkartıyor. Mevcut üretim ilişkilerinin, insanların iradelerinden bağımsız olarak girmiş oldukları ilişkiler olduğu Negri ve onun gibi düşünenleri hiç ilgilendirmiyor. Hele mülkiyetin karakterine dokunmadan kapitalizmi ortadan kaldırmaya çalışanlara, bu işi yapmak için; yani kapitalizmi yıkmak için gerekli kurumların kurulmasına katkıda bulunsun diye kapitalist devletten para talep etmeyi de normal görenlere ve insanlığın önüne kurtuluş olarak 200-300 sene önceki üretimi ilişkilerini koyanlara ne demeli?

Uluslararası komünist hareketin özellikle örgütsel birliğini sağlama ve Marksist teoriyi geliştirme cephesinde gösterdiği zaf, Marksizm adına konuşan uluslararası küçük burjuva çevreleri adeta şımartmıştır. Bu unsurların Marksizm-Leninizme daha pervasız saldırımlarında komünistlerin bu teorik sorunlara

umursamaz yaklaşımının çok önemli bir rol oynadığı unutulmamalıdır. Doldurulması gereken alan boş bırakılırsa ve başkaları tarafından doldurulursa sonuç böyle olur. Herkes kafasına göre bir üretim ilişkileri sistemi üretir, daha doğrusu dizaynlar.

Marks'ın "Yaşamlarının toplumsal üretiminde insanlar, maddi üretici güçlerin belli bir gelişme aşamasına tekabül eden belirli, zorunlu, iradelerinden bağımsız ilişkilere, üretim ilişkilerine girerler" tespitinin; bu oldukça önemli tarihsel materyalist anlayışın elbette ki idealist burjuva filozoflar, revizyonistler ve bahsettiğimiz küçük burjuva çevreler açısından, bir bütün olarak idealist dünya görüşü açısından doğru bir yanı yoktur! Marks'ın bu anlayışının -diyelim ki tarihsel materyalizmin temel anlayışlarından birisi olan bu anlayışın; üretim ilişkilerinin nesnel bir karaktere sahip olmaları anlayışının- Maocularımız açısından da doğru bir yanı yoktur.

"Tarih, üretim ilişkilerinin beş temel tipini tanıyor: İlkel toplumun, köleciliğin, feodalizmin, kapitalizmin, sosyalizmin üretim ilişkileri..." (Stalin, Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm, SBKP (B) Kısa Tarihi, s. 156)

Maocu akımlar şunu diyebilirler: Mao, Stalin'i değerlendirirken % 70 doğru, % 30 yanlış demiştir. Stalin'in yukarıdaki görüşü bu % 30 yanlışın içindedir! Ama Mao öyle demez. "Pratik Üzerine" yazısında sözde de olsa tarihsel materyalizmi; üretim ilişkilerinin nesnel karakterini savunur.

Tarihsel materyalizm, Marksist teori, insanların iradelerinden bağımsız olarak girdikleri belli, zorunlu üretim ilişkileri sonucunda, insanlık tarihinde üretim ilişkilerinin beş temel tipinin oluşmuş olduğunu saptıyor. Yani beş üretim ilişkisi tespitinin maddi temeli var. Bu maddi temel nesnel gerçeklikten kaynaklanıyor veya onu ifade ediyor. Dolayısıyla burada söz konusu olan, nesnel gerçekliğin saptanmasıdır. Bu beş üretim ilişkisi ötesinde altıncı, yedinci veya başka bir üretim ilişkisinin maddi temeli yok. Ama bizim Maocular ve kapitalizm ötesi, emperyalizm ötesi üretim biçiminden, toplumdan bahsedenler, toplumsal

yaşamda iş gücüne dayanan üretimi dışlayanlar, Marksist teorisinin tam tersini savunuyorlar. Örneğin Maocularımız, beş üretim tarzını 9'a çıkartmış: İlkel, köleci, feodal, kapitalist, sosyalist, yanısıra "yarı kapitalist", "Yarı-feodal üretim tarzı", "Kapitalist olmayan üretim tarzı", "halkın üretim tarzı".

Kapitalizmi aşanlar ve kendi kafalarına göre kapitalizm, emperyalizm ötesi toplum dizaynı yapanlar ise başka bir alem! Marksizmin, Marksist kavramları da kullanan bu yeminli düşmanları masa başında yeni toplum, yeni insan grupları, yeni üretim ilişkileri oluşturuyorlar.

Dünya Cumhuriyeti kuranlar, üretim ve yönetimi BM, IMF, Sivil Toplum Kuruluşları vb. oluşumlara havale edenler ise tamamen, başka bir gezegenden gelmiş gibi hareket ediyorlar.

Sermaye ve üretimin uluslararasılaşmasını, emperyalizm ötesi ilişkilere taşıyarak veya sermaye ve üretimin uluslararasılaşmasından Kautsky'nin "Ultra-emperyalizm" anlayışına sıçrama yapanlar, kapitalist üretim biçiminin, sermaye hareketinin "olmazsa olmazı" olan rekabet ve eşitsiz gelişme yasasını iradi olarak geçersiz kılanlar da iradi üretim ilişkilerine dayanan toplum dizayncılarından sayılmalıdır. Yani iradi tespiti dayanan toplum dizaynında Maocular artık yalnız değiller.

Görüyoruz ki Maocular ve sanal toplum dizayncıları, insanları iradi olarak, bilinçli olarak belli üretim ilişkilerine sokuyorlar. Onlar, bu üretim ilişkilerini ide'sel (düşünsel) olarak kafalarında; bilinçlerinde oluşturuyorlar. Ama bu oluşum, nesnel gerçeğin bilince çıkartılması değil, olamaz da. Çünkü üretim ilişkileri, maddi üretici güçler temelinde oluşur ve bu güçlerle zorunlu olarak uyumluluk içindedir. Bundan dolayıdır ki, üretim ilişkilerinin doğuşunda insan iradesi ve bilinci belirleyici değildir. Öyleyse üretim ilişkileri, insanın zihinsel etki biçimi değil, tersine maddi toplumsal ilişkilerdir.

Soru şu: bilinen beş üretim ilişkisinin ötesinde, "Yarı-feodal", "Kapitalist olmayan", "Yarı-kapitalist yarı-feodal" üretim ilişkilerinde ve "Halkın üretim tarzı"nda üretim ilişkileri ve ka-

pitalizm, emperyalizm ötesi üretim ilişkileri hangi maddi toplumsal ilişkilerin ifadesidir?

Üretim ilişkilerinin nesnel karakterini reddeden Maocuların ve sanal toplum dizayncılarının, bu anlayışlarıyla revizyonizm biçiminde idealizmi (öznel idealizmi) savunduklarını görüyoruz.

2. Mülkiyet İlişkileri-Üretim İlişkileri

Üretim ilişkileri, insanların ekonomik ilişkileridir. Bütün bu ilişkiler; üretim ilişkileri, ekonomik ilişkiler için belirleyici olan, mülkiyet ilişkileridir. Yani insanların üretim araçlarıyla ilişkileri. Demek oluyor ki mülkiyet ilişkileri, üreticilerin ve üretim araçlarının hangi tarzda birleşiyor olduklarını ve üreticilerin ve üretim araçlarının toplumsal üretim sürecinde ortaklaşa etkide bulunduklarını belirliyor. Öyleyse mülkiyet ilişkileri, üretim tarzlarının çeşitli biçimlerini en açık bir şekilde birbirinden ayıran en önemli ögedir. Mülkiyet ilişkileri, üretim ilişkilerinin tarihsel-geçici-karakterini en bariz bir şekilde ifade eder. Çünkü mülkiyet ilişkileri, üretim araçları sahiplerinin sınıfsal olarak değişip değişmediğini gösterir. Mülkiyet ilişkileri, aynı zamanda, üretim ilişkilerinin nesnel karakterini de ifade eder. Çünkü mülkiyet ilişkileri, insanların veya insan gruplarının maddi üretici güçlerle, üretim araçlarıyla nesnel ilişkilerini kapsar. Buna göre mülkiyet ilişkileri, üretim ilişkilerinin temel, belirleyici biçimidir.

Üretim ilişkilerinin temel biçimi olarak mülkiyet ilişkileri, üretim araçlarının kimin elinde/mülkiyetinde olduğunu ve doğrudan üreticiler ile üretim araçları arasındaki birliğin nasıl olduğunu, yani üretim araçlarının tek tek bireylerin özel mülkiyetinde veya da grup olarak veya bütün toplum olarak kolektif özel mülkiyette olup olmadığını; toplumun sınıflara bölünüp bölünmediğini, şayet bölünme söz konusuysa her bir sınıfın bu ilişkiler karşısındaki konumunu, yani üretim araçlarının giderek zenginleşen belli bir azınlığın elinde toplanıp toplanmadığını gösterirler.

Biz diyoruz ki, Türkiye’de temel üretim araçları; fabrikalar, işletmeler, toprak vs. işbirlikçi tekелci burjuvazinin, büyük top-

rak beylerinin ve emperyalistlerin elindedir. Ara tabakaları bir kenara bırakırsak bu güçlerin karşısında işçi sınıfını ve emekçi köylüleri, kır proletaryasını görüyoruz.

Türkiye’de mülkiyet ilişkileri, üretim araçlarının tek tek kapitalistlerin, grup halinde kapitalistlerin ve devletin mülkiyetinde olduğunu, burada ilişkilerin; üretim ilişkilerinin kapitalist olduğunu gösteriyor. Ama buna itiraz edenler var. Bu itiraz Maoculardan geliyor. Şunu diyorlar: Görünüme, biçimsel duruma aldanarak Türkiye’de üretim araçlarının kapitalistlerin elinde olduğunu sanmayın: “Biçimsel kapitalist ekonomi görüngülerine bakarak, yarı-feodal, yarı-sömürge ülkelerde halkın üretim biçiminin kapitalist olduğunu söylemek tamamen yanılgıdır.”

Bu tespitin doğal sonucu da şöyle: “Yarı-feodalizmde... doğrudan üreticilerden artı-emeğin alınış biçimi feodaldır.” deniliyor.

Her ne kadar “kısmen de olsa artı değer sömürüsü vardır” deniyorsa da “artı değer alınış biçimi feodaldır” tespiti yapılıyor.

(Uluslararası sanal toplum dizayncılarının bir kısmı ise artı değeri yok sayıyor, değer üretimi, iş gücüne dayalı üretim artık sonuna gelmiştir, kapitalizm çökmektedir deniyor. Artı değer üretimini yok sayarak kapitalizmin çöküşünü ilan eden bu unsurlar, “Bütün ülkelerin işçileri birleşin” sloganını “Bütün ülkelerin işçileri bırakın bu işi” çağrısına dönüştürerek Marksist teoriyle güya alay ediyorlar)

Maocu arkadaşlara göre, Türkiye toplumunun, ekonomisinin yapısını, karakterini belirleyen kapitalist/burjuva üretim ve mülkiyet ilişkileri biçimseldir. Ekonomideki görüngüler her ne kadar kapitalist olsalar da, aslında Türkiye’de ekonomi ve toplum feodaldır. Çünkü Türkiye’de üretim ve mülkiyet ilişkileri feodaldır. Tam da bundan dolayı doğrudan üreticilerin artı-emeğinin alınış biçimi feodaldır!

3. Mülkiyet ve Paylaşım İlişkilerinin Tarihsel Biçimi Olarak Sınıf İlişkileri

Önce paylaşım ilişkileri üzerinde biraz duralım.

Maddi değerlerin üretimi, kullanım değerleri üretimine hizmet eder. Kullanım değerleri, insanların veya bir bütün olarak toplumun ihtiyaçlarını giderir. Sonuç itibariyle, üretim sürecinde oluşan toplumsal ürün, paylaşılmak zorundadır. Toplumsal üründe tek tek bireylerin payı; çeşitli grupların payı; üretimin devamı için rezervlerin ayrılması vs. Bütün bu ilişkiler, insanlar arasındaki ilişkilerdir ve buna paylaşım ilişkileri denir.

Paylaşım ilişkileri, mülkiyet ilişkilerinden kopuk olarak ele alınamaz. Çünkü mülkiyet ilişkilerinin karakteri, nihai olarak paylaşım ilişkilerinde ortaya çıkar. Yani paylaşım ilişkileri, mülkiyet ilişkilerinin karakterinin belirlendiği nihai belirleyici süreçtir. Bundan dolayı, üretim ilişkileri aynı zamanda paylaşım ilişkileri olduğu için bu ilişkilerin de karakteri nesneldir. Öyleyse bu ilişkiler de, tarihsel süreçte geçerli olan üretici güçlerin karakteriyle uyumluluk içinde doğarlar. Sonuç: paylaşım ilişkileri de insanların iradesinden ve bilincinden bağımsız olarak doğarlar.

Sınıf ilişkileri:

Sömürüye dayanan/sınıflara bölünmüş toplumlarda mülkiyet ilişkileri, toplumun sosyal gruplara bölünmüşlüğünün ifadesidir. Yani üretim araçlarının özel mülkiyette olması, toplumun sınıflara bölünmüş olması demektir. Bu sınıflardan birisi, üretime ve üretim araçlarına sahipken, diğeri bu sahiplikten mahrumdur ve üretim araçlarına sahip olan sınıf için çalışmak zorundadır.

Çeşitli sosyal grupların (sınıfların) üretimdeki konumları -bu konum, mülkiyet, mübadele ve paylaşım ilişkilerinden doğar- ve bu sosyal grupların birbirleriyle olan karşılıklı ilişkileri de üretim ilişkileridir. Yani mülkiyet ve paylaşım ilişkilerinden ayrı olarak, bu ilişkilerin yanı sıra bir de sınıf ilişkileri yoktur. Sınıf ilişkileri, mülkiyet ve paylaşım ilişkileri demektir. Yani; bir toplum üretim araçlarına olan özel mülkiyet bazında yükselen ilişkilere dayanıyorsa; sınıflara bölünmüşse, o toplumda sınıfsal karakter taşımayan mülkiyet ve paylaşım ilişkileri yoktur. Ama üretim araçlarının özel mülkiyet ilişkileri tarihseldir; toplumsal yaşamın ebedi olan, değişmeyen görünümü değildir. Üretim

araçlarının özel mülkiyetine dayanan ilişkiler, insanlık tarihinde sadece ve sadece üç tarihsel toplum düzeninde görülmüştür: Kölecilik, feodalizm ve kapitalizm. (Üretici güçlerin geri gelişmişlik seviyesinde ilkel toplumda -zorunluluktan dolayı- ve ileri gelişmişlik seviyesinde de komünist toplumda üretim araçları toplumun mülkiyetindedir.)

Sınıfsal açıdan bunun anlamı şudur: Sınıflar; sınıfsal ilişkiler, sadece toplumsal gelişmenin belli çağlarında vardır; sınıflar, sınıf ilişkileri tarihseldir. Ama toplumsal gelişmenin her bir çağında belli mülkiyet/paylaşım ilişkileri hakimdir.

Mülkiyet ilişkileri, sınıf ilişkilerinin karakteri için de belirleyicidir. Bu, üretim ilişkileri içinde mülkiyet ilişkilerinin rolünün belirleyici ve temel bir rol olduğunu gösteriyor. Bundan dolayı, sınıf ilişkilerinde temel değişmelerin olabilmesi için mülkiyet ve buna bağlı olarak da paylaşım ilişkilerinin temelden değişmesi gerekir. Demek oluyor ki, mülkiyet ve paylaşım ilişkileri değişmeksizin sınıf ilişkileri değişmez. Mevcut mülkiyet/paylaşım ilişkilerinin, dolayısıyla sınıf ilişkilerinin değişmesi ise devrim sorunudur.

IV- ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN ÜRETİCİ GÜÇLERİN KARAKTERİ İLE UYUMLULUĞU YASASI

1. Üretim İlişkileri Karşısında Üretici Güçlerin Belirleyici Rolü

Üretici güçler ve üretim ilişkileri sürekli değişim ve gelişme içindedir. Bu değişim ve gelişme sürecinde üretici güçlerin üretim ilişkileri karşısında belirleyici rolü görülür; üretici güçler, üretim ilişkilerine nazaran daha hızlı değişirler ve üretici güçler-üretim ilişkileri ilişkisinde üretici güçler en hareketli olan unsurdur/taftır.

Üretim ilişkileri karşısında üretici güçlerin belirleyici rolü, sadece daha hızlı değişmelerinden kaynaklanmıyor ve bununla sınırlı değildir. Üretici güçlerin, üretim ilişkileri karşısındaki be-

lirleyici rolü, aynı zamanda üretici güçlerin gelişmesinin kapsam ve derecesinin, üretim ilişkilerinin gelişme derecesini belirlemede de ifadesini bulur. Buna göre; gelişmemiş veya tek taraflı gelişmiş üretici güçler, gelişmemiş veya tek yanlı gelişmiş üretim ilişkilerini koşullandırır. Bunun tersi olarak; bütün yönleriyle gelişmiş üretici güçler, bütün yönleriyle gelişmiş üretim ilişkilerini koşullandırır. Örneğin, ilkel toplumda üretici güçlerin gelişme seviyesinin geri olması, üretim sürecinde ortak (kollektif) toplumsal çalışmayı beraberinde getirir, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini kaçınılmaz kılar. Böylelikle ilkel toplumun üretim ilişkileri, üretim araçlarının toplumsal mülkiyet ilişkileri, tam da ilkel toplumun üretici güçlerinin gelişmemişlik karakterini ifade eder. Bu toplumda toplumsal mülkiyet, görece küçük, birbirinden tecrit olmuş üretici gruplarının mülkiyeti idi.

Üretici güçlerin gelişmesi -özellikle metal (demir) aletlerin kullanımıyla- yeni üretim ilişkilerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu gelişme süreci içinde üretim araçlarının özel mülkiyet ilişkileri ve bu ilişkiler bazında da sınıf ilişkileri doğmuştur. Bu, insanın insan tarafından sömürsünün, sömürücü azınlık ile sömürülen, talan edilen, baskı altında tutulan çoğunluğun doğma ve gelişme sürecidir. Bu dönemde (kölecilik ve feodalizm) özel mülkiyet ilişkileri, insanları birbirlerinden tecrit ediyordu. Bu dönemdeki üretim ilişkileri, o dönemin üretici güçlerinin karakterine tamamen uygundu: Toplumun ihtiyaçlarını gidermek için yeterli derecede üretememek, doğa süreçlerini özümlemede geri olmak. Demek oluyor ki, kölecilik ve feodal toplumlarda üretim araçlarının özel mülkiyet ilişkileri, insanın insan tarafından sömürülmesi ve baskı altında tutulması, ilişkileri gelişmemiş toplumsal üretici güçlere tekabül ediyordu. Ancak kapitalist toplumda, özel mülkiyet ve sömürüye dayanan bu son üretim biçiminde üretici güçler, toplumsal karakter kazanmışlardır. Böylelikle yeni, daha yüksek üretim ilişkilerinin; sosyalist üretim ilişkilerinin oluşması için maddi ön koşullar doğmuş oluyordu.

Uluslararası alanda emperyalist burjuvazinin sunduğu birta-

kım tanıtım olanaklarını kullanarak faaliyetlerini yoğunlaştırmaya çalışan “yeni” toplum oluşturma dizayncılarının görüşlerini de aktarmak gerekir. Bu dizayncıların teorik ve siyasi etkileri yabana atılamaz. Ne de olsa Uluslararası Protesto Hareketinin, nam-ı diğer “antiküresel hareket”in bileşenlerinin önemli bir kısmı bu dizayncıların etkisi altındadır. Bunlar ne diyorlar? Savlarını şöyle özetleyebiliriz:

Yerellik, yerel “ekonomi” savunucuları kendilerine göre dizaynladıkları “diğer ekonomi”yi hemen kuralım diyorlar: Bu gruplar, insanlar nerede iseler orada günlük yaşamda “diğer ekonomi”nin inşasına derhal başlamalılar anlayışındalar. Bu toplum, üretim ilişkileri ve üretim biçimi dizayncıları, partilere, siyasal mücadeleye güvenmiyorlar, öyle anlayışları da yok. Bunlar kendilerini ve topluluklarını ilgilendiren ekonomi süreçleri üzerine kontrolü yeniden ele geçirmek, ekonomiyi değiştirmek istiyorlar. ABD, Kanada ve Avrupa’nın özellikle emperyalist ülkelerinde “aşağıdan ekonomi” kavramıyla ifade edilen bir dizi proje uygulanır; kapitalizme sırt çevirenler, bu düzenin ekonomik, ekolojik, sosyal sonuçlarına tahammül edemeyenler ve Robin Hood anlayışını ve Robinson yaşamını tercih edenler, kendi “yerel ekonomi”lerini kurarlar. Güya bu “diğer ekonomi” ile tekelci kapitalizme alternatif olduklarını veya olacaklarını sanarlar. Kendi başına üreten, ürettiği ile yetinen her bir ekonomi, el birliği, dayanışma içinde başka ekonomilerle birleşerek “yerel ekonomi”oluşturulur. Bu ekonomide bizzat üretim, bizzat örgütlenme ve yardımlaşma esastır. Bu ekonomide rekabete yer yoktur. Plan böyle. Diğer ekonomi’nin veya “yerel ekonomi”nin dizaynı böyle.

Çok yaygın olan bu harekette ideolojik bir birlik yoktur. Kapitalizme sırt çevirip, dünya tarihini birkaç yüzyıl gerilere götüren bu gruplar, ilkesel olarak kapitalizmi reddedenler ve reddetmeyenlerden oluşmaktadır. Önemli olan, bizzat üretim ve dağıtım ile büyük tekellere, süpermarketlere alternatif ekonomiyi kurmak ve geliştirmektir. Parolaları, küreselleşme yerine yerelleşmedir (lokalleşmedir).

Öze dönüşçüler veya varoluşçular da yeni toplum dizayncılığına başka bir örnektir: Bu toplum dizayncılarının anlayışına göre kendine dönüşçülük veya varoluşçuluk, bağımsızlık, otonomi anlamında kendibaşinalık, yayılmacılığın ve sermayenin büyüme mantığının reddi, tarih ve kültürel kimliğin muhafazası, hakimiyetten arınmış ilişkilerde yaşam hazzı, insanlar arasında, insanla doğa arasında, çeşitli kültürler ve halklar arasında hakimiyetten arındırılmış el birliği!

Hani şu “çokluk”çu, “İmparator”, aklievvel Negri var ya. İşte o bu türden dizayncılığın bir versiyonunu savunur.

Kendine dönüş, varoluşçuluğa yönelme, ekonominin merkezine konuyor, ücretin belirleyiciliği son buluyor, onun yerini yaşamın garantisi ve sosyal bağlılığın muhafazası alıyor! Diğer bir ifadeyle; para, sosyal anlamda rolünü kaybediyor. Ne olduğu pek belli olmayan bu üretim ilişkilerinde ücretli iş ve para, yok olmuyormuş, ama yaşamın üretimine, varoluş üretimine tâbi kılınıyormuş.

Bu sanal toplum dizayncılarının kapitalizme yönelik eleştirileri tamamen gericidir, çünkü onlar insanlığa gelecek vaat etmiyorlar. Tam tersine tekel öncesi dönemi, kapitalizmin serbest rekabetçi dönemini, öyle ki kapitalist gelişmenin ilk aşaması olan küçük üretim dönemini alternatif ekonomi olarak sunuyorlar. Hayal dünyası geniş olan küçük burjuvazi, küçük üretimi hakim kılacağını ve tekellerin küreselleşmesine karşı tabandan bir küreselleşme ile cevap vereceğini sanıyor. Bir bütün olarak cemaatler ekonomisine tapıyor. Büyük (küresel) üretim ve ticaretten nefret ediyor, ama küçük (yerel) üretim ve ticarete tapıyor.

Uluslararası Protesto hareketinin bu önemli bileşenleri, emperyalizmin küçük burjuva eleştiricileri, küçük üretimin ilk aşamasının hakim olduğu ekonomik ve politik ilişkilere, üretim ilişkilerine dönmek istiyorlar.

Emperyalizmin bu eleştirmenlerinin ekonomi ve toplum anlayışı, insana -ister istemez- Dühring’in hayali komün anlayışını hatırlatıyor. Bu konuda Engels şöyle diyordu:

“Bay Dühring... mevcut toplumun temel yasasını, kendi fan-

tezi toplumunun temel yasası yapıyor. O. hataları olmaksızın mevcut toplumu istiyor. Bu arada o, Proudhon gibi aynı zeminde hareket ediyor. Proudhon gibi o da, meta üretiminin kapitalist üretime doğru gelişmesinden doğan olumsuzlukların, onların karşısına meta üretimi temel yasasını koyarak -tam da bu yasanın etkinliğiyle (söz konusu) bu olumsuzluklar doğmuştur- yok etmek istiyor. Aynen Proudhon gibi, değer yasasının gerçek sonuçlarını fantastik olanla bertaraf etmek istiyor.” (F. Engels, Anti-Dühring, s. 358-359, Alm.)

Kurtuluşu geriye dönüšte, bu “kötülük”lerin çıkış noktası olan küçük üretimde arıyorlar. Yapılan, kelimenin gerçek anlamıyla “gevezelik”!

Engels ile devam edelim.

“Materyalist tarih anlayışı, üretimin ve üretimin yanında onun ürünlerinin değişiminin, her toplumsal düzenin temeli olduğu; tarihte ortaya çıkan her toplumda ürünlerin paylaşımının ve onunla birlikte sınıflar ya da zümreler biçimindeki toplumsal bölünmenin, neyin ve nasıl üretildiğine ve üretilenlerin nasıl değiştirildiğine bağlı olduğu önermesinden hareket eder. Buna göre, tüm toplumsal değişikliklerin ve tüm siyasal altüst oluşların son nedenleri, insanların kafasında, ebedi doğru ve adalet konusunda artan kavrayışlarında değil, üretim ve değişim tarzındaki değişikliklerde aranmalıdır; ilgili dönemin felsefesinde değil, bilakis ekonomisinde aranmalıdır, mevcut toplumsal kurumların sağduyuya aykırılığı ve adaletsiz oldukları, sağduyunun saçmalık ve iyiliğin kötülük haline geldiği yönündeki artan kavrayış, üretim yöntemlerinde ve değişim biçimlerinde usuldan usula meydana gelen değişikliklerin, daha önce ekonomik koşullara uyarlanmış toplumsal düzenle artık uyummadığının bir işaretidir. Bu, aynı zamanda ortaya çıkarılan uyumsuzlukları ortadan kaldırma araçlarının da -az çok gelişmiş halde- bizzat değişmiş üretim ilişkileri içinde mevcut olması gerektiği anlamına gelir. Bu araçlar kafadan uydurulmamalı, tersine kafanın yardımıyla üretiminin mevcut maddi olgularında keşfedilmelidir” (Anti-Dühring, s. 351)

Engels, bu işte dizayncılığa yer yok diyor.

Marksizmin dünyayı sarsan bu anlayışı; sosyal bilimlerde devrim anlamına gelen bu anlayışı Marks, 1859'da "Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı, Önsöz" de şöyle formüle eder:

"Varlıklarının toplumsal üretiminde insanlar, aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkilere girerler; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden hukuki ve siyasal üst yapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi yaşamın üretim biçimi, genel olarak toplumsal, siyasal, entelektüel yaşam sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen toplumsal varlıklardır. gelişmelerinin belirli bir aşamasında toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimi olan bu ilişkiler onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar." (s. 23)

Emperyalizm'in küçük burjuva eleştiricileri bunu yapmıyorlar. Sınıfsal anlayışlarından dolayı da yapamazlar. Marksist yöntem yerine; sosyal dönüşümün nedenlerini arama yerine, üretim biçimindeki değişimlerin kapsamlı araştırması yerine; çelişkileri ortadan kaldırmanın araçlarını arama ve bulma yerine bu küçük burjuva hayalciler, içinde yaşadıkları dünya koşullarına sırtlarına çeviriyorlar, aynı koşullar içinde kendi küçük hayalci dünyalarını kurmaya çalışıyorlar ve insanların toplumsal varlığını bilinçten hareketle açıklamaya çalışıyorlar ve öne sürdükleri saçmalıklarla emperyalist gerçekliğin "kötülük"lerini; hastalıklarını iyileştireceklerini sanıyorlar.

İnsanları, mevcut kapitalist ilişkileri, toplumu emperyalist çağdan küçük üretim ilişkilerine ve toplumsal ilişkilere, yani 200-300 sene öncesine götürmek, insanların toplumsal varlığını

bilinçle açıklamaktan başka ne olabilir ki? “Küreselleşme”nin, emperyalizmin bu küçük burjuva eleştiricileri, bu halleriyle en kötü, en berbat idealist geleneğin savunucuları oluyorlar. Bu baylar, tekellere alternatif olarak, piyasa ekonomisine; “küreselleşme”ye alternatif olarak, “yerel ekonomi”leri, aile ekonomilerini, küçük üretimi, küçük el birliğini, dayanışmayı, kâr amacı olmayan üretimi(!), kendine yeterli üretimi, paranın öneminin azaldığı ilişkileri öne sürüyorlar. Yani gerçekten bundan 300 sene önce var olan koşulları; bugünkü tekelci koşullara neden olan koşulları savunuyorlar.

Ütopyacılık çoktan tarihe karıştı, ama anlaşılan o ki, onun yerini dizayncılık almış! Yaklaşık olarak tanımlayacak olursak, 19. Yüzyılın ilk çeyreğinde kapitalist üretim biçimi ve buna bağlı olarak proletarya ile burjuvazi arasındaki temel çelişki tam anlamıyla henüz gelişmemişti. O dönemde ütöpik sosyalizmi ifade eden teoriler geliştirilmişti. Bu teorilere tarihsel haklılık veren, kapitalist üretim biçiminin olgunluk aşamasında olmamasıydı.

Engels’in ifadesiyle “kapitalist üretimin olgunlaşmamış düzeyine, olgunlaşmamış sınıf kavramına, olgunlaşmamış teoriler denk düşüyordu. Gelişmemiş ekonomik ilişkiler içinde henüz saklı durumda olan toplumsal görevlerin çözümü kafadan üretilmek zorundaydı. Toplum uyumsuzluklardan başka bir şey sunmuyordu; bunları ortadan kaldırmak, düşünen sağduyunun görevidi. Yeni, daha mükemmel bir toplumsal düzen sistemini kurmak ve bunu dışarıdan, propaganda yoluyla mümkün olduğu yerde model deneyler örneğiyle tabana zorla dayatmak gerekiyordu. Bu yeni toplumsal sistemler daha başından itibaren ütopyaya mahkumdu.” (Anti-Dühring, s. 339)

O dönemdeki ütöpik sosyalizm teorilerinin; üç büyük ütopyacı olan Saint-Simon, Fourier ve Robert Owen’in teorilerinin, Engels’in deyimiyle “fantastik örtünün her tarafında ortaya çıkan dahiyane düşüncelerin embriyonlarını” içeren teorilerin ancak ve ancak birer karikatürü olabilecek teorileri bugün savunmak, insanlığa alternatif olarak sunmak donkişotluktan başka

bir anlam taşımaz. Bu baylar; hangi renkten olurlarsa olsunlar bu küçük burjuva baylar, tarihsel ilerlemenin ilericiliğini görmüyorlar, yakınıyorlar, sızlanıyorlar. Onlar, küçük üretimin önemsizleşmiş olmasından; ortaçağda hakim olan üretim ilişkilerinin yok olmasından şikayetçiler. Onlar, kapitalizmin bu bağlamda oynadığı tarihsel, ileri rolü görmüyorlar. Tam tersine bunu bir felaket olarak tanımlıyorlar ve bu felaketten kurtulmak için insanlığı ortaçağ ilişkilerine dönmeye çağırıyorlar.

Bu ütöpik toplum, üretim ilişkileri dizayncıları, Marksizm-Leninizmin aksine, kafalarında ‘yeni’ bir düzen oluşturuyorlar. Bu düzeni gerçekleştirmek için insanları “sağduyu” doğrultusunda hareket etmeye çağırıyorlar ve elbette onların bu düzeninde para, ücret, kâr vb. önemsizleşeceği için, kendine yeterli üretim olacağı için, her bir cemaat, üretimi, dağıtımı ve politikayı belirleyeceği için, haksızlık da olmayacak, yani “ebedi adalet” hakim kılınacak.

Bu sanal toplum dizayncılarının tartışma aleminde kısa bir gezinti dahi, Marksizm-Leninizme saldırmak için, Marksist teoriyi “geleneksel” teori yapmak için, içini boşaltıp istedikleri gibi doldurmak için başvurdukları yöntemin bilimsel ahlakla pek bir ilişkisinin olmadığını gösterir. Bu unsurların öyle ilkesel, teorik takıntıları, saplantıları vb. yok. Bunlar yenilikçidir, her türden yeninin en yaman savunucularıdır. Öyle ki en eskiyi, dizaynlayarak en yeni haline getirebilirler. Çağımızda Dühring ve Marks’ın deyimiyle “küçük burjuva idealinin ötesine geçmeyen” Proudhon böyle hortlatılıyor.

Çok sayıda sıfatla tanımladığımız bu dizayncılar neyin dizaynıyla uğraşıyorlar diye bir soru aklımıza gelebilir. Bunlar kapitalizmin eleştirmenleridir. Sömürüyü, baskıyı, hepsi olmasa da bir kısmı emperyalist saldırganlığı, işgali eleştirir. Bunlar, insanlık tarihinin yaşamış olduğu sosyalizm pratiğini kabul etmezler. Siyasal örgütlenmeyi, hele hele Leninist örgütlenmeyi hiç kabul etmezler. Marks’a onu eleştirmek, düzeltmek ve aşmak için değer verirler. Engels’e özel bir atıfta pek bulunmazlar. Lenin’i,

örgütlenme anlayışı ve emperyalizm analizi bakımından ele almak zorunda kalırlar; örgütlenme anlayışı tabi ki reddedilir ve emperyalizm konusunda da karşısına R. Luxemburg, K. Kautsky, Hilferding dikilerek bu konudaki görüşleri güya zayıflatılır, bazıları da Luxemburg ve Kautsky'nin görüşlerini doğrulamak için Lenin'in görüşlerinin yanlışlığını kanıtlamaya çalışır (Bu da bir yöntemdir!). Bunların sermaye hareketi değerlendirmesi; sınıf değerlendirmesi; üretim, üretim ilişkileri değerlendirmesi; felsefe anlayışları farklıdır; bazen de kavramlarımızı kullanırlar. İşçi sınıfına, onun mücadelesine güvenmezler. Marksist-Leninist değillerdir. "Stalinist" hiç değillerdir. Ama hepsi bir biçimde "Marksist"tir. Marksistlerin sorun diye ele aldıkları konulara "Marksist" çözüm getirmeye çalışırlar; bunlar Marksist ideolojinin, teorinin, felsefenin içini boşaltan "Marksist"lerdir. Bu unsurlar üretkendir! Sınıf, yeni toplum, yeni üretim biçimi, yeni üretim ilişkileri, yeni sermaye, saymakla bitmeyecek derecede çok kapitalizm türü, bir o kadar da emperyalizm türü üretmek konusunda olağanüstü hamarattırlar. Felsefenin derinliklerine inerler. Bu konuda gerçekten ustadırlar. Felsefenin geliştirilmesinden; doğa ve toplumdaki yeni olguların felsefi olarak yorumlanmasından idealist ve Marksist felsefe arasındaki sınırı yok etmeyi anlarlar vs.

Emperyalist çağın geride kaldığı ve her çevrenin farklı tanımladığı emperyalizm ötesi bir çağda yaşadığımız anlayışını bunlara borçluyuz; onlar olmasaydı bunu nasıl öğrenecektik! İşçi sınıfının yok olduğu, önemsizleştiği aklımıza gelmezdi, ama bunu aklımıza getirip "kafamızı çelenler" onlar oldu. Sınıfın yerine "çokluk" koyarak, asırlık emperyalizmin yerine "İmparatorluk" koyarak aklımızı çelenler onlar oldu. 100 yıllık emperyalist pratiği "Yeni emperyalizm" kavramıyla, kapitalizmin şafağından bu yana; ilkel birikimden bu yana sermaye birikimi serüvenini "ilhak ekonomisi" kavramıyla anlatarak teoriye "katkıda" bulunanlar bunlar: Bunlar olmasaydı "Yeni emperyalizm" ve "ilhak ekonomisi"nin bildiğimiz emperyalizm ve kapitalizm

olduğunu nasıl öğrenecektik! Artık üretim sadece makineler tarafından yapılıyor, iş gücü değer ve artı değer üretmiyor diyerek önümüzü kapatanlar onlar. Onlar olmasaydı “sanayi toplumu”nu, “sanayi ötesi toplumu”nu, “riziko toplumu”nu, “hizmet toplumu”nu, “enformasyon toplumu”nu, yani şu “post” (“ötesi”) işlerini öğrenip kafamızı nasıl karıştıracaktık! Sanki kapitalist toplum kavramının “suyu çıkmıştı”! Emperyalizmin “ultra-sı”nı duymuştuk da 20 civarında türünün olduğunu bilmiyorduk. Keza kapitalizmi rekabetçi ve tekelci diye iki “tür”üne ayırabiliyorduk da, örneğin “Gazino-Kapitalizmi”, “Turbo-Kapitalizmi”, “Zincirlerinden boşanmış kapitalizm”, “Refah-Kapitalizmi”, “Açlık-Kapitalizmi” türlerinden pek haberimiz yoktu. Haberimiz olmadığı için kafamız da karışmıyordu. Marks da insandır, o halde o da hata yapabilir diye düşünebiliyorduk, aklımız buna yetiyordu, ama kapitalizm eleştirisini, geleceğin toplumunu değer, artı değer üretimi veya iş gücünün üretimi üzerine kurarak vahim bir hata yaptığını bilmiyorduk. Marks’ın, insanlığın önünü kapattığını, insan varlığını sonu gelmiş emeğe bağladığını bilmiyorduk. İşçi sınıfına güvenmenin, geleceğin toplumunu kurmada ona özel bir misyon vermenin ne denli boş olduğunu bunlar olmasaydı, nasıl öğrenecektik? Onlar olmasaydı insanlığın kapitalizmin şafağında cennetin kapısına dayandığını, ama kapitalizm cehennemine yenik düşerek anarşizm cennetine giremediğini ve sonrası süreçte bunun teorik sorumlusunun da Marks olduğunu nasıl öğrenecektik? Bu anlamda Marks’ın insanlığın ufkunu kararttığını nasıl öğrenecektik! Onlar olmasaydı, diyalektik yöntemin, aynı yönleme sahip çıkılarak içinin nasıl boşaltılacağını veya ele alınan konuya göre nasıl boşaltılması gerektiğini bize kim gösterecekti?

Devam edelim.

Kapitalist ilişkiler içinde ve bu ilişkilere karşı sürekli savunma koşuluyla sosyal özgürlük alanlarından hareketle toplumsal bireylerin kendi özgür birliklerini kendi ekonomik temeli üzerinde kuracaklarını; böylece anarşist cennetine varılacağını bu

“yeni” toplum dizayncıları olmasaydı nereden bilecektik! Ne güzel değil mi? Sınıf yok, birey var; devrim yok, bireyler topluluğu ekonomisi var!

Bütün solun -biz de buna dahiliz- ideolojik olarak, yapısal olarak kapitalist kategorilerin mahkumu olduğunu, dolayısıyla Marksizm-Leninizm, Marksist felsefe adına neyimiz varsa bunların hepsinin kapitalist kategoriler olduğunu nasıl öğrenecektik!

Tarihe karıştırılan Marksizmin adını da “işçi hareketi Marksizmi” konduğunu bize kim anlatacaktı?

Küreselleşme sürecinde yapısal değişimlerin olduğunu, bu değişimlerin küresel hakimiyetin ve hukukun yeni biçimlerinin oluşmasına neden olduğunu; ulus-devletin yok olduğunu veya yok olmak üzere olduğunu veya önemsizleştiğini ve artık sadece bir İmparatorluğun var olduğunu ve bu İmparatorluğun bir dışının -sınırının, İmparatorluktan başka bir yapılanmanın olmadığını nasıl öğrenecektik! Anlaşıla o ki, emperyalizmle uğraşıp nostalji yaptığımızın farkında değiliz!

Bırakalım şu kapitalizmi, emperyalizmi, partiyi, devrimi, sosyalizmi, komünizmi bir kenara! Yeni bir iktidar koşullarında yaşandığını Negri olmasaydı bize kim anlatacaktı? Proletarya diktatörlüğü mü, o anlayış artık tarih oldu, yaşasın “Biyo-İktidar”! Bütün bunları kimden öğrenecektik?!

“Biyo-İktidar”ın sınıfsız bir iktidar olduğunu Negri olmasaydı bize kim anlatacaktı!

Proletarya diktatörlüğü en demokratik diktatörlüktür diye boşuna ömür tüketmişiz! Negri olmasaydı, antiemperyalist demokratik devrimin, sosyalist devrimin, proletarya diktatörlüğünün geçmişin nostaljilerine dönüştüğünü ve “biyo-politik üretimin” gündemde olduğunu, çünkü “İmparatorluğun biyo-politik üretim” olduğunu nasıl öğrenecektir?

Bu sözlerden bir şey anlamadınız mı? “Çokluk”un ideolojisi derindir, herkes ulaşamaz, anlayamaz. Aksi taktirde kıymeti, gizemi kalmaz, çekici olmaz!

Basitleştirerek anlatacak olursak: Bildiğimiz şu kapitalizm

koşullarında direnişin temel biçiminin sabotaj olduğunu ve emperyal kontrol çağında da -yani Negri'nin ilanından sonra insanlık emperyalizm ötesine geçtiği için şimdi- kaçış olduğunu, İmparatorluğa karşı en etkili mücadelenin "her şeyden elini eteğini çekmek", karışmamak, reddetmek, İmparatorluk içinde kendi iktidarını kurmak olduğunu, dolayısıyla toplumu değiştirmenin başka yollarının olmadığını kimden ve nasıl öğrenecektik!

Marks'a çok kızmamız gerekir! Sadece ona değil, Engels'e de, Lenin'e de ve Stalin'e de çok kızmamız gerekir! Sürekli, devrimden, işçi sınıfından, örgütlenmesinden vb. bahsederek işimizi zorlaştırmışlar. Oysa "yeni" toplum dizayncılarına sorsalardı işin ne kadar kolay olduğunu öğrenirlerdi. Çok basit: çalışmayı, işe gitmeyi, otoriteyi reddedeceksin. Çalışmak gönüllü kölelik olduğu için bunu reddedeceksin. Bu özgürleştiren politikanın başlangıcıdır. İtmenize, devirmenize gerek yok. Sadece tutmayın, dayanak olmayın, o kendiliğinden çöker. Bunu yaparken yeni bir yaşam tarzı, yeni bir toplum kurmalıyız. Bu işin, yeni bir toplum kurmanın bu kadar basit olduğunu Marksizm-Leninizm öğretiyor mu? Tam tersini, ne kadar zor olduğunu öğretiyor! Bu "yeni" toplum dizayncıları olmasaydı, Marksizm-Leninizmin yeni toplum kurma işimizi ne kadar zorlaştırdığını nasıl öğrenecektik!

"Postmodern" dünyada üretim biçiminin değiştiğinin ve giderek daha ziyade madde dışı olduğunun; maddi olmaktan çıktığının farkına nasıl varacaktık!

Bütün bu konular da teorinin ve Marksist felsefenin konularıdır. İsterseniz anlatımlarını felsefi olarak tanımlayıp eklektizmden, sübjektivizmden, diyalektiğin ilkelerinden, yasalarından vb. bahsedebilirsiniz. Her halükarda ne söyledikleri, ne için ve esas itibariyle kime karşı mücadele ettikleri ortada.

Görüyoruz ki boş durmuyorlar; yeni toplum, yeni teori, yeni üretim biçimi, yeni sınıf, yeni üretim ilişkileri, yeni üretim türleri üretiyorlar, şekillendiriyorlar. Bundan dolayı onlar bol sıfatlı dizayncılardır. Marksizmi de belli bir dizayn çerçevesinde

reddediyorlar; geliştirerek, aşarak, ekleyerek, hatalarını atarak vb. Bir de bakıyorsunuz ki geriye sadece kavram olarak, içi boşaltılmış bir Marksizm kalmış! Şimdi içini istediğiniz gibi doldurabilirsiniz!

Bunların gücü abartılmıyor. Emperyalist burjuvazi, ideolojik, teorik ve örgütsel tasfiyeciliğini sürdürmek için bu unsurlarla veya bu unsurlar üzerinden “yeni” tartışma konuları oluşturuyor ve uluslararası alanda tartışma “piyasa”sına sürüyor. Çok geriye gitmeye gerek yok. 1990-2005 arasında uluslararası alanda tartışılan konulara ve sonuçlarına sadece bakmak yeterlidir.

Durum böyle! Ama böyle gitmez. Bu “yeni” toplum dizayncılarına karşı teori cephesinde mücadele oldukça önemlidir.

2. Üretim İlişkilerinin Üretici Güçler Üzerindeki Etkisi

Yukarıda yapılan bazı tespitleri göz önünde tutarsak; üretim ilişkileri, üretici güçlerin içerisinde hareket ettiği zorunlu, toplumsal bir biçimdir. Üretim ilişkileri, üretici güçlerin karakteriyle uyumluluk içinde olunca üretici güçlerin gelişmesini teşvik eden ilişkiler olurlar. Demek oluyor ki üretim ilişkileri, üretici güçler üzerinde büyük bir etkide bulunuyorlar. Daha doğrusu, üretim ilişkileri üretici güçlerin karakteriyle uyumluluğu sağladıktan sonra üretici güçler üzerinde etkide bulunuyorlar. Bizi ilgilendiren, bu uyumluluğun üretim ilişkileri açısından somut olarak nasıl olduğudur. Yine daha önce tespit ettiğimiz gibi, gelişmemiş üretici güçler, gelişmemiş üretim ilişkilerine tekabül ederler (ilkel toplumda, üretim araçlarının toplumsal mülkiyet ilişkileri ve tarihsel biçimleriyle köleci-feodal, özel mülkiyet ilişkileri). Buna karşın gelişmiş üretici güçler, toplumsal karakter taşırlar ve gelişmiş üretim ilişkilerine tekabül ederler.

Soruna gelişmemiş üretici güçlere tekabül eden üretim ilişkileri açısından baktığımızda, bu üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesini sınırlı teşvik edebildiğini görürüz. Örneklersek; köleci toplumda bu ilişkiler (üretim ilişkileri), üretici güçlerin gelişmesini, ancak ve ancak köle emeği (çalışması) kullanımının

el verdiği, bu kullanıma uygun düştüğü oranda teşvik edebilirler. Köle çalışması (emeği), iş araçlarının geri bir gelişmişlik seviyesini koşullar. Yani köle çalışmasının belirleyici olduğu tarihsel dönemde -köleci düzen- iş araçlarının, özellikle de üretim aletlerinin gelişme seviyesi oldukça geridir ve en önemli üretici güç olan kölelerin kullanımı esastır.

Feodal düzenin üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesini sadece ve sadece, tarımda bağımlı köylülüğün (serflerin) ve loncalarda örgütlenmiş ve belli kurallara tâbi zanaatçılığın; yani bağımlı köylü ve lonca zanaatçısı çalışmasının (emeğinin) el verdiği oranda teşvik eder. Feodalizmde doğrudan üreticilerin, kapitalizmde olduğu gibi, dolaşma-hareket etme (seyahat) özgürlükleri yoktu. Bundan dolayı feodal dönemde işçileri yığınsal olarak üretimhanelerde çalıştırmanın maddi koşulları yoktu. Aynı zamanda lonca talimatları, zanaatçılıkta üretici güçlerin gelişmesini engelliyordu. Demek oluyor ki, feodal üretim ilişkileri, sanayi üretimi hareketini sağlayan veya varlığını sağlayan toplumsal biçim olamazdı. Sömürüye, üretim araçlarının özel mülkiyette oluşuna dayanan toplumsal düzenlerden (kölecilik, feodalizm ve kapitalizm) sadece kapitalizmde üretici güçler; kapitalist üretici güçler, sanayi üretiminde doğan ve giderek güçlenen üretici güçlerin gelişmesini teşvik ederler. Ama bu, özgür bir teşvik değildir. Kapitalist üretim ilişkileri, üretici güçlerin gelişmesini sadece ve sadece üretim araçlarının burjuva/kapitalist mülkiyeti çerçevesinde teşvik ederler; kapitalistlerin kâr çabalarına uygun düştüğü oranda teşvik ederler. (Kapitalist üretim biçiminin temel çelişkisi, üretimin toplumsal karakteri ile ona el koyuşun özel olma karakteri arasındaki çelişki bu temelde doğar)

Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan, bütün üretim ilişkilerinde esas olan, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin gelişmesini belli sınırlar içinde teşvik etmesidir. Dolayısıyla; üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan bütün toplum düzenlerinde üretim ilişkileri, üretici güçlerin karakteriyle sadece ve sadece belli sınırlar dahilinde uyumluluk içindedir. Üretim araçları-

nın özel mülkiyette olduğu toplumlarda (köleci, feodal ve kapitalist) üretici güçlerin gelişmesi belli bir aşamaya; gelişmesinin belli bir aşamasına vardığında, o zamana kadar içinde hareket ettiği üretim ilişkilerinin parçalanmasına neden olur. Bunun adı, üretim tarzı değişimidir.

Üretici güçlerin engelsiz, sınırsız gelişme ortamı bulduğu üretim ilişkileri, sosyalist üretim ilişkileridir. Bu ilişkiler, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetine dayanırlar ve üretici güçlerin toplumsal/sosyalist karakterine tekabül ederler. Sömürüye dayanan toplumlarda olduğu gibi, sosyalist toplumda da üretici güçlerin gelişmesi kesintiye uğramaz, sürekli mükemmelleşir. Üretim ilişkileri, üretici güçler karşısında sadece teşvik edici veya engelleyici bir rol oynamazlar. Üretim ilişkileri aynı zamanda, üretici güçlerin nasıl-hangi tarzda hareket edeceklerini de belirlerler. Öyleyse; üretici güçlerin toplumsal özellikleri, bizzat kendileri, üretici güçler tarafından belirlenmiyor. Bu, üretici güçler ile uyumluluğunu sağlamış olan üretim ilişkileri tarafından belirleniyor. Bir örnek: Kapitalist mülkiyet ilişkileri koşullarında üretim araçları ve üreticiler arasındaki kooperasyon -ortaklaşa/birlikte etkide bulunmak- kendiliğinden olmaz. Bunun olabilmesi için kapitalistin işçiye, iş gücünü kendine (kapitaliste) satmasına, kendi (kapitalist) adına çalışmasına müsaade etmesi gerekir. Bunun böyle olması; işçinin iş gücünü kapitaliste satması ve onun tarafından sömürölmesi, doğrudan üretici güçlerin karakterinden kaynaklanmamaktadır. Bilakis bu, üretici güçlerin hareket alanı olan kapitalist biçimden kaynaklanmaktadır. Bu olgu, üretim ilişkilerinin, özellikle de mülkiyet ilişkilerinin altüst oluşunda; sosyalist üretim ilişkilerinin kuruluşunda çok bariz olarak görülür. Çünkü bu altüst oluş; sosyalist üretim ilişkilerinin kurulması, üretim araçlarıyla üreticiler arasındaki söz konusu ayrı oluşluğu ortadan kaldırır ve emekçi yığınların sömürölmelerini olanaksız kılar.

Üretici güçlerin toplumsal özellikleri üzerinde üretim ilişkilerinin belirleyici rolü, kendini, toplumun en önemli üretici gü-

cü olan insanın, özel mülkiyet ve sosyalist mülkiyet koşullarındaki tamamen farklı gelişmesinde oldukça açık bir şekilde gösterir. Özel mülkiyete/sömürüye dayanan bütün toplum formasyonlarında (köleci, feodal, kapitalist) insanların; emekçi yığınların, toplumun en önemli üretici güçleri oldukları gerçeği, her bir tarihsel dönemin sömürücü sınıfları tarafından kabul edilir. Yalnız, burada kabul etmenin biçimi değişiktir. Kapitalizmde bunun kabul edilmesi, toplumsal gelişmenin, iş gücünün acımasız sömürüsü, yok edilmesi temelinde gerçekleştirildiğinin de kabul edilmesi anlamına gelir.

Sömürüye dayanan toplumlarda “doğal” olan bu durum, özellikle kapitalizmde geçerlilik kazanır. Bu sistemde üretici güçler, kapitalizm öncesi sistemlerle karşılaştırıldığında olağanüstü hızlı gelişirler. Bilim ve teknik alanındaki yeni buluşlar, sürekli üretim sürecinde kullanılır ve bu alanlardaki gelişmeler, aynı zamanda, yeni doğa yasalarının ve süreçlerinin tanınmalarını ve kullanılmalarını olanaklı kılar. Ama bu alanlardaki gelişme ne denli hızlı ve üretimdeki kullanılmaları ne denli yaygın olursa olsun, ne denli yeni üretim sektörleri oluşturulursa oluşturulsun, üretim araçları/aletleri ne denli mükemmelleştirilirse mükemmelleştirilsin ve işçinin üretkenliği ne derece artarsa artсын, bunların hepsi işçiye yabancıdır. Bunların hepsi kapitalistin mülkiyeti olarak görülür. Yani üretimin kapitalist mülkiyet biçimindeki maddi koşulları işçiye düşmandır, ona yabancıdır. Onlar, işçinin daha çok sömürülmesine ve sermaye iktidarının daha da güçlenmesine hizmet ederler. Kapitalizm koşullarında üretici güçlerin gelişmesi, işçilerin üretim sürecinden dışlanmalarını, yoksulluğa mahkûm edilmelerini beraberinde getirir. Otomasyonun üretimde kullanılması, işsizlik vs. bunun tipik yansımalarıdır.

Öyleyse: Toplum tarihinin seyri içinde üretici güçlerin gelişmesi, iş gücünün; insanın fiziki ve zihni yeteneklerinin daima spiral olarak -yükseğe doğru- gelişmesi ile kopmaz bir bağ içindedir.

Bu gelişme sınıflı toplumlarda; üretim araçlarının özel mülkiyette olduğu toplumlarda çelişkili bir biçim alır. Bu toplumlarda genel olarak toplumun üretici güçlerinin gelişmesi ve özel olarak da iş gücünün gelişmesi, sadece ve sadece, toplumun en önemli üretici güçleri olan emekçi yığınların sömürsü ve baskısı koşullarında gerçekleşebilir. Bu durum, ancak, sömürü düzeninin yıkılmasından; üretim araçlarının özel mülkiyetinin kaldırılmasından sonra tamamen değişir ve toplumun üretici güçlerinin ve toplumun en önemli üretici güçleri olan emekçi yığınların özgür, engelsiz gelişmesinin koşulları doğar.

3. Üretici Güçlerin Karakteri İle Üretim İlişkilerinin Uyumluluğu Yasası ve Üretim Biçimlerinin Değişimi

Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan üretim ilişkileri, üretici güçlerin karakteriyle sadece belirli sınırlar içinde uyumluluk sağlarlar. Sömürüye/özel mülkiyete dayanan toplumlarda üretici güçlerin gelişmesi; bu güçlerdeki değişim belli bir aşamaya geldiğinde kaçınılmaz olarak üretim ilişkilerinin parçalanmasına neden olur. Ve yıkılan bu ilişkilerin yerini yeni üretim ilişkileri -üretim biçimi- alır.

“Toplumun üretici güçleri, gelişmelerinin belli bir aşamasında, o zamana kadar sınırları içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkileriyle yahut aynı şey hukuki bir terimle söylenirse, mülkiyet ilişkileriyle çatışmaya başlarlar. Bu ilişkiler, üretici güçlerin gelişim biçimleri olmaktan çıkıp onlara ayak bağı olurlar.” (M-E; c. 13, s. 9, Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı- Önsöz)

Toplumların tarihinde, ilkel toplumun yıkılmasından sonra sırayla köleci, feodal ve kapitalist/burjuva toplumlar doğmuşlardır. “Burjuva üretim ilişkileri, toplumsal üretim sürecinin son antagonist biçimidir. Bireysel antagonizm anlamında değil, tersine bireylerin toplumsal yaşam koşullarından doğan antagonizmden birisi anlamında. Ama burjuva toplumun bağrında gelişen üretici güçler, aynı zamanda, bu antagonizmin çözümü için maddi koşulları yaratırlar. Bu toplum biçimiyle insan toplumu-

nun ön tarihi (Prehistoryası, çn.) kapanır.” (age, s. 9)

Demek oluyor ki, üretim ilişkilerinin üretici güçlerin karakteriyle uyumluluk yasası, tarihsel gelişme sürecinin bütünlüğünü, üretim biçimlerinin değişimiyle sağlıyor. Bu yasanın etkide bulunması, toplumun basitten daha yükseğe, olgunlaşmaya doğru gelişmesinin temelini oluşturur.

Üretim ilişkileri ve üretici güçler arasındaki özel mülkiyetin ve sömürünün varlığından dolayı doğan çelişki, üretim ilişkileri ile üretici güçlerin uyumluluğunun sadece belli bir tarihsel biçimi değildir. Bu koşulların (özel mülkiyet ve sömürü) üretim ilişkilerinin teşvik edici rolü, sınıfsal karakterlerinden dolayı sınırlı olduğu için üretici güçlerin gelişmesinin gerisinde kalırlar ve böylece üretim ilişkileri ile üretici güçler arasında doğan çatışma; çelişki, sonuç itibariyle, üretim biçiminin değişimiyle çözümlenebilir. Bu durumda, mevcut üretim biçiminde hakim konumda olan ve kendi çıkarına tekabül eden, ama tarihsel olarak eskiye ait sömürü ilişkilerini muhafaza etmek isteyen sınıf, bu gelişmenin; söz konusu çelişkinin üretim biçiminin değişimiyle çözümünün karşısına dikilir. Tam da bundan dolayı tarihte üretim biçimi değişimi, devrimci altüst oluşlarla gerçekleşir.

Öyleyse; üretim ilişkilerinin üretici güçlerin karakteriyle uyumluluk yasası, toplumun devrimci yeniden şekillendirilmesinin zorunluluğunun nesnel tabanını oluşturur.

Kapitalist üretim biçiminin oluşması ve hakim üretim biçimi olması ve gelişmesiyle birlikte bu üretim biçiminin temel çelişkisi de; üretimin toplumsal karakteri ile ona özel el koyuş arasındaki çelişki oluşur ve gelişmeye başlar. Bu çelişki, üretim ilişkilerinin ve üretici güçlerin gelişmesine paralel olarak, bu ilişkilerin gelişmesiyle birlikte gelişir ve giderek derinleşir ve öyle bir noktaya varılır ki, o noktada bu çelişkinin çözümü kaçınılmaz olur. Kapitalist üretim biçiminin bu temel çelişkisi, kapitalist üretim ilişkilerinin yok edilmesini talep eder. Üretici güçlerin toplumsal karakteri ile üretim ilişkileri arasında uyumluluğun sağlanması gerekir. Bu ise, kapitalist üretim biçiminin, üre-

tim ilişkilerinin yıkılması ve sosyalist üretim biçiminin; sosyalist üretim ilişkilerinin kurulmasıyla mümkün olur.

Görüyoruz ki, devrim nesneldir, kaçınılmazdır, tarihsel bir zorunluluktur.

Üretici güçlerin toplumsal karakterinden dolayı, sosyalist toplumun kurulması için kaçınılmaz olan maddi önkoşullar kapitalizmde oluşur.

Üretici güçlerin toplumsal karakteri kendini kapitalist üretim biçiminde; kapitalist ekonomide antagonist (uzlaşmaz) biçimde açığa vurur. Üretici güçlerin toplumsal karakterinin gelişme seyri içinde işçi sınıfının ve emekçi yığınların sömürüsü de keskinleşir; proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıfsal çelişkiler sertleşir.

Üretici güçlerin gelişmesi, kaçınılmaz olarak üretimin yoğunlaşmasına neden olur. Bu, üretimin büyük firmaların, tekel-lerin, holdinglerin elinde yoğunlaşmasıdır: Modern teknolojinin üretim sürecinde kullanılması, otomasyonu, işin verimliliğini ve işçilerin yığınlar halinde sokağa atılmasını beraberinde getirir. İşçi sınıfının sömürüsü ve yoksulluğu yeni boyutlar alır.

Öyleyse; kapitalizmde üretici güçlerin gelişmesi, kapitalist üretim biçiminin antagonist çelişkilerini; sınıfsal çelişkileri ahenkleştirmez, tersine bu çelişkileri sürekli keskinleştirir ve derinleştirir. Kapitalizmde üretici güçlerin toplumsal karakteri, antagonist ifadesini başka noktalarda da gösterir. Örneğin, üretici güçlerin gelişmesi, sadece sermayeyi geliştirmez, aynı zamanda proletaryanın gelişmesini de beraberinde getirir. Kapitalist toplumun iki temel sınıfı olan burjuvazi ve proletarya, birbirlerine düşman sınıflardır, aralarındaki çelişki antagonisttir. Burjuvazi sömüren, proletarya sömürülendir.

Üretici güçlerin toplumsal karakterinin antagonist bir özelliğini de kapitalizmde üretimin anarşik olmasında, üretim ilişkilerinin plansız ve kendiliğinden gelişmesinde görmekteyiz.

4. Sosyalizm Öncesi Üretim Biçimlerinde Üretim İlişkilerinin Üretici Güçlerin Karakteri ile Uyumluluğu Yasasının Geçerli Olması Sürecinde Kendiliğindencilik ve Bilinçlilik

Sosyalizm öncesi toplum formasyonlarında -üretim biçimlerinde- insanlar, üretim ilişkilerini, üretimde faaliyetlerinin belli bir durumuna, maddi üretici güçlerinin belli bir gelişme seviyesine tekabül eden üretim ilişkilerini bir doğa koşulu, üretim hiç değişmeyecek, ebediyen öyle kalacak koşulu olarak görüyorlardı, görüyorlar. Dolayısıyla insanlar, bu koşullara hakim olamayacakları, ama koşulların hakimiyeti altında kalacakları anlayışındaydılar, anlayışındalar. Şunu göz önüne getirelim: Şayet insanlar, kendi faaliyetlerinin ürünleri vasıtasıyla, toplumsal güçler vasıtasıyla hakimiyet altına alınıyorlarsa, bu durumda onlarda, faaliyetlerinin gerçek maddi, nesnel nedenlerini ve koşullarını tanımadıkları için toplumun karakterini, kendi bilinçlerini ve düşüncelerini belli bir doğaüstü gücün; somutta da Tanrı'nın belirlediği hayali doğmaktır. Yani her şey Tanrı'ya havale edilmektedir.

İnsanların kendi toplumsal ilişkileri üzerine bilgisizlikleri, mevcut üretim ilişkilerine bilinçsiz bir şekilde uymaları, salt, yetersiz eğitilmiş veya eğitimsiz olmalarıyla açıklanamaz. Bu bilgisizlik, üretim ilişkilerinin karakteri vasıtasıyla, toplumun maddi yaşamının gelişme derecesi vasıtasıyla bizzat üretilir. Üretim ilişkilerinin bu karakteri, sosyalizm öncesi üretim biçimlerinde toplumsal gelişmenin nesnel yasalarının köklü, çok yönlü, bilimsel algılanmasını olanaksız kılar.

Hal böyle olunca veya bu koşullar altında üretim ilişkilerinin nesnel karakteri ve üretim ilişkilerinin hareketini ve gelişmesini belirleyen ekonomik yasalar -ki bunlar da nesneldir- özel bir biçim alırlar: Sosyalizm öncesi üretim biçimlerinde üretim ilişkilerinin hareketi ve gelişmesi, kendiliğindenci (spontan) olur. Ekonomik yasalar keza kendiliğindenci ve yıkıcı bir tarzda etkide bulunurlar (Burada belirtilmesi gereken bir nokta var: Toplumsal gelişmenin spontan karakteri ve ekonomik hareket ve gelişme yasalarının nesnel karakteri bir ve aynı şey değildir). Ekonomik

yasalar, devamlı, her koşul altında insan iradesinden ve bilincinden bağımsız olarak var oldukları için nesnel karakter taşırlar. Bu nesnel ekonomik yasaların spontan olarak veya insanın bilinçli faaliyeti sonucunda geçerlilik kazanıp kazanmadıkları, insanların toplumsal gelişmenin yasalarını hangi kapsamda tanıyor olduklarına, bu yasaları kullanıp kullanamadıklarına ve toplumsal amaçlarının hizmetine sokup sokamadıklarına bağlıdır.

Sosyalizm öncesi toplum formasyonlarında toplumsal gelişme, spontan ve bilinçli süreçler ile diyalektik bir birlik oluştuyordu. Bu birlikte ağır basan/belirleyici yön, spontanlıktı (kendiliğindencilikti). Örneklersek; insanlar, üretim aletlerini belli bir amaç için geliştiriyorlar. Bu, bilinçli bir faaliyettir. Bunu yaparken insanların niyeti, doğrudan çıkarları, çalışmayı kolaylaştırmaktır; üretimi, kârı artırmaktır. Onlar, üretim aletlerinin mükemmelleştirilmesi sonucunda doğan toplumsal gelişme üzerine düşünmüyorlardı. Burada bilinçli faaliyetin bilinçsiz, amaçlanmamış sonucuyla karşı karşıyayız. Bunu Engels, en iyi bir şekilde şöyle açıklar:

“17. ve 18. Yüzyıllarda, buhar makinesinin yapımı üzerinde çalışan insanlar, başka her şeyden daha çok tüm dünyanın toplumsal ilişkilerini kökten değiştiren ve özellikle Avrupa’da zenginliğin azınlık tarafında ve yoksulluğun büyük çoğunluk tarafında yoğunlaşmasını, önce burjuvazinin toplumsal ve siyasal egemenlik elde etmesini, sonra da burjuvazi ile proletarya arasında, ancak burjuvazinin yıkılması ve bütün sınıf karşıtlıklarının ortadan kalkmasıyla sona erebilecek olan bir sınıf mücadelesini ortaya çıkaran aracı hazırladıklarından habersizdiler.” (Engels; Maymunun İnsan Olmasında İşin Payı, K. Marks/Engels, Seçilmiş Yazılar, c. II, s. 77/78)

Öyleyse: Sosyalizm öncesi üretim biçimlerinde üretici güçlerin ve bu güçlere tekabül eden üretim ilişkilerinin gelişmesi öz itibariyle kendiliğindencidir. Toplumsal gelişme seyrine hakim olan kendiliğindencilik, ortaya çıkan bilinçli süreçlere tâbi olur. Örnek: Kapitalist üretim ilişkileri, yeni üretici güçlerin gelişme

sürecinde spontan olarak feodal toplum içinde gelişirler. Bu koşullarda üretim ilişkilerinin üretici güçlerin karakteriyle uyumluluğu spontan olarak sağlanır. Ama bu, eskimiş, ömrünü doldurmuş üretim ilişkilerinin çözülmesinin ve yenisine; yeni üretici güçlerin karakterine tekabül eden üretim ilişkilerine geçişin toplumsal çatışmalar olmadan gerçekleşeceği anlamına gelmez. Bu geçiş, sınıflı toplumda; antagonist çelişkili toplumda acımasız sınıf mücadeleleri sonucunda gerçekleşir. Siyasi ve ekonomik hakimiyetlerini devam ettirmek isteyen eski hakim/sömürücü sınıflar eski üretim ilişkilerinin yok edilmesine ve onların yerini yenilerinin almasına karşı şiddetle karşı koyarlar. Feodalizmden kapitalizme geçiş sürecini göz önünde tutalım; feodal toplumun bağrında burjuva toplumun üretici güçleri ve üretim ilişkileri oluşmuş olmalarına ve burjuvazi ekonomide giderek hakim olmaya başlamasına rağmen feodal beyler, bağımlı köylülükle ilişkilerini; köylülerin kendilerine bağımlı kalmalarını sürdürmeyi çıkarlarına uygun görmeye devam etmişlerdir. Bu süreç içinde feodal siyasi üst yapı, feodal güç ile burjuva üretim ilişkileri arasında derin bir çelişki doğar. Bu, kaçınılmaz olarak, feodal devletin yıkılmasını beraberinde getiren çelişkidir. Ama bu çöküş, söz konusu çelişkinin çözümü barışçıl değil, burjuvazinin siyasi devrimiyle gerçekleşir.

Burjuva veya burjuva demokratik devrimde halk kitlelerinin şu veya bu şekilde bilinçli faaliyeti; feodal beylerin siyasi hakimiyetini yıkmak, eski üretim ilişkilerini yok etmek ve yeni; kapitalist üretim ilişkilerinin engelsiz gelişmesinin önünü açmak için zorunlu olan bu faaliyet, toplumsal gelişmenin spontan karakterini ortadan kaldırmıyordu. Devrimci burjuvazi, eski toplumu yıkarken ortaya koyduğu devrimci faaliyetinin toplumsal sonuçlarını tam olarak göremiyordu. Devrimci burjuvazi en iyi toplum için, çıkarların ahenkli olduğu bir toplum için, bütün insanların özgür oldukları bir toplum için mücadele ettiği görüşündeydi. Oysa devrimci burjuvazinin kurduğu toplum, bütün insanlara özgürlük yerine ücretli köleliği, çıkar ahengi yerine çı-

kar çatışmalarını ve sınıf mücadelesini bağrında taşıyan ve gelişmesi içinde de geliştiren bir toplumdur. Şüphesiz, devrimci burjuvazinin ideologları, burjuvazinin devrimci yükseliş döneminde toplumsal gelişmenin şu veya bu alanında, momentinde doğru kavrayışlara sahip olabilmişlerdir, ama bu, toplumsal gelişmenin bütünü göz önünde tutulduğunda burjuva toplum bilincinin yanlışlığını ortadan kaldırmıyordu. Birtakım doğrular yanlış içinde yok olup gidiyordu.

Kapitalizmden sosyalizme geçişi göz önünde tutalım. Bu süreçte işçi sınıfının, emekçi yığınların ve onların Marksist-Leninist partisinin bilinçlilik rolü tamamen farklıdır. İnsanlık tarihinde ilk defa kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinde (bu süreç kapitalizmin az gelişmiş olduğu ülkelerde, hangi kapsamda olursa olsun genel olarak demokratik devrimi ve kapitalizmin gelişmiş olduğu ülkelerde de sosyalist devrimi ifade eder) bilinçli duruş, toplumsal gelişmede spontanlığa üstün gelir, belirleyici olur. Eski üretim ilişkilerinin yıkılması ve yeni üretici güçlerin karakterine tekabül eden üretim ilişkilerinin oluşturulması, kapitalizmden sosyalizme geçişte kendiliğinden olamaz. Burada komünist parti önderliğinde proletarya ve emekçi yığınların bilinçli devrimci faaliyeti esastır. Başka türlü de olamaz. Çünkü kapitalist üretim ilişkileri, feodal düzenin bağrında spontan olarak doğar ve gelişirken sosyalist üretim ilişkileri kapitalist düzenin bağrında doğamazlar. Ve sosyalist üretim ilişkilerinin kapitalist düzende gelişmiş olan üretici güçlere kendiliğinden uyumlaşmaları asla söz konusu olamaz. Kapitalist toplumun temel çelişkisi -üretimin toplumsal karakteri ile ona el koyuşun özel olması- sadece ve sadece proletaryanın bilinçli devrimci ve de tarihsel faaliyeti/eylemi ile çözülebilir. Tam da bundan dolayı kapitalizmden sosyalizme geçiş; kapitalist üretim ilişkilerinden sosyalist üretim ilişkilerine geçiş devrimci proletaryanın siyasi devrimiyle burjuvazinin siyasi iktidarının yıkılmasıyla ve işçi sınıfı ve müttefiklerinin siyasi iktidarının, proletarya diktatörlüğünün kurulmasıyla mümkün olur.

V- SINIF MÜCADELESİ

Bu başlık altında sınıf mücadelesinin bazı noktalarını tarihsel materyalizm açısından ele alacağız.

1. Sınıfın Doğuşu ve Tanımı

İnsanların maddi üretim sürecindeki konumları, son kertede onların sosyal durumları, yaşam ve düşünce tarzları ve diğer insanlarla olan ilişkileri açısından belirleyicidir. Demek oluyor ki üretim tarzı (maddi üretim), insanların sosyal, siyasi ve ruhi yaşam sürecini koşulluyor.

Sosyal ve siyasal yaşam sürecinden anlaşılması gereken, her şeyden önce sınıf mücadelesi ve sınıf ilişkilerinin gelişmesidir. Sınıf ilişkilerinin ekonomik ilişkilere bağlılığını veya sınıf ilişkileriyle ekonomik ilişkiler arasındaki bağı Engels “Sosyalizmin Ütopya’dan Bilime Gelişmesi” yazısında şöyle açıklar:

“Tarihsel materyalizm... bütün önemli tarihsel olayların nihai nedenini ve belirleyici hareket gücünü toplumun ekonomik gücünde, üretim ve mübadele tarzının değişimlerinde, toplumun bundan kaynaklanan farklı sınıflara bölünmesinde ve bu sınıfların kendi aralarındaki mücadelelerde görür.” (M-E; Seçilmiş Yazılar, c. II. s. 122)

Öyleyse: Toplumdaki sosyal gruplaşmalar, sınıflar ve sınıf mücadelesi, her şeyden önce ekonomik koşula bağlıdır ve bu koşul maddi üretim ilişkilerinden hareketle açıklanabilir. Tek tek bireylerin kendi durumu üstüne düşüncesi, onun sosyal konumu için belirleyici değildir. Tek tek bireyin şu veya bu oranda gelişmiş sınıf bilinci de onun hangi sınıfa ait olduğunu belirlemez. Belirleyici olan yegâne kıstas, kişinin üretimdeki nesnel konumudur.

Tarihsel materyalizm soruna yaklaşırken her şeyden önce, büyük insan gruplarının nispeten uzun bir dönem için geçerli olan tarihsel eylemlerindeki tavrı belirleyen temel itici güçler-

den ve ilişkilerden hareket eder. Tarih, kitleler tarafından yapılır. Öyleyse, büyük sosyal grupların eylemleri; her toplumsal düzenin (sınıflı toplumlar) temel sınıflarının eylemleri, tarihin akışını belirler. Tek tek bireylerin, şahsiyetlerin ve seçkin grupların rolü, sınıfların rolüne tâbi olunca anlam kazanır.

Büyük sosyal grupların -sınıfların- sınıf mücadelelerinde ifade edilen ortak siyasi çıkarları, aynı ekonomik durumdan, üretim araçları karşısındaki aynı konumdan kaynaklanır.

Marks ve Engels, Lenin ve Stalin, konuyla ilgili yazılarında sınıfların ekonomiye koşullu durumlarını vurgulamışlardır. Lenin, “Büyük İnisiyatif” yazısında sosyal bir sınıfın temel özelliklerini şöyle belirler:

“Toplumsal üretimin tarihsel belli bir sistemindeki yerlerine göre, üretim araçlarıyla ilişkilerine (çoğunlukla yasalarda saptanmış ve formüle edilmiş) göre, işin toplumsal örgütlenmesine göre ve dolayısıyla sahip olunan toplumsal zenginlikteki paylarının büyüklüğüne ve elde ediş biçimine göre birbirinden ayrılan büyük insan grupları, sınıflar olarak tanımlanır. Sınıflar insan gruplarıdır. Onlardan birisi toplumsal ekonominin belli bir sistemindeki yerinin farklı olmasından dolayı diğer birinin (sınıfın-çn.) emeğine el koyar.” (c. 29, s. 410)

Marksist sınıf tanımlaması, sosyal bir sınıfın en önemli öze ilişkin nesnel özelliklerini ön plana çıkartır.

Sınıf öğretisinde mülkiyet sorunu temel sorundur. Şüphesiz ki bu, sosyal sınıfın salt ekonomik bir kategori olduğu anlamına gelmez. Ama soruna hangi açıdan bakılırsa bakılsın; ekonomik, politik, kültürel vs. sınıfsal konum bakımından belirleyici olan, insanların üretim araçları karşısındaki konumudur. Örneğin belli bir üretim tarzında -diyelim ki kapitalizmde- önemli üretim araçlarına sahip olanların çıkarları aynıdır. Bunlar sömürüye dayanan toplumlarda sürekli azınlığı oluştururlar. Halkın çoğunluğu ise üretim araçlarına sahip değildir.

Burada çıkar farklılığının nesnelliğini görüyoruz: Bu, üretim araçlarına sahip olan azınlık ile üretim araçlarına sahip olmayan

çoğunluk arasındaki çıkar farklılığıdır/çatışmasıdır.

Öyleyse mülkiyet sorunu, sınıf zıtlıklarını, sömürenler ile sömürülenler arasındaki antagonizmi kavramanın anahtarıdır. Sınıfsal zıtlıklar/çıkarlar, çeşitli mücadelelerde; ekonomik, politik, ideolojik ifade edilir. Ve antagonist sınıflar var oldukları müddetçe de sınıf mücadelesi toplumun yasal bir görünümü olarak var olacaktır.

İlkel toplumda sınıflar yoktu. Çünkü bu toplumda önemli üretim araçları özel mülkiyette değildi ve dolayısıyla sömürü ilişkileri de yoktu. Üretici güçlerin gelişmesi, işin verimliliğinin ağır da olsa artması, sonuç itibarıyla toplumsal gelişmenin belli aşamasında toplum üyelerinin doğrudan ihtiyaçlarından daha fazlasını üretmeyi olanaklı kıldı.

Toplumdaki konumlarına dayanarak, azınlık durumundaki unsurlar artı/fazla ürüne el koymaya başladılar. Artı ürüne doğrudan üreticinin değil de başkalarının el koymasıyla özel mülkiyet ve üretim araçlarına sahip olma olgusu doğar. Böylelikle üretim araçlarında özel mülkiyetin doğması, sınıfların oluşumunun en önemli ve dolaysız nedeni olmuştur. Üretim araçlarının sahibi olanlar, diğerlerini, mülksüzleri kendileri için çalışmaya zorlamışlar ve elde edilen artı ürüne el koymuşlardır. Biçimleri ve koşulları ne denli değişik olursa olsun sömürüye dayanan; üretim araçlarının özel mülkiyette olduğu köleci, feodal ve kapitalist toplum düzenlerinde mülksüz çoğunluk çalışmak ve üretmek zorunda kalmış, üretim araçlarına sahip olan azınlık da bu ürüne el koymuştur.

Elbette böyle bir sınıf tanımlamasını Marksizm Leninizmin bir “kласiği” olarak görenler ve reddedenler de var. Yukarıda adı geçen uluslararası alanda yeni toplum dizayncılığı yapanların bir kısmı sınıf olgusunu reddetmektedir. Bunların temel sorunu, ne pahasına olursa olsun işçi sınıfı diye bir sınıfın kalmadığını ve hâlâ var olduğu kadarıyla da tarihsel misyonunun yerine getirmekten yoksun olduğunu kanıtlamaktır. Bu kanıtlama yöntemlerinden birisi Negri’nin yaptığı gibi bir “çokluk” üretmektir. Ka-

pitalizmin çöktüğü anlayışında olanlar ise, artı değeri, değer üretimini reddettikleri için kaçınılmaz olarak işçi sınıfının varlığını da reddediyorlar. (Bu görüşleri açtığımızda yazının kapsamı genişleyecek, yazının içeriği felsefeden politik ekonomiye kayacak. Bu nedenle bu çevrelerle bağlam içinde Marksist-Leninist politik ekonominin temel sorunlarla, cevaplandırması gereken sorularla karşı karşıya olduğunu belirtmekle yetinelim.)

2. Sınıf Mücadelesi-Sosyal Devrim

İlkel toplumun yıkılmasından sonra tarih sahnesine ilk çıkan sınıflı toplum kölecilik olmuştur. Köleci düzenin uzlaşmaz (antagonist) temel sınıfları köle sahipleri ve kölelerdi. İnsanlık tarihinin bu en kaba, en vahşi sömürü düzeninde sadece üretim araçları değil, üretim aleti, “konuşan üretim aleti” olarak görülen köleler de köle sahiplerinin özel mülkiyetindeydi.

Gelişmiş köleci düzenin tarihi, bu iki temel sınıf arasındaki sınıf mücadelesi tarihidir. Şüphesiz ki bu mücadelelere köleci düzenin başka sosyal grupları da; örneğin ara sınıf konumunda olan özgür köylüler, tüccarlar ve zanaatçılar da katılmışlardır. Ama köleci düzende esas mücadele; tarihin gelişme seyrini belirleyen mücadele köle sahipleriyle köleler arasındaki mücadeleydi. Spartaküs önderliğindeki ayaklanma gibi büyük köle ayaklanmaları köleci düzeni; somutta da Roma İmparatorluğu’nu sarsmış ve köleciliğin yıkılmasına belirleyici katkıda bulunmuştur. İster farkında olunsun, isterse de olunmasın bu mücadelelerin temel nedeni üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin keskinleşmesiydi. Üretici güçlerin gelişmesi önünde artık engel olan mevcut üretim ilişkileri yıkılmalıydı ve yıkıldı da; köleci düzen çöktü.

Köleci düzenin yıkılması feodalizmin gelişme yolunu açıyordu. Feodal üretim biçimi tarihsel olarak köleciliğe nazaran ileriye temsil ediyordu. Çünkü bu üretim biçiminde, en önemli üretici güç olan köylüler, kısmen de olsa üretim araçlarına sahiptiler, kölelere nazaran görece daha özgürdüler. Feodal üretim

biçimi; feodal üretim ilişkileri iki yeni temel sınıfı ifade ediyordu: feodal beyler ve serf denen bağımlı köylüler. Feodal beyler, o dönemde en önemli üretim aracı olan toprağın sahibiydiler. Bu, feodal sınıfın ekonomik olarak en güçlü sınıf olması anlamına geliyordu. Ekonomik olarak güçlü olan kaçınılmaz olarak hakim sınıf oluyordu.

Kırsal alanda (köylerde) yaşayan ve çalışan bağımlı köylülük, halkın ezici çoğunluğunu oluşturuyordu. Bu iki temel sınıf -feodal beyler ve bağımlı köylüler- arasında çeşitli sosyal tabakalar da vardı: Özgür köylüler, zanaatçılar, tüccarlar, kalfalar. (Bu son iki sosyal grup, feodalizmde gelişerek kapitalizmin iki temel sınıfı olan proletarya ve burjuvazinin çekirdeğini oluşturuyordu.)

Feodal toplumda sınıfsal yapı, zümre sınıflandırmasıyla hukuki olarak belirlenmişti. Bütün feodal ülkelerde, yerel özellikler ne denli farklı olursa olsun, sistem hep aynı olmuştur. Hangi ülkede olursa olsun feodalizmin tarihi, bu düzenin söz konusu iki temel sınıf arasındaki mücadeleden tarihidir.

Köylü ayaklanmaları giderek feodal düzeni sarsmaya başlamıştı. Bu mücadelelerin çoğu başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Ama köylüler yeni oluşan burjuvazinin; o zaman en ilerici sınıfın, daha yüksek üretim biçimini temsil eden bu sınıfın mücadeleye katıldığı yerlerde kalıcı başarılar elde ediyorlardı; köylü ayaklanmalarının/mücadelesinin başına geçen burjuvazi, sınıf mücadelesini burjuva devrimin zaferine kadar sürdürmüştü.

Nasıl ki, köleci düzende kölelerin sürdürdüğü sınıf mücadelesi köleci düzenin sonunu getirdiyse, feodalizmde de sürdürülen sınıf mücadelesi nihai olarak feodal hakimiyetin yıkılmasını beraberinde getirdi (Kapitalizmde sınıf mücadelesini ayrıca ele alacağımız için ona burada değinmiyoruz).

Marks, sosyal devrimleri tarihin lokomotifleri olarak tanımlar “Fransa’da sınıf mücadeleleri” yapıtında. Bunun böyle olduğu ve neden başka türlü olmadığı, yani sosyal devrimlerin tarihin lokomotifleri olduğu gerçeği ancak ve ancak tarihsel materyalizmden hareketle, soruna bu açıdan bakışla kavranabilir. Sömürüye

dayanan ekonomik toplum formasyonlarında (üretim biçimlerinde) üretici güçlerin gelişmesine paralel olarak veya bu güçlerin gelişme seyri içinde mevcut üretim ilişkileriyle çelişki keskinleşir. Ve nihayet üretim ilişkileri, üretici güçleri geliştiren faktör olmaktan çıkarak, onların gelişmesini engelleyen faktör olur. Öyleyse; üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin keskinleşmesi, sosyal devrimin temel ekonomik nedenidir.

Sömürüye dayanan üretim biçimlerinde hakim sınıf, bütün olanaklarını; siyasi, ekonomik, askeri ideolojik vb. gücünü seferber ederek kendine hizmet eden, onun var oluşunu sağlayan üretim ilişkilerini savunur.

İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde sömürücü sınıfın siyasi ve ekonomik hakimiyetinden gönüllü olarak vazgeçtiği görülmemiştir. Sömürücü sınıflar sürekli, devrimle, sınıf mücadelesinin bu en yüksek aşamasında yıkılmışlardır.

Her sosyal devrimin (Sosyal devrim sosyalist devrimle eş anlamlı değildir. Demokratik devrim de, sosyalist devrim de birer sosyal devrimdir), ekonomik, ideolojik ve politik devletsel bir yanı vardır.

Devrimle ekonomik alanda, o zamana kadar hakim olan üretim ilişkileri; eski üretim biçimi yıkılır. Yerini yeni üretim biçimi alır. Yeni üretim biçiminin üretim ilişkileri, eskisine nazaran daha gelişmiştir ve yeni üretici güçlerin karakterine tekabül eder. Sosyalist üretim biçimi hariç yeni doğan üretim biçimi, eski/yıkılan üretim biçiminin bağrında uçlanır ve doğar. Devrim ise üretici güçlerin gelişmesinin bu evrimci aşamasını sıçramayla kesintiye uğratar, yani eski üretim biçiminden, üretim ilişkilerinden yenisine geçişi sağlar.

Devrim siyasidir. Çünkü o, keskinleşmiş sınıf mücadelelerini ifade eder. Daha ileri üretim biçimini temsil eden tarihsel ileri konumdaki sınıf, halk kitlelerinin başında eski düzeni, üretim biçimini yıkana kadar mücadele eder. Bu süreç şunu ifade eder: Halk yığınları; ileriye temsil eden güçler; devrimci sınıflar, eski düzeni, o zamana kadar içinde yaşadıkları düzeni, artık is-

temiyorlar ve hakim sınıflar da bu düzeni artık eskisi gibi koruyacak durumda değiller. Bu durumda siyasi iktidar belirleyici oluyor. Öyleyse; her bir sosyal devrimin temel sorunu siyasi iktidar sorunudur. Bundan dolayı, ancak devlet gücü, siyasi iktidar ele geçirildikten sonra devrimin zaferinden bahsedilir.

Sosyal devrimler, karakterlerine ve itici güçlerine göre birbirlerinden ayrılırlar. Bir sosyal devrimin karakterini belirleyen, onun hangi çelişkileri çözdüğü ve hangi yeni düzeni kurmayı amaçladığıdır. Örnekleyelim: 1640'da başlayan İngiliz, 1789'da başlayan Fransız devrimleri, kapitalist toplum düzeninin zaferine götüren devrimlerdi. Bu devrimler birer sosyal devrimlerdi. 1917 Ekim Devrimi de bir sosyal devrimdi. Bu devrim, kapitalist düzenin yıkılmasını ve sosyalist düzenin zaferini sağlamıştı. Antiemperyalist demokratik devrim de sosyal bir devrimdir. Bu devrim Türkiye'de işbirlikçi tekelci burjuvazinin, büyük toprak beylerinin iktidarını yıkmayı ve sosyalizmin yolunu açmayı hedeflemektedir.

Sonuç itibariyle; sosyal devrimler, sıçramalı, kökten değişirici toplumsal altüst oluşların çağıdır. Bu çağda veya dönemlerde eski yıkılır, onun yerini yeni olan alır. Sosyal devrimler döneminde halk yığınlarının tarihi rolü; tarih yapan rolü bütün çıplaklığıyla açığa çıkar. Onların devrimci sınıf mücadelelerinde, evet meydan muharebelerinde oynadıkları rol devasadır, cesaretleri devasadır, yaratıcılıkları devasadır. Ve bu süreç içinde, onlara durumlarını kavratana/açıklayan, devrimin görev ve amaçlarını gösteren devrimci düşünceler de büyük bir rol oynarlar.

3. Kapitalizmde Proletaryanın Devrimci Sınıf Mücadelesi

Sınıf mücadelesinin Biçimleri

Yukarıda bir yerde belirttiğimiz gibi, sınıfsal konum ve sınıf mücadelesi açısından tek tek proleterlerin veya proletaryanın bir kısmının amaç olarak kafalarında canlandırdıkları önemli değildir. Esas olan, önemli olan, bir sınıfı nesnel sınıfsal özelliklerin

karakterize etmesidir. Örneğin işçi sınıfını, sınıf olarak, “kendi kendine” sınıf olarak karakterize eden özellikler esastır. Öyleyse işçi sınıfı konumunu, tarihsel rolünü kavrayarak “kendi kendine” (bilinçsiz) sınıf olmaktan çıkarak, “kendisi için” (bilinçli) sınıf olmak zorundadır. İşçi sınıfının şimdiye kadarki tarihi onun bu güce sahip olduğunu yeteri kadar kanıtlamıştır.

Başarılı, sonuç alıcı sınıf mücadelesi için sınıf bilinci belirleyici öneme haizdir. Sınıf bilinçli işçi veya proleter olmanın kıstası nedir? İşçi olarak toplumdaki konumunu ve sınıf mücadelesindeki tarihsel görevini kavramak ve ona göre hareket etmek, sınıf bilinçli işçi veya proleter olmanın kıstasıdır. Proleter bu kavrayışa Marksist teori ile donatılmış parti, komünist parti vasıtasıyla ulaşır.

“Bütün ülkelerin tarihi, işçi sınıfının sadece kendi gücüyle yalnızca sendikal bilinci ortaya çıkarabileceğini, yani patronlara, hükümete karşı işçiler için gerekli olan bu veya şu yasanın çıkartılması mücadelesi için birliklerde birleşmenin zorunluluğunu (ancak) kavradığını göstermektedir” (Lenin; Ne Yapmalı, c. 5, s. 385/386)

Demek oluyor ki işçi sınıfı, sınıf bilincine kendiliğinden, salt kendi tecrübesiyle varamıyor. Bu ona, dışarıdan veriliyor. Bunu veren de komünist partidir. Ancak sınıf bilinciyle donatılmış bir işçi sınıfı, sınıf mücadelesini nihai zafere ve kendi tarihsel görevini yerine getirene kadar sürdürebilir.

Proleter veya devrimci sınıf mücadelesinin biçimleri oldukça çeşitlidir. Ama bu mücadelenin esas olarak üç biçimi vardır: Ekonomik, siyasi ve ideolojik mücadele.

Ekonomik mücadele: Bu mücadele biçimi, işçi hareketinin başlangıç döneminde sınıf mücadelesinin belirleyici biçimini oluşturur. Ama sınıf mücadelesinin her aşamasında önemli bir mücadele biçimi olarak kalır. Bu mücadele biçimi, işçilerin ekonomik talepleri için sürdürdükleri mücadeleleri kapsar.

Ekonomik mücadele, işçilerin sadece, maddi durumları açısından önemli değildir. Bu mücadele, aynı zamanda yığınların

mücadele için örgütlenmelerini, sınıf bilincinin gelişmesini ve pekişmesini de teşvik eder. Her halükarda ekonomik mücadele, revizyonistlerin ve reformistlerin yaptıkları gibi abartılarak ve küçük burjuva ‘sol’ sekte çevrelerin yaptıkları gibi küçümsenerek olduğundan farklı değerlendirilmemelidir. Ekonomik mücadele, işçi sınıfının sınıfsal konumunu ilkesel olarak, kökten değiştiremez. Bu mücadele ile ne sınıfın yoksullaşma eğilimi durdurulabilir ve ne de burjuva mülkiyet ilişkileri, burjuva sınıf ve iktidar ilişkileri ortadan kaldırılabilir. Bundan dolayı “salt sendikacılık” biçiminde mücadele reddedilmelidir. Bu reformizmdir, revizyonizmdir.

Siyasi mücadele: Bu mücadele, sınıf mücadelesinin belirleyici biçimidir. Bu mücadele sürecinde sınıfın sınıfa karşı; proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesi söz konusudur. Bir taraftan müttefikleriyle beraber mevcut politik sistemi (iktidarı) yıkmak isteyen işçi sınıfı, onun karşısında iktidarını; mevcut sistemi savunan burjuvazi karşı karşıyadır.

Siyasi mücadelenin bir dizi biçimi vardır: Kitlesele gösteriler, seçimler, parlamentodan yararlanma, siyasi grevler, genel grev, sokak çatışmaları, her boyutta silahlı mücadele vs.

İdeolojik mücadele: Toplumsal düşünceler, şu veya bu sınıfın çıkarlarının ifadesidir. Ve sonuç itibarıyla bu düşüncelerin nedeni maddi varoluşa aranmalıdır. Düşünceler, maddi varoluşa bağlıdır. Düşünceler; ideolojik toplumsal gelişmede, sınıf mücadelesinde belirleyici bir öneme sahiptir ve kitleler tarafından kavrandığında önüne geçilemez maddi bir güce dönüşürler.

İşçi hareketinin tarihi aynı zamanda ideolojik mücadelenin de tarihidir. Bu mücadele sürecinde, önceleri Marksizmin henüz oluşmadığı dönemde toplumsal ilerleyişin, ilericiliğin ifadesi olan burjuva ideolojisi, Marksizmin gelişmesiyle giderek geriletilmiş ve sosyalist bilinç gelişmiştir. İşçi sınıfının dünya görüşü, ideolojisi olan Marksizm-Leninizm, ancak ve ancak komünist partisi tarafından işçi sınıfına taşınarak, onun tarafından kavranması sağlanarak maddi güce dönüşür. Lenin’in belirttiği gibi iş-

çi sınıfının ideolojik mücadelesinin her zayıflatılması, önemsiz görülmesi, fiilen burjuva ideolojisinin güçlenmesi, önem kazanması anlamına gelir.

“Burjuva ya da sosyalist ideoloji. Bunun ortasında bir şey yoktur (Çünkü insanlık şimdiye kadar ‘üçüncü’ bir ideolojiyi yaratmamıştır. Sınıf zıtlıklarıyla parçalanmış bir toplumda sınıfların dışında veya sınıfların üstünde duran bir ideoloji asla olamaz). Bunun için; sosyalist ideolojisinin her önemsizleştirilmesi, ondan her çark ediş, aynı zamanda burjuva ideolojinin güçlenmesi anlamına gelir.” (Lenin, Ne Yapmalı, c. 5, s. 396)

Elbette Lenin’in yanıldığını savunanlar da var. Emperyalist burjuvazi ve ideologlarının “ideolojiler dünyası artık geride kaldı” türünden ideolojik saldırısından bahsetmiyoruz. Bu ideoloji gözünü sakınanların gözüne batacak derecede kaba bir saldırı. Bizi ilgilendiren uluslararası arenada Marksizmi yeni koşullara göre geliştirdiğini sanan ve kabul edelim ki etkili de olan çevrelerdir. Bu çevreler, yerine göre Marksisttirler, yerine göre Marksizmi yeni gelişmelerin ortaya çıkardığı sorunlara cevap verecek duruma getirmeye çalışırlardır, yani katkıcılarıdır. Yerine göre teknolojinin, iletişimasyonun gelişmişliğine dayanarak işçi sınıfı her türden bilgiye kendiliğinden ulaşacak duruma gelmiştir, o halde ona dışarıdan bilinç taşımak artık geride kalmıştır diyenlerdir. Yerine göre sınıf tamamen ortadan kaldırıldığı için ideolojisini de ortadan kaldıranlardır. Yerine göre sınıfın yerine “çokluğu” koyanlardır vs. vs.

Sınıf mücadelesinde teori ve pratiğin diyalektik birliği

Devrimci teori ve pratik, diyalektik bir bütünü/birliği oluşturur. Bu, birbirinden ayrılmaz bir birliktir. Her kim ki, teori ve pratiği birbirinden ayırıyorsa o, bilinçli veya bilinçsiz olarak ya kendiliğindencilığe tapıyor ya da materyalizmin yerine idealizmi geçiriyor. Her iki durumda da ortaya çıkan, işçi sınıfı hareketinin kendiliğindenci olmaya, salt reformlar için mücadeleye mahkûm edilmesidir.

Marksizm, emperyalist çağ öncesi dönemde işçi sınıfının devrimci teorisiydi. Lenin, bu teoriyi emperyalist çağda geliştirdi. Bu konuda Stalin şöyle der:

“Leninizm, emperyalizm ve proleter devrimi çağının Marksizmidir. Tam olarak; Leninizm, genelde proleter devrimin teori ve taktiği, özelde de proletarya diktatörlüğünün teori ve taktiğidir. Marks ve Engels (proleter devrim) öncesi dönemde henüz emperyalizm gelişmemişken, proletaryanın devrim için hazırlandığı dönemde mücadele ediyorlardı.” (Stalin, Leninizmin Temelleri, c. 6, s. 63)

Marksist-Leninist teori, değişmeyen, dogma olan bir şey değildir. O, gerçeğin değişmesine uygun olarak sürekli geliştirilmek, derinleştirilmek ve gerekirse düzeltilmek zorundadır. Bunun içindir ki proletaryanın öğretmenleri Marks ve Engels, “Bizim öğretimiz dogma değil, eylem için kılavuzdur” diyorlardı.

Marksist-Leninist teori, sınıf mücadelesine, pratiğe hizmet eder ve pratik ve sınıf mücadelesi de teoriye hizmet eder. Bu, teori ve pratiğin ayrılmaz diyalektik bütünlüğünü gösterir. Bunu Stalin şöyle açıklar:

“Teori, genel biçimi içinde alırsak, bütün ülkelerin işçi hareketinin tecrübesidir. Elbette ki teori, devrimci pratiğe bağlı olmazsa anlamsızdır. Aynı şekilde pratik, yolunu devrimci teori ile aydınlatmazsa kördür. Ama teori, şayet o, devrimci pratik ile dolaysız bağ içinde oluşursa, işçi hareketinin muazzam bir gücü olabilir. Çünkü o, sadece o, harekete emniyet, örgütlenme yeteneği ve hareketin etrafında olup biten gelişmelerin iç bağları için anlayış verir. Çünkü o, sadece o, pratiğe, sınıfların hali hazırda sadece nasıl ve nereye hareket ettiklerini değil, bilakis gelecekte de nasıl ve nereye doğru hareket etmeleri gerektiğinin kavramasına yardım eder.” (Stalin, age, s. 79)

Sınıf mücadelesinde teori ve pratiğin diyalektik birliğinde ele alınması gereken noktalardan birisi de pratiğin öncelliği ve “sadece teorisyencilik”tir.

İşçi hareketi ve sosyalizmin gelişme tarihine baktığımızda

teori ve pratiğin diyalektik birliğinde bir tarafın öncel olduğunu görürüz. Bu öncelliği belirleyen işçi hareketinin, sınıf mücadelesinin gelişme koşullarıdır. İşçi hareketinin başlangıcından - makinelere saldırı vb.- sınıfın günlük çıkarları için örgütlenmesine kadar olan dönemde hareketin Marksizmle bağı yoktu. Böyle bir durumda harekete sosyalist düşünceyi taşımak için Marksist teori, öncel konumdaydı. Teori ve pratiğin diyalektik birliğinde teori, esas yönü oluşturunuyordu. Bu gelişmeyi Lenin şöyle açıklar:

“Avrupa’nın bütün ülkelerinde başlangıçta sosyalizm ve işçi hareketi birbirinden ayrı olarak var oldular. İşçiler kapitalistlere karşı mücadele ediyorlardı. Sosyalistler ise, işçi hareketinden ayrı duruyorlardı. Mevcut kapitalist burjuva toplum düzenini eleştiren öğretiler yazıyorlardı ve bu düzenin yerini başka, daha yüksek (bir düzenin) sosyalist düzenin almasını talep ediyorlardı. Sosyalizm ve işçi hareketinin birbirlerinden ayrı var oluşları her ikisinin de zayıf ve geri gelişmiş olmalarına neden oluyordu. Sosyalistlerin, işçilerin mücadelesiyle kaynaşmamış öğretileri ütopya... olarak kaldılar. İşçi hareketi parça bölüktü. Siyasi anlamı yoktu. O, zamanın ilerici bilimiyle aydınlatılmıyordu. Dolayısıyla bütün Avrupa ülkelerinde işçi hareketiyle sosyalizmi bütünlüklü bir sosyal demokratik harekette kaynaştırmak için çabaların... olduğunu görürüz. Böyle bir kaynaşmada işçilerin sınıf mücadelesi, proletaryanın mülk sahibi sınıfların sömürsünden kurtulması için bilinçli mücadelesine dönüşür. (Böylelikle) sosyalist işçi hareketinin en yüksek biçimi gelişir: ‘Bağımsız, sosyal demokrat işçi partisi’...” (Lenin, “Rus Sosyal Demokrasisinde Geri Giden Bir Yön” makalesinden, c. 4, s. 251)

Buna göre:

Marksist teorinin işçi hareketine taşınması döneminde öncelik teorideydi. Yani teori ve pratiğin diyalektik birliğinde ağır basan yön teorideydi. Sonra pratik, ağır basan konuma geçti. Ama bu, teorinin önemsiz olduğu anlamında yorumlanmamalıdır. Bu konuda Lenin şöyle der:

“Sosyal-demokratların teorik çalışmasının muazzam anlamının, öneminin, zorunluluğunun... vurgulanmasıyla bu işin öne, PRATİĞİN (aç. Lenin) önüne konması^(*) gerektiğini asla söylemek istemiyorum. İkincinin, birincinin kapanmasına kadar ertelenmesini hiç söylemek istemiyorum...” (Lenin, Halkın Dostları Kimlerdir, c.1, s. 301)

Sınıf mücadelesinde strateji ve taktiğin somut kullanımı ve diyalektik yöntem:

Stalin şöyle diyor:

“Saldırıya geçmek için iktidardaki sınıfın ölüp gitmesinin nesnel sürecini tespit etmenin yeterli olacağına inanan insanlar var. Ama bu yanlıştır. Ayrıca başarılı saldırılar için gerekli öznel şartların da hazırlanması zorunludur. Strateji ve taktiğin esas görevi şudur; saldırılar için öznel şartlar ustaca, gecikmeksizin öyle hazırlanmalıdır ki, bu şartlar hakim sınıf iktidarının ölmesinin nesnel sürecine ayak uydursun.” (Stalin, c. 5, s. 64)

Bunun anlamı nedir? Sınıf mücadelesi giderek keskinleşir, basitten karmaşığa, aşağıdan yukarıya doğru bir gelişme gösterir. Bu, sınıf mücadelesinin nicel adımlardan, gelişmelerden nitel bir sıçramaya doğru seyir izlemesidir. Sınıf mücadelesinin kendisi çeşitli aşamalardan oluşan bir süreçtir. Bu sürecin sonuçlanması, yani hedeflenen stratejinin (devrimin) gerçekleşmesi için nesnel koşulların varlığını tespit etmek yeterli değil. Stratejinin gerçekleşmesi için mücadelenin itici gücü anlamına gelen öznel koşulların da hazırlanması gerekir. Diğer bir ifadeyle; bilimsel sosyalizmle işçi hareketinin birleşmesi, sınıfın, sınıf bilinçli eyleminin ön koşulunun oluşturulması gerekir. Ancak bu koşullarda, aşamalardan oluşan sınıf mücadelesi süreci devrimle sonuçlandırılabilir.

Yeni bir sürecin başlaması için, kendisi bir süreç olan sınıf mücadelesinin aşamalarına gelince:

Strateji ve taktik isteğe göre tespit edilemez. Strateji ve tak-

^(*) “tam tersine; ajitasyon ve propaganda pratik çalışması devamlı önceldir...”

tiğin tespitinde ve neye yönelik olacağında esas olan, mevcut gerçek durumdur, ele alınan ülkenin realitesidir. Bu tespitten sonra veya bu tespitin kendisi, sınıf mücadelesinin o andaki gelişme seviyesini de ele verir. Bunlar, sınıf mücadelesinin gelişme seviyesini ele veren aşamalardır. Sınıf mücadelesinin üç aşaması vardır:

a-Devrimci olmayan durum aşaması.

b-Devrimci durumun had safhada olduğu aşama.

c-Ayaklanma aşaması.

Sınıf mücadelesinin böyle aşamalara ayrılmasını 1905'te Lenin şöyle ifade ediyordu:

“Rusya’da proleter kitle hareketinin, sosyal demokrasinin gelişmesiyle bağlam içinde gelişmesi, üç anlamlı aşamayla karakterize olur; Birinci aşama: Dar propaganda çevresinden geniş ekonomik kitle ajitasyonuna geçiş. İkincisi; geniş kapsamlı siyasi ajitasyona ve açık sokak gösterilerine geçiş. Üçüncüsü; tam anlamıyla iç savaşa, doğrudan (dolaysız. çn.) devrimci mücadeleye, halkın silahlı mücadelesine geçiş.” (Lenin, c. 8, s. 201, “Yeni Görevler ve Yeni Güçler” makalesinden)

Bu aşamaları kısaca ele alalım.

a- Devrimci olmayan durum aşaması (“Dar propaganda çevresinden geniş ekonomik kitle ajitasyonuna geçiş”):

Bu dönemde burjuvazi güçlüdür. İşçi sınıfının mücadelesi, örgütlü durumu oldukça zayıftır. Bu dönemde sınıfın talepleri çoğunlukla ekonomik içeriklidir. Siyasi talepler esas değildir. Burjuvazi, böyle bir gelişme seviyesinde olan işçi hareketini mevcut düzen sendikacılığıyla istediği gibi yönlendirmeyi amaçlar. Oportünist, revizyonist, reformist sendika ağaları burjuvaziye bu alanda gerekli desteği vererek, sınıfın bilinçlenmesini engellemeye çalışır.

Bu aşamada işçi sınıfı, mevcut sistemi yıkmaktan oldukça uzaktır. Sınıf bu aşamada hem savunma hem de ilerleme durumundadır. Lenin şöyle der:

“Şimdi, durgunluk, gericilik ve çöküş döneminde ‘Almanca konuşmasını’, yani yavaş hareket etmesini (yeni bir itilim olmadıkça başka türlü de olamaz), sistematik, sebatkâr ve adım adım ilerlemesini, parça parça elde etmesini öğrenmeliyiz. Bu çalışmada canı sıkılan, sosyal demokratik taktiğin bu yolla da... kavranması ve geliştirilmesi zorunluluğunu kavramayan Marksist adına layık değildir.” (Lenin, c. 15, s. 462. “Tasfiyeciliğin Tasfiyesi” makalesinden)

Bu durumu Marksist Leninist Komünistler şöyle ifade ediyorlar:

“...Devrimci bir yükseliş olmaması ve öncünün durumu nedeniyle taktiğimiz aktif savunma taktiği olacaktır. Bu nedenle de öncü, hazırlık, güç biriktirme ve fırsat kollama çizgisinde ilerlemelidir. Aktif savunma taktiği öncüye, bekle gör tavrına saplanmama, fırsat buldukça düşmana darbeler indirme görevini yükler.”

b- Devrimci durumun had safhada olduğu dönem (“geniş kapsamlı politik ajitasyona ve açık sokak gösterilerine geçiş”):

Bu dönemde siyasi arenadaki esas sınıfların; devrim ve karşı devrim güçlerinin durumu, güçler dengesi değişmiştir. Artık işçi sınıfı, savunma aşamasından çıkmış, burjuvaziye saldırı aşamasına geçmiştir. İşçilerin mücadelesi, kitle grevlerine, kitle sel gösterilere, süreklilik arz eden silahlı sokak çatışmalarına dönüşmüştür. Komünist partisinin, işçi sınıfı ve geniş kitleler nezdindeki nüfuzu güçlüdür. Artık onun sesi, her zamankinden daha fazla duyuluyor ve dinleniyordur. Oportünistlerin, revizyonistlerin, reformistlerin işçi sınıfı üzerindeki etkileri artık gerileme sürecindedir. Bu aşamada proletarya, stratejik hedefine daha da yaklaşmıştır. Bu dönemle ilgili olarak Lenin şöyle der:

“Bir Marksist açısından devrimci durum olmadan devrimin olmayacağı şüphe götürmez (Ama her devrimci durum da devrime götürmez). Genel olarak söylersek, devrimci durumun özellikleri nelerdir? Aşağıdaki üç ana özelliği verirsek, mutlaka ki hata etmiş olmayız. 1-Hakim sınıflar için iktidarlarını, deği-

şiklik yapmaksızın devam ettirmek imkânsızdır; ‘Yukarı tabakaların’ şu veya bu krizi hakim sınıf politikasının krizinin açtığı bir yarık ve bu yarık vasıtasıyla baskı altındaki sınıfların memnuniyetsizliklerinin ve tepkilerinin patlaması. Devrimin olabilmesi için, ‘aşağı tabakaların’ eskisi gibi ‘yaşamak istememeleri’ yetmez. ‘Yukarı tabakaların’ eskisi gibi ‘yaşayamamaları’ gereklidir. 2- Baskı altındaki sınıfların ihtiyaç ve sefaleti mutad olanı aşmış olmalıdır. 3- Belirtilen nedenlerden dolayı ‘barışçıl’ dönemde kendisini rahatlıkla sömürten, fırtınalı zamanlarda ise hem bütün kriz durumundan hem de ‘yukarı tabakalar’ tarafından bağımsız tarihi harekete zorlanan kitlelerin aktivitesi oldukça yükselir.” (Lenin, c. 21, s. 206, II. Enternasyonal’in Çöküşü” makalesinden)

Lenin’in söylediği oldukça açık: Burjuvazi, stratejik olarak zayıflamıştır, gerilemiştir. İşçi sınıfı ise stratejik olarak güçlenmiştir. Artık ara tabakalar da (küçük burjuvazi vs.) hareketlenmiştir. Burjuva partiler otorite kaybederlerken komünist partisi, işçiler ve geniş emekçi kitleleri için çekim noktası olmaya başlamıştır. Artık esas olan, siyasi taleplerdir ve onlar, doğrudan ayaklanmaya, siyasi iktidarı ele geçirmeye yöneliktir.

Böyle bir durumda mücadele nasıl gelişir, bir grev mi genel ayaklanmaya götürür veya başka bir gelişme mi genel ayaklanmaya neden olur veya genel ayaklanma yani devrim nasıl bir biçim alır, bu somut durum meselesidir.

Türkiye’de genel siyasi durum hem burjuvazi açısından hem de komünist partisi önderliğinde mücadele açısından henüz bu aşamada değildir.

c-Ayaklanma dönemi (“Tam anlamıyla iç savaş, doğrudan devrimci mücadeleye, halkın silahlı mücadelesine geçiş”):

Bu aşamayla ilgili olarak Lenin şöyle der:

“1. Bütün düşman sınıfların güçleri şaşkınlık içindedir, birbiriyle kâfi derecede düşmanlık içindedirler. Kendi güçlerini aşan mücadeleden dolayı kâfi derecede zayıflamışlardır. 2. Yalpala-

yan, kararsız olan bütün ara unsurlar, yani küçük burjuvazi, küçük burjuva demokrasisi burjuvazinin aksine, halk nezdinde kendilerini kâfi derecede teşhir etmişlerdir ve pratikte iflaslarından dolayı kâfi derecede açığa çıkmışlardır (teşhir olmuşlardır, çn.). 3. Proletaryada ruh hali, burjuvaziye karşın kesin, sınırsız coşkulu devrimci eylemlerin desteklenmesi lehine başlamıştır ve güçlü olarak yükselmektedir. Şayet bu durum varsa, devrim için zaman olgunlaşmıştır.” (Lenin, c. 31, s. 81, “Komünizmde... Çocukluk Hastalığı...” yazısı)

Lenin, ne süreklilik arz eden devrimci durumdan ne denge teorisinden ne devrim koşullarının iradi belirlenmesinden bahsediyor. Lenin, devrim için zamanın hangi koşullarda olgunlaşmış olacağından bahsediyor.

4. Sınıf Mücadelesinde Taktik Sorunlar ve Diyalektik Yöntem-Taktiksel ve Stratejik Anlamda Sloganlar ve Talepler

Nasıl ki sınıf mücadelesinin aşamaları, temel özellikler bakımından birbirlerinden ayrılıyorlarsa, taktik sloganlar ve talepler, o aşamaya özgü mücadele araçları ve yöntemleri bakımından da birbirinden ayrılırlar. Buna göre, sınıf mücadelesinin her bir aşaması kendine özgü taktik sloganları ve talepleri gerekli kılar. Bu sloganların doğruluğu veya yanlışlığı, kitleler tarafından kavranıp kavranmamalarına değil, gerçekten de somut durumu yansıtıp yansıtmamalarına bağlıdır.

Doğrudan sosyalist devrimin gündemde olduğu ülkelerde ve Türkiye gibi antiemperyalist demokratik devrimin gündemde olduğu ülkelerde sınıf mücadelesi sürecinde belli farklılıklar vardır. Örneğin sosyalist devrimin gündemde olduğu bir ülkede nihai hedefin sosyalizm olduğu sınıf mücadelesinin her aşamasında sürekli propaganda edilir. Ama antiemperyalist demokratik devrimin söz konusu olduğu Türkiye gibi ülkelerde nihai hedefe varabilmek için demokratik devrimin gerçekleşmesinin gerekliliği anlatılır. Bu durumda demokratik devrim, nihai hedefe

varabilmek için bir ön hedefi ifade eder. Sınıf mücadelesi sürecinin bu karmaşıklığı kaçınılmaz olarak sloganlara ve taleplere de yansır.

Sosyalist devrimin gündeminde olduğu ülkelerde sınıf mücadelesinin aşamalarına (devrimci olmayan durum aşaması, devrimci durumun had safhada olduğu aşama ve silahlı ayaklanma aşaması) ve bu aşamalara tekabül eden temel ve taktik sloganlar ve talepler tespit edilerek mücadele edilir. Ama demokratik devrimin gündemde olduğu ülkelerde, sınıf mücadelesinin her bir aşamasına ve nihai hedefe (demokratik devrimin gerçekleşmesi) tekabül eden temel ve taktik slogan ve taleplerin yanı sıra demokratik devrimle amaçlanan hedef (sosyalizm) sürekli propaganda edilir. Demokratik ve sosyalist devrimde devrimci proletaryanın müttefiki olan güçlerin sınıfsal karakterlerinin değişik olduğu da göz önünde tutulursa slogan ve talepler konusunda nedensel dikkatli-titiz davranılması gerektiği daha da önem kazanır.

Sınıf mücadelesi sürecinin aşamaları temelinde slogan ve talep sorunu:

Devrimci olmayan durum aşaması:

Böylesi bir döneme tekabül eden propaganda ve ajitasyonun içeriği hakkında Lenin şöyle diyor:

“Rus sosyal demokratlarının sosyalist faaliyeti, bilimsel sosyalizmin öğretilerinin propagandasını yapmaktır, işçiler arasında hâlihazırdaki sosyal-ekonomik düzen hakkında, onun temelleri ve gelişmesi hakkında, Rus toplumunun çeşitli sınıfları, karşılıklı ilişkileri hakkında ve bu sınıflar arasındaki mücadele hakkında, bu mücadelede işçi sınıfının rolü, çöken ve gelişen sınıflara, kapitalizmin geçmişine ve geleceğine olan ilişkisi hakkında ve enter-nasyonal sosyal-demokrasinin ve Rus işçi sınıfının tarihi görevi hakkında doğru kavrayışı yaygınlaştırmaktır.” (Lenin; “Rus Sosyal-Demokratlarının Görevleri” makalesinden, c. 2, s. 331)

Lenin devamla ajitasyon konusunda da şöyle der:

“İşçiler arasında ajitasyon, propaganda ile ayrılmaz bağ için-

dedir; ajitasyon, Rusya'daki bugünkü siyasi ilişkilerden ve işçi kitlelerinin mevcut gelişme seviyesinden dolayı doğal olarak ön plana çıkmaktadır. İşçiler arasında ajitasyon, sosyal-demokratların işçi sınıfının bütün kendiliğindenci mücadele eylemlerine, çalışma zamanından, iş ücretinden, çalışma koşullarından vs. dolayı kapitalistlerle işçiler arasındaki bütün çatışmalara katılmaktır. Bizim görevimiz, faaliyetimizi işçi yaşamının pratik günlük sorunlarıyla en sıkı (bir şekilde) bağlamaktır, işçilere, bu sorunlarda doğruyu bulmalarına yardımcı olmaktır. İşçilerin dikkatini en kaba suistimallere çevirmektir, işverenlere yönelik taleplerini daha tam ve maksada uygun formüle etmelerine yardımcı olmaktır. İşçilerde dayanışmalarının bilincini geliştirmektir. Bütün Rus işçilerinde ortak çıkarlar ve ortak dava bilincini geliştirmektir..." (Lenin, agy, s. 331)

Aynı yazıda Lenin, ekonomik ve siyasi ajitasyonun farklı olduğunu, ama her ikisinin diyalektik bir bütünü, bir madalyonun iki yüzünü oluşturduğunu da açıklar.

"Nasıl ki ekonomik alanda, ekonomik ajitasyon için kullanılmayacak işçi yaşamı sorunu yoksa, siyasi alanda da siyasi ajitasyonun konusu olmayan sorun yoktur. Ajitasyonun bu iki türü, sosyal-demokratların faaliyetinde, bir madalyonun iki yüzü gibi, birbirlerine aittirler. Hem ekonomik hem de siyasi ajitasyon, proletaryanın sınıf bilincinin gelişmesi için aynı derecede zorunludur ve hem ekonomik hem de siyasi ajitasyon, Rus işçilerinin sınıf mücadelesi için ders kitabı olarak aynı derecede zorunludur. Çünkü her sınıf mücadelesi siyasi bir mücadeledir." (s. 334/335)

Partinin kimliğini, genel ve uzun vadeli amaçlarını, programatik ve stratejik hedeflerini ortaya koyan temel sloganların, onun niteliğini yansıtan bilimsel, sınıfsal ve siyasal bir içerik taşıması zorunludur. Partinin temel sloganlarının kitlelerin geri bilincine ya da değişen koşullara göre değişmesi veya içeriklerinin çarpıtılması düşünülemez. Zira partinin niteliğini belirleyen temel ilkeler ve bilimsel komünist dünya görüşünün ürünü olan, proletarya hareketinin temel, sürekli ve uzun vadeli çıkarlarını

temsil eden bu sloganların bir bütün olarak sınıfsız topluma kadar sürecektir devrimci proletarya hareketini ve onun sınıf bağımsızlığını ifade ettiği açıktır. Örneğin, “Yaşasın Marksizm-Leninizm”, “Yaşasın sosyalizm”, “Yaşasın Proletarya Enternasyonalizmi” gibi genel ve temel sloganlar devrimi, proletaryanın sınıfsal kimliğini, amaç ve hedeflerini en net bir biçimde ortaya koyar. Geri bilinçli yığınların bu sloganların gerçek içeriğini henüz kavrayamıyor olması, bizi bu sloganları haykırmaktan ve yığınlar içinde yaymaktan geri bırakmaz. Açıklamak, aydınlatmak, anlatmak genel devrimci faaliyetin parçasıdır.

Komünist partinin temel ve genel sloganlara sahip olması, onun her özel durum ve sorun karşısında bunlara denk düşen özel (taktik) sloganlar üretmesini engellemez. Özel durum ve sorunlara denk düşen özel sloganların üretilmemesi ve bunun yerine genel sloganlarla yetinilmesi, partiyi kısırlaştıracak, yığınlardan ve onların sorunlarından koparacak soyut bir bakış açısını ifade eder. Özel sloganlar dediğimizde tek tek olaylara, sorunlara yönelik bakış açımızı, talep ve hedeflerimizin formüle edilmesini kastetmekteyiz ki, bu sloganların kitle hareketinin ilerletilmesindeki büyük önemi inkâr edilmez.

“Hedefi şaşırmadan vurmak” için hedefi doğru olarak saptamak ve bunu gösteren doğru sloganları formüle etmek gerekiyor. Kitlelerin her özel sorunundan kalkarak özel sloganlarla hedeflerine yöneltmek, onların gerçekleri kendi öz deneyimleri ile kavrayacakları bütün bir süreç boyunca bu özel muharebeleri örgütlemek, devrime varmanın önemli bir koşuludur. Lenin, “Bizim için eskimiş olan şeyler sınıf için, kitleler için (yeni) önemli olabilir” diyor. Bizim için basit, fakat kitleler için yeni ve önemli her sorundan hareketle mücadelelerini örgütlemek, bu yönde özel sloganlarla kitleleri harekete geçirmek, ayaklanmayı hazırlama görevimize, temel sloganların kavranmasına hizmet etmenin aracıdır.

Her sloganın mutlaka devrimci olması gibi bir zorunluluk yoktur ve olamaz da. Özellikle tek tek sorun ve olaylara yönelik

olarak kitlelerin reform taleplerinin formüle edilmesine dayanan sloganların komünistler tarafından da sahiplenebileceği ya da üretileceği açıktır. Bu soruna yaklaşımın temelinde komünistlerin devrim ve reform mücadelesine yaklaşımı ve bunları nasıl birleştireceği yatmaktadır.

Stratejik sloganlar, devrimin belirli bir aşamasını temel kabul eden stratejisinin hedefleri ve bu hedeflere varmanın yollarını yansıtırlar.

Stratejik sloganlar bu özelliklerinden dolayı tespit edilen hedef; antiemperyalist demokratik devrim gerçekleşene ve stratejinin değişmesine kadar geçerli kalırlar.

Buna karşılık taktik sloganlar çok daha geçici ve değişken bir niteliğe sahiptir. Taktik sloganlar, belirli bir taktik dönemin hedefleri ve bu dönemin tek tek olaylarına karşı alınan siyasal tutumun en net yansıtıcılarıdır.

Ayrıca, değişik dönemlerde meydana gelen siyasal olaylara karşı tutum ve bu tutumu yansıtan siyasal sloganların da taktik bir içeriği vardır.

Sloganlar, aldıkları biçimden, kullanılış amacından dolayı, propaganda, ajitasyon, eylem sloganları diye ayrılırlar.

Sloganlar da dönüşüme uğrarlar. Örneğin bir slogan ilk ortaya çıktığında öncelikle kitlelerin en ileri kesimlerince anlaşılacak, gittikçe bu kesimlere mal olacak ve genişleyecektir. Bu aşamada slogan, henüz bir propaganda sloganıdır ve kitlelerin en ileri denilen çok az bir kesimini kapsamaktadır. Daha sonraki aşamalarda ise slogan, kitlelerin nispeten geniş kesimleri tarafından kavranabilir bir hal alacak ve onlara mal olacaktır. Bu aşamada slogan, bir ajitasyon sloganıdır. Ajitasyon sloganının nispeten geniş bir kesime mal olması ile birlikte ise slogan, artık bir eylem sloganı haline gelmiştir.

Devrimci durumun had safhada olduğu aşama:

Sınıf mücadelesinin bu aşamasında stratejik hedefin propagandası yoğunlaşır. Demokratik devrimin gündemde olduğu ül-

kelerde demokratik cumhuriyet ve sosyalizm, doğrudan sosyalist devrimin gündemde olduğu ülkelerde de sosyalizm daha yoğun propaganda edilir.

Devrimci olmayan durum aşamasındaki bir dizi taktik sloganlar, kısmi talepleri ifade eden sloganlar vb. geçerlilik koşulları mevcutsa şüphesiz ki kullanılır. Ama bu dönemde geçmiş dönemin sloganları daha ziyade siyasi grevlerle/eylemlerle bağlam içinde ele alınır veya siyasi içerikli grevler/eylemler ön plana çıkar. Bu konuda Lenin şöyle diyor:

“Sosyal demokrasinin doğru taktik şiarları şimdi, kitlelerin doğru yönlendirilişi için özellikle büyük anlam taşırlar. Devrimci zamanlarda sağlam ilkeli taktik şiarların anlamını küçümsemekten tehlikeli bir şey yoktur...”

“Proletaryayı, tutarlı Marksist ilkeler ruhuyla yönlendirmek ve gelişmelerin arkasında (koşmak) istemeyen bir parti için doğru taktik kararların hazırlanması muazzam bir anlam taşır.” (Lenin, c. 9, s. 5/6. İki Taktik)

Buna göre: Esas olan, somut durumun somut analizinin doğru yapılması ve o duruma tekabül eden sloganların, taleplerin tespit edilmesidir.

Sınıf mücadelesinin devrimci durum aşamasında siyasi içerikli sloganların ön plana çıkmasının ötesinde programatik olarak tespit edilmiş hedeflerin bir kısmı da ön plana çıkar.

Devrimci durum aşamasında bütün sloganların hem salt siyasi hem de geçişi ifade eden karakterde olacaklarına dair kural ve kaide yoktur, olamaz da. Bu, somut durum meselesidir. Rusya’da “çifte hakimiyet”i önceden gören olmadı. Gelişen mücadele böyle bir olguyu gündeme getirdi. Bunun dışında devrimci durum döneminde uzun vadeli siyasi içerikli taktik görevler ve sloganlar da tespit etmek mümkün değildir. Siyasi ortam bir anda değişebilir ve dün doğru olan bir siyasi hedef ve bu hedefi ifade eden bir slogan, bugün tamamen yanlış olabilir. Örneğin, “Bütün İktidar Sovyetlere” sloganı.

“4 Temmuz kadar bütün iktidarın o zamanki Sovyetlere ge-

çişi şiarı yegâne doğru olandı. O zaman ve iç savaş olmaksızın barışçıl yoldan mümkündü... 4 Temmuzdan sonra, iç savaş olmaksızın iktidarın Sovyetlere geçişi imkânsızdı. Çünkü iktidar 4 ve 5 Temmuzdan beri Kara Yüzler ve Kadetler tarafından desteklenen Bonapartist askeri kliğin eline geçmişti.” (Lenin, c. 25, s. 258. “Onlar, Ağaçtan Ormanı Görmüyorlar” makalesinden)

Türkiye’de de böyle bir durum söz konusu olur mu, olmaz mı, bu tamamen ayrı bir sorun. Ama açık olan şu ki, sınıf mücadelesinin devrimci durum aşamasında stratejik hedef dışında hiçbir talep, hangi biçimde (propaganda, ajitasyon, eylem) olursa olsun, uzun ömürlü olamaz.

Buna göre: Devrimci durum aşamasında devrimci olmayan aşamadaki “normal” mücadele ortamı ortadan kalkmış, mücadelenin biçimi ve yöntemleri değişmiş, bir bütün olarak siyasi içerikli sloganlar ve geçiş sloganları ön plana çıkmıştır.

Sınıf mücadelesi sürecinin ayaklanma dönemi

Nihai devrimci vuruşun -ayaklanmanın- silahlı olacağı tartışma dışıdır. Ama bu ayaklanma nasıl başlar, nasıl devam eder, bu ayaklanmanın patlak vermesine herhangi bir grev veya sıradan bir vatandaşın sokak ortasında polis tarafından kurşunlanması ve bunu protesto eden eylemlerin gelişmesi mi veya bir genel grev mi vesile olur, bu da bugünden tespit edilemez. Bu, bir somut durum meselesidir. Ama mutlaka ki birtakım nedenler bir araya gelmiş, birtakım süreçler olgunlaşmış demektir. Bu konuda Lenin şöyle der:

“1905 ayaklanması nasıl olgunlaştı? Birincisi; kitle grevleriyle, gösterilerle ve mitinglerle kitlenin polis ve orduyla çatışması çoğaldı. İkincisi; kitle grevleri, köylülüğü bir dizi tekil, dağınık, yarı kendiliğindenci ayaklanmalar için cesaretlendirdi. Üçüncüsü; kitle grevleri çok hızlı bir şekilde ordu ve donanmaya sirayet etti, önce ekonomik tabanda (‘bezelye isyanları’) çatışmalara ve sonra da ayaklanmalara neden oldu. Dördüncüsü; karşı devrim pogromlarla demokratlara vs. kötü muamele ile

bizzat (aç. Lenin) iç savaşa başladı.” (Lenin, c. 18, s. 96. “Devrimci Yükseliş” makalesinden)

Bu, silahlı ayaklanmanın nesnel durumunun olgunlaştığını gösterir. Sorunun bir de öznel yönü var. Bu konuda da Lenin şöyle der:

“Devrimci parti, ülkede ve devrimci sınıfların müfrezesinde çoğunluğu sağlamadıysa ayaklanmadan bahsedilemez. Bundan başka bir ayaklanma için (şunlar) zorunludur: 1. Devrimin ulusal ölçüde büyümesi; 2. Eski hükümetin ahlaki ve siyasi olarak tam çöküşü...; 3. Bütün ara unsurlar kampında, yani dün tamamen hükümet yanında olanların bugün tamamen hükümet yanlısı olmayanlar (kampında) büyük yalpalamalar.” (Lenin; c. 26, s. 119 “Bolşevikler İktidarda Kalabilecekler mi?” makalesinden)

Sınıf mücadelesi sürecinin bu aşamasında ne türden sloganlar önem taşırlar, hatta belirleyici olurlar, kitleleri yönlendirirler, öyle ki partinin direktifi gibi kavranırlar? Sınıf mücadelesinin bu aşamasında; ayaklanma ve iç savaş, eylem sloganları esastır. Bu konuda Bolşevik Parti Tarihi; Rusya’da devrimci mücadelenin gelişmesi çok öğreticidir.

Hangi türden sloganlar ve talepler? Bu dönemde demokratik devrimin bütün hedefleri slogan-talep olarak öne sürülebilir, belirleyici eylem sloganları olabilir. 1905 Devriminde Rus proletaryası, nihai hedef olan sosyalizmi gerçekleştirmeyi talep olarak öne sürmemişti. Bunun yerine demokratik devrimin hedefi olan, Çarlığın yıkılmasını, demokratik cumhuriyeti esas talep/slogan olarak; eylem sloganı olarak tespit etmiş ve yığınları bu talep etrafında mücadeleye seferber etmişti.

Bugün gündemde değil, ama Türkiye’de sınıf mücadelesinin yükselmesine paralel olarak demokratik devrim anlayışının yorumu da propaganda ve giderek eylem sloganı olarak gündeme gelecektir. Sınıf mücadelesinin gelişmesi bu sorunu kaçınılmaz olarak gündeme getirir. Çünkü mücadelenin belli bir gelişme seviyesinden sonra toplumdaki ara sınıf ve tabakalar üzerindeki

baskı - devrim ve karşı devrim arasındaki yalpalama- artacaktır. Buna küçük burjuva, oportünist örgütlerin mücadelesi de eklendiğinde ideolojik mücadelenin ne denli derinleşeceği tahmin edilebilir. Bu konuda Rusya'nın Şubat-Nisan 1917 dönemi de oldukça öğreticidir. Lenin, Şubat Devriminden sonra Bolşeviklerin 1905 Devriminde öne sürdükleri taleplerin eskidiğini ifade ediyordu. "Eşi bulunmaz Hint kumaşımı" gibi eski anlayışlara sıkıca sarılan Bolşeviklerle adeta alay ediyordu. Türkiye'de de böyle bir sürecin yaşanması bir olasılıktır.

Marksist-Leninistler sınıf mücadelesinin çeşitli sorunlarını genel hatlarıyla yukarıdaki anlatımda olduğu gibi ele alırlar. Ama bu anlayışta olmayanların da olduğunu sadece bilmek yetmiyor. Onlara karşı mücadele etmek gerekir. Bunları, "klasik" bir tarzda o revizyonist köşede aramak yanlış olur. Şüphesiz ki, revizyonistlerin; nam-ı diğer Sovyet modern revizyonistlerinin kalıntıları sınıf mücadelesi üzerine bilinen klasik anlayışlarından vazgeçmemişlerdir. Çok sayıda akımdan oluşan başka bir çevreden bahsediyorum: Bunlar uluslararası arenada bolca tartışan; Marksizmin şu veya bu anlayışını "düzelten", "geliştiren", Marks, Engels, Lenin, Stalin söz konusu olduğunda Marks'a onu düzelterek sahip çıkan; Engels'i pek hesaba katmayan; Lenin dendiğinde karşısına R. Luxemburg'u, Kautsky'i, Hilferding'i, Buharin'i diken; Lenin'in emperyalizm teorisinin aşıldığına inanan; emperyalizm ötesi bir çağda yaşadığını sanan (hangi gezegenden geldiyse!); bu düzeni değiştirmek için öyle parti örgütlenmesine gerek duymayan; bunu ilkesel olarak reddeden (anarşist, otonom), reddetmese de Leninist örgütlenmeyi reddeden; işçiler kendi kendine sınıf bilincine sahip olabilirler, bunun için partiye gerek yok diyen; "dünyasının yıkılmasında" örgütlü mücadeleyi sorumlu tutan; sınıf mücadelesi dendiğinde kılıçları hemen çekip "böyle bir sınıf" kalmadı diyen; sınıfın yerine ne olduğu pek belli olmayan bir "çokluğu" koyan; bu yelpazenin başka bir köşesinde yer alarak emeği toptan reddeden ve emekten yana olanlara karşı "cihat" çağrısı yapan; mali sermayeyi be-

lirleyici gören; ulus-devletin yok olmaya yüz tuttuğunu sanan; dünyanın ekonomik ve siyasi yönetimini BM, IMF gibi uluslararası kurumlara devreden; aklievvel olduğu için Kautsky'nin "ultra-emperyalizm"ine doğru bir gelişme içinde bulunduğunu ve dolayısıyla emperyalistler arası çelişkilerin söndüğünü, rekabetin yok olmaya yüz tuttuğunu savunan; Marksizm-Leninizm, sınıf mücadelesi dendiğinde "cin çarpmışa dönen" ama Marksizm-Leninizmden de bir türlü vazgeçmeyen; Ekim Devrimini kabul edip de genellikle 1920/'21 sonrası Sovyetler Birliği'ni kabul etmeyen; Sovyetler Birliği'nde (1950'li yılların ortasına kadar) sosyalizmin inşasıyla gurur duyup da Stalin'i yok sayan veya Stalin'in adını duyunca "devrimci" olduğunu unutan çevre veya çevreler toplamı...

Bunların ortak özelliği, tanıdığımız, bildiğimiz Marksizm-Leninizme karşı olmalarıdır. Bu çevrelerin hepsi, revizyonist Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkmadı. Bunların bir kısmının tarihi, en azından Marksizmin tarihi kadar eskidir. Dağılan, çöken revizyonist sistemin tahribatı, emperyalist burjuvazinin "küreselleşme" eşliğinde yoğunlaştırılmış antikomünist propagandası ve uluslararası komünist hareketin genel zaafı, bu çevrelerin cesaretlenmelerine neden olmuştur. Bu unsurlara Dünya ve Avrupa Sosyal Forum'larında; başkaca uluslararası toplantı ve eylemlerde; sanal dünyada tartışma trafiğinde; üniversitelerde; BM gibi kurumlarda ve bazı alt kurumlarında; NGO'larda ("Hükümet Dışı Örgütler"); dağ başında, ormanda, ovada; daha doğrusu insanların uğramadığı yerlerde (kendi ekonomilerini kuruyorlar ya!); "bildiğiniz gibi Marksizm üretin" diye hazırlanmış lüks üretim ortamlarında vb. rastlarsınız. Ama onları bir grevde, işçi eyleminde göremezsiniz. Her halükarda bu çevreleri, anarşizan, anarşizan-kooperatifçi, "özgürlükçü-komünist", otonom, "doğrudan kendini yöneten" ("Öz yönetim"), feminist kategorilerine ayırabiliriz. Bunların siyasal gücünü; ideolojik, teorik ve örgütlenme alanlarındaki tahribatını küçümsemek affedilemez bir hata olur.

Hindistan’da Neem kampanyasını düzenleyen hareketi, Meksika’da Via Campesina hareketini, Almanya ve Fransa’da attac’ı küçümseyebilir miyiz? Bunların ideolojik, teorik ve örgütlenme alanlarındaki tahribatları pek önemli değildir diyebilir miyiz?

Veya şöyle diyelim:

Küçük üretici köylülük üzerinde etkisi olan Jose Bove gibi bir şovmenleri, Le Monde diplomatique gibi birçok dilde basılan bir gazeteyi, attac benzeri kitle örgütlerini; Chiapas (Meksika), Porto Alegre (Brezilya), Floransa (İtalya) gibi “kutsal” yerlerin manevi etkisini; J. M. Keynes, J. Tobin gibi fikir babalarını; I. Ramonet efendi gibi önderleri; S. George, P. Bourdieu, M. Mies, T. Negri (İmparator), R. Konten, V. Forrester, H. Harvey gibi teorisyenleri, B. Cassen gibi örgütçüleri nasıl küçümseyebiliriz? İster “mali pazarların silahsızlandırılması”, kapitalizmin veya emperyalizmin “dizginlenmesi”, “demokratikleştirilmesi”, “uluslararası tekellerin iktidarının sınırlandırılması” için olsun, ister kapitalist sistemi değiştirmek için olsun, ister emeği yok saymak için olsun, ister toplumu 200-300 sene önceki koşullara götürmek için olsun bunların hepsinde ortak olan özellik, azılı, iflah olmaz bir “Marksizm-Leninizm” düşmanlığıdır. Bunların hepsi ne bizim anladığımız sınıf analizini ne sınıf mücadelesini ne Marksizm-Leninizmi ne de diyalektik ve tarihsel materyalizmi (Marksist felsefeyi) anlıyorlar. Ortak özellikleri, onları “çevrelerin çevresi” yapan, ya Marksizm-Leninizmi reddetmeleri ya da “Marksizm-Leninizm”, “işçi hareketi” artık geride kalmıştır anlayışını savunmalarıdır.

Bu çevreler arasında emeğe karşı “cihat” çağrısı yapanlar, İngiltere’de işsizliğin nedenini anlamadığı için makineleri sorumlu tutup da “makinelere hücum edenleri” otonom-özgürlükçü bir hareket olarak görüyorlar ve bundan hareketle o zamandan beri “üretici güçlerin öz yönetici gelişmesinin ilkesel olarak düşünülebileceği” görüşüne varıyorlar ve kapitalizmin atomlarına ayırıştırarak birbirine düşman ettiği bireylerin o zaman olduğu gibi bugün de tamamen yeni bir toplum kurma yeteneğine sahip ol-

duklarını savunuyorlar. İnsanlar, o gün olduğu gibi bugün de devlete ihtiyaç duymadan, her türlü hakimiyet anlayışından uzak ve önemlisi, değer üretimine dayanmayan; yani emeğe dayanmayan bir toplum kurabilirler diyorlar. Böyle bir toplumun sınıf mücadelesi sonucunda kurulabileceğine inanmıyorlar. Böyle bir mücadeleyi reddediyorlar. Sosyal hareketleri de reddediyorlar. Geriye, teorik beklentilerine tekabül eden tek bir ihtimal kalıyor: Kapitalizm çöküyor ve kapitalizmin dayatmalarına maruz kalan insanlar mücadele edecekler ve özlemi duyulan “otonom-özgürlükçü” toplumu -söylemiyorlar ama söyleyelim- “anarşist” toplumu kuracaklar. Daha o zaman, kapitalizmin şafağı döneminde insanlar, kapitalizmin dayatmalarına karşı mücadele etmişlerdi (aynen makinelere hücum edenler gibi). Yani daha o zaman insanlar anarşizm cennetinin kapısına varıp dayanmışlardı. Anarşizm cennetiyle kapitalizm cehennemi arasında sadece ve sadece bir kapı kalmıştı. Kapitalizm cehennemi üstün geldi ve insanlar anarşizm cennetinin girişinden geri atıldılar ve bugüne kadar da anarşizm cennetini fethetmek için bir girişimde bulunmadılar. Bu çevre şimdi tam zamanıdır diyor, yaklaşık on seneden bu yana Marksizmin içini boşaltarak, “kıyamet günü” tellallığı yaparak kapitalizmin çökeceğini ilan ediyor.

“Alan” boş ve böyle dolduruluyor!

Bu çalışmanın burjuva ve Marksist felsefeyi analiz etme gibi bir iddiası yok. Her iki felsefe anlayışı; her iki yöntem arasındaki farkları gösterebildiysek, diyalektik yöntemin sınıf mücadelesinde ne denli bağlayıcı bir yöntem olduğunu anlatabildiysek çalışma amacına ulaşmış demektir. Burada ele alınan ve ele alınmasını, güncel gelişmelerle açıklanmasını doğru bulduğumuz bazı konular başka bir felsefe çalışmasının veya bu çalışmanın genişletilmiş yeni bir baskısının içeriğini oluşturacaktır.

İBRAHİM OKÇUOĞLU'NUN CEYLAN YAYINLARINDAN ÇIKAN KİTAPLARI

*** Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi-I (Tarihsel Yaklaşım-1920) [2.Baskı]**

Bu kitapta, Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk topluluklarının üretim koşulları, Orta Asya'da, Anadolu'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda hakim üretim biçimlerinin gelişmesi ele alınıyor.

*** Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi-II (1923-1950)**

Bu kitapta, 1923-1950 arasında Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi ele alınıyor.

*** Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi-III (1950-1991) [Genişletilmiş 2. Baskı]**

Bu kitapta, 1950'den günümüze Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi, iç pazarın oluşma süreci analiz ediliyor.

*** Rekabetin Tarihi-I (2. Baskı)**

Bu kitapta, emperyalizmin doğuşuna kadar olan dönemdeki üretim ve sermayenin uluslararasılaşması, eşitsiz gelişme ve rekabet ele alınıyor.

*** Rekabetin Tarihi-II**

Bu kitapta, emperyalizmin doğuşundan 1. Dünya Savaşına kadar eşit olmayan gelişme ve rekabet inceleniyor.

*** Rekabetin Tarihi-III**

Bu kitapta, kapitalizmin genel krizinin birinci aşamasında, yani iki dünya savaşı arasında kalan dönemde (1914-1940) eşit olmayan gelişme ve rekabet inceleniyor.

*** Rekabetin Tarihi-IV**

Bu kitapta, kapitalizmin genel krizinin ikinci aşamasında (1940-1956) eşit olmayan gelişme ve rekabet inceleniyor.

*** Rekabetin Tarihi-V**

Bu kitapta, kapitalizmin genel krizinin üçüncü aşamasında (1956-1990) eşit olmayan gelişme ve rekabet ele alınıyor.

*** Materyalist Felsefe**

Materyalist Felsefe

Elinizdeki kitap, İbrahim Okçuoğlu'nun 10. kitabıdır. 3 ciltlik Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi, 5 ciltlik Rekabetin Tarihi kitapları yine yayınevimizce yayımlanmıştı. Marksist Teoriye Katkıda Stalin ise Varyos Yayınlarından çıkmıştı.

İbrahim Okçuoğlu, diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizm bölümlerinden oluşan bu kitabında, idealist felsefe ile materyalist felsefenin ayırım noktalarını, Marks, Engels, Lenin ve Stalin'in görüşleri temelinde irdeliyor, tartışıyor.

İdealizm, gerici sınıfların felsefesidir. İdealist felsefe sistemine dahil çeşitli felsefi akımların görüşlerine dayanarak gerici sınıflar, emekçi yığınları cehalet içinde tutmak, sömürülen ve sömürenlerin olmasının doğal olduğunu, dolayısıyla sınıfsal ve ulusal baskının da doğal olduğunu anlatmak, sınıfsal hakimiyetlerini ebedi kılmak için yoğun çaba sarfettiler/ediyorlar.

Diyalektik Materyalizm ise ilerici sınıfların, toplumsal güçlerin felsefesidir. Dolayısıyla felsefi materyalizm, gerici sınıflara karşı mücadele eden, toplumun ileriye doğru gelişmesinde çıkarı olan sınıfların ideologları tarafından geliştirilmiştir.

Emperyalist burjuvazi ve ideologları, ama özellikle kitap içinde tanıyacağınız "modern" toplum dizayncıları, felsefenin materyalizm ve idealizm diye ikiye; iki dünya görüşüne ayırımını ortadan kaldırmak için sayısız teori üretti.

Ama bu teorilerin hiçbirisi, zamanın ve tarihsel pratiğin sınavını kazanamadı. Sadece Marksizm-Leninizm, onun felsefi temelini oluşturan diyalektik ve tarihsel materyalizm, bu zaman ve tarihsel pratik sınavını kazandı.

Ceylan Yayınları

ISBN 978-9756304-77-8

9 789756 304778